

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

TÜRK ŞİİRİNDE II. ABDÜLHAMİT

MERVE NUR GÜNEŞ

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

OCAK 2018

TÜRK ŞİİRİNDE II. ABDÜLHAMİT

Merve Nur GÜNEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

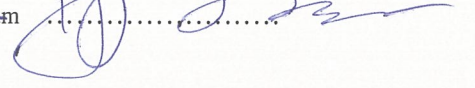
OCAK 2018

Merve Nur GÜNEŞ tarafından hazırlanan “Türk Şiirinde II. Abdülhamit ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında Yeni Türk Edebiyatı bilim dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Unvanı Adı SOYADI: Yrd. Doç. Dr. Hidayet ÖZCAN

Anabilim Dalı, Üniversite Adı: Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi

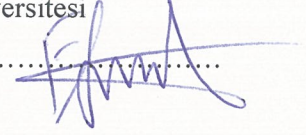
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Unvanı Adı SOYADI: Doç. Dr. Fatih SAKALLI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

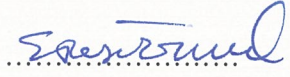
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Unvanı Adı SOYADI: Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KUL

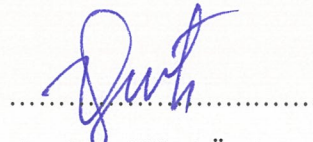
Anabilim Dalı, Üniversite Adı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 31/ 01/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

V.

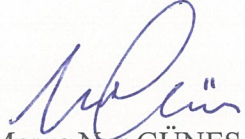
Doç. Dr. Güljanat K. ERCİLASUN
Enstitü Müdür Yardımcısı

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Merve Nur GÜNEŞ

31.01.2018

TÜRK ŞİİRİNDE II. ABDÜLHAMİT

Yüksek Lisans Tezi

Merve Nur GÜNEŞ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2018

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun otuz dördüncü padişahı olan Sultan II. Abdülhamit 33 yıl tahtta kalmıştır. Devletin en zorlu yıllarında yönetimde olan II. Abdülhamit, hem iç hem dış problemlerle çevrili bir bunalım halkasının tam ortasında otoritesini kaybetmemek ve kendi öngörülerine dayanarak devletin menfaatlerini gözetmek adına mücadele etmiştir. Bu mücadele sürecinde ise büyük bir kesim tarafından baskıcı bir padişah olarak anılmıştır. Bu süreçte yaşanan pek çok olay, II. Abdülhamit Dönemi'ni hem romanlara hem de şiirlere konu edilmiştir. Bu dönemde kendilerini hürriyet taraftarları olarak nitelendiren gruplarca II. Abdülhamit, hürriyetin önünde güçlü bir set olarak görülmüş; böylelikle o, bu grupların yenmesi gereken yegâne bir düşman olarak algılanmıştır. Bu doğrultuda hürriyete olan inancı pekiştirmek ve tepkilerini ortaya koymak adına, özellikle bu görüşün en hararetli savunucularından olan Jön Türkler ile padişahın aleyhinde düşünen münferit kimseler tarafından onu ve "istibdat" olarak adlandırdıkları dönemi eleştiren içinde kimi zaman kendisine hakarete varan ifadeler dahi barındıran şiirler yazılmıştır. Padişah doğduğunda, tahta çıktığında veya askerî bir zafer elde ettiği zaman yazılanları saymazsak yaşadığı dönemde II. Abdülhamit'in lehinde konuşabilen ya da şiir yazabilen hemen hemen kimse yok gibidir. II. Abdülhamit'in ardından İttihat ve Terakki yönetime geçince yaşanan kaousun bitmediğine şahit olan aydınlar ve halk, tek kabahatin II. Abdülhamit'in kişiliğinde veya yönetiminde olmadığını düşünmeye başlamışlardır. Bu düşünceyle II. Abdülhamit'ten özür dileyen, onun idaresini ve şahsiyetini öven kişilerin şiirlerine rastlamak mümkündür. Çalışmamızın amacı II. Abdülhamit'i, onun dönemini öven ve yeren şiirleri bir araya toplamaktır. Edebiyatın özellikle de şiirin toplumdan ve siyasetten uzak kalamayacağını gösteren örnekleri sıralaması ve bir "II. Abdülhamit Antolojisi" özelliği taşıması dolayısıyla çalışmamızın faydalı olacağına inanmaktayız.

Bilim Kodu : 30201
Anahtar Kelimeler : II. Abdülhamit, Türk Şiiri, Jöntürkler, İttihat ve Terakki
Sayfa Adedi : 291
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hidayet ÖZCAN

ABDULHAMİD II IN TURKISH POETRY

M.S. Thesis

Merve Nur GÜNEŞ

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

January 2018

ABSTRACT

Abdulhamid II, who was 34th padishah of Ottoman Empire, ruled the state for 33 years. He led the empire during most critical times of the Empire which surrounded by both domestic and foreign issues, and he had striven to preserve his authority and to protect the empire's rights according to his judgment. Within this struggle, he denominated tyrant by a major part of the community. Many incidents within this period, mentioned Era of Abdulhamid II to both novels and poems. He had treated like an enemy by some fractions who named themselves as freedom supporters, and they had regarded him as the biggest obstruction in front of the freedom. With these considerations Young Turks, especially one of the most vigorous advocates of these ideas, and some independent authors that against the Padishah, had written poems that including many words could be considered insulting to the Padishah and severe criticism of the government and the era which they named as "Tyranny." Except for poems that were written when the Padishah born, came to the throne or became victorious, it's hard to find someone who wrote or spoke positively about the Abdulhamid II. When the Padishah disenthroned and "Committee of Union and Progress" came into power, community and intellectuals realised that chaos doesn't end. So they started to think that Abdulhamid II not only responsible for the bad situation of the Empire. As far as we know some apologising poets complimented him on his polity or his personality in their poems on that point. Purpose of our work is to compile both praising and satirical poems about Abdulhamid II and his era. We believe that this study will be very beneficial because this work sorts out the poems which exemplifies literature, especially poems and political - social situations should not be considered separately and have the feature of an Anthology of Abdulhamid II.

Science Code : 30201

Key Words : Abdulhamid II, Turkish Poetry, Young Turks, Committee of Union and Progress

Number of Pages : 291

Supervisor : Asst. Prof. Hidayet OZCAN

TEŞEKKÜR

Çalışmamı tamamlamam konusunda her zaman yardımcım olan ve bana rehberlik eden sayın hocam Hidayet ÖZCAN' a teşekkürü bir borç bilirim. Bu tezin tamamlanmasında büyük katkıları olan 2210A burs programına dahil olduğum TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarken minnettarlığımı da belirtmek isterim.

Aileme ve süreç boyunca en büyük destekçim olan sevgili eşim Mehmet GÜNEŞ'e teşekkür ediyorum onun destekleri ve yardımı olmadan bu çalışmayı tamamlamak çok zor olurdu.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ, PADİŞAHIN KİŞİLİĞİ VE KURAMSAL TEMELLER

1.1. II. Abdülhamit Dönemi'nin Siyasi ve Toplumsal Olayları.....	3
1.1.1. I. Meşrutiyet'in ilânı.....	3
1.1.2. 93 Harbi ve sonuçları	5
1.1.3. İstibdat yönetimi ve etkileri.....	6
1.1.4. Jöntürkler ile İttihat ve Terakki.....	9
1.1.5. II. Meşrutiyet.....	11
1.1.6. 31 Mart Olayı	13
1.2. II. Abdülhamit'in Portresi.....	14
1.2.1. Yaşamı ve karakteri	14
1.2.2. Siyasi kişiliği	17
1.2.3. 1876'da Osmanlı İmparatorluğu padişahı olmak	19
1.3. II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı.....	20
1.3.1. Dönemin edebî şahsiyetleri	21
1.3.2. Gazeteler.....	23
1.3.3. Sansür ve edebî etkileri	25
1.4. Şiir, Tarih ve Sosyoloji İlişkisi	27

2. BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİT HAKKINDA YAZILAN ŞİİRLER

2.1. Lehide Yazılan Şiirler	32
2.1.1. Doğduğunda yazılan tarihler, tebrikler.....	32
2.1.1.1 Ahmed Şefik Midhat Efendi (Mithat Paşa)	33
2.1.1.2 Akif Paşa.....	33

Sayfa

2.1.1.3	Evkâf-ı Hûmayûn Kassâmı Raşid Efendi	34
2.1.1.4	İsmail Hakkı.....	34
2.1.1.5	Kasımpaşa Nâibi Şehrizâde Ahmed Raşid	35
2.1.1.6	Süleyman Sırrı	35
2.1.1.7	Şeref Hanım	35
2.1.1.8	Tâlib	35
2.1.1.9	Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi	35
2.1.2.	Tahta çıktığında ve tahta çıkma yıl dönümlerinde yazılan cülûsiyeler, çeşitli sebeplerle yazılan tebrikler.....	36
2.1.2.1	Ali Nazif Bey	38
2.1.2.2	Hüseyin Dâniş.....	38
2.1.2.3	İsimsiz	39
2.1.2.4	İsimsiz	39
2.1.2.5	İsimsiz	40
2.1.2.6	İsimsiz	41
2.1.2.7	İsimsiz	42
2.1.2.8	İsimsiz	42
2.1.2.9	Tâhir	43
2.1.2.10	İsimsiz	43
2.1.2.11	İsimsiz- Hüsn-i İbtida	44
2.1.2.12	İsimsiz- Tebrik-i Vilâdet-i Hümâyun.....	47
2.1.2.13	M. Hüseyin.....	48
2.1.2.14	Mehmet Tevfik.....	48
2.1.2.15	Muallim Feyzi	49
2.1.2.16	Sadık	52
2.1.2.17	Sâfa Bey	53
2.1.2.18	Sezai Bey	53
2.1.2.19	Tevfik Fikret	54
2.1.3.	Tesalya Savaşı sonrası yazılan tebrikler	57
2.1.3.1	“Hâfız”	59
2.1.3.2	“Hilmi”	59
2.1.3.3	Hâfız Tevfik	60
2.1.3.4	Hâmidi	60
2.1.3.5	Hocâzâde Hâfız Müctebâ	60

	Sayfa
2.1.3.6 Hüseyin Hâşim	60
2.1.3.7 İbn-i Rif'at Sâmih.....	62
2.1.3.8 İsimsiz	63
2.1.3.9 İsimsiz	64
2.1.3.10 İsimsiz	64
2.1.3.11 İsimsiz- Çatalca'nın Fethine Dâir	64
2.1.3.12 İsimsiz- Golos'un Fethi	65
2.1.3.13 İsimsiz- Fethiyye	65
2.1.3.14 İsimsiz- Kahramân Askerlerin Manzûmeleri	68
2.1.3.15 Hilmî- Manzûmedir.....	68
2.1.3.16 İsimsiz- Manzume-i Muzafferiyet-i Osmâni.....	69
2.1.3.17 İsimsiz- Müjde-i Zafer	70
2.1.3.18 İsmail Safa.....	70
2.1.3.19 Kula Kaymakamı Eşref.....	73
2.1.3.20 Lütfi.....	73
2.1.3.21 Mahir Mehdi	74
2.1.3.22 Mehmed Celâl.....	74
2.1.3.23 Muallim Feyzi.....	75
2.1.3.24 Münir.....	76
2.1.3.25 Nazmî.....	76
2.1.3.26 Nazmi Bey	76
2.1.3.27 Re'fet.....	78
2.1.3.28 Salim Beğ Efendi	78
2.1.3.29 Selânikli Felek Mehmed	79
2.1.3.30 Vahyi Bey Efendi.....	84
2.1.3.31 Yenişehirli Abdülkadirzâde Hüseyin Hâşim	85
2.1.4. Diğer Şiirler	85
2.1.4.1 Ahmet Rasim	87
2.1.4.2 Cahit Zarifoğlu.....	87
2.1.4.3 Erzurumlu Mehmed Salih Efendi	88
2.1.4.4 İsmail Safa	89
2.1.4.5 Namık Kemal	93

	Sayfa
2.1.4.6 Ömer Seyfettin	94
2.1.4.7 Rıza Tefrik.....	94
2.1.4.8 Yahya Kemal	95
2.2. Aleyhinde Yazılan Şiirler.....	96
2.2.1. En büyük nefret söylemcilerinden Abdullah Cevdet ve “Kahriyât”ı	96
2.2.2. Jöntürkler’in yazdığı şiirler	156
2.2.2.1 Ahmet Kemal Akünal	157
2.2.2.2 Ali Ekrem.....	162
2.2.2.3 Ali Fahri Ağababa.....	163
2.2.2.4 Celal Sahir Erozan- 10 Temmuz.....	164
2.2.2.5 İzmirli Ali Şefik	168
2.2.2.6 Namık Kemal	169
2.2.2.7 Ziya Gökalp	170
2.2.3. İstibdat Dönemi’nde Yazılan Şiirler.....	171
2.2.3.1 Abdülhak Hamid Tarhan.....	174
2.2.3.2 Adanalı Ziya.....	181
2.2.3.3 Ali Hâdi Okan	182
2.2.3.4 Dr. Abdülhalim Hikmet	187
2.2.3.5 Florinyalı Nazım	190
2.2.3.6 Hamdullah Suphi	191
2.2.3.7 Hüseyin Suad Yalçın.....	192
2.2.3.8 İbnülemin Mahmud Kemal İnal.....	193
2.2.3.9 İsmail Safa	194
2.2.3.10 Kazım Karabekir	197
2.2.3.11 Kerküklü Şeyh Rıza	200
2.2.3.12 Lâstik Sait Bey	200
2.2.3.13 Mehmet Âkif Ersoy.....	201
2.2.3.14 Mehmet Emin Yurdakul	205
2.2.3.15 Münif Paşa	215
2.2.3.16 Nihad Sami Banarlı.....	216
2.2.3.17 Ömer Seyfettin	218
2.2.3.18 Süleyman Nazif.....	219
2.2.3.19 Süleyman Nesip	220
2.2.3.20 Şair Eşref.....	221

	Sayfa
2.2.3.21 Tefvik Fikret	234
2.2.4. Diğer Şiirler	242
2.2.4.1 Ceyhun Âtîf Kansu	243
2.2.4.2 Halil Nihat Boztepe.....	249
2.2.4.3 Nazım Hikmet.....	249
2.2.4.4 Nüzhet Erman	249
2.2.4.5 Roni Margulies.....	270
2.2.4.6 Tahirü'l Mevlevî	273
2.3. Padişah Hakkında Herhangi Bir Yargı Bildirmeyen Şiirler.....	273
2.3.1 Ece Ayhan.....	274
2.3.2 Attila İlhan	275
2.3.3 İlhan Berk	276
2.3.4 Nâzım Hikmet.....	276
SONUÇ	277
KAYNAKÇA.....	279
ÖZGEÇMİŞ	291

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.C.	Abdullah Cevdet (Karlıdağ)
a.g.e	Adı geçen eser
A.K.A	Ahmet Kemal Akünal
F.A.T	Fevziye Abdullah Tansel
N.S.B	Nihat Sami Banarlı
S.	Sayı

GİRİŞ

Çalışmamızın temelini oluşturan Sultan II. Abdülhamit ve devri Osmanlı Devleti'nin geleceğine yön veren en önemli süreçlerdendir. Tanzimat Fermanı'nın ardından ülkede yoğunlaşan özgürlük ve hürriyet düşünceleri II. Abdülhamit döneminde Kanun-i Esâsi'nin ilanı ile tepe noktasına ulaşmıştır. Aydınları sevindiren bu demokratik gelişmeler ve oluşan hürriyet ortamı kısa sürecektir. Ardından gelen buhran dönemi ve baskılar hem II. Abdülhamit'i hem de dönemin siyasi gruplarını objektif bir şekilde değerlendirmemizi zorlaştırmaktadır.

Tezimizde II. Abdülhamit'in tarihi ve siyasi kişiliğinden çok onun hakkında yazılan şiirlere yer verilmiştir. Bu sebeple siyasi gelişmelere ayrılan bölümde fazla ayrıntıya inilmemiştir. Bu anlamda çalışmamıza "Abdülhamit Şiirleri Antolojisi" demek de doğru olabilir. Toplamda bulduğumuz şiir sayısı 275'tir. Bunlardan 69'u lehinde, 206'sı da padişahın aleyhindedir. Lehinde yazılan şiirlerin oldukça az olduğunu gördüğümüz hâlde aleyhinde oldukça fazla şiir bulunmaktadır. Bunun sebebinin dönemin şair ve yazarlarınca II. Abdülhamit'in devlette oluşan bütün çöküntü ve problemlerin kaynağı olarak algılanması olduğunu söyleyebiliriz. Aleyhinde yazılan şiirler başlığı altında Abdullah Cevdet'e ait olan Kahriyât kitabının tamamı transkribe edilerek esere yer verilmiştir. Eser, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve kayıt bilgileri PL234.A23856 K34 1908 şeklindedir. Çalışmamızda hatırat, şiir, roman türündeki kitapların yanı sıra dergi taramaları yapılmış, belli başlı dergilerin sayıları incelenmiş, şiir taramaları yapılmıştır. Konumuz geniş kapsamlı olduğundan sadece belirttiğimiz dergi ve gazeteler taranmıştır. Bu süreli yayımların isimleri şu şekildedir:

Dergâh dergisinin 1990- 2000 yılları arasında çıkan sayıları,

Milliyet Sanat dergisinin 73-83 arasındaki sayıları,

Entelektüel dergisinin 1999- 2001 yılları arasındaki sayıları,

Milli Kültür dergisinin 1977- 1991 yılları arasındaki sayıları,

Yedi İklim dergisinin 1993 yılında çıkan 94, 95, 96. Sayıları

Türk Yurdu dergisinin 1955- 1964; 1989-2011 yılları arasında çıkan sayıları,

Türk Kültürü dergisinin 1962- 1984; 1984- 2000 yılları arasında çıkan sayıları,

Türk Dili dergisinin 1970- 1972; 1978, 1983, 1991, 1993, 1994- 1999 yılları arasında çıkan sayıları,

Servet-i Fünûn dergisinin 1-40 arası sayıları,
Servet gazetesinin 1-30 arası sayıları,
Beberûhi mizah gazetesinin ilk 5 sayısı,
Osmanlı gazetesinin 1-93 arası sayıları,
Lâk- Lâk mizah gazetesinin ilk 14 sayısı,
Tokmak mizah gazetesi 1901 yılı ilk 5 sayısı,
İşhad dergisinin 1 Eylül 1904 sayılı tek sayısı,
Ezan gazetesinin Mart 1896- Şubat 1896 sayılı 2 sayısı,
İntikam gazetesinin 1900 yılına ait 12 sayısı.

Anlaşılması güç olduğu düşünölebilecek kavramların yer aldığı şiirler açıklanmış, aksi halde açıklamalara yer verilmemiştir. Şiirler seçilirken şiirde doğrudan “II. Abdülhamit” adı geçmese de üstü kapalı bir dille onu ve dönemini anlatan ya da eleştiren şiirleri de çalışmamıza dahil ettik.

Çalışmamız II. Abdülhamit adına yazılan şiirleri bir araya getirmesi sebebiyle faydalı olabilecektir ancak bu çalışma genişletilip daha çok kaynağa ulaşırsa ulaşamadığımız şiirler de gün yüzüne çıkarsa II. Abdülhamit ve devrinin şiirlerde yansımalarını daha iyi görebiliriz. “Türk Romanında II. Abdülhamit” adlı bir çalışma da Soner Akpınar tarafından yapılmış, eser Doğu Kütüphanesi yayınları tarafından 2015 yılında basılmıştır.

1. BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ, PADİŞAHIN KİŞİLİĞİ VE KURAMSAL TEMELLER

1.1. II. Abdülhamit Dönemi'nin Siyasi ve Toplumsal Olayları

1.1.1.I. Meşrutiyet'in ilânı

Tanzimat ve Islahat fermanlarının ardından düşünce olarak Avrupa ülkelerine daha çok yaklaşan Osmanlı Devleti'nde 1860'larda özgürlük, adalet gibi düşüncelerle birleşen bir topluluk olan Jön Türkler, Osmanlı Devleti'ni tamamıyla bir Avrupa devleti olarak görmek istiyorlardı. (Hanioğlu, 1989: 39) Yönetim şeklinde sadece padişahın hâkim olmasına karşıydılar. “Muhbir”, “İbret” gibi gazetelerde bu görüşlerini destekleyecek yazılar kaleme alıyorlardı. Bu yazılardan da anlaşılacağı üzere bir yönetim biçimi olarak meşrutiyet ve onun ilan edilmesi onların başlıca taleplerinden birisiydi.

“Türkçe literatürde, Kânûn-ı Esâsî'nin ilân edildiği 23 Aralık 1876'dan Meclis-i Meb'ûsan'ın muvakkaten tatil edildiği 13 Şubat 1878 tarihine kadarki döneme I. Meşrutiyet (...) denir.” (Hanioğlu, 2004)

Sultan II. Abdülhamit, meşrutiyeti ilan etmesi şartıyla tahta oturtulmuştu. (Kızıltan, 2006) Sultan II. Abdülhamit, meşrutiyet taraftarlarının lideri konumundaki Mithat Paşa'yı da 19 Aralık 1876 tarihinde sadrazamlık makamına getirdi. Sözüünü yerine getiren II. Abdülhamit, I. Meşrutiyeti ilan etti ve otuz kişiyi aşkın bir komisyon tarafından tasarlanan Kanun-i Esâsi de böylelikle yürürlüğe girmiş oldu. Her ne kadar önemli bir demokratik adım olsa da 113. Madde padişahın gücünü elinde tutmasına imkân veriyordu: “Kanun-ı Esâsi hakkında en büyük eleştiri, padişaha istediğini sürgüne gönderme hakkını veren geçici 113. maddeye yapılıyordu. Ziya Paşa, Namık Kemal ve Mithat Paşa da bu sebeple Kanun-ı Esâsi'den pek memnun değildi. Ziya Paşa bu madde ile Kanun-ı Esâsi'nin

Kanun-ı Esâsi olmaktan çıktığını ifade eder: “İstediği adamı sürgüne göndermek hangi meşrutiyette vardır?’ itirazında bulunur. Mithat Paşa ise bu kadarına şükreder.” (Oğuz, 2008: 129)

Padişah hâlâ hilafet ve saltanat yetkilerine sahipti. Yönetimde karar hakkı olmayan ikili bir meclis kuruldu. Halkın seçtiği kişiler Mebusan Meclisi’ni, padişahın seçtikleriyse Ayan Meclisi’ni oluşturuyordu. Bu ikili meclis, Meclis-i Umûmi olarak adlandırılıyordu. Kabinenin seçimi ve göreve başlaması da padişahın elindeydi. Monarşik yönetimi istemeyenler meclis ve kabine üzerinden söz hakkı elde etmiş gibi gözükseler de hala padişah otoritesi tartışılmazdı. Hem padişah hem içinde bulunulan dönem eleştiriye ve muhalefete hazır değildi. Bu sebeple muhalefet mekanizmasının gücünün yavaş yavaş pekişmesi ve eleştirilerinin dozunun artması padişahı paniğe düşürdü.

II. Abdülhamit, Rus ve İngiliz gemilerinin İstanbul açıklarına kadar gelmeleri neticesinde acilen topladığı meşveret meclisine mutat katılımcıların haricinde mebuslardan da beş kişi çağırılmış ve bu davete Şekerci Kemal Efendi ile Astarıcılar kethüdası Ahmet Efendi icabet etmişti. Bu, Osmanlı devlet geleneğine aykırı bir durumdu. Ayrıca Ahmet Efendi’nin padişahın huzurunda sert bir üslupla yaptığı yorumlar ise daha önce böyle bir durumda kimsenin cesaret edemediği cinstendi. Kethüda:

“Siz bizim fikrimizi pek geç soruyorsunuz. Felaketin önünü almak mümlün olduğu zaman bize suret-i ciddiye müracaat etmeliydiniz. Meclis-i mebûsan kendi mâlumâtı haricinde olarak husule sebebiyet verilen bir halden dolayı mesuliyeti asla kabul edemez. Meclisin verdiği hiçbir karar icra edilmemiştir.” (Oğuz, 2008: 130) şeklinde bir isyanda bulunmuştu.

Şemsettin Ünlü, *Yukarışehir* adlı romanında halkın Kanun-ı Esâsi’den aslında bihaber olduğunu şöyle anlatır:

“‘Kanun-ı Esâsi ilan edilmiş!’ dedi, dabakların çoğu dediğinden pek bir şey anlamadı.

‘Asker mi toplanacak? Seferberlik mi?’ diye sordular ustalara.

‘Yok değil...’ diye anlattı Masat Ağa. Boyahanenin orta yerinde dikildi, durdu. Sözü nasıl toparlayacağını kestirmeye çalıştı. ‘Meşrutiyet olacak... Meclis toplanacak... Ahalinin ayrısı gayrısı kalmayacak: Hükûmette, mahkemede, askerlikte, vergide... işte bu!’” (Ünlü, 2004: 245)

II. Abdülhamit ise tahta geçmek için şart koşulan meşrutiyetin gerekliliğine inanmaktadır ancak meşrutiyet taraftarı görünenlerin işin aslından bihaber olmalarından şikayetçidir. Sultan II. Abdülhamit, ona ait olduğu iddia edilen günlüğünde şöyle demektedir:

Mithat Paşa, öteden beri meşrutiyet taraftarı idi. Lâkin ismini ve bazı kitaplarda medhini iştirmekle hâsıl olmuş bir taraftardı. Hiçbir devletin Kanun-ı Esâsisi’ni tedkik etmiş ve bu bâbda esaslı bir fikir edinmiş değildi. Rehberi nâfia müsteşarı Odyan Efendi idi. Odyan Efendi ise o zaman bile bizde en mümtaz hukukşinas değildi. Hele memleketi hiç bilmezdi. Zannederim bu vukufsuzluk Mithat Paşa ile Taif’e kadar beraber gitti. (Öztuna, 2008: 26)

1.1.2.93 Harbi ve sonuçları

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı olarak da bilinen 93 Harbi, Osmanlı padişahı II. Abdülhamit ve Rus çarı II. Alexander döneminde yaşanmıştır. “Aynı yıllarda Osmanlı Devleti’nin azınlık isyanları, Avrupa’nın Hristiyan korumacılığı ve Panslavizm gibi sorunlarla boğuşması, büyük bir yenilgiyi beraberinde getirmiştir.” (Manastırlı Rifat Bey, 2010:14)

Yenilgiye sebep oldukları kanaatiyle muharebeler sırasında görev alan bazı kumandanlar çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Zira bu savaş sonunda imzalanan Ayestefanos anlaşması, Osmanlı Devleti’nin aleyhine olan pek çok madde içerir. Anlaşmadan sonra özellikle Bulgaristan’daki Türkler, kitlesel saldırılara maruz kalmış, katledilmiş; sağ kalanlar ise cebren göç ettirilmeye çalışılmıştır. Kıbrıs ise İngiltere’ye belli bir süre zarfında adayı muhafaza etmesi şartıyla bırakılmıştır. Bütün bu olumsuz sonuçlar karşısında meşrutiyetin faydadan çok zarar getireceği kanaatine varan II. Abdülhamit, Meclis-i Mebûsan’ı kapatmıştır. (Aydın, 1994) Böylelikle meşrutiyet yönetimi kısa sürmüş, belli bir kesim tarafından istibdat olarak adlandırılan bir dönem başlamıştır.

93 Harbi Türkiye tarihinin en büyük felaketlerinden biri oldu. Yıkılışı haber veren gerçek bir öncü mâhiyetindeydi. Bu yıkılış Balkan Savaşı (1912-1913) ile başladı ve I. Cihan Savaşı ile

tamamlandı. Karlofça'dan beri Türkler'in imzaladıkları en zararlı ve toprak kaybı bakımından çok mühim olan Ayastefanos ve Berlin Muâhedeleri (...) (Öztuna, 2008: 49)

Osmanlı Devleti'nin iç ve dış işlerine müdahil olan dış güçler arasındaki bazı çıkar çatışmaları neticesinde özellikle İngiltere gibi etki alanını artırmış batılı devletler, Ayastefanos'u tanımayarak Berlin'de yeniden bir muahede yapılması gerektiği fikrini ortaya attılar. Çok geçmeden bu fikir uygulandı ve Berlin Muahedesi imza edildi.

Osmanlı Devleti, Ayastefanos'tan daha karlı görünen bu anlaşmayı imzalamakta bir sakınca görmemiştir. "Hele 'kavîmlerin alınıp satıldığı bir bezirganlar çarşısı' diye yâd edilen Berlin Kongresi ve muahedesi. Türkiye'yi bir sürü mes'elelerle karşı karşıya bırakmıştır." diyen Dündar Taşer, bu kongrenin Osmanlı Devleti için yarattığı ağır sonuçların Ayastefanos'tan aşağı kalmadığını iddia etmektedir. Özellikle bugün de Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan Ermeni sorununun tohumlarını atan bu anlaşma, (Kantarıcı, 2002: 4) Osmanlı'nın parçalanmasıyla sonuçlanan çöküş sürecinin yapı taşlarından biriydi. Özellikle sonraları Türk milliyetçiliği cephesindeki kimseler bu sürecin müsebbibi olarak hürriyet isteyen entelektüel kesimi gösterdiler:

Ne yazık ki İkinci Sultan Abdülhamid aleyhine birleşen ve hükümdârın her hareketini baltalamak isteyen bu çeşitli komitelerin, kimi Balkan milletlerinin istiklâl ve istikbâli, kimi büyük Ermenistan hülyâları, kimi Bizans cesedinin diriltilmesi, kimi de Filistin emparyalizmi uğruna çalışıyor ve gözleri dumanlı hürriyet mücâhitlerinden de en büyük yardımı görüyorlardı. (Ayverdi, 1981: 40)

Görüldüğü üzere 93 Harbi ve sonuçları, Osmanlı Devleti'ni derinden etkilemiş ve sonuçları bugüne değin etkisini devam ettiren siyasi, sosyolojik izler bırakmıştır.

1.1.3. İstibdat yönetimi ve etkileri

93 Harbi mağlubiyetinin ardından meclisin kapanmasıyla başlayan döneme "İstibdat Dönemi" denir. İstibdat, sözlükte "uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan sınırsız monarşi, despotluk, despotizm" anlamına gelmektedir. (TDK, 2017)

Müstebit ise istibdatı meşrulaştıran kişiye verilen isimdir. "İstibdat her ne sebep öne sürülürse sürülsün hakikatte meşru bir eylem midir?" sorusu hemen hemen her bakış açısında farklı bir cevaba gebedir. Romanlarında sıklıkla tarihî olayları arka plan olarak seçen Kemal Tahir de bu hususta farklı bir yaklaşım ortaya koyuyor. Ona göre:

İstibdat, dünya üzerindeki bütün meziyetleri- kurnazlığa varıncaya kadar... -çünkü kurnazlık da bir çeşit meziyet sayılmaya başlar- müstebite malederek yaşar. Meziyetler ancak müstebite mal edildikten sonra, ondan millete geçerler. Ve mutlaka millette de mevcut sayılırlar. Müstebit, Allah tarafından milletin başına kondurulmuş bir devlet kuşudur. Onun sayesinde yaşanır, onun sayesinde mesut olunur. Onun her şeyin hakkından geleceği bütün dünyaya kılıç çekip, bütün dünyayı yeneceği şüphesizdir. Ona itaat eden bir millet, bütün bu ilahi meziyetlere sahip olmuş demektir. Ona itaat etmeyenler ise birtakım vatan hainleri, bozguncular, dinsizler... (...) (Tahir, 2009: 114)

olarak algılanmakta ve halk, aslında kolaycılığıyla müstebiti yaratıp besleyen asıl unsur haline gelmektedir.

Öte yandan II. Abdülhamit'e ve birçok tarihçiye göre devletin içinde bulunduğu büyük buhran, belli tedbirlerin alınmasını zorunlu hâle getirmiştir. (Akşin, 1980: 8) (Koloğlu, 1987: 83) Padişahın evhamlarını ve tedbirlerini artıran durumlara bir örnek olarak Ali Suavi'nin başında bulunduğu "Çırağan Olayı"ı verebiliriz. Ali Suavi, Sultan Murad'ı tekrar tahta çıkarmak ve devleti meşrutiyet yönetimine geçirmek için beraberinde bir avuç insanla birlikte Çırağan Sarayı'nı basmış ve burada öldürülmüştü. "Padişah bu olaydan sonra tedbirlerini almış, olayla ilgili adı geçen her kim varsa yakınından ve devlet idaresinden uzaklaştırmıştı." (Sevük,1932:44)

Yönetimde padişahın tekrar tek güç hâline gelmesi kendini "hürriyet aşığı" olarak niteleyen entelektüel bir kesimin beklentilerini karşılamamıştır. Muhalif bir tutum takınmakta gecikmeyecek olan bu kimselerin getirildikleri yerlerden tasfiye edilmeleri de memnuniyetsizliklerini bir hayli artırmıştır.

Meşrutiyetin ve İngilizciliğin bir yarar sağlayamaması karşısında Abdülhamit, başta Mithat Paşa olmak üzere İngilizcileri ve Meşrutiyeti tasfiye etmekte ve mutlak, hattâ müstebit bir yönetime gitmekte bir zorluk çekmedi. Bu koyulaşan istibdatla birlikte Vükela Meclisi (Bakanlar Kurulu) gerçek bir karar uzvu olmaktan çıkmış, saray en ufak sorunlarda dahi son karar mercii olmuştur. (Akşin, 1980: 8)

Bilindiği üzere istibdat yönetiminin en büyük düşmanı Jön Türklerdir. Onlar bu baskı yönetiminin bir an önce bitmesini istiyorlardı. Örneğin Jön Türklerden olan ve uzun bir süre sürgün hayatı yaşayan Ali Fahri Ağababa, istibdata karşı en muhalif isimlerdendir. "Ey mel'un istibdat! Siyah, siyah, simsiyah yıldız! Ne vakit parçalanacaksın? Ne vakit parçalanacak, bir zerre-i turabdan âdi, hakîr birşeyden ibaret olduğunu ne vakit anlayacaksın? Öyle parçalanmak, öyle anlamak için bu mahbeslerin daha ne kadar dolması gerekecek?" (Ağababa, 2015: 94) diyerek isyanını dile getirmektedir.

Jön Türkleri muzır kimseler olarak nitelendirenler de vardır elbette. Örneğin Dündar Taşer , “Birtakım sorumsuz kişilerden ibaret olan, Jön Türk nâmıyla anılan ne idüğü belirsiz ve milli kültürden kopuk aydınlar ‘hürriyetlerimizin gâsıbı, müstebid kızıl sultan’ diye ona çatmışlardır. Canım, devlet mi mühim yoksa hürriyet mi? Devlet olmadıktan sonra, hürriyeti ve meşrutiyeti ne yapacaksın?” (Metin, 2008: 126- 127) diyerek devlet böylesine güç durumdayken Jön Türklerin taleplerini anlamsız, köksüz bulmaktadır.

İstanbul seçkinlerinin memnuniyetsizliğine rağmen sarayın üstünlüğü ve Babıâli paşalarının gölgede kalışı, 1908'e kadar sürmüştür.

Orhan Koloğlu, Tercüman-ı Hakikat’ın 3 Temmuz 1878 sayısındaki İstibdat adlı yazıyı bu konuda farklı bir yorum ihtiva etmesi sebebiyle dikkate değer bulur:

İstibdâta zulüm anlamı vermek gerekse bile bir hükümet-i zalimede zulmü kendisi için gerekli sayanın mutlaka hükümdar olması mı zorunludur? Zulümden en çok nefret eden kuşkusuz hükümdarın kendisidir. En üst düzeye varmış olan niçin zulmetsin? (Ama) herşeyi hükümdar göremez. icranın aracı olarak bir takım adamları memur eder. Resmi sıfat verir. Bunların resmi sıfatı kalkarsa halktan birisi derecesine inerler. Sadece resmi sıfat verildiği için göreve gelenlerin zalimiyetten veyahut zalimiyet anlamına alınan istibdattan yararlanmaya çalışmaları olasıdır. (Koloğlu, 1987: 83)

Bu yorumlara göre kötü olan istibdat değildir, hatta padişah müstebit de olmalıdır. Önemli olan bunu keyfiliğe dönüştürmemektir. Tüm devlet adamları hiyerarşinin en üstünden en altına kadar bu bilinçle hareket edip devletin menfaatlerini düşünmelidirler.

Ayrıca meclis tatil edilmiş olmasına rağmen Kanun-ı Esâsi halen yürürlüktedir. İstibdat devrinde meclisin toplanmaması dışında bir geriye gidişten söz etmek pek mümkün gözükmemektedir. Bu dönemde açılan okullarda yetişen öğrencilerin demokrat fikirli ve çağına ayak uydurma gayreti içinde olan kimseler olmaları da bu durumun bir başka kanıtıdır.

II. Abdülhamid’in bir irade-i seniyye ile Meclis-i Meb’û-sân’ı süresiz tatili ile II. Meşrutiyet’in arasında 30 yıl 5 ay ve 6 gün geçmiştir. Bu müddet, Abdülhamid Hân’ın şahsî idare devresidir. Meclis tatil edilmekle beraber Kânun-ı Esâsi yürürlükten asla kaldırılmamış, her yıl resmi devlet sâlnâmesinin en başında ilan edilmiştir. Kezâ Meclis-i Âyân toplanmamakla beraber, üyeleri asla azledilmemiştir. (Öztuna, 2008: 121)

1.1.4.Jöntürkler ile İttihat ve Terakki

Abdülaziz devrinde ortaya çıkan Jön Türkler yani Genç Osmanlılar, Kanun-ı Esâsi'nin ilânı şartıyla II. Abdülhamit'i tahta geçirmişlerdi. Hedefleri doğrultusunda yaptıkları çalışmaların Jön Türklerde basın üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür: “İlk meşrutiyete giden yol basınla başlamıştır. Şinasi'yle başlayan Türk fikir gazeteciliği Namık Kemal, Ziya Paşa, Ebuzziya Tevfik ve Ali Suavi gibi genç aydınlarıyla zirveye ulaşmış ve hatta Avrupa'ya taşmıştır.” (Oğuz, 2008:128)

Esasen meşrutiyetin ve fikrî cihette yapılan sistemli bir muhalefetin temelini atanlar Jön Türklerdir. Batıdaki gelişmelerden haberdardılar ve bu gelişmelerin ardındaki fikirleri Osmanlı'ya taşıyarak köklü bir değişim başlatma niyetindeydiler. “Yeni Osmanlılar adı verilen bu aydınlar muhalefet oklarını hükümete ve tabii olarak sadrazama, Avrupa'ya kaçtıktan sonra da padişaha ve yönetim biçimine yöneltmişlerdir. Bize göre meşrutiyetin diğer yeniliklerden en bariz farkı da buradadır.” (Oğuz, 2008:128)

Osmanlı yönetimi bu yeni muhalefet biçimini hoş karşılamıyordu. Sultan Abdülaziz'in uygun gördüğü ceza, muhalif kimseleri sürgüne yollamaktı. Yine de İstanbul'daki uzantıları her daim diri kalan Jön Türklerin muhalefetinin önüne geçilememiştir. (Oğuz, 2008:128)

Başlığın ikinci kısmını ihtiva eden İttihat ve Terakki cemiyeti ise Jön Türklerin daha sistemleşmiş ve kurumsallaşmış olan siyasî yapılanması olarak düşünülebilir.

İttihat ve Terakki cemiyetinde baş yoktu. Böyle olmamak cemiyetin prensibi idi. İsim ve şöhret yoktu. Her şey gizli kalacaktı ve hiçbir fert vatana karşı gösterdiği fedakârlıktan bir tefahür ve gurur meselesi çıkarmayacaktı. Cemiyete giren ve fedakârlık eden kendisini silecek ve ortada yalnız anonim cemiyet bulunacaktı. (Yalçın, 2001: 36)

İttihat ve Terakki Cemiyeti, “Sultanselim civârında, Çukurbostan'da verilen son kararlar Askeri Tıbbiye Mektebi öğrencilerinden İbrahim Temo, Harputlu Abdullah Cevdet, Kafkasyalı Mehmet Reşid, Bakûlu Hüseyinzâde Âli ve Diyerbekirli İshâk Sükûti tarafından 1892'de kurulmuştur.” (Kuran, 1943:20)

Bu cemiyetin amacı meşrutiyetin gerektiği gibi uygulanmasını sağlamak ve padişahın mutlak otoritesini azaltmaktı. Bu kuruluşun “masonik faaliyetlerde bulunduğu” (Ayverdi, 1981: 57) da ortaya atılan iddialar arasındadır.

İttihat ve Terakki'nin Yıldız Sarayı'nı yani II. Abdülhamit'i rahatsız edecek faaliyetlere yönelmesiyle padişah, önlem almak zorunda kaldı. Pek çok İttihat ve Terakki üyesi - Tıbbiyeliler- Fizan'a sürüldü.

Devlet adamlarının da Jöntürklerle herhangi bir ilişkisinin bulunması aleyhlerine sonuçlanıyordu. Örneğin Sadullah Paşa mabeyn başkatipliğine getirilmişti ancak kısa bir zaman sonra Abdülhamit onu görevinden ve İstanbul'dan uzaklaştırıp sefir yaptı. Bundan sonraki hayatı da yabancı memleketlerde geçti. 52 yaşında iken intihar etti. Abdülhamit'in Sadullah Paşa'yı görevden uzaklaştırma sebebi ise onun bir Jön Türk oluşuydu: "Çünkü Sadullah Paşa gençliğinde Yeni Osmanlılar Cemiyeti' ne intisap etmiş, Namık Kemal'le fikir ve kalem arkadaşlığı yaparak meşrutiyet için çalışmış, Mithat Paşa'nın muhakemesi esnasında birkaç defa bunun isminden de bahs olunmuş, hulâsa Sultan Abdülhamit, Sadullah Paşa'yı mimlilerden olarak kaydetmişti. (...) Sultan Murat taraftarı olanlar hep meşrutiyet taraftarı olanlardı. Sadullah Paşa da bunlardandı. Nasıl Namık Kemal filân adalarda ikamete memur ve İstanbul'a gelmekten memnu ise Viyana sefiri de artık İstanbul'a gelemezdi." Ebuzziya Tevfik de yine Jöntürk tarafgiri olduğu ve sürgündeki Namık Kemal ile mektuplaştığı için İstanbul'dan uzaklaştırılanlar arasındadır. (Sevük,1932: 37)

Yine devrin şurâ-yı devlet kâtipliğine getirilen (Lastik) Sait Bey de gönlü ile Jöntürlere bağlı olduğu için Yemen'e sürülmüş, burada yaşadığı sıkıntıları şu şiir ile dile getirmiştir:

Devr-i lâinde baş eğmem bade-i gülfame ben
Sâye-i pîr-i muganda minnet etmem câme ben

Eski bir nazmı tahatturla düşüp ikdame ben,
Eyledim tenzîr ü tahrir nev zemin bir name ben.

Hırka puş-u keyf-i vali vü müşir oldum yazık
Belki yüzlerce fakire giydirenken came ben!

Daima eylerken istihmam ü tathir-i beden
Tam dokuz yıl geçti kat'an girmedim hammama ben

Şiddet-i tazyikten yıllarca imkân bulamadım,
Hâlini evlâdımın tahkik ü istimâle ben.

Bir kitâb ü bir varak vermezler insaf eyleyüp
Subhumu fikrimle isal eyler oldum şama ben

Öyle nahs-alud-u eyyamım ki aybolmaz bana
Enhâs-ı ayyaam derssem en büyük bayrama ben

Devlet ü millet utansın böyle istibdattan,
Eyledikçe bunda gayret ömrümü itmame ben.

Zaptolunmaz at gibi vurdun beni yerden yere
Nesr ü nazmından neler çektim senin ey hâme ben! (Sevük,1932: 59-60)

Mizancı Murad ise Mülkiye Mektebi'nde tarih öğretmenliği yaptığı sırada Mizan dergisini çıkarmaya başladı. Bu dergide yazdıkları sebebiyle padişahın dikkatini çekti ve hareketleri takip edilmeye başlandı. Yurtdışına giden Mizancı Murad, dergisini Kahire'de, Paris'te, Cenevre'de çıkardı. İttihat ve Terakki cemiyetinin en güçlü isimlerinden olan Mizancı Murad, II. Abdülhamit için tehlikeli bir isim hâline geldi. Serhafiye Celâlettin Paşa'yı Paris'e yollayan II. Abdülhamit, Mizancı Murad'ı ikna ederek belli şartlar dahilinde onu şurâ-yı devlet âzâlığına getirdi. Mizancı Murad'ın II. Abdülhamit'in teklifini kabul etmesi Jön Türklerin gözünde onun "bütün sihir ve füsununun uç(ur)muştur." (Sevük, 1932: 63)

Fâik Âli meşrutiyet ilan edilince İttihat ve Terakki Cemiyeti için bir şiir yazmıştır:

Ey siz ki mesainizin avaze-i sıyti
 Bir nefha-i takdir ile peyvesle-i ati
 Olmak gibi bir nimet-i mümtazeye mazhar
 Bir fırka-i feyyazesiniz, pak ü müvakkar
 İfrat ile dikkat ki bugün , ya yarın asla
 Bir zerre küçüklükle o bimisl ü muallâ
 Âsar-ı eded şaşaanın yad-ı berini,
 Hiç etmesin enzar-ı hamiyette tedenni
 Ey şirzeme-i izz ü şeref, hafile-i şan,
 Mazi nigerândır size ey pür nazre-i şükran,
 Halin size raci bütün esbab-ı huzuru
 Gitsin bu mefahir yine mustakbele doğru! (Sevük, 1932: 63)

Jön Türklerle başlayıp İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle devam eden anlayışın, sorunların kaynağı olduğunu söyleyenler de yok değildir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra yükselen Türk milliyetçiliğinin doğurduğu sağ görüşten kimseler, onları halktan, kökten kopuk kimseler olarak nitelendirmektedir. Hürriyet isteklerinin herhangi bir fayda getirmediği ve ferdî hürriyetin olduğu bir ortamda siyasî hürriyet aramanın kurulu düzeni sarsarak tüm halka zarar verdiğini iddia eden bu yazarlar, onları halktan kopuk aydın tiplemesinin ilk temsilcileri olarak görmektedirler. (Metin, 2008: 126 - 127) (Ayverdi, 1981: 40 - 57)

1.1.5.II. Meşrutiyet

Meclisin tekrar açılmasını ve padişahın devre dışı bırakılmasını isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti, 23 Temmuz 1908'de padişaha bir telgraf çekerek Kanun-ı Esâsi'nin derhal yürürlüğe girmemesi halinde vahim olayların meydana gelebileceğini bildirdi. Telgrafa cevap gecikince İttihat ve Terakki, dahilindeki askerlerle anlaşarak hürriyeti ilan ettiğini istibdat devrini sona

erdirdiğini duyurdu. II. Abdülhamit ise bir dönem kararsız kaldıktan sonra meşrutiyetin ilânına karar verdi. (Kodaman, www.tarihtarih.com, 2017)

24 Temmuz 1908’de Meclis-i Mebusan’ın yeniden açılacağı duyurulmuştu. Seçimler yapılacak ve bu seçimlere katılabilecek iki parti vardı: İttihat ve Terakki Fırkası ve Ahrar Fırkası. Seçimler yapıldı. Neticede İttihat ve Terakki Fırkası galip geldi. Ahrar Fırkası ise bu seçimde büyük hezimete uğramıştı zira yalnızca Ankara’dan bir mebus çıkarabildi.

Meşrutiyet dönemi içinde dört genel seçim yapılmıştır. Birinci seçim, 1908 senesinin Kasım-Aralık ayları içinde, ikinci seçim 1912 senesi sonunda, üçüncü seçim 1914 senesi Mayıs’ında, dördüncü seçim ise mütareke devresinde ve 1919 senesi Aralık ayında yapılmıştır. (...) Her dönem fesihle sonuçlanmıştır. Bunlardan birinci ve ikinci dönemler çok hareketlidir ve iktidar-muhalefet diyalogunun serbestçe işleyebildiğini göstermiştir. 1914 seçimleriyle açılan savaş parlamentosu ise muhalefetsiz bir dönemdir. Mebusan’daki muhalefet, 1918 yılının yenilgisiyle sertleşir ve yoğunlaşır. 1920’de toplanan son Osmanlı Mebusan’ının ömrü çok kısa (üç ay kadar) sürmüştür. (Aktaran, 2008: 119)

Bütün başarısına rağmen emekleme aşamasında olan bir demokraside İttihatçılar, organize olmamış hararetli bir yığından iktidar partisine dönüşmekte zorlanıyordu.

Temmuz inkılâbının ilk günleri sosyal ve siyâsi sahada olduğu kadar inkılâp adamları ve İttihat ve Terakki içinde de bir kaynaşma devresi idi. Sanki kocaman bir avuç, çeşit çeşit insanları yakalayarak rastgele fırlatmıştı. Şimdi herkes yerini arıyor, neye yarayacağını ne yapabileceğini kestirmeye çalışıyordu. (Yalçın, 2001: 36)

Her ne kadar demokratikleşen bir siyasi hayat gözlemlense de padişah hala otoritesini sürdürüyordu. Hatta meclisi kutlamalar eşliğinde tekrar açarken söyledikleri yeni yönetimin kendisini kaygılandırıldığını gösterir nitelikteydi.

Meclis 17 Aralık 1908 günü Sultan II. Abdülhamid tarafından açıldı. Hükümdâr, halkın büyük nümâyişleri arasında, altın saltanat arabasında en sevdiği oğlu 23 yaşındaki Burhanettin Efendi ve Sadrazam Kâmil Paşa ile Ayasofya’daki büyük binaya geldi. Mabeyn başkâtibi Cevâd Bey, nutk-ı hümâyûnu okudu. Sultan Hamîd bu nutkunda, ilk meclisi, 31 yıl önce, devlet adamlarının gösterdikleri lüzum üzerine tatil ettiğini, gene bazı devlet adamlarının aksi reyde bulunmalarına rağmen bu defa meşrutiyeti yeniden yürürlüğe koyduklarını bildiriyor, fakat çeşitli milliyetlerden gelen milletvekillerinin devletin yararına çalışacakları hakkındaki şüphesini îmâ etmekten çekinmiyordu. (Öztuna, 2008: 142)

Her şeye rağmen padişahın meclisi tekrar açması, bu hususta saplantılı taraftarlarca olumlu karşılanmıştır. Zira “(...) mebuslar bu nutuklardan sonra o kadar coştular ki... Abdülhamid’in aleyhinde bulunan bu mebuslardan bazıları ertesi sabah “koca bir milletin mukadderatını idare eden Abdülhamid-i sani hazretlerinin zeka-yı hârikuladesinden, sarayının avizelerine varıncaya kadar azim bir ubudiyet-i hürriyetpervârane ile tasvir etmekten kendilerini alamıyorlardı.” (Ergin, 2008: 36) Belli bir kesimin tüm ümitlerini meşrutiyete bağlaması ve o gelirse her şeyin çözüleceğine dair inancı sorunlara çözüm odaklı bir yaklaşım olmaktan uzak olmasının yanı sıra bir bakıma çözülmesi gereken yeni bir sorun olarak ortaya çıkmaktaydı. (Metin, 2008: 126- 127)

Birçok iç ve dış soruna gebe bir ortamda ordunun siyasete müdahil olmaya başlaması, başka partilerin de muhalefete dahil olması ve halkın kutuplaşmaya başlaması, devleti 31 Mart Olayı’na doğru sürüklemiştir.

1.1.6.31 Mart Olayı

Muhaliflerin çeşitlenmesiyle padişahın işi zorlaştı. Bütün muhaliflerin ortak hedefi II. Abdülhamit yönetimine son vermektir.

3 Nisan’da Nakşibendi şeyhi Derviş Vahdeti’ye ait Volkan Gazetesi etrafında toplananlar İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin dini konularda sorumluluk almayarak hassasiyet göstermediğini iddia ettiler. Şeriat yanlısı bu “Kur’anı tabanca gibi beline takan, din dinamitli, âyet ve hadis cephaneli softa” (Kuntay, 2016: 385) grubu saraya yürüdü ve halktan da bu isyana katılanlar oldu. Çıkan isyanlar sonucu İttihat ve Terakki Cemiyeti Hareket Ordusu’nu isyanları bastırmak için görevlendirdi. “33 senelik dehşet devri, hareket ordusunun yürüyüşüyle fakat pek de kan dökülmeden geçip gidince, galiba Jön Türklere de bir celâdet gelmişti.” (Tahir, 2009: 114)

25 Nisan günü isyan bastırıldı ve 27 Nisan günü meclis toplanarak Abdülhamit’i tahttan indirme kararı aldı. Sonuç olarak “Devlet, münevverleri ve idarecilerinin şaşkınlıkları yüzünden çıkan, bir seri dahili karışıklıklarla ve isyanlarla karşılaştı. Ordu, Yemen’den Arnavutluğa kadar koştu durdu. İç karışıklıklar, fırka mücadeleleri, ekalliyet hareketleri alabildiğine fazlalaştı.” (Metin, 2008: 126- 127)

V. Mehmet Reşat yeni padişah olarak kabul edildi. İstibdatın bitişi olarak görülen bu hadise büyük bir kesim tarafından sevinçle karşılandı. Halide Edip, Sinekli Bakkal romanında şöyle anlatır:

Temmuz ayında 1908 ihtilali oldu. K r bir gazap borusu gibi esti. Asırların kurdu müesseselerin köklerini söktü. Ağaç devirir gibi zalim devirdi. İtim i ve siyasî nizam ve intizamı altüst oldu. Öyle bir kargaşalık oldu ki kim kimdir, ne nedir ayırılmaz oldu... Ve eski rejim sürgünleri vapur vapur gelmeye başladılar. (Adivar, 2007: 294)

“Vak’a, tarihimizin gericilik bakımından, ordu tensikatı bakımından, ittihatçıların II. Abdülhamid’i, her ne pahasına olursa olsun tahttan indirmek istemeleri bakımından birçok amillerin karışmasıyla gerçekten tahlili zor bir hadise olmuştur.” (Felek, 1980: 10)

31 Mart Olayı, ordunun siyasette ne derece rol alabileceğini gösteren bir hadise olarak tarihte yerini almıştır fakat bununla sınırlı kalmaz. Örneğin Cenap Şehabettin, *Yalan* adlı oyununda bu vakanın bir ailenin hayatını nasıl değiştirdiğini anlatır. (etin, 2016: 154) Bu  rnek ışığında bakıldığında görülmektedir ki 31 Mart Olayı, hem bireysel hem toplumsal hem siyasi açıdan halkta ve devlet geleneğimizde derin izler bırakmıştır.

1.2. II. Abdülhamit’in Portresi

Sultan II. Abdülhamit’ e objektif bir bakış açısıyla bakmamız ve hakkında yazılan şiirleri doğru bir şekilde anlayabilmemiz için kişiliğini ve devrini iyi bir şekilde tanımamız lazımdır.

1.2.1. Yaşamı ve karakteri

Orhan Koloğlu, II. Abdülhamit’i “Haremine H kim İhtiraslı Bir  şık, Evcimen Bir Baba, Egosantrik Bir Kişi” başlığıyla tanıtır. (Koloğlu, 1987: 48)

1842 yılında Sultan Abd lmeid’in ikinci oğlu olarak dünyaya gelen II. Abdülhamit, 10 yaşındayken annesi T r-i M jg n Kadınefendi vefat eder. Sultan Abd lmeid’in isteğiyle Perest  Kadınefendi, II. Abdülhamit’e annelik eder, onu himayesi altına alır. (Banarlı, 1976). Abdülhamit’in fiziksel görünümünü ise Francis Georgeon şöyle anlatır:

Boyu ortanın biraz altında kalan sultan, zayıf denecek kadar ince ve hafifçe kamburdur. Çelimsiz denilebilecek bir vücudun üstünde kocaman bir kafası vardır. Geniş alınının altında birleşen kalın kaşları, gözlerinin üstünde çok belirgin iki yay çizer. Karikatüristler, kemerli ve çok çıkıntılı burnuna bayılacaktır. Kısa siyah sakalı boyalı ve çok bakımlıdır. Cildi saydam denecek derecede beyaz, gözleri ise siyahtır, göz çukurlarına gömülmüş gibidirler. Yumuşaklıkla sertliğin, iyi niyetle soğukluğun sırayla birbirini izlediği delici, keskin bakışları vardır. Sesi şaşırtıcıdır, tizdir ve çın çın öter.” (Georgeon, 2006: 157) Süleyman Kâni İrtem’in cümlelerinde ise Sultan II. Abdülhamit’in nazik ve çekingen görüntüsünün altında kıvrak zekasını sakladığını ve gerektiğinde o zekadan fayda görmeyi çok iyi bildiği anlaşılmaktadır: “O, ilk bakışta ve zâhiren nazik, çekingen, iyi, mülayim, aynı zamanda bedbaht bir adam görünürdü. Yabancılar karşı teessürünü, infialini, hiddetini bile yenmeğe, cehaletini mütecessis ve keskin zekâsıyla örtmeğe çalışırdı. (İrtem, 1999: 5)

Şehzadeliginde tefsir, hadis, fıkıh gibi İslâmi konularda eğitim almakta; bunların yanında Arapça, Farsça ve Fransızca bilmekteydi. Zanaat olarak marangozlukla uğraşıyordu. Ziraat, madencilik gibi konulara da hakim biriydi.

Sultan II. Abdülhamit’in ön plana çıkan diğer kişilik özelliklerinin başında çalışkanlığı gelir. Çalışkanlık, nizamla, sorumluluk alma bilinciyle ve dakiklikle birleşerek başarıyı getirmiştir. Böylelikle gününün çok büyük bir kısmını devlet işlerine ayıran Sultan, kendisine ayırdığı zamanlarında ise marangozhanesinde ya da kütüphanesinde olurdu. Geceleri uyumadan önce ise “paravanın arkasına gelen Gidiş Müdürü Mahmud Efendi ve daha sonraları da Esvapçıbaşı İsmet ve Mabeynci Emin beyler tarih, edebiyat ve sarayda tercüme edilmiş zabıta romanları, cinâî romanlar yahut seyahatnâmeler okurlardı.” (Doğan, 2016:20)

II. Abdülhamit’in bilinen bir başka yönü ise kuşkuculuğudur. Bu kuşkuculuğu yaşananları ve yaşanma ihtimali olan olayları göz önünde bulundurup zekanın bir getirisi olarak önlem alma alışkanlığı olarak da yorumlayabiliriz. Öte yandan rivayet edilenlere göre bu kuşkuculuğun düzeyi patolojik sınırlara ulaşmıştır. Aktarılanlara göre padişahın “her gece yatak odasını değiştirmek gibi” (Sevük, 1932: 271) garip huyları vardı. Server İskit’in dediğine göre, “Abdülhamid harf dökümhanelerini bomba imal edebilir korkusuyla Sanayi Mektebi’nde toplamıştır.” (İskit, 1943: 102) Padişahın kuşkuculuğu ve korkusu Mithat Cemal Kuntay’ın Üç İstanbul adlı romanında ise şöyle yer alır: “(...) zaten neden korkmuyor ki? Sahilden korkuyor; kalem sesinden ayak sesine kadar her gürültüden korkuyor; gazeteden reçeteden korkuyor; kendi karyolasından korkuyor; öperken çocuğundan, çocuk yaparken karısından korkuyor. Korkacak kimse bulamazsa aynada kendisinden korkuyor.” (Kuntay, 2016: 89)

II. Abdülhamit ise çok eleştirilen bu endişeler hakkında şunu söylüyor: “Çocukluğumdan beri karakterim vakarlıdır, oyunları az sever, insan varlığının ciddi sorunları üzerine düşünürdüm. Etrafımdakilerin beni anlamadıklarını görmekte kendi içime kapanmaya başladım.” (Koloğlu, 2010: 194)

Kendisi kuşkucu olduğu gibi ondan kuşkulananlar da olmuştur:

Bizim korktuğumuz adam Şehzade Abdülhamit Efendi’ydi. Öyleyken Aziz’i atıp Murat’ı padişah yapmayı konuşurken Şehzade Hamit Efendi’yi de beraber bulundururduk. Onu içimize almazsak Yeni Osmanlıların teşebbüsünü ele verirdi. Halbuki, bizimle beraber oldukça, tahta yaklaştığı için bize yardım ediyordu. Sade Murat Efendi bize tenbih etmişti, Hamit Efendi’ye karşı ihtiyatlı davranırdık. (Koloğlu, 1987: 47-48)

Önemli işler başarabilecek kişileri seçebilmekte mahir idi. Bunun da ötesinde ikna edici biriydi. “Karşısındaki kişiyi doğru analiz eder ve onun duymak isteyebileceği üslupla konuşarak o kişiyi kazanma yoluna giderdi.” (Georgeon, 2006: 159-160)

Devrin birçok önemli şahsiyetiyle ilişkiler kurmuştu ancak bu ilişkiler pek uzun sürmüyordu. Sultan Abdülhamid’in güveni kolay kazanılmıyor ancak kolayca yitirilebiliyordu.

Örneğin Yeni Osmanlılar’ın önderlerinden, büyük hürriyetçi şahsiyet Namık Kemal, 1876’daki ilk karşılaşmalarında sultanın ona Memâlik-i Osmânî’yi yenilemek için el ele verip çalışmayı teklif ettiğinde büyük bir coşkuya kapılır. Bu coşkusu birkaç ay sonra sürgüne gönderilinceye dek sürecektir. Yaklaşık on beş yıl sonra Jöntürk döneminin aydınlıklarından Mizancı Murad’la aynı senaryo yenilenecektir. 1895 Ermeni krizinin en sıcak günlerinde Abdülhamid onu huzuruna kabul edip pohpohlar, tam aradığı adam olduğunu söyler. Murad, bu iltifatlar karşısında adeta erir, görüşmeden tamamen kazanılmış bir halde ve sarhoş gibi çıkar; hatta şöyle haykırır: “Hünkârimız bir melek!” böylece yaptığı siyasi tahlil de doğrulanmıştır: Padişah iyidir; kötü olan onun çevresidir. Ömrü boyunca kendini hiç o kadar mutlu hissetmediğini hatıratında itiraf eder. (Georgeon, 2006: 159-160)

II. Abdülhamit kültür ve sanata oldukça önem veren bir padişahı. Özellikle tiyatroya ilgisi yoğundu. Bu sebeple Avrupa’nın önemli kumpanyaları ve oyuncularını sarayda oyunlar çıkarmıştır. Oktay Tiryakioğlu’nun *Abdülhamid Son Hükümdar* adlı romanında Sarah Bernhardt ‘ın sarayı ziyaret etmesinin büyük ses getirdiği anlatılır. Ayrıca romanda “Suzanne Destres, Anna Judic ve Adelaide Ristori gibi meşhur oyuncuların da Yıldız Sarayı’nda sahne aldıkları anlatılır.” (Tiryakioğlu, 2011: 197) yine padişahın fotoğrafa ve fotoğrafçılığa olan ilgisi de bilinmektedir.

Orhan Koloğlu Abdülhamit’in 34 yıllık yaşamı sonucu oluşan kişiliğiyle ilgili temel çıkarımlarını eserinde maddeler halinde sıralamaktadır:

- anne ve babasının hastalık ve ölümleriyle evhamlı.
- anne, baba ve aile sevgisi görmediğinden insanlara karşı çekingen ve ihtiyatlı.
- ölme, öldürme psikozuna kapılmış şehzadelerin etkisiyle hep kuşkulu.
- dedikodudan başka şey bilmeyen saray içi yaşamının etkisiyle her söylentiye dinlemeye hazır.
- devrimciliğin nükseden bir hastalık olduğu ve devrime bir kez katılana güvenilemeyeceğine inanmış.
- ne yapacaksa kendi başına gerçekleştireceğine, çevreye güvenilemeyeceğine inanan.
- ekonomik yaşamaya ve harem devlet işlerine sokmamağa kararlı. (Koloğlu, 1987: 139)

Görüldüğü üzere II. Abdülhamit'in şahsi kişiliği belirli başlıklar altında çözümlenebilmektedir. Şiirlerde ise çoğunlukla II. Abdülhamit, evhamlı ve baskıcı karakter özellikleriyle anılmaktadır.

1.2.2. Siyasi kişiliği

Sultan II. Abdülhamit'in 33 senelik iktidarı ve özellikle istibdat yönetimi boyunca gündemi en çok meşgul eden konulardan birisi jurnallerdir. Hafiyeliğin dışında padişahın gözüne girmek isteyenler padişah ve devlet aleyhine duydukları ya da gördükleri herhangi bir bilgiyi padişaha iletirlerdi. "Jurnal" denilen bu bilgilerin jurnalcilere ise maddi manevi oldukça fazla katkıları olur, tabiri caizse padişah "bu örgüt elemanlarını kendi özel idaresinden beslemek suretiyle onları nimetlere boğardı." (Engin, 2001: 27) Hafiyeliğin ve jurnalciliğin bu denli yaygınlaşmasında Sultan II. Abdülhamit'in kuşkuculuğu ve ihtiyatlı kişilik yapısının büyük payı vardır. Abdülhamit'in Yıldız saray arşivlerinde on binlerce jurnali birikir. (Zürcher, 2000: 121)

II. Abdülhamit'in idareci vasfı sayesinde devleti 33 yıl ayakta tutabilmesi yabancı ülkelerin hükümdarları tarafından da takdirle karşılanmıştır. Alman İmparatoru II. Wilhelm "Hükümdarlık san'atını Sultan Hamid'den öğrenmeliyiz." demiştir. (Ayverdi, 1981: 16)

Öte yandan halk içinde padişahın vehimlerini kendi çıkarına alet etmek isteyenler de oldukça fazla idi.

Jurnal işi ahlaksızlığa dönüştü. Anlı şanlı kişilerin hasımları aleyhine jurnal verdikleri görüldü. Hafiyete teşkilatının yalnız devlet ve padişahın şahsına karşı suçları araştırması gerekirken, bu sınırlar tehlikeli ve başboş şekilde genişledi. Bununla beraber Yıldız Sarayı yağmasında İttihatçılar, ağzına kadar jurnal dolu pek çok sandığın kapalı ve zarfların hiçbirinin açılmamış olduğunu hayretle müşahade etmişlerdir. Buna rağmen padişah, jurnal vermeyi yasaklamamıştır. (Öztuna, 2008: 93)

II. Abdülhamit'in devletler arası politikalarda oldukça zeki davrandığı söylenebilir. Daha çok Alman yanlısı bir siyaset izlemiştir. Böylelikle devletin ömrünü uzattığı da söylenebilir. Keskin zekasıyla devletin aleyhine sonuçlanabilecek durumları en az zararla atlattığı söylenebilir. "Rafi Cevat Ulunay 'Bu Gözler Neler Gördü?' İsimli anılarında II. Abdülhamit dönemini şöyle özetlemiştir: 'Abdülhamit'in 33 sene süren saltanatı bir 'İdare-i Maslahat' siyasetiydi, aleyhte neticelenebilecek meseleleri pamuk ipliğine bağlardı.'" (Koloğlu, 1987: 298)

Zikredilen şartlar etrafında II. Abdülhamit'in en büyük hedefi istikrarı sağlamak, devleti daha fazla zarara uğratmamaktı. İstikrarı sağlama çabalarının yoğunlaşması özellikle devletin itibarının sarsılmaması için basın hayatında kısıtlamalara gidilmesinin padişahın baskıcı olarak nitelenmesinde temel dayanak olduğu söylenebilir. İstibdat adı altında değerlendirilen bu dönem pek çok aydının hürriyet anlayışı ile çatışmıştır.

Aşağıdaki paragraf, II. Abdülhamit'i ve siyasi dönemini net bir şekilde açıklamaktadır:

XX. Asrın eşiğinde Türk imparatorluğu, Sultan Hamid rejimi altında, nisbeten istikrarlı hayatını devam ettiriyordu. 1897 Yunan harbini kazandıktan sonra padişahın prestiji bir kat daha artmıştı. 1900 lere doğru zirvesini bulan bu prestij, hemen bu tarihlerden itibaren azalmaya başlayacaktır. (...) tam bir otokrattı. (...) bizzat padişah bile kendi kurduğu rejimin esiri olmuş istibdâdın ağırlaşması karşısında sessiz kalmıştı. Halk hayatından memnundu. Ancak subaylar, yüksek öğretim talebesi, bilhassa Tıbbiye ve Harbiye öğrencileri kısmen alt kademedeki memurlar, siyasi baskıya karşı konuşmaya başlamışlardı. Bu konuşmalar henüz nadiren padişahın şahsını hedef almakla beraber istibdâd rejiminin yürüyemeyeceği üzerinde ittifak ediliyor, 1839-1871 arasındaki Tanzimat rejiminin hür havası hasretle anılıyordu. (Öztuna, 2008: 80)

II. Abdülhamit için İslam birliği oldukça önemliydi. Özellikle Hicaz demiryollarının tamamlanması II. Abdülhamit'in İslam ülkeleri arasındaki gücünü ve prestijini artırmıştı. Yılmaz Öztuna'nın aktardığı bilgilerden Afrika'nın ücra yerlerindeki camilerde bile adına hutbe okunduğu biliyoruz. Batı ile de ilişkilerini dengeli bir biçimde yönetiyordu:

Almanya imparatoru ve Prusya kralı II. Wilhelm ile şahsi dostluk kurmuştu. (...) Abdülhamid Han bütün dünya devletlerinin, en nâdir verilenler dâhil, nişanlarını aldığı gibi en yüksek pâyeleri de elde etmişti. 25. cülûs yıldönümünde bütün Avrupa ve Asya saraylarından kendisine son derece değerli hediyeler gönderilmişti. Bilhassa Avrupa emparyalizminin sömürge idaresinden bunalan yüz milyonlarca Müslüman'ın kutbu İstanbul ve padişahı. Yıldız'a binlerce bağlılık telgrafi yağıyordu. (Öztuna, 2008: 81)

II. Abdülhamit'in kişiliğinin ve bireysel sorunlarının devlet işlerinden ön plana çıkmasını ise Mithat Cemal şöyle eleştirir.

Uzağa gitmeye ne hacet? İşte Sultan Hamid... Sayesinde sağ kaldı? Burnunun sayesinde!.. gazeteler her gün burnuna kandil asmakla meşgul. Biri çıkıp da "Bizim bir Mısır'ımız vardı, bir Bosna Hersek'imiz vardı, bir Şarkî Rumeli'miz vardı; ne oldu?" diye hesap soruyor mu? Sormuyorlar, neden? Çünkü halk fikriyle değil, gözüyle görür de ondan! Çünkü Şarkî

Rumeli'nin gittiğini fikir görür, Abdülhamit'in uzun burnunu göz görür de ondan!.. (Kuntay, 2016: 380)

1.2.3. 1876'da Osmanlı İmparatorluğu padişahı olmak

Orhan Koloğlu, *Abdülhamit Gerçeği* adlı kitabında Ağustos 1875 ve Ağustos 1876 arasındaki bir yılı olağanüstü bunalımlı bir yıl olarak tanımlar. II. Abdülhamit, devletin ömrünü bir 33 yıl daha uzatarak siyasi dehasını göstermiştir, denilebilir. Ancak sahip olduğu bu deha, toplumda ve zihinlerde yaşanan karmaşanın gölgesinde kalmıştır. Dündar Taşer'in deyiimiyle “o sırada Sultan Hamid gibi bir dış politika üstadının başımızda bulunuşu, hakikaten bir talihtir.” (Metin, 2008: 126)

Kendi anılarında II. Abdülhamit içinde bulunduğu dönemi ve hangi şartlarda padişah olduğunu şöyle anlatır:

Ben hangi şartlar içinde ve nasıl bir zamanda padişah oldum? Bunu hatırlatmak isterim. Bosna hersek ayaklanmış, Karadağ ordumuzu sarmış ve yenmiş, Sırbistan düzenli ve tehlikeli bir kuvvetle ülkemize savaş açmıştı. Bu badireden o müthiş Rus muharebesi doğdu. Bu savaşı doğuran iç ve dış olaylar benim saltanat günlerimin işi değil. Ben iki padişahın art arda hal'inden 93 günlük bir hükümet buhranından ve bir saltanat boşluğundan sonra padişah olmuştum. Millet, rüşünü, erginliğini iddia ediyordu. (...) öyleyse 93 savaşı ile bunun getirdiği bütün sonuçlardan ben ne şahıs olarak ne makam olarak sorumluyum. (Bozdağ, 2010: 17)

Milletlerin siyasi yaşamı düşünüldüğünde, kaotik dönemlerin halkı cepheleşmeye yönelttiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemi ve sonrası dikkate alındığında bu durum bugün dahi aynı topraklarda varlığını sürdürmektedir. Zira kaotik durum halen son bulmuş değildir. Dündar Taşer, bu konuda şöyle diyor: “Türkiye’de kimse ilerici veya gerici değildir. Herkes tarihine yabancı, milletine saygısız devletinden kopuktur. Kimseye müsamaha (hoşgörü) yoktur. Herkes mutaassıptır. Yalnız taassubun cinsi değişir.” (Metin, 2008: 125)

Bu durum, şunu da düşündürmektedir ki böyle dönemler, topluma liderlik eden kimseleri farklı açılardan tehdit ederek onların olağanüstü tedbirler almasına, kimi zaman despotlaşmasına yol açmaktadır. II. Abdülhamit ve sonrasındaki liderlere Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ndeki iktidarları da eklersek ortaya çıkan tablonun birçok benzerlikler taşıdığı göze çarpacaktır. Zira çökmekte olan bir devletin ardından neredeyse bir ateş çemberinin ortasında küllerinden doğma gayreti içindeki bir demokrasi, yani Türkiye

Cumhuriyeti, II. Abdülhamit devrinin de üzerinde bir baskı ve sansürü farklı dönemlerde uygulamıştır. Bu açıdan bakıldığında,

II. Abdülhamid doğuştan müstebit bir insan değildi. Kan dökmemeyi kesin bir prensip olarak kabul ve 30 yıl boyunca tatbik etmesi, çok merhametli olması, en büyük düşmanlarının bile rızıklarıyla oynamayıp ancak bol maaşlarla sürgüne göndermesi, klasik bir müstebidin klasik vasıfları arasında değildir. Ancak olaylar, Sultan Hamid'i müstebit, tab'an cesur olmasına rağmen, muhtemel hadiselerle karşı vehimlerle dolu, hatta bazen gene şahsen taassupla alâkâsı olmamasına rağmen mürteci bir şahsiyet olmaya zorladı. II. Abdülhamid'in sathî bir bakış neticesinde, tezatlarla dolu sanılacak şahsiyeti bir Sultan Aziz'in hal'i ve ölümü, bir ağabeyinin çıldırması ve hal'i bir Ali Suavi vak'ası, bir 93 Harbi trajedisi, bir Midhat Paşa problemi göz önünde tutulmadan izah edilemez. (Öztuna, 2008: 156)

Tüm dünyanın çaresizce savaşa sürüklendiği bir dönemde kısıtı imkanların farkına varmak ve hamleleri dengeleri bozmadan yapmak oldukça güç bir iş olsa gerektir. Böyle bir dönemde “Kont Albert Vandal”ın “Kızıl Sultan” lakabını taktığı (Öztuna, 2008: 162) II. Abdülhamid bir sulh ortamı tesis etmeyi başarmıştı. Müstebit olarak nitelenen yönetimi, barışı sağlayan bu hassas dengeyi bozacak en ufak bir iç ya da dış müdahaleye imkan vermemiştir. “Sultan Hamid, 30 yıllık şahsi idare devresinde yalnız bir aylık bir Yunan Harbine girmiştir. Türkiye, tarihinin en uzun sulh devrelerinden birini yaşamıştır.” (Öztuna, 2008: 158) Bu hususta hürriyet yahut meşrutiyet karşıtlığının ötesinde bir çeşit mecburiyet hissi ya da görev bilinciyle birçok kararı aldığı söylenebilir.

Benzeri bir kaos döneminde kollektif bir yapı içinde yönetimde söz sahibi olan Dündar Taşer de:

Sultan Aziz'in hal'i ve şehâdeti devlette ciddi bir karışıklık vücuda getirmiş; bir kavimler halitasından ibaret olan Meclis-i Meb'usân ise marazı büsbütün artırmıştır. Türk'ün menfaatinin böyle bir meclisle muhafaza edilemeyeceğine kaanî olan Sultan Abdülhamid, ‘ya Meclis ya Devlet’ şıklarından birini tercih zarureti kalmış ve tabiatıyla devleti tercih etmiştir. (Metin, 2008: 126-127)

diyerek onun padişah olduğu dönem göz önüne alındıktan sonra kendisi hakkında bir yargıya varılması gerektiğini ortaya koyuyor.

1.3. II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı

Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* adlı eserinde II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı şeklinde bir tasniflendirme yapmanın gerekliliğini şöyle açıklar: “Çünkü 1878'den sonraki edebiyata hususiyetlerini veren faktörler arasında II. Abdülhamid'in şahsiyetinin ve yönetim tarzının rolünün olduğu muhakkaktır.” (Okay, 2008: 55) Okay, yine

aynı eserinde, II. Abdülhamid Dönemi Edebiyatı'nı şu dönemlere ayırır: 1) Ekrem, Hâmid, Sezâi yahut Tanzimat Edebiyatı'nın İkinci Nesli; 2) Ara Nesil ve 3) Edebiyat-ı Cedîde. (Okay, 2008: 129)

Tanzimat'ın en önemli isimlerinden Namık Kemal ve Ziya Paşa II. Abdülhamit tahta çıktığında ve Kanun-ı Esâsi'yi ilan ettiğinde hayattadırlar. Hatta II. Abdülhamit kendilerini İstanbul'dan uzaklaştırmıştır. “Tanzimat'ın ikinci nesliyle beraber Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci, Şemseddin Sâmî ve Mizancı Murad ve bir sonraki nesilden Nâbizâde Nazım, Hüseyin Rahmi ve Ahmed Rasim'in edebi çalışmaları da II. Abdülhamit devrini kapsar.” (Uçman, 2011: 72) Dönemin geleneği ve eskiyi temsil eden ismi Muallim Naci ise hayatının son anlarında kaleme aldığı Ertuğrul Gazi'nin hayatını anlatan eseriyle “Sultan II. Abdülhamid tarafından *Tarih- nüvis-i Selâtin-i âl-i Osman* unvanı ile taltif edilir; kendisine ayrıca rütbe ve nişan verilerek saraydan maaş bağlanır. (1891)” (Uçman, 2011: 85) yine II. Abdülhamit Türkçe-Fransızca, Fransızca-Türkçe sözlük hazırlayan Şemseddin Sâmî'ye *Ûlâ sınıf-ı sânisî* rütbesi ile iftihar madalyası vermiştir.

Ara Nesil olarak adlandırılan günlük hassasiyetler devri ise 1885-1896 yılları arasında eser veren sanatçılardan oluşur. Bu sanatçıların çıkardığı dergiler şunlardır: “Âfak, Âsâr, Berk, Envâr-ı Zekâ, Gayret, Gülşen, Hâver, Hazîne-i Fünûn, Maarif, Malûmat, Mekteb, Mir'at-ı Âlem, Mirsad, Mürüvvet, Resimli Gazete, Sebat, Şafak ve Terakki...” (Uçman, 2011)

Kısaca Divan Edebiyatı geleneğini sürdürenlerden bahsedecek olursak, bu kişiler geleksel anlayışa bağlı kalarak eser vermişler, eski zevk ve anlayışı terk etmemişlerdir.

Özege'nin “Eski harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu” üzerinde yaptığımız ve tahmini olduğunu belirtmemiz gereken bir ayırıma göre şöyle bir görünüm var: 1877- 1903 yılları arasında edebi eser sayısı 2950, pozitif yayın sayısı 3891, dinsel yayın sayısı 1307, resmi yayın sayısı ise 946 olarak gözüktür. (Koloğlu, 1987: 406)

1.3.1.Dönemin edebî şahsiyetleri

Kısaca Divan Edebiyatı geleneğini sürdürenlerden bahsedecek olursak, bu kişiler geleneksel anlayışa bağlı kalarak eser vermişler, eski zevk ve anlayışı terk etmemişlerdir. Baba Tahir'in çıkardığı Musavver Malumat dergisi eski tarz şiir geleneğini devam ettirmek

isteyenlerin meskeni olmuştur. Saray'ın da desteklediği bu dergi, Servet-i Fünûn'un ve Batı yeniliğinin en büyük düşmanlarından birisi olmuş, Servet-i Fünûn'u bulduğu her fırsatta eleştirmiştir. Bu geleneği sürdüren isimlere şunları örnek gösterebiliriz: “Fâik Esad (Andelip), İsmail Paşazâde Kör Hakkı, El-Hâc İbrahim Efendi, Hoca Hayret Efendi, Ali Rûhi, Remzi Baba, Müstecabizade İsmet, Şeyh Vasfi, Halil Edip.” (Çetin, 2016)

Servet-i Fünûn dergisi ile anılan isimler, şiirde deneysel bir duruşa açık, yenilikçi kimselerdir. Tanzimat edebiyatı ile başlayan Batılılaşma çabaları, 1896-1901 yılları arasında faaliyet gösterme olanağı bulan Servet-i Fünûn edebiyatında tam olarak kendisini hissettirir. Başta bir fen ve bilim dergisi iken bir sanat dergisi haline gelen Servet-i Fünûn'u Ahmet İhsan Tokgöz çıkarıyordu. Rezaizâde Ekrem'in öncülüğünde Tevfik Fikret'in dergi yönetimine gelmesiyle dergi tam olarak bir edebiyat ve sanat dergisi hâline geldi. Halit Ziya, Mehmet Rauf, Cenap Şehabettin, Hüseyin Siret, Ali Ekrem Bolayır, Süleyman Nesip, Hüseyin Cahit, Hüseyin Suat, Ahmet Reşit, Süleyman Nazif, Faik Ali, Ahmet Şuayp gibi isimler bu dergide toplandı. Servet-i Fünun dergisi 1901 yılında kapatıldı, bir süre sonra tekrar açıldı ancak yukarıda saydığımız isimler dağılınca dergi bir genel kültür dergisi hâlini aldı.

Servet-i Fünûn sanatçıları, II. Abdülhamit'e karşıydılar. Onlar, Jöntürkleri destekliyorlardı. Edebiyat konusunda olduğu kadar siyaset konusunda da “Batı”nın örnek alınması gerektiğini savunuyorlardı.

İstibdat olarak tanımladıkları yönetimden o kadar bunalmışlardı ki özgür, mutlu ve uzak ülkelere gitme hayalleri kuruyorlardı. Şiirlerinde gerçeği bir kenara bırakıp hayale kaçmalarının sebebi, yaşadıkları yerden, devirden, sahip oldukları kültürden ve hatta yer yer kendi kişiliklerinden dahi bezmiş olmalarıydı. Alver'e göre de

Yazar, eserinde gerçek hayatın değil, düşlediği hayatın, ortamın, yok-ülkenin, yok ilişkilerin hikayesini anlatabilir. İçinde yaşadığı toplumsal gerçekliği olduğu gibi aktarmayabilir, bu gerçekliği değiştiriyor yahut bozuyor da olabilir. (...) gerçekliği dönüştürse dahi eserini oluştururken kullandığı malzemeyi sosyo- kültürel ortamı gözleminden ve bizatihi orada tecrübî bir hayat sürmesinden sağlamaktadır. (Alver, 2006: 13)

Şiirde Arap ve Fars etkisine karşı çıkmışlardı. Bunun sebebi o dönemde milliyetçilik değil batıcılıktı. Zira iyi derecede Fransızca biliyorlar hatta Fransızcaya benzeyen Farsça terkipler kullanmaktan hoşlanıyorlardı. (Banarlı, 1982: 364)

Bu dönemin sanatçıları karamsar ve bireysel bir sanatı tercih etmişlerdir. İstibdat Devri onları sindirdiğinden toplumu, siyaseti ilgilendiren meselelerden fazla bahsetmemişlerdir. Bu konulara değinildiyse de mesajlarını teşbihlerden, kinayelerden yararlanarak imgelerle bezedikleri şiirlerinin derinine gömmüşler, dolaylı anlatımın ve çok anlamlılığın yoğun olduğu bir dili tercih etmişlerdir.

Sanatsever bir kitle olarak görebileceğimiz bu aydın zümre, sanatın her alanında donanımlıydı. Farklı sanat dallarında kendini yetiştiren şair ve yazarlar, edebiyata disiplinlerarası bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır.

II. Abdülhamit ile taban tabana zıt bu topluluğu birleştiren Servet-i Fünun dergisi, Hüseyin Cahit Yalçın'ın 1901 yılında Fransızcadan tercüme ettiği Edebiyat ve Hukuk başlıklı makalenin padişah tarafından sakıncalı bulunması sebebiyle kapanmıştır.

Tahsin Paşa'nın yanına girmeden Arif Bey'i görmüştüm. O, bana bu senet işini çitlatmıştı. Hazırlanmış olan senedi imzaladım. Senet, "sadaikat ve ubudiyet" (bağlılık ve kulluk) şanına uygun makaleler yazılacağına dair yazılı bir yemin örneğiydi. Babıâli'deki sansür, gazetelerden her istediğini çizip çıkarırken bu senet kadar komik ve manasız şey olamayacağını söylemek fazladır değil mi? (Tokgöz, 2012: 146-147)

1.3.2.Gazeteler

II. Abdülhamit devrinden önce gazetenin seyrine bakacak olursak Türk edebiyatında gazetelerde yer alan ilk baş muharririn Şinasi olduğu söylenebilir. Tercümân-ı Ahval gazetesinde yazdığı yazılarla gazete yazarlığının temelini atmıştır. Agâh Efendi ile birlikte çıkardığı bu gazetenin ardından tek başına çıkardığı Tasvir-i Efkâr gazetesi ile birlikte "Şinasi gazeteciliğiyle kendini düşmanlarına bile takdir ettirmişti." (Sevük, 1944: 8) Ayrıca Namık Kemal, Ahmet Mithat gibi isimler de gazeteciliğin temellerini atan edebi şahsiyetlerdendir.

Teknik olarak ise baskı tekniğinde bu dönem oldukça önemli adımlar atılmış kartpostal basımcılığına geçilmiştir.

Türkiye'de ik kez teknik ve görsel açıdan bugünkü anlamda resimli kitapların, portre resimleri ve fotoğraflarla basıldığı, kitap süsleme sanatının yeni bir üslupla yeniden canlandırıldığı ve günümüzde Türk basım sanayinde oldukça önemli bir yeri olan kartpostal basımcılığına da bu

dönemde geçildiği bir gerçektir. Daha açık bir ifade ile Modern Türk basıncılığına ve kitaba Batı anlayışı ve tekniği getirilmiştir. (Gündoğdu, 2011: 104)

Ancak II. Abdülhamit devrinin siyasi temellerini şekillendiren gazetelerden bahsetmemiz daha yerinde olacaktır. Abdülhamit dönemi baskısından bunalıp yurtdışına kaçan İttihat ve Terakki cemiyeti kurucuları Mizancı Murat, İbrahim Temo, Ahmet Rıza Paris, Cenevre, Kahire gibi şehirlerde toplanarak gazete çıkarmaya başladılar. Ahmet Rıza *Meşveret* gazetesini çıkardı. Mizancı Murat Paris'te *Mizan* gazetesini çıkardı. İshak Sukûti ise Cenevre'de *Osmanlı Gazetesi*'ni çıkardı.

II. Abdülhamit gazeteye ve basına karşı bir padişah olmamasına rağmen İttihatçı basının kendisi aleyhindeki yayınlarının devleti yıpratmış olduğunu düşünüyordu. “ (...) Ama şimdi karşısında bir de İttihatçı gizli basını buldu. İttihatçıların bulunduğu Avrupa'da aleyhinde pek çok Türkçe gazete yayınlanmaya başladı. Bunlara Arapça, Fransızca hatta İngilizce, Ermenice, Arnavutça gazeteler eklendi.” (Öztuna, 2008: 127)

II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise İstanbul'da yayınlanan gazetelerin en uzun soluklusu “Tanin (1908-1929) , Yeni Tasvir-i Efkâr (1909-1925) ve Yeni Gazete (1908-1913) olmuştur.” (Kocabaşoğlu, 2010: 12) Takip eden süreçte ise II. Meşrutiyet'in üzerinden henüz 2 sene dahi geçmeden süreli yayınların çeşitliliği önemli ölçüde azalmıştır.

İstanbul ve Anadolu dışında çoğunlukla II. Abdülhamit aleyhine çıkan gazetelerin sayısında farklı kaynaklar farklı rakamlar zikretmektedir:

Avram Galante tarafından 68 olarak verilen bu sayı, Erdal Yavuz tarafından 78, A. D. Jeltyakov ve Yuri A. Petrosyan tarafından 120, Gökhan Kaya tarafından ise 153 olarak verilmiştir. Bu 153 süreli yayının %66'sı Türkçe, yaklaşık %14 kadarı da yabancı dildedir. Mekansal anlamda ise Rio de Janeiro'dan Chicago'ya, Palermo'dan Köstence'ye dağıldığını asıl yoğunlaşmanın ise sırasıyla Kahire, Paris, Cenevre gibi kentlerde olduğunu biliyoruz. Bunlar İttihat, Mizan, Meşveret, Osmanlı ve Şura-yı Ümmet'tir. (Kocabaşoğlu, 2010: 37)

1908 yılı Temmuz'unda İstanbul'da çıkan önemli gazeteler ise Tercüman-ı Hakikat, Sabah, İktidâr ve Hürriyet'ti. (Kocabaşoğlu, 2010: 37) İktidâr gazetesi'ni Ahmet Cevdet Bey çıkarmıştır. İktidâr gazetesi ve sahibi Abdülhamid'le iyi geçinme politikası izlemiştir. (Kocabaşoğlu, 2010: 46)

II. Abdülhamit, basının ve gazetenin gücünün farkına varmış bu sebeple basın hayatını kontrol altına almanın devletin yararına olacağını düşünmüştür.

Bu sebepten daha şehzadeliğinde Ceride-i Havadis, Tasvir-i Efkâr, Basiret gibi gazeteleri muntazaman okur, Çaylak, Çingiraklı Tatar gibi mizah dergilerinin ne tür etki yarattığını da yakından izlerdi. Ayrıca Avrupa gazetelerini de ünlü kıraathane sahibi Sarafim Efendi ve kitapçı Elnino aracılığıyla getirtip okur, ya da çevirtirdi. Bazı yazarları da dairesine davet eder gizlice konuşurdu. Kısacası kamuoyunun nasıl oluşturulduğunu biliyordu. Bu anlayış yüzündendir ki gazeteleri gerçekleri değil, bazı çevrelerin isteklerini yansıtan bir araç olarak olarak düşünmüş ve saltanatında politikasını bu görüşe dayamıştır. (Koloğlu, 1987: 43)

1.3.3.Sansür ve edebî etkileri

Takvim-i Vekayi ile başlayan Osmanlı basın hayatı, uzun yıllar herhangi bir denetime tabii olmamıştır. Ortaya çıkan sorunlar anlık hamlelerle çözülsün de bu kalıcı bir çözüm bulunamamış, “nihayet çeşitli birimlerde tartışıldıktan sonra Meclis-i Tanzimat’ta son şekli verilen kapsamlı ilk Matbaa Nizamnamesi 7 Şubat 1857 tarihinde yürürlüğe (...)” (Saydam, 2011: 41) sokulmuştu. Bu nizamnamenin ardından yayın organları belirli kurallar dahilinde yayın yapabildiler. Bu yayın ilkelerine aykırı davranışta bulunanlar ise ya bahis konusu olan yayında saptanan problemleri düzelterekler ya da suçlarının derecelerine göre cezalandırılacaklardı. Özellikle devletin zor zamanlardan geçtiği dönemlerde eleştirinin dozunu kaçırarak devlet aleyhine beyanlarda bulunanlar müfsit ilan edilecekti.

II. Abdülhamit Dönemi, birçok müellifin muhtelif yazılarında sansür ile anıldığından şunu söylemek doğru olacaktır ki olumsuz ve engelleyici bir kavram olan sansür, II. Abdülhamit döneminden önce de gerekli görülen hallerde uygulanmıştır. II. Abdülhamit döneminde yayıncılığın çeşitlenmesi, yurtdışında Jöntürklerin çıkardığı gazetelerin Osmanlı sınırlarına da sokulmak istenmesi padişahın endişelerini arttırmıştır. Bu uygulamalar, devletin düzenini sağlamak ve halkı kötü düşüncelerden korumak için uygulansa da bazı sansür memurlarının keyfî uygulamaları olduğunu yine dönemin yazarlarından öğreniyoruz.

Abdülhamit kendi hatıralarında yanlış anlaşıldığından yakınırken sanatın ve sanatçının karşısında olmadığını, kendisinin yalnızca devletin aleyhinde olanların düşmanı olduğunu söylüyor:

Ah... beni edebiyata düşman sanır ve böyle gösterirlerdi. Hayır! Ben edebiyatın değil, edepsizliğin, edebiyatçıların değil, edepsizlerin düşmanı idim. (...) ben edebiyata düşman olsaydım Kemal Bey’e (Namık Kemal) öldüğü güne kadar kesemden aylık vermez ve oğlunu saray hizmetine almazdım. Ben edebiyata düşman olsaydım Ekrem ve Ebuzziya beylerin nazlarını çekmezdim. Ben edebiyata düşman olsaydım Abdülhak Hamit Bey’i dolgun aylıklarla rahat yaşatmaktan başka, ara sıra borçlarını da vermek gibi hayırgâhlıklarda bulunmazdım. Ben edebiyata ve tarih bilimine düşman olsaydım, bir ara tacımla, tahtımla uğraşmak istemiş olan Murad Bey’in her münasebetsizliğine katlanarak, istifa ettiği halde “etmemiş” kabul ederek,

devlet hizmetinde kalmasına razı olmazdım! Hayır tekrar ederim ki ben edebiyatçıların gerçek ve şefkatli bir dostu idim! Eğer onlara düşman olsaydım, benim de sokak ortalarında edebiyatçı ve muharrir öldürecek adamlarım yok değildi!” (Bozdağ, 2010: 14)

II. Abdülhamit döneminde sansüre takılan kelimelerin bu tip uygulamalarda alışılmadık kelimeler olduğu kanaatindeyiz. Padişah için en küçük bir isyan belirtisi olan kelimeleri kullanmak bile sakıncalı olduğundan kendisi, gerekli düzenlemeleri sansür memurlarına yaptırarak tedbirini almaktaydı. Aşağıdaki paragraf, sansürün boyutunu gözler önüne seriyor:

Evet, her şeyi yazabilirsiniz, yalnız padişahlardan, krallardan, hükümeti ecnebiyyeden, nihilistliklerden, isyandan, istipdadan, anarşistlikten, hürriyetten, ümem ve akvamın hususiyetlerinden, harici politikalarından, dinden, din adamlarından, kiliselerden, camilerden, Mehmetten, İsa’dan, Musa’dan, İsa’dan, peygamberden, dinsizlikten, hükümet memurlarından, kadınlıktan, haremnden, vatandan, kur’andan , hukuku beyneldüvelden, cumhuriyetten, parlamentodan, âyandan, meşrutiyetten, dinamitten, bombadan, Mithat Paşadan, Kemal Bey’den, Sultan Murat’tan, hilâlden, haçtan, Makedonyadan, ıslahattan, ağustos böceğinden ve bu gibi bazı şeylerden gayrı...

Yazacak başka ne kaldı ki.

Şimdi eminim şu suali soracaksınız: “Hepsi ne ise amma şu Ağustos böceğinden bahsetmek neden memnu oluyor? Hikmeti ne?”

Anlatayım: “Canım Abdülhamid ağustos ayında doğmuş değil midir, o halde ağustos böceği deyince padişahı ima ediyorsunuz demektir!” (Kandemir, 1975: 59)

Öte yandan sansürün gerekli olduğuna inanan ve bu uygulamaların devlet bekası için yapıldığını düşünenler de vardır. Şebnem Pişkin’in Sevgili Abdülhamit Han adlı romanında padişahın neden sansüre ihtiyaç duyduğu roman kahramanı Tuğrul Bey’in ağzından şu cümlelerle anlatılır: “siz halkı yalan sözlerle ayaklandırmaya vatanseverlik diyorsunuz. Bizse memleketimizi bu yalanların vereceği zararlardan korumayı amaçlıyoruz. Bu nedenle sansür gereklidir.” (Pişkin, 2011: 58)

Yazarlara ve yayınlara sansür uygulamakla görevli kişiye ise sansör denirdi. Sansörler padişahın bir metinde olmasını istemediği şeyleri bildiklerinden denetim mekanizmasında büyük söze sahiptiler. Ancak zamanla sansörler korkuya kapılıp hiç olmayacak konularda da sıkıntı gördüler ve yazılara olan müdahaleleri arttı. Ahmet İhsan Tokgöz *Matbuat Hatıralarım*’da sansör Hıfzı Bey’le olan ilginç konuşmasını anlatır. Hıfzı Bey ölüm döşegindedir ve Ahmet İhsan Tokgöz’e pişmanlığından yakınır:

“İhsan Bey, öleceğimi biliyorum. Ölmeyecek olsaydım, başta padişah, kimse beni unutmazdı. Yalnız sen bırakmadın. Halbuki ben senin sansöründüm ve sana çok eziyet çektirdim. Beni affet. (...) Hırsla mağlup oldum, irfanı boğanların cellatlığını yaptım. Bir gün gelir de sırası düşerse pişmanlığımı yaz” Hıfzı’nın bu sözlerini yazmakla manevi bir borç ödemiş oluyorum. Özellikle

de Hıfzı öldükten sonra onun yerine gelen Ebulmukbil Kuru Kemal sansörlüğü tahammül edilmez dereceye çıkardı. (Tokgöz, 2012: 105- 106)

II. Abdülhamit ise sansürü gerekli ve doğru bir şekilde uyguladığından emindir:

Hatırıma gelmişken şunu da kaydedeyim. Düşmanlarım benim sansür memurlarımdan çok şikayet etmişlerdir. Ben evham ve korku içinde yaşamışım da bu yüzden piyeyi deve görürmüşüm. Benim memurlarımda böylece gazetelerin haberlerini , yazılarını anlaşılmasız hâle koyarlarmış! Hayır, ben evhamlı olmamaya dikkat ettiğim kadar “gafil” olmamaya da dikkat ettim. Çünkü gaflet evhamdan da büyük zarar getirir. Mekteplerimde okuttuğum, Avrupa’ya gönderip dünyayı öğrenmelerini sağladığım insanların bazıları, kabiliyetsiz çıkıyorlar. (...) yine Avrupa’ya gönderdiğim gençlerin bazıları Fransız İhtilâli’ni okuyup öğreniyorlar, bu ihtilalin neden koştüğünü araştırmadan buna özeniyorlar ve memlekete geldikleri zaman halkı ayaklanmaya çağırmayı vatanseverlik sayıyorlardı, izin vermiyordum. (...) “sansür” işte budur! Çeşitli çalkantılar içinde ayakta durmaya çalışan ülkeme, şifa yerine zehir sunmak isteyenlerin önüne geçmek sansürdür. (...) bu kendini bilmez, yaşadığı ülkeyi bilmez, görüp okuduğunu bilmez bazı kalemler, bazı kelimelerle beni taşlamak hevesine düşmüşler ve memurlarım ülkenin vahdetini ve huzurunu korumak için bunları engellemişlerse kendilerine memleketim nâmına teşekkür ederim, iyi etmişler, berhudar olsunlar!.. (Bozdağ, 2010: 111-112)

1.4. Şiir, Tarih ve Sosyoloji İlişkisi

“Tarih, tarihçi ile olgular arasında kesintisiz bir etkileşim süreci ve bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalogdur.” (Carr, 1996: 41) Tarih biliminin kurduğu bu bitmez diyalog sayesinde toplumlar, geçmişlerini tanıyarak kollektif olarak belirledikleri doğru davranışları sürdürür ve yanlış davranışlardan kaçınır. Yine Carr’a göre tarihçinin nesnelliği asla tam anlamıyla söz konusu olmasa da (Carr, 1996) tarih verilerinin toplumların ilerlemesine ışık tuttuğu yadsınamaz bir gerçektir. Kant’a göre tarih bir ilerlemeye sebep olmuyorsa her şey anlamsızdır. (Özlem, 1984: 47)

Tarihi olaylar ve kişiler, edebî eserler içinde sıklıkla kendilerine yer bulmuştur. Çünkü “(...)toplumdaki ortak büyük dönemeçlerin tanıkları olarak değişik söylencelerin doğumunu, evrimini ya da yeniden canlanmasını veya insan ruhunun esas yapılarını daha derin bir şekilde edebiyatın arasından izlemek (...)” (Michaud, 2006: 59) mümkündür.

Kimi zaman bazı önemli tarihî şahsiyetler, bizzat edebiyatçının kendisi olmuş; tarihi, siyaseti ve sosyolojiyi etkilerken yaşadığı dönemin edebiyatını da bilfiil kuran kişiler olmuşlardır. Bu anlamda edebiyat ve tarih, birbirleriyle sürekli alışveriş halindeki iki ayrı çalışma sahasıdır.

Sosyolojide Eleştirel Teori'nin savunucusu Adorno'ya göre “sosyolojiyi bir bilim olarak mümkün kılan, toplumun çelişkilerini ortaya koyabilmesidir.” (Frisby, 1974: 222) İnsanı ve onun çelişkisini bireysel ve toplumsal anlamda deşen edebiyat, sosyolojinin hem kaynağı hem şekillendirici bir unsurdur.

İnsandaki ve toplumdaki varoluş ve devinimin sebebini anlamak, değişimleri görüp yorumlamak, toplumsal olayların ardındaki ayrıntıları görmeye çabalamak, edebiyat ve sosyolojiyi birleştirir. Edebiyat sosyolojisi denen bu alan 19. yüzyılda kurumsallaşmaya başlar. Mme de Stael'in “Sosyal Kurumlarla Münasebetleri Bakımından Edebiyat” adlı eseri bu alanın ilk ve kuramsal örneği sayılır. Bu eserde ilk defa edebiyat ve toplum kavramları bir araya getirilmiştir.

Kültüre sinmiş olan bir çeşit öz, muhakkak ki toplum hayatını ve o toplumun fertlerinin yazdığı, söylediği her şeyin içine işlemiştir.

Bazı şiirler, bazı şarkılar çoğu zaman bilinçsiz, derin bir ortak duygusallığı ifade edebilirler ve ona bazen törenlerde ya da ortak gösterilerde, bazen kökeninde gerçekten tarihsel olayların bulunduğu düşünce akımlarında veya düşünce hareketlerinde kendini ifade etme olanağı verirler. Edebiyat, ruhların çok derinliklerinde bazı arketip imajları yeniden canlandırdığı için, ortak şuuraltının olasılıklarını güncelleştirir ve onlara bir dinamizm verir. (Michaud, 2006: 62)

Hippolyte Taine de “İngiliz Edebiyatı Tarihi” adlı eserinde edebiyat ve toplum ilişkisini ele almıştır:

Taine, bir edebiyat geleneğini bilimsel bir biçimde incelemek için üç kategori önerir: Irk, çevre, an. Bu üç özellik, bir ülkenin edebiyatının sınırlarını çizer ve bu unsurlara bakarak da o ülkenin edebiyatına dair pek çok veriye ulaşabiliriz. Bu üç unsur, onun sosyolojik edebiyat görüşlerini dayandırdığı temellerdir. (Moran, 2010: 75)

Edebiyatın yaşadığı toplumdan bağımsız olamayacağı kuşkusuz bir gerçektir. Merak edilen kısım bu gerçekliğin ne seviyede ve kimin yararına olduğudur. Edebi eser söz konusu olduğunda ise objektiflik sorusunun cevabından söz edilemez.

Franco Moretti ise içerik ve biçimin edebiyat sosyolojisinde öneminden bahseder. Biçimi bir sözcü olarak gören Moretti, onun gücünden bahseder:

Edebiyat tarihinin getirdiğı sentez sosyoloji ile estetiği birleştirerek yeni bir organik bütünlük oluşturmaktır. Biçim sadece dolayımlayıcı bir unsur olarak, yazar ile alıcıyı birbirine bağlayıp edebiyatı toplumsal bir olgu haline getiren bir ilke olarak değil, biçemlenecek malzeme ile olan ilişkisi bakımından da sosyolojiktir. Eserde biçim, kendisine konu olarak verilen hayatı kapalı bir bütün oluşturacak şekilde düzenleyen, bu hayatın zamanlarını ritimlerini, dalgalanmalarını, yoğunluklarını ve akışkanlıklarını sertliklerini ve yumuşaklıklarını belirleyen; önemli saydığı

duyumları vurgularken daha az önemli olanları geriye iten bazı şeyleri ön plana bazı şeyleri fona yerleştirerek düzenleyen unsurdur. Her biçim hayata dair bir değerlendirme, bir yargıdır. Biçim en temelde aslında her zaman bir ideolojidir, gücünü ve etkisini de buna borçludur.. dünya görüşü her biçimin formel postülasıdır. (Moretti, 2005: 20)

Kapitalist sistemde iktidarın dayandığı güç ile toplum arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Max Weber, bir sosyolog olarak bugünün siyasetini de yönlendiren tanımlar yapmıştır. (Weber, 1987: 176) Edebiyata baktığımızda ise devlet kavramının tartışılması üzerine birçok eser verildiğini görmekteyiz. Örneğin devletin yapısı, siyasetin nasıl yapılması gerektiği, devlet adamlarında olması beklenen vasıflar, ilk mesnevimiz ve siyasetnamemiz olan Kutadgu Bilig'ten beri edebi metinlerimizin de konusu olmuştur. Yine batılı anlamda ilk Türk sosyologu kabul edilen Ziya Gökalp'in edebiyat, toplum yapısı ve siyasetle oldukça iç içe olduğunu görürüz. Bu durum ise edebiyatın siyaset ve sosyolojiyle bağlantılı olduğunu bizlere düşündürmektedir. Aşağıdaki paragraf, bu görüşü destekler niteliktedir:

Sosyoloji ortaya çıktığı ve bağımsızlığı kazanmaya başladığı dönemden itibaren daima siyasetle iç içe bir durum arz etmiştir. Osmanlı döneminin son yıllarında da buna benzer bir şekilde - Fransa ile siyasal ilişkilerin sıklığı ve bilimsel gelişmelerin yakından takibi nedeniyle- yeni bir siyaset, kimlik ve düzen arayışı sürecinde sosyolojinin devlet girişimiyle bilim ve düşünce tarihine kazandırılması, siyasetle hemhâl olması sonucunu doğurmuştur. İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidarda olduğu bir dönemde, 1910-1911 yıllarında Selanik'te İttihat ve Terakki Okulu'nda henüz üniversitede ders olarak okutulmaz iken, sosyoloji ile ilgili bilgilerin ders olarak (içtimaiyat dersleri) ilk defa aynı zamanda kendisi de İttihat ve Terakki Partisi'nin Merkez-i Umumi üyesi olan Z. Gökalp'in önceliğinde verilmesi, o dönemden itibaren sosyolojinin resmi iktidar yöneliminde bir seyir ve eğilim izlemesine yol açmıştır. (Erdoğan, 2006: 217-218)

Sosyal problemler, tarih boyunca şiiirlerin konusu olagelmiştir. “Denilebilir ki az veya çok bilinçsiz bir şekilde edebiyat, her zaman toplumsal ve siyasal yaşam tarafından ısmarlanır.” (Michaud, 2006: 55) Bir dönem veya bir padişahı tehzil eden şiiirlere II. Abdülhamit öncesi devirlerde de sıklıkla rastlamak mümkündür. Hersekli Arif Hikmet'in aşağıdaki şiiiri bu şiiirlere örnektir. Şair, bu şiiirde rüşvetle dönen devlet dairelerini eleştirir:

Sername ziyb-i şevk ü safa irtikâp imiş,
Unvantıraz-ı izz ü alâ irtikâp imiş.

Merdud-ü bezm-i devlet olur müstakim olan
Şimdi medar-ı celb-i rıza irtikâp imiş.

Kâr etmiyor sadakat ü iffet zamanede
Sermaye-i husul-ü rica irtikâp imiş.

Israr-ı istikamet ile olma müttehem
Hahişgiran-ı cahe seza irtikâp imiş.

“Hikmet” mizac-ı heyet- i devletten anlarım,
Dilhastekân-ı ye’se şifa irtikâp miş. (Sevük, 1932: 98- 99)

Bir diğer şiirinde ise mahkemeleri eleştirir:

Anılmaz oldu icabat-ı hürriyet mahakimde
Esaret hükmünü icra meğer hükkâme düşmüştür.

Şikest-i takat olur cism-i tevsen-i devlet
Zimâm-ı dest-i eşirraye inkıyadı kader

Yazıklar kim cihan olmuş firib-alûd-u alâyiş,
Ricâlin hâlini hemşive-i tavrı Nisa buldum (Sevük, 1932: 98- 99)

Edebiyatın gözünün siyasetin ve siyasetçinin her zaman üzerinde olduğunu gösteren bir diğer örnek de Tahirü’l Mevlevî’nin Sultan Cem’in Gazeline Tahmis yazmasıdır: “Senin gözün gibi kahraman bir serveri, hançer çeken bir sarhoşu aslan heybetli bir ahuyu kim görmüş?” (Tahirü’l Mevlevî, 2003: 81)

Yine Halil Nihat Boztepe de dünya görüşünü hiciv ve mizah ile dile getiren şairlerdendir. O da İttihat ve Terakki’nin savaşa sebep olması hakkındaki eleştirilerini şiir diliyle anlatmıştır:

“Teemmül etmeyüb encâmı cehl ü gaflet ile

O İttihad ü Terakki ricâli açdı gaza” (Çetinkaya, 1997: 22)

Sultan II. Abdülhamid gibi çokça eleştirilen bir diğer padişah ise son Osmanlı padişahı, Sultan Vahdettin’dir. “Tarihin Yılan Hikayesi” adlı eserinde Süleyman Nazif, Vahdettin’e şöyle seslenmektedir:

Siz hiç... hiçbir vakit unutulmayacaksınız. Son Osmanlı Padişahı’nı kıyametin son gününe kadar her gün her yerde anacaklar. Yeryüzünde yalnız iki mahluk ebediyyen anılacaktır:

Biri Hz. Âdem’in yaradılışında göklerden kovulan mel’ûn İblis, diğeri Hz. Muhammed’in halifelîği makamından geçen hafta kovulan Vahdettin!

Siz Yıldız Sarayı’nızda sevindiğiniz günler, onlar (İstanbul’un işgali üzerine Malta’ya sürgün gönderilen vatanseverler) Polverista hapishanesinde matem ederlerdi ve onlar Polverista sarayında sevinirlerken siz Yıldız hapishanesinde matemler tutardınız. (Göçgün, 2010: 15)

2. BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİT HAKKINDA YAZILAN ŞİİRLER

Şükran Kurdakul, Yazko Edebiyat dergisinin 5. sayısında yer alan “Edebiyatımızda II. Abdülhamid” adlı yazısında şairlerin II. Abdülhamit’e bakış açılarını anlatır. (Kurdakul, 1981:68-74) Şükran Kurdakul’un aktardığına göre II. Abdülhamit şair ve edebiyat tarihçisi Vasfî Mahir Kocatürk’ün gözünde “cahil, sinsî, hain, evhamlı, hilekâr, zalim, müstebit, mürteci” Necip Fazıl Kısakürek’in gözünde ise “ulu hâkân” dır. Aktarılan bu bilgiye göre şairlerin II. Abdülhamit’i zıt kutuplarda ele aldığı görülmektedir.

II. Abdülhamit hakkında yazılan şiirlere baktığımızda çoğunlukla padişahın özgürlük düşmanı olarak ele alındığını görüyoruz. Bunun sebebi padişahın ile Jön Türklerin iki tarafını oluşturduğu siyasal çekişmedir. Şairler de hem bireysel görüşlerini aktarmak hem de şiirin gücünden faydalanmak üzere şiirlerinde II. Abdülhamit hakkındaki görüşlerini sanatsal ve heyecanlı bir dille ifade etmişlerdir.

Jönler romanında kahraman Rahmi, bir toplantıda okuduğu şiirde isitibdatı tarif eder:

Sümûm-ı mihneti içtim leben leben diyerek
 Vatan türâbını öptüm semen semen diyerek
 Vatan harâbesi bence behişt-i âlâdır;
 Harâbeler gezerim çemen çemen diyerek
 Mezar ve mahbesi arz eylemekte istibdâd
 Hamiyet ehline şimdi beğen beğen diyerek
 Akıttı seyf-i mezâlim dimâ-ı mezlûmı
 Aransın ehl-i hamiyet kefen kefen diyerek
 Olurdu belki benim nasibim teselliden
 Mezara yeis ile girsem vatan vatan diyerek
 Dedim nedir bu cihanda nasib-i Osmâni
 Dehân-ı zâlim açıldı mihen mihen diyerek (Bekir Fahri, 2010: 124)

Bugün dahi devam eden bakış açısı farklılıkları, II. Abdülhamit üzerinden siyasî konumlanmalar ise halen devam etmektedir. Bu durum, padişahın hayatı, kişiliği ve devlet adamlığı hakkında daha fazla bilgiye ulaşmamız gerektiğini göstermektedir. Tamamen objektiflik iddiası mümkün gözükme de olabildiğince tarafsız bakabilmek adına yapılan bu tip çalışmaların, bugünün siyasî ve edebî duruşlarını tetkik etme yolunda atılması zarurî adımlar olduğu kanaatindeyiz.

II. Abdülhamit, kritik bir dönemde lider olmasından doğan önemli siyasî kişiliğinin sonucu olarak sadece yurtiçinde değil, yurtdışında dahi hakkında şiirler kaleme alınan biriydi. Örneğin Koloğlu’nun alıntılacağı, bir Avrupalının gözünden padişahı anlatan şu şiir,

içimizdeki farklı fraksiyonların bakış açısının da dışında, bu duruma mizahî bir gözle yaklaşır:

O günlerde bir Avrupalı mizah yazarının yayınladığı şiir, hem içerde hem de dışarda yeni padişahın nasıl düşünüldüğünü iyi yansıtır:

Kimse beni düşünmezdi, aylak yaşıyordum
Soylu bir prens olarak, sarayda besleniyordum
Sedirime uzanmış, kendimi dinlenmeye vermiş,
Uyuyup, sigara tütürüyordum...
İşte birden sultan oldum... derhal gazeteler
Aleyhimde cehennemî alaylarını başlattılar
Doymak bilmez bir kudurganlıkla
Bütün cihan, telaş içinde kişiliğimi eleştiriyor
Geçmişimi karıştırıyor, yaprak yaprak didikliyor. (Koloğlu, 1987)

Müktesebatımızı her bakış açısından parçalar olarak zenginleştirmek adına bu gibi örneklerle de zihnimizdeki II. Abdülhamit portresinin silik kalan bir kısmını çizebileceğimiz kanısındayız.

Şiir türündeki metinler; lirizmlerinin gücü, imgelerinin özgünlüğü ve bireylerin metne gömüldüğü duygularıyla bu kişiler ile empati kurabilmeyi mümkün kılmasıyla padişahı tanımamız adına yararlanılabilecek önemli kaynaklardandır.

2.1. Lehide Yazılan Şiirler

2.1.1. Doğduğunda yazılan tarihler, tebrikler

II. Abdülhamit'in doğumu, birçok şehzade için söylendiği gibi şairlerce bir müjde olarak ifade edilmiştir. Padişahın doğumu için yazılan bu tebriklerde gözümüze çarpan padişahın dünyaya gelmesiyle etrafını aydınlatması, huzur ve bereket getirmesidir. Genel olarak Divan edebiyatında sıklıkla rastladığımız bu tip kasideler, sözlü gelenekteki destan kahramanlarının doğumlarının anlatıldığı bölümlerle ya da Türklerin İslâm'ı kabul etmeleri sonrasında yazılan mevlitlerle benzerlik göstermektedir.

Bu başlık altında ele aldığımız şiirlerdeki örneklere bakacak olursak, Mithat Paşa'nın "Ahmet Şefik Midhat Efendi" adıyla yazdığı şiirde II. Abdülhamit'in doğumunun bütün âleme ışık saçtığı belirtilmektedir. Ahmed Raşid'e ait olan tarihte ise II. Abdülhamit'in dünyaya gelişinin ulvîliğinden bahsedilir. Akif Paşa ise Abdülmecid Hân'ın oğlu olan II. Abdülhamit'in dünyaya gelmesinin bütün âlemi şerefliendirdiğini, aydınlattığını "münevver eylediğini" anlatır. Raşid Efendi nazarında ise şehzade Abdülhamit'in dünyaya gelmesi bir

müjde olarak algılanmıştır. II. Abdülhamit'ten “Şehzâde-i muazzama” olarak bahseder. Şeref Hanım'a ait olan şiirde de şaire, padişahın doğumunu bir müjde verir gibi mısralara aksettirir ve II. Abdülhamit'in doğumunun hayırlı olmasını Allah'tan ister. Vakanüvis Ahmet Lütü Efendiye ait olan şiirde ise II. Abdülhamit'in doğumuyla bütün dünyaya yenilik ve şevk vermesi anlatılırken; o da Şeref Hanım gibi padişah için hayır duaları etmektedir.

İsmail Hakkı'ya ait olan şiirde ise II. Abdülhamit henüz doğmuş bir goncaya “goncanev” e benzetilir. Devlete renkleriyle aydınlık vermesi, âleme huzur ve zevk vermesi sebepleriyle övülür. Süleyman Sırrı'ya ait olan beyitte de padişahın dünyaya gelişinin verdiği aydınlık ve cihana verdiği izzet anlatılır. Tâlib'in şiirinde ise “Abdülhamid fer” ifadesi kullanılarak padişahın doğumuyla oluşan aydınlıktan bahsedilmektedir.

2.1.1.1 Ahmed Şefik Midhat Efendi (Mithat Paşa)

“Geldi üçler söyledi târih-i tâmin Midhat'e
Kıldı pür- nûr- â'lemi Şeh-zade-î 'Abdü'l- Hamid” (Öztuna, 2008: 209)

2.1.1.2 Akif Paşa

“Şehinşah-ı cihân Abdülmecid Hân-ı kerem-güster
Ki teshîr eyledi yekser kulûbu hüsn-i ahlâkı

Doğunca sulb-i pâkinden yine şehzâde
Uyûn-ı halkı rûşen eyledi ser-tâ-ser işrâkı

Edüp ihya-yı nâm-ı cedd-i âli-şânına himmet
O şâhın vasf-ı pâki bir dahi doldurdu evrâkı

Becâ olmaz mı bu eyyâm-ı ferruh-fâl-i şâdide
Niyâz etsem duâ-gûyane ben de afv u ıtlâkı

Çıkar bâlâ-yı çarha Akifâ târih-i milâdı
Gelip Sultan Hamid etdi münevver cümle âfâkı” (Soydemir, 2012:16)

2.1.1.3 Evkâf-ı Hûmayûn Kassâmı Raşid Efendi

“Bade’z Berât-ı eşref sâhib- berâta müjde
Doğdu çü-bedr-i lâmi’ necl-i sa’id kevne

Ya’ni şeh-i cihânın sulb-i şeref-perinden
Şehzâde-i muazzam geldi cedîd kevne

Ede tulû’-ı sa’di bâ-feyz-i şâh-ı âlem
Peyveste neşr ü şâbâş hayr-ı mezîd kevne

Min-ba’d vere bâ-hâk sultân-ı âlem için
Bâ- Nusret-, pey-â-pey büşr ü nüvîd kevne

Râşid misâl-i gevher târihi oldu tanzim
Çün-fecr doğdu Sultan Abdülhamid kevne (1258)” (Soydemir, 2012: 14)

2.1.1.4 İsmail Hakkı

“Şehriyâr-ı bü’l- haseb hâkân-ı memdûhu’n-neseb
Dâver-i Rûm u Arab şâh-ı cihân Abdülmecid

Gül-sitân-ı sulb-i pâkinden doğup bir gonca-nev
Hâr-ı gam cevri u sitem oldu cihandan nâ-bedîd

Makdemiyle âleme zevk u safâ îrâs edüp
Ser-te-ser âfâk buldu başka bir şevk-i cedîd

Şehriyâr-ı pür-Kerem oldukça zîb-i taht u baht
Sâyesinde eyleye şehzâdegânım Hak mezîd

Hakkıyâ târih-i tâmım müjderesdir âleme
Zîb ü revnak verdi mihr-i devlete Abdülhamid (1258)” (Soydemir, 2012: 14)

2.1.1.5 Kasımpaşa Nâibi Şehrizâde Ahmed Raşid

“Berceste mısra’ safhaya yaz Râşidâ târih-i tâm
İkbâl ile etdi tulû’ şehzâdemiz Abdülhamid (1258)” (Soydemir, 2012: 14)

2.1.1.6 Süleyman Sırrı

“Düşdü rûşen hâmeden târih-i Sırrı müjde bâd
İzzetle geldi âleme şehzâdemiz Abdülhamid (1258)” (Soydemir, 2012: 14)

2.1.1.7 Şeref Hanım

“Hazret-i Abdülmecid Han’ın şeref etsin müdâm
Makdem-i ferzendini her veçhile Allâh sa’id

Dehre tebşir eyledim târih-i milâdın Şeref
Müjdeler dünyaya geldi şimdi Şeh Abdülhamid (1258)” (Soydemir, 2012: 14)

2.1.1.8 Tâlib

“ Kıldı tevellüd müjd ekim şehzademiz
Abdülhamid Fer efendi geldi â’leme şehzademiz/ Abdü’l Hamid”

1258 Tâlib (Öztuna, 2008: 209)

2.1.1.9 Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi

“Kurre-i ayn-ı cihân Abdülmecîd Han
Gün begün ikbâl ü ömr ü şevketin etsin mezîd

Ya’ni ol şâh-ı güzînin sulb-i pâkinden yine
Bir dür-i şehvâr-veş şehzâdesi oldu bedîd

Öyle bir şehzâdedir kim makdem-i ferhundesini
Eyledi başdan başa dünyâyı pür- şevk-i cedîd

Pâdişah-ı âlemi şehzâdegânıyla Hudâ
Sâbit-i burc-ı meserret ede ber-vefk-ı ümîd

Âfitâb-ı matla'-ı târihi doğdu Lütfi'ye
Nûrdur kıldı tulû' şehzâdemiz Abdülhamid"(1258) (Soydemir, 2012: 14)

2.1.2. Tahta çıktığında ve tahta çıkma yıl dönümlerinde yazılan cülûsiyeler, çeşitli sebeplerle yazılan tebrikler

Padişahın tahta çıkışının yıl dönümleri olan tarihlerde padişahı öven, padişahın faziletlerinden bahseden şiirler yazılırdı. Süleyman Kâni İrtem, padişahı öven bu şiirlerin her sene Abdülhamid'in tahta cülûsu günü olan rûmi 19 Ağustos'la 31 Ağustos arasında gazetelerde çıktığını söyler.

Gündelik gazeteler pek parlak çıkarlardı. Abdülhamid'in methiyeleriyle dolarlardı. Bu methiyeleri yazabilmek her gazetecinin kârı değildi. Bunun için gazete imtiyaz sahipleri o güne mahsus tumtraklı yazıları böyle şeylerde mahir kâtiplere, yüksek kalem sahiplerine "fevkâlade ücretlerle" yazdırırlardı. Fakat bu zahmetin mükâfatını da görürlerdi. (İrtem, 1999: 224)

İncelediğimiz şiirlerde de padişahın tahta çıkması, bir bayram günü olarak tasavvur edilmektedir. Padişahın tahta çıkışının kutlandığı yıl dönümleri ise yine bir o kadar görkemlidir.

Özellikle padişahın yanında yer alan yayınlarda yıl dönümü çıkan sayılar, padişahın kudret ve azametini anlatan şiirler içermektedir. Hatta bazı muhalif yayınların dahi dönemin basın yayın konusundaki hassasiyeti neticesinde bu tip methiyelere yer verdiği görülmektedir. Örneğin Servet-i Fünûn dergisinde padişahın tahta çıkışını ve padişahın hizmetlerini öven şiirlere rastlanmıştır.

Birçok şiirde dua mahiyetinde ifadeler göze çarpmaktadır. Genellikle padişaha uzun ömür ve kudretli bir saltanat vermesi için Allah'a dualar edilir. Tâhir mahlasının geçtiği şiirin Baba Tahir'e ait olduğu düşünülmektedir; çünkü şiir kendisine ait olan Ma'lumât dergisinde çıkmıştır ve 1864- 1909 yılları arasında yani II. Abdülhamit'in tahtta olduğu yıllarda yaşamıştır. Şiirde II. Abdülhamit'i övmeye kelimelerin yetersiz kalacağından

bahsedilir. Göklerde aylar yıldızlar varlıklarını devam ettirdikçe II. Abdülhamit'in saltanatının ve yüceliğinin de devam edeceği söylenir. Ali Nazif Bey'in yazdığı şiirde de Sultan II. Abdülhamit'in ömrünün uzun olması ve Abdülhamit'in yeni saltanat yılının hayırlı olması için dua edilir. Ma'lumât gazetesinin ilk sayısında yer alan bir başka şiirde padişahın saltanatta olduğu her sene, devlette mutluluğun arttığını ve padişahın uzun seneler boyunca tahtta kalmasının gerektiğini belirtir. Tevfik Fikret'in padişah tahta çıktığında yazdığı Sitâyîşnâme, Şehrâyin gibi şiirleri ise Tevfik Fikret'in kişisel ve edebî değişimini görmemiz açısından önem arz etmektedir. Tevfik Fikret ilk dönem şiirlerinde padişah yanlısı bir tutum sergiler:

“Eyâ veliyyüniâm dâdkârımız sensin
 Yegâne melce-i vâlâ- tebârımız sensin
 Medâr-ı muhteşem-i iftihârımız sensin
 Senin vücuduna muhtacız ey veliyyüniâm
 İlelebet sana densin Halife-i ‘âlem” (Kaplan , 2010: 77)

Bazı şiirlerde ise II. Abdülhamit'in İslâm dininin, müslüman halkın koruyucusu olma yönü ve diğer siyasî vasıflarına vurgu yapıldığını görmekteyiz. Şairi belli olmayan bir şiirde, Sultan II. Abdülhamit'e büyük övgüler sıralanırken özellikle “Cephe-i İslâm'a geldi nûr-u fer” mısrasında görüldüğü üzere şairin gözünde Padişah, İslam âleminin hâmisî olarak görülmektedir. Padişahın saltanatı boyunca ülkenin her yerinin bayındır hâle gelmesi ve padişahın halka yaptığı hizmetler övülmektedir. Servet-i Fünûn dergisinde yayımlanan bir başka imzasız şiir ise padişahın Osmanlı Devleti'nin başında bulunması sebebiyle halkın duyduğu mutluluğu ve memnuniyeti anlatır. Bir diğer imzasız şiirde ise Padişah, “Zıll-ü Hüda” yani Allah'ın gölgesi olarak adlandırılırken yine İslam âlemi ve Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmetlerden bahsedilmektedir. “Görmemiş zâtın gibi bir padişah çeşm ü zaman” ifadesiyle ise padişahın kudreti ve benzersizliği anlatılmıştır. Yine Hüseyin Dâniş'e ait olan başka bir şiirde padişahın adalet bulutunun bütün dünyaya gölge vermesi ve dünyayı rahatlatması anlatılmaktadır.

Siyasî yönden güçlü bir hakimiyet kurduğu uzun saltanat yıllarından belli olan II. Abdülhamit'in, her konuda söz sahibi olduğu birçok şiirde olumlu veya olumsuz olarak yer almaktadır. Örneğin Ma'lumat gazetesinin ilk sayısında yer alan bir saltanat yıl dönümü methiyesinde ismini belirtmeyen bir şair, Ma'lumât gazetesinin çıkışını padişahın lütfuna bağlar. Bir başka şiirde ise Sultan II. Abdülhamit'in hizmetleri önüne set çekilemeyecek çok

güçlü dalgalara benzetilmiştir. Burada da yine padişahın lütufları övülmüştür. Birçok şiirde, devlet ve millete çokça hizmet eden padişahın “Allah’ın bir lütfu” olarak gönderildiği vurgulanmaktadır.

Padişah çeşitli hizmetleri sebebiyle de şiirlerde övgüyle anılmaktadır. Örneğin padişahın Necef şehri için yaptırdığı su kanalı sebebiyle duyduğu memnuniyeti dile getiren Feyzî isimli şair, hem padişahı öven hem de su kanalının tarihini de içinde barındıran bir şiir yazar:

“Hâme-i Feyzi’den aktı bir güzel târîh-i tâm

Açtı şah pür- himem mecrâ-yı nehr-i selsebil 1311” (Feyzi, 1310 Rûmî)

Padişahın Tarsus’ta bir hükümet konağı inşa ettirmesi de şiirlerde övgüyle anılmasına sebebiyet vermiştir:

“Dârül hükûme yaptı umur-u ibâd için

Ber tarz dil- nişinde mimâri himmeti” (Feyzi, 1310)

Bir araya getireceğimiz şiirlerde de görüleceği üzere padişahın tahta çıkması ulvî bir nitelik taşıdığından şairler de bu günleri bir bayram tebriki gibi görmüşlerdir ve bu gayeyle yazdıkları şiirlerinde padişahı methetmişlerdir. Padişahın millete yaptığı hizmetler de şairler tarafından takdir edilmiş ve övgüye dair bulmuşlardır.

2.1.2.1 Ali Nazif Bey

“..... Hazret-i Abdülhamid Han’ın

Füzun etsin hatta eyyâm u ömr ü şevket ü şanın

Kemal-i sıddık ile yazdım yine tarih tam işte

Hemen isad ola sal- nevi Sultan hamid Hanın” (Ali Nazif Bey, 1311)

2.1.2.2 Hüseyin Dâniş

“Bugün sahn-ı cihân renk-i cinândır

Zemin-ü bağ-ı İrem ya Gülistandır

...

Nîm ü lütfu umuma feyz gösterir

Sehâb-ı adli dehre sayebandır.” (Hüseyin Dâniş, 1310 Rumî)

2.1.2.3 İsimsiz

“Sensin ey Hakan-ı Âli-yi menkabet
Mâye-yi şânı celîl-i saltanat
Sensin ey sultan-ı mihri mesudet
Revnâka tac ü serir ü muaddat

Sensin ey şâhı ferid-i rüzgâr
Ba’s ü ikbâl kadr ü milletin
Sensin ey zıll ü karîm ü kird-ger
Hamiyyü aliyyesi din ü devletin

Rûz u firuz cülûs efhamın
Nûr u bahş dide-i İslâmdır
Sen gibi bir şehriyar-o ‘izâmın
Yevm devri es’ad eyyamıdır

Cephe-i İslam’a geldi nûr-u fer
Yevm ü firûz cülûsundan beri
Bin yaşa ey tâc-dâr-ı dâd-ger
Mülkünün memurdur her bir yeri

Nur feyz-i terakki-yi devleti
Eyledi es’ad burç-ı şevkete
Feyz ü mahsus teâli, milleti
Şevk ile erdirdi evc ü rif’ate” (İsimsiz, 1308)

2.1.2.4 İsimsiz

“Yevm ü mevlîd-i şehinşâh-ı cihân
Kıldı hep Osmâniyâni şâdüman

Mustazill saye-i eltâfıyız
Müstefid ni'met ü 'atâfıyız

Muadilindir rehber-ief'al-i hep
Mesudet bahşolundu ol âli-yi neseb

Bin yaşa Abdülhamidî Kamuran
Çok yaşa şâh-ı adalet-i iktirân" (İsimsiz, 1308)

2.1.2.5 İsimsiz

"Rûz-ı firûzu cülûsun bizleri dilşâd eder
Ey melik-i haslet müfhâm şâh-ı ulviyet-i resân

Sen cülûs ettin ümid itilâ etti zuhur
Pertev-i mihr-i terakki oldu her yerden âyân

Senin ey sahâb-ı celâdet-i ba's fevz ü zafer
Görmemiş zâtın gibi bir padişah çeşm ü zaman

Veçhe-i ikbâl ü devlet senden oldu müstenîr
Fikrin ey zill ü Hüda devlet-i re's-i Osmâniyan

Sensin ey hami-yi hikmet hami-yi dîn ü mübîn
Hurşid-i ehl-i yakîn, şâh-ı adâlet iktirân

Mülkünün ma'mure-i eltâf ü ikdâmın senin
Milletin a'tâfına Müstağrız hemân

Arz-ı şükrân eyliyor âlem-i kemal-i lütfuna
Bin yaşa ey şehriyâr, mesudet-i bahşı cihân" (İsimsiz, 1309)

2.1.2.6 İsimsiz

I

“Bugün ol ruz-ı neşe-ver dir ki

Matla’ı âfitab-ı devlettir

Gün ol ıyd-ı muteberdir ki

Cem’i behişt ü saadettir

II

Uçarak bir ziya-yı nurâni

Mihr-i nura sermediyetten

İnerek feyzi lütfu sübhanı

Pür tecelli riyaz-ı rahmetden

III

Karşılaşmış fezada hande- künân

Pertev-i inşirah ümitle

Sene ber sene eyliyor cevelân

Ruhlar, nağmeler meserretle!

IV

Çıkıyor arşa doğru bang-ı du’a

Ana pîr u terâne-i şükran

Gülüyor çehrelerde nur-u safa

Yer yüzü âsumana şu’le resan

V

Saye-i şehriyar-ı ekberde

Bize her gün gerçi sûr u surûr

Eder amma ki böyle günlerde

Gönlümüz başka kesb ü hubûr

VI

Bugünün kadr u şanı âlidir
 Hele tasvirden tasavvurdan
 Mevlid-i şahı zi mealidir
 Bu günü böyle pür tarâvet eden

VII

Şu saadetden i'timam ederek
 Olarak yani feyz-ab-ı hayat
 Çıkıyor arz u ihtiram ederek
 Mevkii intişara ma'lumat" (İsimsiz, 1309)

2.1.2.7 İsimsiz

1

“Pâdişâh-ı i'zâmın deryâ-yı lütfu ve ni'meti
 Etti hakka devleti sîr-âb-ı fevz ü i'tila

2

Âb ü tâb hem-ten her veçhile ibzâl edip
 Kıldı mülkün sû-be sû müsta'rik-i nûr 'alâ

3

Câ-be-câ âsârını ta'dâda imkân var mıdır
 Hiç olur mu fevç ü fevç emvâca had ü intihâ

4

İşte ez cümle şu keşti-yi metine kıl nazar
 Kim heman olmakda çarh-ı aleme heybet- Nümâ" (İsimsiz, 1311: 24)

2.1.2.8 İsimsiz

Hazret-i Abdülhamid hanın zamanı şevketi
 İyd-ı pür sûd u saadettir bu mülk ü millete

Cümleye mefruz u zimmetdir dua-yı devleti
 Sayesinde nâil olduk bunca lutf u nimete” (İsimsiz, 1311: 24)

2.1.2.9 Tâhir

“Göründü hâleden âfâkı ibtidâ-yı serteser tenvir
 Budur mesudet kim müşteherdir adl ü ra’ fetle
 Füyûz- u kadr u ıydıyye eyliyor her bir günü tenzîr
 Ki mihr ü mâh ı devlet hazret-i Abdülhamid hanın
 Demadem lutfı ve ihsanı cihânı etmede tesrîr

Ne mümkün vasf u aliyyesi sultân-ı cihan-bânın
 Olur mu nur u ulviyyet lisan-ı acz ile takrir
 İlâhi dair oldukça semada necm-ü nâm-ü î’ dâd
 Evelensün? Nâm-ı zîşanı menâbirde anın tevkir

Duasıyla kulu (Tahir) edip tezeyyin ü malumat
 Kemal i sıdk ile daim kılar ser levha-i tekrar.” (Tâhir, 1311)

2.1.2.10 İsimsiz

“Zıll u zelil ü hazreti halk ü ins ü can
 Yani ki zatı akdes Abdülhamid han

Ahdında buldu şan u şeref mülk ü ve devleti
 Asrında oldu nur- ı maarif ziya efşan

Asar-ı ber güzidesi bî hadd ü bî hisab
 Deryayı adl ü merhamet ü lütfu bî giran

Emin ü emman ü rahmet ü asayiş ü huzur
Olmuş umuma saye-i adlinde rayikan?

Devr eyledikçe şems ü kamer müstâdem ola
Sâl ü nev eskidikçe ola bahtı nev civan” (İsimsiz, 1311)

2.1.2.11 İsimsiz- Hüsn-i İbtida

“Huzur-ı vecdiyle eyler bütün cihan her an
Huzuru halka arz durur bî- pâyân

Ki feyz ü fitratı isâr birle ruh-ı âsâ
Şu kâinat vücudu adametten ibtida-yı ayân

Tecelliyat-ı şümusuyle nur-ı izzetinin
Fezâ-yı nâ mütenâhide arşlar tâbân

Temevvücât-ı baharıyla feyz ü rahmetinin
Hayat içinde yüzer kâinat hande künân

Kemal-i zatına hayran cemi’ mevcudat
Eder huzur celalinde secdeler ekvan

Cenâb-ı halık i’zam, hüda-yı alim kim
Ulvi lütfuna En büyük burhan

Hezâr tasliye-i ruh-ı nebi yi zişana
Ki şer’i tahiridir bais-i necat-i cihan

O feyz ü pâk ü mukaddes, o hüsn lâhuti?
O kutb-1 eşref hilkat, o rahmet ü rahman

Elinde mihr ü nübüvvet dilinde aşk-1 hüda
Gözünde şu'le- i ma'ni, sözünde ruh-1 beyan

Cihana geldi de afakı müstenîr etti.
Göründü subh-1 tecella-yı alem-i irfan

Yayıldı sâha-i gabrâ ya Pertev-i iman
Büründü perde-i tarike çehre -i hüsrân

Minel ezel ona hayran idi bütün envar
İlelebet bütün ervah olur ona hayran

Nebi- yi efhem alim Muhammed Mürsel
Çıkıp hakk ki eder zatını senâ- kurân

Hezar tarziye ashab u âline her dem
Ki feyz u din ile dünyaya verdiler ümran

Şua-yı seyf ü celadetleriyle parladı hak
O iltima'ı ile duzahlar oldu ayn-1 cenân

Muhammet ümmetinin pişdârı onlardır
Cihan-1 cehd ile ıslaha buldular imkân

Bugün o cehd ile eyler cihana bahş-1 hayat
Veliyy-i nimet alim halife-i devran

Necüm-i dideye “Abdülhamidi sani” kim
Ziyayı şevketi feyz aver zemin ü zaman

Vekil ü fahri rasul, cami’ fezail gül
Fürüğ çeşm cihan, zıll envar-ı yezdan

Vücut devlete bahş eyledi hayatı nevin
Riyaz mülküne etti zilal ilmi revan

Bezm ü hayatımızın hamiyy ü mukaddesidir
Bizi sıyanet içündür ne eylese ferman

Şah-ı ulum u maarif, şah adalet ve hak
Veliyy-i nimet cism ü veliyyi nimet can
Zaman-ı saltanatında zuhur eden âsar
Dühûr u salifeye her cihetle gıpta resan

O şehriyâr-ı hüner perverin inayetidir
Eden bu nüshayı nacizede vücud-ı ihsan

Zaman- sa’d-ı Hamîdede çıktı “Malumat”
O asrın olsun ilahı! Kemalini şayan

Eder o rütbe-i- tezayid vazife-i hame
Ne rütbe arz olunursa vecibe-i şükran

Ebed nişin ola yarab serir-i şanende
Ki nur u alem ola mülkünde ta ebed Rahşan” (Hüsn-i İbtidâ, 1309)

2.1.2.12 İsimsiz- Tebrik-i Vilâdet-i Hümâyün

“Doğdun şekve-i şân ile evc-i hilâfate

Ey neyyir-i saadet-i Osmâniyân bugün

Parladı şevk ü tuluatın iktar-ı âlimin

Bu nurdan hadikaya döndü cihan bugün

Ey şehriyâr-ı pâk tebar ü kerem şiar

Buldu şeref seninle zemîn ü zemân bugün

Feyzî kudüm şevketün oldu hümâ gibi

Fark server ümmete revnâk- feşân bugün

Her bende-i bir inayetinin şerm- sâıdır

Yoktur enîs ü fahr ü mesâir olmayan bugün

Subh-ı ezel nazarlara güya bî müncelî

Peyk emel gönüllere şâd-ı resân bugün

Vermekte halk birbirine müjde-i neşât

Tebrik ile duada cihan yok zebân bugün

“Bir gün bugünkü lem’ası hurşîdi andırır

Kudsiyet ve şerafet ile ıyd i andırır”

...

“Mevlâ hemân serîr celâlinde eylesin

Abdülhamit Hânı o sultan-ı pâyidâr

Tâ sâyesinde kesb ü kemal eyleyüp ‘umûm

Bin böyle ‘ıyd şevk ile olsun tebrikzâr.” (İsimsiz, 1310)

2.1.2.13 M. Hüseyin

“Der Vâsf-ı Bahâr ü Tahdis-i Ni’met Hazret-i Şehriyâr-ı Kâm-kâr-ı Âdemallah u İkbâle”

“Dâmenin etti dürle pür gül-i ter
Ki ede bâb-ı şehriyara nisâr

Âsumanı pâye-yi hümâ- sâye
Sultan Abdülhamid dâd-ı şîâr

Bağ-ı firdevse döndü sahn-ı cihân
Devr-i adlinde oldu bir gülzâr

Hakk ede fer ü şevketini efzûn
Ömr ü devletinden ola ber- hüdâr”

Debistân-ı İranyan Edebiyat-ı Fârisi ve Fransavî Muallimi M. Hüseyin (Hüseyin, 1310 Rûmî)

2.1.2.14 Mehmet Tevfik¹

“Tarih-i Dehr-i Sir-âb-ı Füyûzat Eyledi Hz. Abdülhamid Hânı Celîl”

“Şehriyâr-ı âlem ârâ kim cihan
Der ki ihsanına olmuş dahil

İktidâr u hamiyetle bî misâl
İzzet ü uluvviyesiyle bî mesîl

Doğrusu evsâf-ı ale’l alem
Söylemek düşvâr yazmak mütehayyel

¹ Mehmet Tevfik, Tevfik Fikret’in asıl adıdır.

Feyz ü câriyyü şehinşahiyyesine
Bak şu zibâ-yı çeşme ra'na bir delil

Kıldı sa'd âbadı ma'buti cinân
Havz ü kevserveş bu hayr bî adıl

Vermede lutfuyle mülke âb ü tâb
Böyle yüz binlerce hayrât ü cezîl

Kıl ü müebbette sâye-i iclâlini
Kendi sâye güdar iyya ni'mel vekil

Cevherin mizâb-ı hâmemden
Âbveş akdı bu tarih-i cemîl

Deyr ü hasede âsûman bünyadına
Hazâ ayn-ı testemmi selsebil 1311” (Mehmed Tefvik, 1310)

2.1.2.15 Muallim Feyzi

II. Abdülhamit'in Necef şehrine Fırat Nehri üzerinden giden bir su kanalı inşa ettirmesi padişahı öven bir şiirle kutlanır:

“Hazret-i Abdülhamid Han sâye-i perverdigâr
Padişah-i bî- nâzir ve şehriyâr-ı bî adıl

Tacdâr-ı pâk Güher kim hümâyun-ı tıynetin
Dest-i şefkatle muammer eyleme rabb-i celîl

Sû-be-sû meşhud olan asâr-ı mebrûranesi
‘İtilâ-yı meşreb vâlâ-sına rûşen delil

Cür'a cür'a cû-be-cû derya-be- derya eylemiş
Fî sebilillah zülâl-i cûdin âfaka sebil

Âb u şirin hasretiyle her zaman ehl-i Necef
Telh-kâm hüzün olup kalmıştı atşan u sefil

Açtı o sâki feyz ü hakk dil-cûyü ırmağı
Halafa ta' teskun men kees mezâcî zencîl

Kıldı hürrem ruhunu saki havz ü kevserin
Eylemekle belde sen seyr-âb bir veçhe cemîl

Cûysâr kehkeşân oldukça zîb-i asumân
Bu şahın habl-ı metin ömrü olsun müstakîl

İzdiyâd-ı şevket ü şahana saçın halk ile
Hem zebân olmuş dua- hândır cenâb-ı Cebrâil

Hâme-i Feyzi'den aktı bir güzel târih-i tâm
Açtı şah pür- himem mecrâ-yı nehr-i selsebil 1311" (Feyzi, 1310 Rûmî)

Muallim Feyzi

I

"Dâr ü diyâr ü mülk tarihânedir bugün
Eyyâm içinde ikdâs ü şahânedir bugün
Hiç etmedik sual âya nedir bugün
İyd ü kebir millet firûzanedir bugün
Etti bugün şehinşâh-ı Osmaniyân cülûs

II

Kıldı imâta âlimi bir feyz ü sermedi
 Buldu bu gün kulûb ü neşât müebbebi
 Müstahkem oldu kâide-i şer'i Ahmedî
 Zira bu rûz meymenet efzâde eyledi
 Abdülhamid Han o şah-ı kamurân-ı cülûs

III

Kadd-i reşik-i keyd-i kaya-yı hilâfeti
 Behram bağladı yanıma tığ-ı nusreti
 Tebeşşir kıldı himmetine galibiyeti
 Cebrâil koydu başına tâc u kerâmeti
 Tâ etti tacdâr mülkü pasbân-ı cülûs

IV

Olsun inâyeti ezeli yâr ü Hamidi
 Kim sayesinde kıldı cihân kesb- i Hürremi
 Halkın geçer neşât ü saadette her demi
 Gark-ı yemm server eder miydi alemi
 İhsân ü hakla olması hem destân cülûs

V

Peyk ü zafer memâlike verdi bugün sâlâ
 Nur fezahla doldu kulûb evvelin reha
 Her yüzde bir beşâset her dilde bir safa
 Sûr u serverden hayrın yok mu feyzaya
 Etti bugün şehinşah-ı Osmâniyan cülûs.”

Muallim Feyzi (Feyzi, 1310 Rumî)

Muallim Feyzi

Muallim Feyzi'ye ait aşağıda bulunan şiir, II. Abdülhamit'in Tarsus'a bir hükümet konağı yaptırması üzerine yazılmıştır:

“Abdülhamid Han Şah u enjâda kim
Afâk-ı Ruşen eylemiş envâr-ı şevketi

Hayretres-i ukûl olacak rütbede hemân
Âbâd kıldı dâire-i mülkü ve milleti

Dârül hükûme yaptı umur-u ibâd için
Ber tarz dil- nişinde mimâri himmeti

El-hak göründü haylice bu emr-i hayırda
Kaymakam Ziya kulunun sa'y ü gayreti

Sardı cihat-ı sitteye (?) târih-i feyzaya
Yaptırdı padişah bu saray-ı hükümet (1312)” (Feyzi, 1310)

2.1.2.16 Sadık

Tebrik-i Viladet-i Hümayunu Mütezammın Manzume

“Hayât-ı efzâ-yı cândır iltifâtın
Bize lütfundur zevk-i hayatın
Bugün elbette sensin padişahım
Medâr-ı iftihâr-ı kâinatın

İnayetiyle reşk ü cennet etti
Cihân-ı zât-ı kerrûbir sıfatın

Cihân-ı pür felâhındır penâhi
Ümid ü nusretin fevz ü necâtin

Kudümünle bu rûz u âlem-i efrûz
Sabahul hayrdır leyl-i Berâtn” (Sadık, 1310)

2.1.2.17 Sâfa Bey

Sultan II. Abdülhamid’in Gümülcine’de Telgraf ve Postahane Merkezi inşa ettirmesinin ardından Safa Bey imzasıyla aşağıdaki şiir yer almıştır:

“Abdülhamid Han ki ferîd-il mülktur
Şan verdi sa’d ü nişâne ömrüyle her yere

Ez cümle sâyesinde yapıldı bu hoş bina
Bahş edildi Gümülcine’ye başka manzara

Evreng-i saltanatta o âdil halifeye
Ya Rab muvaffak et daha pek çok eserlere

Söyler safa hitâmesi târih-i tâm ile
Muhkem bina eyledi bu dârül mehabere 1312” (Safa Bey, 1310 Rûmi)

2.1.2.18 Sezai Bey

Geldi yevm-i vilâdet-i sultan
Erdi güya bahar, geçdi hazan
Çehresi oldu herkesin handân
Yaşa Abdülhamid Han-ı Cihan!

Bugün Osmaniyan için bir ‘ıyd
Öyle bir ‘ıyd kim safası medîd
Rû-nümâ her cihetde şevk-i cedid

Yaşa Abdülhamid Han-ı Cihan!
 Yaşa var sende fikr ü re'y- i rezîn
 Yaşa var ol bi-hakkı şer' mübeyyin
 Yaşa ey şehriyar-ı adl ü emîn

Yaşa Abdülhamid Han-ı Cihan!

Yok nazirinin o rütbe-i a'delsin
 Şefkat ü merhametde ekmelsin!
 Hasılı bir şâh-ı mübeccelsin!

Yaşa Abdülhamid Han-ı Cihan!

Ömrünü eylesün füzûn Mevla
 Etsün iclal ü şevketün i'lâ
 Bize vacib hemîşe-i hayr u dua
 Yaşa Abdülhamid Han-ı Cihan!

İbnül Celal Sezayi (Sezâi Bey, 1311)

2.1.2.19 Tevfik Fikret

Sitâyîşnâme

“Nedir bu feyz-i meserret ki ruha sâridir
 Nedir bu neş'e ki ayn-ı zülâl-i câridir
 Bu feyz ü neş'eye bâis o zıll-ı Bâridir
 Ki sâyesinde gönüller berî mesâibden
 Duâ-yı devlet ü ikbâlidir vecâibden
 Bugün safâsı cihânın taşar cihanlardan
 Bugün sürûr-ı sitâyîş bütün lisanlardan
 Bu gündüzün hele seyret ne şanlıdır gecesi

Evet subh-ı bahârîden de anlđdır gecesi
 Eyâ veliyyüniâm dâdkârımız sensin
 Yegâne melce-i vâlâ- tebârımız sensin
 Medâr-ı muhteşem-i iftihârımız sensin
 Senin vücuduna muhtacız ey veliyyüniâm
 İlelebet sana densin Halife-i ‘âlem (Kaplan , 2010: 77)

Şehrâyin

19 Ağustos 1315

Yine biz simsiyah... bütün Bosfor
 Heyecanlar, ziyalar, alkışlar,
 Neş’eler, nağrelerle çalkanıyor.

Her Ağustos bu infilâk-ı mesâr
 Sanki yıllarca kayd içinde iken
 Zencirinden kaçan ve mest-i firâr

O çalınmış fera’-ı aniden
 Her safâsiyle istifâde için
 Türlü yollar vesileler düşünen

Bir esîrin, esîr-i pür ye’sin
 Mütehevvir neşât-ı serşârı...
 İşte bir dünbelek, düdük ve demin

Kıyıda sallanıp geçen haşarı
 Serserinin içinde hopladığı
 Kayık; al, mor, turuncu, mâvi, sarı.

Bütün elvân bu muhteşem kayığı
Kuzahî bir ziyaya garketmiş.
İşte bir muş, başında bir çalgı;

Bir yığın sandal, orta yerde geniş
Süslü bir tekne; hepsi nûr-a-nûr
O ne rindâne, âşıkane geçiş..

Rehgüzârında mevceler meşhur
Mütelâşi bir ihtizâz-ı sürûr
Sanır insan ki bir hakikâ sûr.

Her taraf neş'e her taraf heyecân;
Yalılar, dağlar, asumana kadar
Bütün eşbâh-ı şeb celî tâbân
Bir şetâret içinde; yıldızlar
Gökden i'lân-ı ibtihâc ediyor;
Hele mehtab onun da bayramı var

Zannedersin; hep imtizâc ediyor
Yer gök ızhâr-ı şâdkâmide
Sanki yer gökle izdivâc ediyor.

Şu büyük cümbüş-i umumide
Yine bir yaşlı, bizde bir şeb-i târ:
Ne sönük bir hayâl-i ümîde

Benzeyen gizli bir tenevvür var
Ne küçük bir pırıltı, bir şebtâb;
Koca ev sanki bir gününde mezar

Hayır ıssız değil bu dâr-ı harab;
Yaşıyan var, ziyâ da var, ancak
Pek seçilmez yerinde, pek nâyâb.

Bir küçük şahs, önünde bir bayrak,
Bir vatan bayrağıyla yanmak için
Bir yığın al fener; o müstağrak

Bunların karşısında, kalben emîn
Ki bu şeylerle bir zaman yapacak
Bir mukaddes cülusa şehriyin. (Fikret, 2000:94- 96)

Mehmet Kaplan Tefvik Fikret'in bu şiirinin de "Abdülhamit'e yazılmış olduğunu" söyler. (Kaplan, 2010: 77)

2.1.3. Tesalya Savaşı sonrası yazılan tebrikler

Tesalya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin savaş arenasında gücünü sürdürdüğü son savaş olarak bilinir. Savaşın sebebi Yunanlıların Girit'te bulunan Müslüman halkın haklarını gözetmemeleridir. Savaş meydanında Osmanlı Devlet'i üstünlüğü ele geçirse de maalesef aynı başarı siyasi olarak sağlanamaz.

"Baştan sona Türklerin üstünlüğüyle devam eden Türk-Yunan savaşının gidişatı, İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa devletlerini memnun etmez ve baskı yaparak Osmanlı ordularını durdururlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş meydanlarında büyük üstünlük göstererek kazandığı 1897 Türk-Yunan Savaşı 4 Aralık 1897 yılında İstanbul'da imzalanan barış antlaşması ile sona erer.. Ancak kazanılan zafer iyi değerlendirilememiş ve bu zafere paralel bir kazanç sağlanamamıştır." (Ay, 2008)

Tesalya Savaşı'nın ardından yazılan ve Sultan Hamit'i öven şiirlerde çoğunlukla Sultan II. Abdülhamit'in iyi bir komutan olması üzerinde durulur. Yunanlıların alt edilmesi padişahın orduyu yönetmedeki kudretine bağlanır. Selanikli Mehmed'e ait aşağıdaki şiirde

savaşın kazanılmasından dolayı padişaha tebrik sunulurken padişaha askerî sahada duyulan güven de dile getirilmiştir:

“Hak zevâl vermesin sultanımıza
Gazi Abdülhamid hünkârımıza
Ziyâsı şevk eder her yanımıza
Şüphesiz kat’ eder O bu da’vâyı” (Kodaman, 1993: 40-44)

Padişahın savaşta kazandığı başarı, şairlerce onun kudsiyetini ve yüceliğini kanıtlamaktadır. Padişahın İslâm halifesi sıfatından dolayı onun memnuniyetinin Allah’ın rızasını kazandıracağını ifade etmektedirler:

“Ettikçe bu padişahı mes’ud
Peygamberi Cebrâil’i hoşnud” (Kodaman, 1993: 55-57)

Bu başlık altında topladığımız şiirlerde muzaffer II. Abdülhamit’e methiyelerin haricinde Osmanlı askerinin padişah için yaptığı fedakârlıklara da rastlamaktayız. Bu anlamda bu şiirler de padişah kadar Osmanlı ordusu ve onlara inanan Osmanlı halkı da övülmüştür:

“Şevketlû pâdişâhımızın sâyesindedir
Gösterdiği bu şanlı fütuhât askerin” (Kodaman, 1993: 76)

Yenişehir, Tırhala, Çatalca gibi Tesalya Savaşı’nın askerî haritasında önemli bir yere sahip yer adları da şiirlerde sıklıkla kullanılmıştır.

Yunanlılara duyulan nefret ve Osmanlıdan kopan toprakların tekrardan ülke topraklarına katılacağı umudu şiirlerde yer almaktadır. Padişahın hoşgörülü tavrına karşılık taşkınlık yapan Yunanlılar, ileri giderlerse padişahın öfkesine düşer olacaklardır:

“Padişâhımız pek çok sabretti
Elbette bu sabrın vâdesi yetti
Umûm kumandana irâde gitti
Görsünler düşmanlar şimdi kavgayı” (Kodaman, 1993: 40-44)

Tesalya Savaşı sonrası padişahı öven şiirlere çalışmamızın devamında bir bütünlük içinde yer verilecektir. Şunu söyleyebiliriz ki askerî bir zafer sonrası Osmanlı toplumunda uzun zamandır görülmeyen bir şenlik havası oluşmuş, bu kutlama ve mutluluk şiirlerde de kendisini göstermiştir.

2.1.3.1 “Hâfız”

Tırhala Fethine Dâirdir

Yazdım eşk âb-ı meserret ile mu’cem-i târih

Tırhala fethi nâsib oldu şeh-i büldâna (Kodaman, 1993: 22)

2.1.3.2 “Hilmi”

Terâne-i Harb

Osmanlılarız meyl-i cihâd fitratımızdır

Sevdâ-yı vatan izzet-i milliyetimizdir

Tevfik-i ezel vâsıta-i nusretimizdir

Düşmanları bir hamlede tedmir ederiz biz

Osmanlılığın şânını tevkîr ederiz biz

Askerliğimiz nâmımızı eylesin i’lâ

Din uğruna biz cânımızı eyledik ihdâ

İmdâd eder elbette bize Hazret-i Mevlâ

Arş ileri! düşmanı berbâd edelim biz

Ecdâdımızın rûhunu da şâd edelim biz

Yunanlıları kahredelim satvetimizle

Dünyaları titrettirelim dehşetimizle

Fahr eylesin evlâd-ı vatan şöhretimizle

Hem devleti hem milleti memnun edelim biz

Düşmanları tahkir ile dilhûn edelim biz

Meydân-ı cihâd bizlere seyrân-u safâdır

Osmanlıların şânı zuhûrata rızâdır

Asker olanın izzeti meydân-ı gazâdır

Arş ileri! Düşmana gâlip gelelim biz

Arş ileri! Şânımıza şân verelim biz (Kodaman, 1993: 27)

2.1.3.3 Hâfız Tevfik

Nusretullahı taleb etmektedir ins-u melek
Çıktı bu arz-ı münâcat ber-i kudsivâna dek

Sa'at-ı eşrefle kurmuştur bu yıl çarkın felek
İşte bir bürhân buna (fi sâl-i feth-i Tırhala)

1313/1314 (Kodaman, 1993: 32)

2.1.3.4 Hâmidi

Geldikde bir müjde dedim tamamen
Budur gazâ-yı ekber

1314 (Kodaman, 1993: 31)

2.1.3.5 Hocâzâde Hâfız Müctebâ

Lütf-ı Rabbâni ile Nusret teveccüh eyledi
Ola her bir rûzumuz bir mazhar-ı feth-i cedîd
Söyledim bir şevkle târihini oldu bu yıl
Fâtih-i büldân-ı Rûmî kâmurân “Abdülhamid”

1314 (Kodaman, 1993: 97)

2.1.3.6 Hüseyin Hâşim

Cihân-ı âdemiyyet şerm-sâr olsun o hey'etten
Bu vicdansız denilerden bu erbâb-ı şekâvetten

Durur mu savlet-i Osmâniyâne karşı bir düşman
Zemin titrer çekâcâk süyûf-ı gâlibiyyetden

Bizimle harbe çıkmak böyle bir hâli eder intâc
Adûlar ibret alsınlar bu tasvir-i esâretten

Siyânet beklesün bizden dahâlet eyliyen â'dâ
Mürüvvet bekleriz elbette erbâb-ı adâletden

Gelince el-amân âvâzesi der süngüler lebbeyk
Bilinsün kadr-i Osmâni bu levh-i pür sükûnetden

Tenezzüldür bu millete esîri eylemek i'dâm
Temâşa eyleyin ulviyyeti şemşîr-i satvetden

Vegâda kan döker ammâ esîri seyfirmiz kesmez
Emîndir cânınız Osmanlı geçmez eski âdetden

Ziyân gelmez size bizden, ziyân gelmez size bizden
Zekât-ı harb olub kurtuldunuz seyf-i celâdetden

(Kodaman, 1993: 44)

2.1.3.7 İbn-i Rif'at Sâmih

Terâne-i Harb

Osmanlıyız, mehâbetimiz dehre şân veriri

Âfâka sît-i satveti Osmâniyân verir

Deşt-i vegâda savleti şîrân-ı milletin

Çarh-ı berîne lerze-i dehşet-resân verir

Şemşîr-i cânşîkârına oldukça dest-zen

Her merd-i saff- şikâf, Ali'den nişân verir

Hasm-ı umuru tîge bıraktıkça rüzgâr

Târihe azmimiz şeref-i câvidân verir

Dilşâd olur o mâder-i ûlvi nijâd kim

Ağuş-ı hâke cenkde bir kahramân verir

Etdikse çok mu leşker-i Yunanı târümâr

Rûbâha ders-i ibreti şîr-i jiyân verir

Gelsin bizimle harbe müheyyâ duran sipâh

Cenk isteyen âdûya cevâbı sinân verir

Ey düşmenin bıraktığı âciz esirler

Zann etmeyin ki hasma esâret ziyân verir

Osmanlı kahramanları muhtaç olanlara

Nakdîne-i mürüvveti bî-imtihân verir

Mahkûm-ı dâd-hâhına kıymaz ger murân

Menfur-ı âlem olsa da emn ü emân verir

Biz merd-i bî-nazir-i cihân-ı faziletiz

Hiç ehl-i acze aczini ihtâr eder miyiz?

Bir kerre yâd edin ki o müdhiş zamanları

Sizden ne zulm gördü Girid Müslümanları

Nisyân edüb vücudunu bir rabb-ı âdilin

Söndürdünüz, kül eylediniz hânümânları

Arş-ı Hudâ'da lücce-i cûşân-ı rahmete

Hala tehâcüm etmede mazlum kanları

Âsiler, ey yürekleri taşdan Yunanlılar!

Doldurdu zulmünüzle figân âsumanları

Allah unuttu sanmayın, Allah unutmadı

Şemşîr-i gadrinizle perîşân olanları

Biz cenge hazırız gelin ey nâ-kesân gelin

Meydâne çıktı işte gazâ pehlivânları

Attık Taselya ovasına pây-ı şecâ'atı

Ta kendi yurdunuzda okuttuk ezânları

Etrafı sardı gulgûl-ı tekbiri askerinin

Sahrayı kıldı şam-nüma top dumanları

Bir padişah bendesiyiz kim cihandayız

Teshîr eder besâleti bâh cihânları

Tavsif-i müceddetce kalır Sâmiyhâne lâl

Asrın naziri gelmeyecek nüktedânları

Kaçsın hemîşe kaçmağa baksın ki düşman

Pâ-mâl-ı kahr-ı şiddet eder devlet ânları

Çekdik livâ'-yı nasrı odur kiblegâhımız

Nusret günündeyiz, yaşasın pâdişâhımız

(Kodaman, 1993: 54-55)

2.1.3.8 İsimsiz

“Padişâhım fahr ile da'vât-ı hayr- ayâtını

Bârgâh-ı Hakka arz etmektedir ümmet bütün

Nusret-i yezdân ile imdâd-ı peygamber tecelli eyleyüb

Cünd-i mansûrun Yenişehir aldî yine bugün (Kodaman,

1993: 31)

2.1.3.9 İsimsiz

Yenişehir gene aldık seni biz
 Bir ağızdan Tanrıya şükr eyleriz
 Bu bayrağı yücelere dikeriz
 Allah Allah deyu harbe gideriz

Peygamberden bize imdâd geliyor
 Arkadaşlar hep ileri gidiyor
 Ya şehâdet ya gazilik diliyor
 Hiç şüphe yok Atina'ya gireriz

Bu korkaklar neye gelmiş kavgaya
 İki günde başladılar kavgaya
 Sancağımız şeref verdi yaylaya
 İnşallah ileriye gideriz

Darbemize dağlar taşlar dayanmaz
 Görmeyenler bu dehşete inanmaz
 Bizim ile öyle oyun oynanmaz

Biz Allah'a her nefes hamd ederiz. (Kodaman, 1993: 32)

2.1.3.10 İsimsiz

Necmi yazdım cevâhir-efşân ben de târih-i zafer
 Dömeke zabtıyla hep mü'minler olduk şâdümân (1314) (Kodaman, 1993: 46)

2.1.3.11 İsimsiz- Çatalca'nın Fethine Dâir

Barekâllah şâh-ı muzaffer ünvan
 Olsa âlem seni tebrike şitâbân şâyân
 Farsala şehri zabt ile gâzilerimiz
 Yine gösterdiler olduklarını şir-i jiyân

Hep senin himmet ü tedbir-i hümâyûnundur

Eyleyin ordumuza böyle cihânı hayran (Kodaman, 1993: 36)

2.1.3.12 İsimsiz- Golos'un Fethi

Bin yıl yaşasın padişâh-ı kişver-i iclâl

Askerleri necdette birer şîr-i jiyâdır

Âvâze-i şân-u zafer u satveti her dem

Düşmanlar için ra'd gibi hevl- resândır

Elminnetilillah Golos şehri de işte

Ol cünd ile reşkâver-i gülzâr-ı canândır

Bu fevz, bu Nusret, bu tevâli-i fütûhât

Uluvviyet-i amâl-ı şehinşâha nişandır

Da'vâtını tekrar o hâkân-ı güzînin

Pirâye-i aklâm-ı sühendân-ı zamândır. (Kodaman, 1993: 39)

2.1.3.13 İsimsiz- Fethiyye

Pâdişahım Hakk seni mansûr ede

Düşmen-i bed-tıyneti makhûr ede

Askerin aldı Taselya'yı bütün

Sâye-i şâhânedede etti düğün

Allah Allah asker-i Osmâniyân

Herbiri olmuş birer şîr-i jiyân

Hamle eyler düşmanın kalbgâhına

Terk-i cân etmiş gibi Allah'ına

Bak nasıl zabt eyledi Şu kal'âyı
GörmemeiŐ âlem bu yolda hamleyi

Serdiler âdûyu mânend-i hazâne
Vermiyorlar dűŐmana asla amâne

Kubbe-i eflâk tekrâr inliyor
Asker-i İslâm hep Allah diyor

Műjde kim geldi Aliyyü'l Murtaza
Verdi İslâm'a selâm-ı Mustafa

Cünd-i İslâm sabr ile harb eylesün
Ehl-i tuğyânı bütün darb eylesün

Korkmasun hiç kimseden Allah bir
Anlara her nusreti Mevlâ verir

Emrini İslâma tebşir eyledi
Allah'ın arslanı tesrîr eyledi

Asker-i İslâm alınca müjdeyi
Başladı imhâya her dilmürdeyi

Nağra-sâz oldu o dem top ve tüfenk
Kalmadı dűŐmanda asla tâb ü renk

Allah Allah nağrasıyla arş edüp
KükremiŐ arslan gibi azm eyleyüp

Sümgü süngüye girişdiler o dem
Kapladi sahraları bir seyl-i dem

Hâinin artık tükendi tâkatı
Kaçmağa isterdi cüz'i fırsatı

Kurtulan yokdur bu kanlı vak'adan
Yıldırımlar patlıyor her buk'adan

Bilmiyorlarmış meğer İslâmları
Hâk-sâr oldu bütün endâmları

Tam saat altı idi Osmanlılar
Aldı bu şehri vegâ ünvanlılar

Bârek- Allah kim ezân-ı Ahmedî
Verdi bu şehre füyûz-ı sermedi

Cümle asker secde etti Hâlik'a
Bu gazâdır bir gazâ-yı hârika

Âcizim vasf-ı beyânında ânın
Tanrı'ya şükr eyleyin tekbîr alın

Her nefes olsun salât-ı bî- şümâr
Hazret-i Peygambere leyl ü nehâr (Kodaman, 1993: 44-45)

2.1.3.14 İsimsiz- Kahramân Askerlerin Manzûmeleri

...

Yardım edip de Hudâ

Bizlere işte gaza

Verdi bakın i'tilâ

Padişâhım çok yaşa

Feth-i Çatalca için

İşte bu da bir sadâ (Kodaman, 1993: 77)

2.1.3.15 Hilmî- Manzûmedir

Ey gazi-i gît-i sitân

Askerlerin hazır hemân

Oldu sana her hâl-âyân

Düşmanların dedi amân

Askerlerin kişver-güşâ

Sultan Hamîd binler yaşa

Tebrik eder ehl-i gazâ

Askerlerin heybet kurrâ

Gaziliğın tekrâr sezâ

Düşmanların buldu cezâ

Askerlerin kişver-güşâ

Sultan Hamîd binler yaşa

Şâhım buna şâhid Hudâ

Hilmi eder böyle dua

Fermanına cânlar fedâ

Nusret senindir dâima

Askerlerin kişver-güşâ

Sultan Hamîd binler yaşa (Kodaman, 1993: 71)

2.1.3.16 İsimsiz- Manzume-i Muzaffariyet-i Osmâni

Ey mefhar-i evreng-i şân

Ey şâh-ı satvet iktirân

Hurşîd-i adl-i satvete

Hakdan bu mülk ü millete

Hayrân dâd u şevketin

Dâi-i ömr ü devletin

Ey şehriyâr-ı dâdger

Sâyendedir bunca zafer

Olsun hemîşe düşmenân

Hep böyle olsun şâdümân

Taht-ı livâ-yı adline

Taht-ı mehâbet bahtına

Ey pâdişâh-i kâm-bîn

Ey hâris-i din-i mübîn

Yektâ tecelli- gâhın

Hâmî vü zıllullahın

Efrâd-1 akvâm-1 cihân
Sükkân-1 arz-1 âsümân

Hâkân-1 fâruk'ül- nişân
Ey sahib-i iklim-i şân
Makhûr-1 kahr-1 satvetin
Olsun adû-yı devletin

Sayende şâd ehl ol cihan
Tâ haşre dek adın kâmurân (Kodaman, 1993: 72)

2.1.3.17 İsimsiz- Müjde-i Zafer

Şevketlû pâdişâhımızın sâyesindedir
Gösterdiği bu şanlı fütuhât askerin
Hakk firkamızda sâyesini dâim eylesin
Ol şehriyâr-i âzâm iclâl- perverin
(Kodaman, 1993: 76)

2.1.3.18 İsmail Safa

Gazileri İstikbal

(Bu şiir doğrudan padişahı tebrik etmese de 1897 Türk- Yunan Savaşı ardından yazılmıştır.
Bu yılda yapılan savaş Osmanlı'nın kazandığı son savaş olma özelliği taşır.)

Vagonlarda kimler şu mecruhlar
Ki hep onlara müncezîb ruhlar

Ki mecruh iken gösterir âb u tâb
Ki hep halk tebrike eyler şitâb

Niçin yaralı bir alay kahraman
Neden böyle hem hasta hem şâdmân

Mehâbetli hep, şîr- peyker bütün
Hududa giden şanlı asker bütün

Vegâdan gelirler fütuhât ile
Havâdis verirler mübâhât ile

Safâ geldiniz ey gazâ erleri
Gidip aldınız en mühim yerleri

Gidip aldınız kal'alar, surlar
Haber-dâr olup eyledik surlar

Cünûd-ı adûya muzaffersiniz
Gazanfersiniz hep gazanfersiniz

Sizi dağ- dâr etti kurşunları
Fakat siz de mahv ettiniz şunları

Müeyyedsiniz avn-i Mennân ile
Nedir harp sizlerce Yunan ile

O gösterdi endâmını, kaddini
Varıp siz de bildirdiniz haddini

Ayak bastınız şânla toprağına
Ki baş kesti Osmanlı bayrağına

O bayrak ki hem şekl-i necm ü hilâl
Olur nura gark ettiği yer helâl

O bayrak ki bir hüccet-i îddir
İşi matem-i zulmü teb'îddir

O bayrak ki Kur'an'ı ilân kılar
O bayrağı kurbandır Osmanlılar

Nasıl hisle tâbi'se âyâtına
İtâat kılar öyle râyâtına

Vücudu boyanmışken al kanlara
Çıkıp sancak asmak o Balkanlara

Vurulmaktan asla hazer etmemek
Esîr ettiği hasmı incitmemek

Olunca bilâd-ı adû reh- güzer
Înâsa taaruzdan etmek hazer

Ekâlim-i hasmı edince makâm
Ekânimden almamak intikam

Sizin ayrı ayrı budur şânınız
Adalet delil-i dırahşânınız

Umûmen ülü'l azm ü yek- dilsiniz
Mürüvvetli, vicdanlı, âdilsiniz.

Bu heycâda ey cünd-i âhen- beden
Yine siz bu davâmı ispat eden

Gönüller bütün hürmet eyler size
Vatandaşlarım âferinler size!... (10 Ağustos 1313, Hissiyat) (Çetin, 2016: 318- 320)

2.1.3.19 Kula Kaymakamı Eşref

Böyle bir derde Deli Yani değil Yunan'da
Sulhtan başka Felâtun olsa bulamaz devâ

Eşref geldi yedi devlet dedi târihini
Sulh dedi Abdülhamîd'e etti Yunan ilticâ
1314 (Kodaman, 1993: 62)

2.1.3.20 Lütfi

Tırhala'nın Fethine Dâir

Hazret-i Abdülhamid Han'ın cünûd-ı şevketi
Etdiler Tırhala'yı da fethile ibkâ-yı nâm
Müjde-i fethinden istibşâr edince söyledim
Oldu (istirdâd-ı Tırhala) ona târih-i tamm
1314 (Kodaman, 1993: 28)

Tarih-i Feth-i Yenişehir

Hazret-i Sultan Hamîd'i mazhar etmiştir Hudâ
Ayet (innâ fetehnâ) sırrına bî- iştibah
În mâkâne teveccüh eylese teshil eder
Ol şeh-i dinperverin ahkâmını rabb-ı ilâh

İşte ezcümle Yenişehir dahi feth eyledi

Seyf-i kahr-u savletiyle ol şeh- i encüm sipâh

Rûh-ı pâk-ı Hazret-i Kerrârı şâdân eyledi

Lem'a- baş oldukça seyf-i şevketi mânend-i mâh

Kuvve-i kudsiyesiyle satvet-i şâhânesi

Hamdülillah etmede a'dâsını mahv-u tebâh

Üçler imdâdiyle târihin dedi(vak'anüvîs)

Eski mülkiyken Yenişehir yeniden aldı şâh

1314 (Kodaman, 1993: 28)

2.1.3.21 Mahir Mehdi

Askerin efvâh-ı azmi Pertev-i satvet saçub,

Etti bir şehir-i şehîri müstenîr-i mes'adet

Himmet-i Sultan Hamîd'le kâm-yâb oldu cünûd

Haşre dek olsun mu'ammer şâh-ı âlî menkabet

(Kodaman, 1993: 95)

Yaşasın pâdişâh-ı zî-satvet

Sâyesinde parılıyor Nusret

(Kodaman, 1993: 99)

2.1.3.22 Mehmed Celâl

Satvet-i Osmaniye

Yenişehir Fethi

Her ferdini eyledi mübâhi

Eltâf-ı celîl-i pâdişâhî

Ol pâdişâh-ı sûtûde-etvâr

Kıldı yine feyz-i lütfun izhâr

Bulsun diye millet istirâhat
 Etti yine terk hâb ü rahât
 Emr eyledi yine zafer bulundu
 İşte Yenişehir fetholundu
 Ettikçe bu padişahı mes'ud
 Peygamberi Cebrâil'i hoşnud
 Bir cezbe gelir muvahhidine
 Gökten yağar "âferin" zemine
 Emr eyledi ol şeh-i yegâne
 Yıldız'da yapıldı hastahâne
 Ey pâdişeh-i mekârim-âver
 Sâyende görüldü şanlı günler
 Hakdan bize sensin işte sâye
 Evlâdını eyledin himâye
 Lütfun bize sâye-perver olsun
 Her bir neferin muzaffer olsun.

(Kodaman, 1993: 55-57)

Osmanlı Neferi

...

Askerimiz düşmanı lertzân eder
 Sâyesi etmekte bizi müstefîd
 Çok yaşasın Hazret-i Abdülhamîd
 (Kodaman, 1993: 72)

2.1.3.23 Muallim Feyzi

Dömeke Fethine Dâirdir

Dömeke geçdi dahi asker-i İslam eline
 Avn ü eltâf-ı Hudâ'dan ederek istimdâd

Oku tarihi ver âleme bir müjde-i feth
Dömeke beldesin eyledi Osmanlı güçsâd

(1314) (Kodaman, 1993: 46)

2.1.3.24 Münir

Şehinşâhâ cihân durdukça dur dîhîm-i şevketde
Ola zât-ı hümâyunun nice nusretle şirin-kâm
Mücevherden ganimettir Münir guzâta târihim
Bihamdülillah vüsûl buldu Golos'a leşker-i İslâm

(Kodaman, 1993: 36)

2.1.3.25 Nazmî

Şâh-ı evreng-i hilâfet, zıll-ı rabb-i müste'ân
Sâye-bahşâ-yı cihân, Abdülhamîd kâmurân
Eylesin Hakk ol şehinşâh me'âli perverin
Feth-i nusretle, kalb-i pâkin şâdümân
Asker-i İslâmı her bir yerde mansûr eylesin
Kışver-i dehre verilsin râyet-i şevketle şân
Şevkle tarîh-i tamm'ın yazdı Nazmi bendesi
“Şâh-ı âlem aldı Yunan'dan Yenişehir'i heman”

1314 (Kodaman, 1993: 76)

2.1.3.26 Nazmi Bey

Çatalca'nın fethine dâir Nazmi Bey'in inşâd eylediği târih-i dilpezirdir:

Revnahta taht-ı azamet, şâh-ı cihaniyân

Sultan-ı keremver

Sertâc-ı ümem, hâris-i dîn, kible-i şâhân,

Hâkân-ı muzaffer

Hûrşid-i cihântâb-ı kemâl, maşrık-ı irfân,
 Feyz âver-i devrân
 Dârâ- yı Gazanfer sıfat-ı safder-i meydân,
 İskender-i devrân
 Askerleri unvan-ı celâdet ile mümtâz
 Rüstem gibi erler
 Gâlib olarak düşmana etmekteler ihrâz
 Çok feth u zaferler
 Ol şâh-ı felek-i câhı ede Hazret-i Mevlâ
 Nusret ile Hürrem
 A'dâsını makhûr ederek eylesün i'lâ
 Dârâtını her dem
 Gûşem haber-i nusrete mevkuf gece gündüz,
 İşte buna bürhân
 Bu mısraı cevherle yaz hâtıme-i terde
 Oldum yine dilşâd
 Bir hamlede zabt oldu Çatalca bu seferde
 Allah edip imdâd

1314 (Kodaman, 1993: 34)

Muzafferiyet Tarihleri

Oldu bin üçyüz onüçde teslîm
 Cünd-i sultân-a Yenişehir-i cesîm
 Ba'd-ezîn düşman eder havfinden
 Cür'ete râh-ı firârı takdim

Yaşasın Hazret-i Sultan Hamîd
 Kuvvet-i devleti etti tezyîd
 Askeri düşmanı mağlûb ederek
 Etti her gördüğü yerden teb'id

Aferin asker-i kişver-gîre
 Bârek-Allah edilen tedbire
 Girdi sâyende şâhım üç günde
 Düşmanın mülkü yed-i teshîre
 Ömrün efzûn ede dâim Mevlâ
 Devletin şânını ettin â'lâ
 Hüsn-i tedbir-i Hümâyûnun ile
 Nusret elverdi bozuldu â'dâ

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Evrak Müdürü Ali Haydar (Kodaman, 1993: 75)

2.1.3.27 Re'fet

Golos'un Feth ve Zabtına Dâirdir

Yazup târihini bir merd-i gâzi
 Bihamdülillah Golos'u aldı İslâm

1314 (Kodaman, 1993: 34)

2.1.3.28 Salim Beğ Efendi

Pâdişah evlâdı, sâdık, kahramân ünvanlılar
 Haydarî satvet halîm-i haslet gazâ meydânlılar
 Cân fedâ eyler vatan uğrunda âlî-şânlılar
 Aldı savletle Yenişehir yine Osmanlılar
 İşte târih-i selef işte vukû'at-ı hazar
 Böyle az bir müddet içre hâsıl olmuş mu zafer
 Pâdişah-ı dine rûh-ı Mustafa yardım eder
 Aldı savletle Yenişehir yine Osmanlılar
 Düşmanın ef'âlidir ma'sûm yemek sırtlan gibi
 Çıkıldılar karşısına Osmanlılar arslan gibi
 Görmedim âlemde sâlim böyle bir i'lân gibi
 Aldı savletle Yenişehir yine Osmanlılar (Kodaman, 1993: 21)

2.1.3.29 Selânikli Felek Mehmed

Mükemmel Dâsitân-ı Zafer

Cami'de okunur Kur'an-ı Kerim
 Deyüp Bismillahirrahmanirrahim
 İşin âsân eder Vallahulazîm
 Her kim evvel ana ism-i Hudâyı

Şevket-me'âb Sultan Abdülhamid Han
 Envâ'i sürûr bihadd-i ihsân
 Bahş eyledi bize ol gâzi sultan
 Müşerref eyledi bütün dünyayı

Hak dâim eylesin zât-ı şevketin
 Tuttu heft iklimi şân-ı şöhretin
 Goncesisin bu âli milletin
 Nurun tenvir etti bütün dünyayı

Taht-ı âli baht-ı Osmânide Hakk
 İkbâl-i devletin buyursun müzdâd
 Kör olsun rakibin eylesun feryâd
 Şimdi düşmanların buldu cezâyı

Hududu boş sandı bu serseriler
 Açlık susuzluktan canları inler
 Görsünler vahşilik onları neyler
 Ta'ciz eylediler bütün dünyayı

Giriştiler hudûd tecavüzüne
Cesur görünmeğe halkın gözüne
Nasıl çıkacaklar dünya yüzüne
Şiddetli gördüler ilk müdâfa'yı

Pek çok tecavüze cür'et ettiler
Hayli telef bırakıp geri gittiler
Kaçarken birbirin sürüp ittiler
İslâmlar arkadan çekti yuhayı

Huda kâdir-i mutlak haksız iş yapmaz
Mazlumların kanın zâlimde bırakmaz
Yakında gösterir pek çok uzatmaz
Bir anda mahveder kavm-ı â'dâyı

Hak zevâl vermesin sultanımıza
Gazi Abdülhamid hünkârımıza
Ziyâsı şevk eder her yanımıza
Şüphesiz kat' eder O bu da'vâyı

Padişâhımız pek çok sabretti
Elbette bu sabrın vâdesi yetti
Umûm kumandana irâde gitti
Görsünler düşmanlar şimdi kavgayı

Çün asker işitti emr u fermânı
İrâde-i Halife-i zîşânı
Cümlemiz oluruz Onun kurbanı
Deyip ömrüne ettiler du'âyı

Beş Nisan-ı Rumide harp i'lan oldu
 Düşmanların yüzleri sararıp soldu
 Yunan askerleri acep ne oldu
 Firâr edip terkettiler ovayı

Ol sa'at çalındı hücum borusu
 Osmanlı askeri arslan yavrusu
 Eğer isterseniz sözün doğrusu
 Bunlara layıktır demek fedâyı

Her taraftan girişildi kavgaya
 Otuz altı saat sırtı sıraya
 Top tüfenk sesleri çıktı semâyâ
 Zâbitler kesmedi hiç kumandayı

Edhem Paşa geldi meydân-ı harbe
 Askere buyurdu korkmayın asla
 İstirahat edin var asker burda
 Teneffüs ediniz biraz havayı

Asker dedi paşam ricâ ederiz
 Biz ceng-ü cidâlde rahat ederiz
 Ölür isek de helâl ederiz
 Bizler almalıyız işbu tabyayı

Gelirken anamız eyledi nidâ
 Ayâllerinizle edin elvedâ
 Yavrucaklarımızı gözetsin Hudâ
 Allah açık etsin sizlere râhı

Ömrümüz var ise yine geliriz
İnşallah sizi hep sağ buluruz
Ya şehîd veyâhud gazi oluruz
Hemân biz bu yolda olduk fedâyî

Babalarımızın öptük elini
Kimimiz bıraktık evde taze gelini
Padişah uğruna vermek serini
Canlar atıp geldik bizler buraya

Böyle söyleşerek hep vedalaştık
Hududa gelince bunca dağ aşık
Düşman kurşununa sinemiz açtık
Biz hiç düşünmeyiz artık dünyayı

Yaşasınlar şecii arslan askerler
Cesûr kahramanlar er oğlu erler
Şecâ'atlerinden titriyor yerler
Edelim onlara hayr du'âyı

Hayri Paşa eydür arş ilerü
Gün bugün evlâdlar kalmayın gerü
Memnun eyleyelim Hak peygamberi
O emir kılmıştır bize gazâyı

Bir taraftan Neş'et Paşa fırkası
Bulunduğu mevki hudûd ortası
Göründüğü karşıdan düşman noktası
Verelim düşmana şimdi cezâyı

Memdûh Paşa'nın çokdur gayreti

Gören ânı mutlak artar hayreti

Bir başka lezzettir hak din kuvveti

Târûmâr ettirir bütün âdâyı

Hakkı Paşa daim gözetir Hakk'ı

Hatırdan çıkarmaz cenâb-ı Hallâk'ı

Yedirir askere güzel erzâkı

Gayreti tuttu Kubbe-i Mina'ya

Haydar Paşa dahi vezir-i sâdık

Hem ismi müsemmasına mutâbık

Askeri de kendisine muvafık

Hatırdan çıkarmaz ulu Mevlâ'yı

Gazi Osman Paşa hem Edhem Paşa

Nüfusları geçer dağlara taşa

Korkmaz bu arslanlar salar ataşa

Memnun eylediler bugün dünyayı

Erkân-ı harbler hep gider önde

Fenn-i harble çekdik düşmana perde

Sıkıştırdı asker hem üç dört yerde

Aldık ellerinden biz Tırnova'yı

İlerledi süvari kolları

Mu'âyene etti bunlar yolları

Dehşete gelür gören bunları

Toz duman ettiler bütün ovayı

Az uzak durdular Yenişehir'den
 Piyâdeler dahi geldi gerüden
 Arş ilerü etti cümlesi birden
 Kaçtı Yunâniler bıraktı orayı

İstikbâle çıktı ordaki Türkler
 Birlikte Rumlar hem Yahudiler
 Buyurun buyurun diye da'vet ettiler
 Çok ettiler Yunanlardan şekvâyı

Înâyet-i Rahman yetişdi bize
 Üçlerde yediler, hem kırklar bile
 Birlikte girdiler Yenişehir'e
 Şükür feth eyledik dikdik bayrağı

Mehmed âcizleri söyledim yani
 Lisan-ı acz ile işbu destânı
 Bilürem kusurum çoktur noksanı
 Görünüz fakiri affa sezâyı

Hakk ömürler versin Hünkârımıza
 Ol velini'met hakanımıza
 Gazi Abdülhamid Han sultanımıza
 Nusret ver şâd eyle daim İlâhi

(Kodaman, 1993: 40-44)

2.1.3.30 Vahyi Bey Efendi

Ey kumandân-ı mehâbet-fiken-i kalb-i adû
 Etti intâc-ı emel sarf edilen bunca emek
 Atına bin de hücum et seni bekler Atına

Seni takdir ediyor (şâh-ı cihân) ins-ü melek

O şeh-i ehl-i mağazi o (Hamîd-eş-şiyemın)

Hükmüne râm ola hep ehl-i zemîn ehl-i felek (Kodaman, 1993: 60-61)

2.1.3.31 Yenişehirli Abdülkadirzâde Hüseyin Hâşim

Gülbank-ı Zafer

Şân-ı Osmâniye verdin i'tilâ

Var ol ey sultân-ı ulviyyet-nişân

Eyledin billah parlak bir gazâ

Oldu ervâh-ı resul tehlîl-hân

Etti ervâh-ı selâtin-i âzâm

Zatına tebrik-i âheng-i zafer

Yok nâzîrin işte eslâf-ı kirâm

Çok yaşa ey gâzi-i haydar-sîr

Müntefi olmakta nirân-ı firâk

Eyleriz fart-ı meserretle bükâ

Ersin encâma bu derd-i iştiyâk

Aç vatan âğûşunu geldik sana

(Kodaman, 1993: 57-59)

2.1.4. Diğer Şiirler

Doğum, tahta çıkış, savaş sonrası yazılan kutlama şiirleri dışında padişahın lehine yazılan şiirlere baktığımızda bu şiirlerde II. Abdülhamit'in devlet yönetiminin övüldüğünü görürüz. Öyle ki bu şiirlerin bazıları padişah tahttan indirildikten ve ya öldükten sonra duyulan pişmanlığı ifade eder. Ahmet Rasim, padişahın tabutunun bile ülkeyi padişahıktan sonra gelenlerden daha iyi yöneteceğini söyler:

“Sen değil, nâ’sın hükümdâr olsa elyaktır bize

Dönsün etsin Taht-ı Osmâni’ye tâbûtun cülûs” (Öztuna, 2008: 163)

Rıza Tevfik'in Abdülhamit'in ruhundan af dilediği ve pişmanlıklarını anlattığı şiir de en çok dikkat çeken şiirlerdendir. İsmail Safa ise padişahın yeni yılın kutlamak için yazdığı şiirinde padişaha övgüler yağdırır ve onu övmeye kelimelerin yetmediğini belirtir:

“Her ne dense az o Şâhenşâh-ı kudsî-tıynete” (Karaca, 1990: 74-76)

Namık Kemal ise benzetmelerini üst seviyelere taşıyarak Sultan II. Abdülhamit'i peygambere benzetir:

“Resul-i ekrem'e şayestedir enva-ı teslimat” (Bozdağ, 2010: 224-225)

Bir başka şiirinde Namık Kemal, padişahın yüceliğini anlatır:

“Senâ-vü hamd o sultan-ı cihan ârâ-ya şayandır

Ki her vak'a nizamül adline bir başka burhandır” (Bozdağ, 2010: 224-225)

Bir hürriyet ve meşrutiyet taraftarı olan Ömer Seyfettin'in padişahı öven bir şiir yazması ise dikkat çekicidir. Ömer Seyfettin, padişahın Hicaz'a yaptırdığı demiryolundan duyduğu memnuniyeti dile getirir ve padişahı bu hizmetinden dolayı tebrik eder. “Hatt-i ‘Âli” adlı bu şiir şu mısralarla dikkat çeker:

“Geçer ezelle ibadet eder gibi rûşen

Huzû'i secde-i şükârânî rûh-i mebhûtun!” (Tansel, 1972: 57)

Cahit Zarifoğlu ise mistik ve İslâmi üslûbuyla II. Abdülhamit'i kimi zaman belli belirsiz bir sayıklama gibi şiirlerinde dile getirirse de çoğunlukla II. Abdülhamit hakkındaki düşünceleri bellidir. Şair için II. Abdülhamit zamanının kutbudur:

“Zamanın kutbu sendin ey Abdülhamit”

Halk dedi” (Zarifoğlu, 2014: 327)

Erzurumlu Mehmed Salih ise şiirinde çoğunlukla II. Abdülhamit'i tahttan indiren İttihatçıları eleştirir ve II. Abdülhamit saltanatını özlemle anar:

“Zâlim diye hal' ettiğimiz zât-ı şerifin

Canı gibi hep malını talan edeniz hâ!” (Özalp, 1999)

Bu başlıkta inceleyeceğimiz şiirler padişahı kişiliği, hizmetleri sebebiyle öven, ona çoğu şairin şiirlerinde yer verdiğinden daha farklı şekilde yer veren şiirlerdir. Bu amaçla yazılan şiirlerin sayısının padişahın aleyhinde yazılan şiirlerden çok daha az olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.4.1 Ahmet Rasim

Sen değil, nâ'şın hükümdâr olsa elyaktır bize
Dönsün etsin Taht-ı Osmâni'ye tâbûtun cülûs (Öztuna, 2008: 163)

2.1.4.2 Cahit Zarifoğlu

Akşam Sofrasında Yedi Kişilik Bir Aile Oyunu

Cahit Zarifoğlu'nun Akşam Sofrasında Yedi Kişilik Bir Aile Oyunu adlı şiirinde pek çok yerde Abdülhamit ismi geçer:

Yeni bir işçi savunması yap
Dedeni savunduğun gibi ve padişahını
Baba hemen
Ve hemen ben
Baba değilse fakat ben (cevval) hemen
-Abdülhamit-
...
Tarih zorbalarının paçavralaşma işareti
“ah ey işaret”
-işte işte işaret
- Abdülhamit
“dur baba yeni bir işçi savunması yap” i ve i
İ ile i ve hemen ses olmadan birbirine kapanarak
/” nedir ki bu Abdülhamit/
....
“Abdülhamide ölüm” maymun
“Maymuna ölüm” Abdülhamit
....
Elim taş gibi tutuyor Hamitin elini
(Hamit kim daha belirmedi)

“Hiç belirmez o belirmeyecek de “ i ve i

Sofrada değil miyiz büsbütün

“Güneş dönüp yeniden doğmalı” Hamit

Ana kim ata kim toprak kim

Halk neyin nesi

Sesini bileğinden alıyorum Hamitin

(...)

Akşam Sofrasında Yedi Kişilik Bir Aile Oyunu (İkinci Bölüm)

Zamanın kutbunu sordu abdulhamiti sani” bir azim seda “

Aradık kanter içinde koştuk

Nice köşker iplikçi rençber dervişten geçtik

Öyle olduk ki candan/verilen mühletten geçtik

“Zamanın kutbu sendin ey Abdülhamit”

Halk dedi” (Zarifoğlu, 2014: 327)

Nacar

(...)

Abdülhamitten başlayalım: çok ince bir devdi

Saklanmaya ey çocuk o duvarlar dokunduğun duvarlar. (Zarifoğlu, 2014: 337)

(...)

2.1.4.3 Erzurumlu Mehmed Salih Efendi

Farmason Dolabı

Biz bir cühelâ zümresi Abdal-gedeyiz hâ!

Eslâfa hasım, mülkü harâb eyleyeniz hâ!

İnsâf ile imlâya gelen hiç bulunur mu?

Zulmü severiz, süfli gezeriz, müstebidiz hâ!

Âdâtına sâlik olalı Avrupalımın
 Bin cân ile şeytan sözüne aldananız hâ!
 Pür- şevk ile hürriyeti i'lân eder etmez
 Namusu atıp zil takarak oynayanız ha!

Zâlim diye hal' ettiğimiz zât-ı şerifin
 Canı gibi hep malını talan edenez hâ!
 İş öyle değil böyle olur, şak şak öterken
 Tel'in ile dünyada riyâset kapanız hâ!

Kavalla maval üfleyerek zâtın övenler
 Vah vah diye bu milleti hep aldayanız hâ!
 Genç ellere teslim edeli mülk-i azizi
 Binüçyüz senelik dini harâb eyleyeniz hâ!

Jön Türk ocağı yakılalı Avrupamızda
 Âteşlere yandı âh kim Asiye'miz de hâ!
 Dört bıçkın, iki çapkın elinde koca millet
 Şân u şeref-i milleti pâ-mâl edenez hâ!

Hayr umma bu yaldızlı havadan Baba Sâlih
 Durma oku Lâ- havle ki, mahvolmadayız hâ! (Özalp, 1999)

2.1.4.4 İsmail Safa

Aşağıda yer alan şiir, İsmail Safa'nın II. Abdülhamit'e yazdığı hicri yeni yıl tebriki ve padişahın Darüşşafaka'ya yaptığı hizmetler sebebiyle yazdığı bir şiirdir.

**Atabe-İ Asmân Mertebe-İ Zıllullahi'ye Sâl-İ Cedîd-İ Hicri Hakkında Tebrîkâtı Ve
Menşe-İ Kemterânen Olan Dâruşşefaka'nın Zîr-İ Himâye-İ Hazret-İ Veli-Nimeti'ye
Kabul Buyurulmuş Olmasından Nâşi Teşekkürâtı Mutazammın Bir Kasîde-İ
Tarîhiyyedir**

Hamd edin Osmanlılar her dem o Rabb-i izzete!

Bahş eden zîrâ odur Sultan Hamîd'i ümmete.

Eyleyin evsâfını ta'dâd mümkün mertebe

Söyleyin ey şâirân yüz bin kaside Hazret'e

Şâiriyyetden garaz tasvîr-i ulviyyet ise

Söz bulun fevka't- tasavvur bir uluvv-i hilkata

Kıdvetü'l-kümmel, mükemmel, ekmele ü efdal odur

Her ne dense az o Şâhenşâh-ı kudsî-tıynete

Böyle bir şân hangi bir hâkânda vardır söyleyin

Hangi hâkân böyle şân vermiş serîr-i devlete

Zât-ı âgâhânesi irfânda yek-tâ-yı mülûk

Fıtrat-ı şâhânesi bürhân kemâl-i kudrete

Bir melikdir hep melekler zâtını takdis eder

Cümlesi hayrân o Sultan Hamîdü'l Haslete

Hâl-i hâzırda hafâyâ-bîn-i istikbâldir

Böyle bir irfân dûçâr etmez mi aklı hayrete

Öyle zıllullahdır ki sâyesinde mülkümüz
Nâmzeddir sermedi suretle mes'ûdiyete

Müddeâma en büyük bir şâhidim Allah'dır
Müncelî âsâr-ı adli varsa hâcet hüccete

Her sene her ay evet her hafta her gün her zaman
Dâd-res olmakdadır erbâb-ı fakr u hâcete

Böyle bir hünkâr meyl etdikçe lûtf u himmete
Kulları mecbur olur elbette hüsn-i hizmete

Bir melik mâlik buldukça hulûs-ı hiyyete
Tâ ebed mazhar olur Tevfik-i Rabbâniyyete

Padişahım münferidsin münferid Allah bir
Çok büyük hizmetler etdin dîn-i İslamiyyete

Muttali'sin mutlaka her hikmete her âyete
Her irâden olmada düstûr akl u hikmete

Gelmemiştir, gelmiyor, gelmez adilin âleme,
Hak bilir elyak, ehakk sensin o taht-ı şevkete

Sen o tâc u tahta sahib olduğun günden beri
Mâlik olmuşdur vatan âsâyiş u emniyyete

İlme râğbet eyledin, mektebler açdın sû-be-sû
Mülkde ilm ü ma'ârif mazhar oldu râğbete

Züll-i nâdâniden evlâd-ı vatan kurtulmada
İlmi tercih eyliyor nev-resteler her lezzete

İşte ez- cümle kulun mektebde tahsil eyledim
Menşe'im mahsûsdur bî-vâye-gân-ı millete

Mazhar-ı lûtf u himâyen olmuş ol Dâru'l-yetim
Ey eb-i müşfik büyük hizmet bu insâniyyete

Kimsesiz, öksüz çocuklar girye-i şâdî ile
Kaldırıp dest-i du'âyı sû-yı vahdaniyyete

Ömr ü iclâl-i hümâyûnun dilerler sıdk ile
Hak da rahm eyler o istid'â-yı ma'sûmiyyete

Pâdişahım hem-zebânım işte şâkirdân ile
Eylerim takdim-i şükrân sen veliyy-i ni'mete

Bir de sâl-i nev-hulûlu eyle tebrike şitâb
Ey Safâ târih arz et Şâh-ı Darâ- haşmete

Hâlisâne bir du'âdır maksadım târihden
İrticalen söyledim geldim de şevk u gayrete

Çıkdı hep Âl-i Abâ âmin dedi târihime

Pâdişahım böyle bin yıl pâdişâh ol millete. 1308 (Karaca, 1990: 74-76)

2.1.4.5 Namık Kemal

Bu şiir Namık Kemal'in Osmanlı Tarihi adlı eserinin başında yer alır:

Senâ-vü hamd o sultan-ı cihan ârâ-ya şayandır
 Ki her vak'a nizamül adline bir başka burhandır.
 Tevarihi cihanın mekteb-i ibretde her bahsi,
 Fünün-i hikmetinden bir mükemmel ders-i irfandır
 Resul-i ekrem'e şayestedir enva-ı teslimat
 Ki, şehrâb-ı selamet şer'i pâkinden nümâyândır;
 Mukaddes hulk-ı rabbanisine ins ü melek meftun
 Mübarek zat-ı nurânisine mevlâ senâhandır.
 Hûda razidir elbet mahremân-ı bezm-i feyzinden
 Kimi âl-i mutahhardır, kimi esahâb-ı rıdvandır;
 Cihanın nısfını gark ettiler envar-ı imana,
 O ferr ü tâb hala- hire- bahş-i ehl-i hüsrandır.
 Duası hazreti sultan Hamidin farzdır, zirâ,
 Hilâfet mesnedinde muktedâ-yı ehl-i imandır.
 Hûda bir rütbe mamur eylemesin, devrindekim mülkü
 Desinler: şimdi dünya cennet-i adn ile yeksandır." (Bozdağ, 2010: 224-225)

Namık Kemal'in 2. Abdülhamid İçin Yazdığı Bir Başka Şiiri

Sad hamd o hûda-yı lâyezâle
 Kim, kudret-i hâkim-i cihandır
 Tarih-i tahavvülât-ı kevnin
 Her bahsi kemaline nişandır.
 Sad tesliye fahr-i kâinata
 Kim zübde-i hükm-i kün-fekândır.
 Şer'indeki rahm ü adalet
 Hakdan bize hüccet-i emândır
 Ashabına, Âl'ine demâdem

Sad tarziye vird ü arifândır.
 Kim, her biri evc-i ihtidada
 Bir sabite-i ziya feşandır.
 Her lahzâ dua-i padişahı
 İhlas ile ziver-i zebandır.
 İkbal ü kemal ile denilsin
 Eyyamına: zînet-i cihandır. (Bozdağ, 2010: 226)

2.1.4.6 Ömer Seyfettin

1905 yılında Sultan II. Abdülhamit'in Hicaz demiryollarını yaptırması üzerine aşağıdaki şiiri Ömer Seyfettin bu hattı övmek maksadıyla yazmıştır:

Hatt-ı 'Âli

Bugün bu hâk-i mukaddes, bu hâk-i lâhûtun
 Semâya pâye olan hitta-î vesl'inden
 Uçar şafir-i münâcatı, saf ü galiye-zen,
 Kulûb-i kavme müekkil dehây-i nâ-sûtun!

Bugün nehâr-i münevver, leyâl-i yâkûtun
 Uzakta çölleri örten per-î bedi'inden
 Geçer ezelle ibadet eder gibi rûşen
 Huzû'î secde-i şükrânı rûh-i mebhûtun! (Tansel, 1972: 57)

2.1.4.7 Rıza Tefvik

Sultan Hamid'in Ruhâniyetinden İstimdât

Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın Hatırâtından:

Nerdesin, şevketli Sultan Hamid Han,
 Feryâdım varır mı bârigâhına?
 Ölüm uykusundan bir lahzâ uyan,
 Şu nankör... bak günahına!

Tarihler ismini andığı zaman,
Sana hak verecek, hey koca Sultan;
Bizdik utanmadan iftira atan
Asrın en siyasi padişahına!

Divâne sen değil, meğer bizmişiz!
Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz!
Sade deli değil, edepsizmişiz!
Tükürdük atalar kalbigâhına.

Sonra, cinsi bozuk, ahlakı fenâ,
Bir sürü türedi, girdi meydana.
Nerden çıktı bunca veled-i zina?
Yuh olsun bunların ham ervahına! (Bozdağ, 2010: 216)

Süleyman Nazif

“Pâdişahım, gelmemişken yâda biz
İşte geldik senden istimdâda biz
Öldürürler başlasak feryâda biz
Hasret olduk devr-i İstibdâd’a biz” (Özgül, 2010: 98)

2.1.4.8 Yahya Kemal

Ey Şehriyâr-ı âtîfet- âsâr-ı muhterem
Ey tâc- dâr-ı mâ’delet- efkâr-ı zü’l- Kerem
Sensin, o Padşah-ı dil-âgâh-ı pür- himem
Kim vâsf-ı Hazretin de senin her ne söylesem
Ahrâdır- ey Halife-i pür- lutf u mâ’delet. (Öztuna, 2008: 163)

2.2. Aleyhinde Yazılan Şiirler

Abdülhamit, onu sevmeyenler tarafından Kızıl Sultan ve müstebit padişah ifadeleriyle şiirlerde yer alır. Yine “Yıldız’daki Baykuş” kelimesi de II. Abdülhamit için kullanılan mecazlardandır. Abdülhamit’e yakıştırılan sıfatların en öne çıkan ikisi, onun aleyhinde olanların kullanmayı seçtiği ‘Kızıl Sultan’ ; diğeri ise padişahın destekçilerinin tercih ettiği “Ulu Hakan” dır. Hatta bu iki yakıştırma bir mürsel mecaz olarak padişahın adından çok kullanılır hâle gelmiştir. Yine ‘müstebit’ ifadesi de II. Abdülhamit aleyhtarları arasında en çok kullanılan kelimelerdendir.

2.2.1. En büyük nefret söylemcilerinden Abdullah Cevdet ve “Kahriyât”ı

“Abdullah Cevdet, 9 Eylül 1869 tarihinde Arapkir’de doğdu. Hozat ve Arapkir’deki ilk öğrenim yıllarından sonra Abdullah Cevdet Mamuret el-Aziz Askeri Rüşdiyesi’ne kaydoldu. Bu okulu 27 Mayıs 1301 tarihinde bitirdiğinde ise İstanbul’a gelerek Kuleli Askeri Tıbbiyesi’ne yazıldı.” (Hanioğlu Ş: 1981: 5) Abdülhamid’in Fransa okulları örneğine uygun olarak yaptırdığı Mekteb-i Tıbbiye’de öğretim hayatı başladığında şiir yazmaya da başlamıştı. Bu sırada mevcut yönetime olan tepkiler büyümekteydi. Tepkilerin en çok yoğunlaştığı yerlerden birisi ise Abdullah Cevdet’in okuduğu okul olan Mekteb-i Tıbbiye’dir. Mekteb-i Tıbbiye’den yükselen tepkilerin bu kadar fazla olmasının sebebinin Fransa’dan getirilen kitapların bu okulların öğrencileri tarafından çokça okunmasına ve okunulan kitaplarda devletin hâlihazırdaki görüşüne ve yapısına aykırı şeyler olduğundan hükümet tarafından sakıncalı bulunmasına bağlayabiliriz.

“Mekteb-i Tıbbiye’deki siyasal örgütlenme ise 1889 yılında gerçekleşti ve İbrahim Temo, İshak Sükûti’nin ilk planlarını yaptığı İttihad-i Osmâni cemiyeti 21 Mayıs 1889 tarihinde Abdullah Cevdet, Mehmed Reşid ve Hikmet Emin’in de katılımıyla kuruldu.” (Hanioğlu, 1981: 25-26) Şükrü Hanioğlu, İttihad-i Osmâni ile İttihat ve Terakki cemiyetinin birbirlerinden farklı topluluklar olduklarını özellikle belirtir: “İttihad-i Osmani cemiyeti başta biyolojik materyalizm olmak üzere karmaşık düşünsel etkilerden ve vatanseverlik fikrinden etkilenen bir öğrenci örgütü durumundadır. Bu örgütte felsefi boyutun ağır basmasına karşılık cemiyetin daha sonra tam bir siyasal örgüt haline geldiği görülmüştür.” (Hanioğlu, 1981: 27)

Siyasi olan bu örgütün içerisinde bulunan Abdullah Cevdet, düşünceleri ve faaliyetleri sebebiyle sakıncalı görülmüş ve “kısa bir süre sonra ‘erbab-ı faside eshabından olduğu” (Hanioğlu Ş. , 1981: 30) na karar verilen “Abdullah Cevdet Meclis-i Vükelâ kararı gereğince 21 Aralık 1311 tarihinde buradan alınarak doğrudan Sakarya vapuruna bindirildi ve Trablusgarb’a

sürüldü.” (Hanioglu Ş. , 1981: 30) İttihad-i Osmâni cemiyetini kuranları birbirlerine bağlayan en önemli sebep II. Abdülhamit düşmanı olmaları ve hayallerindeki devlet yönetiminde kesinlikle Abdülhamit’in bulunmayacak olmasıydı. Bu nefret dışında siyasi düşünceleri birbirlerinden farklıydı. Bu sebeple kısa bir zaman sonra ayrılıklar baş göstermiştir. “Abdullah Cevdet sürgünde iken Jön Türk hareketi belirlilik kazanmıştır. Paris’te Ahmed Rıza Bey Mısır’da ise Mizancı Murad iki ayrı Jön Türk sesiydi. Gittikçe muhalefet büyüdü ve Jön Türkler kendi aralarında bölündüler. Mizancı Murad ıslahat yapılması şartıyla İstanbul’a döndü.” (Hanioglu Ş. , 1981: 32) Abdullah Cevdet ise siyaset ve yayın faaliyetlerini Osmanlı imparatorluğu topraklarından ziyade Mısır ve Avrupa’da sürdürmüştür.

Abdullah Cevdet’in Kahriyât adlı şiir kitabı adından da belli olacağı üzere tamamen istibdat döneminde yaşadığı olaylardan ve hissettiği yoğun duyguların şiirlerine yansımından oluşur. Çoğu şiir II. Abdülhamit’e doğrudan hakaret, Abdülhamit zamanından şikayet ve şairin tüm bu sebepler doğrultusunda duyduğu umutsuzluk temasını barındırır. Kimi zaman ise Abdullah Cevdet’in bu umutsuzluktan sıyrılarak II. Abdülhamit’in saltanatının biteceği günlere ve hürriyete inandığını gösteren mısralara rastlarız. Abdullah Cevdet, II. Abdülhamit’in saltanatının biteceğine emindir:

“Çok muannid müstebid gördü geçirdi rüzgâr

Darbe-i cumhur ile bir olmayan yok târ u mâr” (Abdullah Cevdet, 1908: 96-98)

Abdullah Cevdet sürgünde olduğu dönemde yazdığı kitabında padişah için hakarete varabilecek kelimeler kullanır. Şair, padişahı merhametsiz olmakla suçlar:

“Bî-din ü merhamet yüreğin parçalanmadı.” (Abdullah Cevdet, 1908: 80)

Kimi yerlerde ise eleştirinin dozu artar:

“Anlarsın azm ü âdemi ey çifteli katır!” (Abdullah Cevdet, 1908: 78)

“Kanun ve şeri’ayı öldüren ey padişah” (Abdullah Cevdet, 1908: 47)

“Bir katili görmedense sultan

İhvan görünür mezar-ı nisyan” (Abdullah Cevdet, 1908: 71-72)

“Halife nâmına saçtın hafiyelik vatana,

Sütun şanını yaktın, gazâtı ağılattın.” (Abdullah Cevdet, 1908: 77)

Abdullah Cevdet yergilerinde padişahın İslam âleminin çıkarlarını gözetmediğini ve padişahın saltanatında Osmanlı ve İslâm toplulukları adına pek çok sarsıcı olayın meydana geldiğini belirtir:

“Bak saltanatın millet-i İslâma ne kıldı,

Yirmi iki yılda koca bir mülk yıkıldı” (Abdullah Cevdet, 1908: 79)

Abdullah Cevdet, padişahın sürgün ettiği kişilerin çektiği işkence ve eziyetlere de şiirinde yer verir:

“Kimisi süngülerle oldu tebah,

Kimi can verdi ka’r-ı zindanda” (Abdullah Cevdet, 1908: 90-94)

Abdullah Cevdet’e göre toplumdaki bütün kötülüğün sebebi II. Abdülhamit’in devlet yönetiminde olmasından kaynaklanmaktadır. Özgürlük ve hürriyet taraftarı olan pek çok aydın Abdülhamit yüzünden zekâlarının gerektirdiği faaliyetlerde bulunamamışlardır:

“Zekalar intihar etti

Sebebi Abdülhamid oldu.” (Abdullah Cevdet, 1908: 66-71)

Abdullah Cevdet, bütün bu düşünceler içerisinde büyük bir umutsuzluğa kapılır. Hür olmadan yaşamak istemez:

“Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!” (Abdullah Cevdet, 1908: 37-40)

Abdullah Cevdet, şiirlerinde hürriyet adına savaşıacaklarını bildiğini ancak bu savaş ve mücadelenin bu kadar zorlu ve yıldırıcı olduğunu bilmediklerini itiraf etmektedir:

“Devrin bizi şâd etmesi ma’mul değildir

Lakin bu kadar zulmü hayal eylememiştik.” (Abdullah Cevdet, 1908: 30)

Abdullah Cevdet’in şiirlerinde Mithat Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi gibi isimler birer kahraman gibi yer alırlar:

“Milletin “Mithat” ve “Kemal” inden

Gûşuma milletin enini gelir

Haktan ‘âlem-i semaviden

‘Arştan meşhed-i “Suaviden”

Gûşuma milletin enini gelir” (Abdullah Cevdet, 1908: 10)

Abdullah Cevdet Kahriyat adlı kitabında tamamıyla II. Abdülhamit dönemi yaşadıklarını ve hissettiklerini kendi bakış açısıyla yansıtmıştır. Çoğunlukla hakarete varan şiirler göze çarparken, şairin sürgünde duyduğu hüznün ve yalnızlık hissi şiirlerine öfke olarak yansımakta bu sebeple de bütün şiirlerde harareti bir hava sezilmektedir.

Abdullah Cevdet- Kahriyât- 1908- İkinci Basım- Mısır

Kahırlar, zincirler, zindanlar, istihkâmlar

Sanma bir tedbirdir, sermâye-i iskât olur;

Kahr-ı Hak eyler tecelli azm ü ahrârânede

Kahr edenler milleti ma’ruz-u kahriyât olur. (Abdullah Cevdet, 1908:3)

Kahriyât- Kısım-ı Evvel – İthaf

Kahriyât ki maddi ve manevi darabât, kahr ve ukûbatın aks-i darbeleridir. Bu yeni tab’ını şu devr-i levs ve hıyanette zikr edilmekten müstağni olan nâmpâk ve ma’sumuna ithâf ederim. Tab’ı evvelin mukaddimesinde sitem ettiğim şair sen idin. [Tulû’atın] genç müellifini: “Şair seni tebrik ile olsun mütefâhîr / Bir hâme ki tekdis-i kemâlât ile fâhîr / Bir kalb ki eş’ara muhabbetle mübâhî) / Bir ruh ki şâirlere hürmetle mefâhîr.” İltifatıyla teşvik etmiştik. Kemâlât senindir, zaman gösterdi. Sen Yıldız tepesinden yirmi sekiz seneden beri lâ- yenkati ve perhûlu şiddet akan süyûl u hıyânet ve zilletin ortasında pâk u ‘âli kaldın. Vicdan ü rikkat-i âşyanın isyân u sâkiti elbet bizim feryadlarımızdan daha yüksektir. Eminim; senin her şâibeden mâsun kalan azimet, namus ve faziletini gördükçe “mesih-i mükevkebe” nefesini müstahkır görmekten ve bilâ fâide tehevürden hâli kalmıyor. Vatanın can-hıraş manzara-ı sükût u sefâleti önünde ruh-ı bülend ve münevverinden kopan nâleleri boğma, sine-i rencûrunda öldürme, nevtelerini al, onlar, millet-i medâr-ı hayat olacak elhan-ı samedâniyendir.

Evet! Bizim feryâdımız azm ü iktidârın sükûtu, senin sükûtun hazm ü faziletin feryâdıdır.

17 Mayıs 1904, Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908: 3-4)

Ta’b- ı Evvelin Mukaddimesi, Kârilerime;

Seherlerin letafetinden, gurupların hazinetinden, fahırların feyzinden “ufukları mahmurnaz” eden neşelerden, nâzeninlerin tebessümünden, sabahatinden , nigâh-ı dilfiribinden , visalinden, firakından, perilerin çiçekleri ile hasb-ı hâlinden “ müstebid”in şevketinden, mehabbetinden lütfundan bahis müzeyyen, mutarra, manzumeleri her gün okuyorsanız, nâz ü nâimler, terennümler, hevâlar, mazhariyetler, şefkatler, himayetler, aileler içinde yaşayan tevkifleri, hapisleri, nefileri, işkenceleri, her gün bâb-ı zaptiyeden, Beşiktaş’tan, Yıldız’dan, Sirkeci İskelesinden Afrika postasına Fizan yoluna yolcu yetiştiren arabaların müz’ic mâtemi gürültülerini bilmeyen, işitmek istemeyen “mütehassis!” âsâr-ı rengârengini daima görüyorsunuz, sütüyle, ekmeğiyle, kaniyla beslendiği bir cemiyetin hayatına edilen sûi fesadlara insaniyetin, İslamiyetin, kalbgâhına mutassıl vurulan hançerlere otuz milyon biçareye revâ görülen tecavüzlere karşı bigâne

duran “şair” lerin neşidelerini her zaman dinliyorsanız şu okuyacağınız manzumeler, yârından, diyarından, ihtiyârından, cüda düşmüş mahzâ zulüm ve batıla nefret, adl ve hakikate muhabbet ettiği için ömrü idrakini menfâda, muhabbisler, işkenceler, kaleler, zindanlar, hisarlar, hakaretler, mahrumiyetler içinde geçirmiş bir gurbetzedenin musavver hissiyatıdır. Parlak, zinetli, ulvi değil, fakat en yüksek en parlak en ceberûti bir sevdanın, en ihatalı bir maksadın en ulvi bir merbutiyetin mahsulatıdır. İradesiz ve tahammülsüz olan meyl ü nefretlerin, sükun u rûba-yı ezeli, ebedi heyecanların tanin-i dâimiye istihâle etmiş aks ü sedâlarıdır.

Bu manzumeler, bu eninler, bu feryadlar, bu girivler bu ruud-ı fikriye hep bir siyâkda muztaribâne ve elem fezâdır. Bu kıyamet-i hissiyede tehavvuri kıyam-engîz bir hareket mevcuttur. Ma’zur tutulsun: Zira müellif Yıldız’da, Beşiktaş’ta loş kışlada, bâb-ı zabtiyede mekteb-i harbiyede, mülkiyede, tıbbiyede – Âh, en ziyade Tıbbiyede- şebân-ı güzide-i hamiiyete vurulan kırbaçların acısını kendi çıplak vücudundan duymuş, mermereye atılan –kasten-Japonya’da gözlerine saçılan vatan kardeşlerinin inkita’ı teneffüs eziyetlerini ölüm azablarını hissetmişlerdir. Yine o perişan müellif mütamadiyen Fizan’da, Bağdad’da, Yemen’de, Akka Kalesi’nde, Trablusgarp çöllerinde sıcaktan kavru lan [Erzurum] da [Beyazıd’da] soğuktan titreyen, hasta düşen, kimsesiz, ilaçsız, ümitsiz kalan erbab- ı hamiiyetin, ihvan-ı gayretin ukubetleriyle elemleriyle lâ-yenkati’ müteellim ve müteheyyiç olmuştur.

Eş’ârım ser-âpâ feryâddır; acı, zabt edilemez. Yek edâ belki de samia-hıraş bir feryad... Her ma’mureyi viran, her yürek sahibini giryân, her hamiiyetlinin hânesini matem-gede-i firak ve hüsrân gören bir âşinadan rengîn, ribbî neşat- engîz terennümler nasıl beklenebilir.

Ki şiir terangüzed hatır ki bâşed!

İstibdadın kahkahası, adaletin nevhâsı, ferdin hâkimiyyeti, efrâdın mahkumiyeti, bir cihetin tecavüz ve hıyaneti, diğer cihetin tahammül ve zilleti, bir takımın cehli, diğer takımın tecâhülü, umûmun sefâleti, işte bana ilham feryâd eden şeyler bunlardır. Nâme-i şi’riyem bunlardır, galibiyetimin, mağlubiyetimin, su’udumun, hübü tumun, heyecanımın, infialimin, meylimin, nefretimin menâbi’ hep bunlardır. Bilmem ki bu kadar tahammüller, bu mertebe-i tâdiler bu derece-i tahakkümler havsala-yı âdemiiyeti nasıl çâk çâk etmiyor!

Faziletimiz istibdâda beyân-ı husumet, hürriyete i’lan-ı muhabbet etmekten ibâret kalıyor. Kalmasın; kalmamalı. Hissiyatımız, akvâlimiz, ef’ale münkalib olmalı. Tecellisi elzem olan bu hakikati muâreke-i hamiiyette çehre-i istibdâda saçılan hûn u huruşânım takrir etmeli idi. Yazık!

7 Ağustos 1313

Abdullah Cevdet (Abdullah Cevdet, 1908:6)

Kahriyât

‘Aks ü enîn-i millet’

Mûsikiler terâne-i sûz olsa

Sineler cây-ı ihtizâz olsa

Gûşuma milletin enini gelir

Esiyorken nesîm galiyye sâ

Serviler eyledikçe sabah u mesâ

Gûşuma milletin enini gelir

‘Alem olsa karîn samt u sükûn

Geçse görsem bir ihtişam- nümûn

Gûşuma milletin enini gelir

Âsuman kahr u perver oldukça,

Ra’d ü berki cihana doldukça

Gûşuma milletin enini gelir

Gözlerimde olan bükâlardan

Gelmeyen fasl-ı iştikâlardan

Gûşuma milletin enini gelir

Gönlümün hüzn ü infialinden

Milletin “Mithat” ü “Kemal” inden

Gûşuma milletin enini gelir

Haktan ‘âlem-i semaviden

‘Arştan meşhed-i “Suaviden”

Gûşuma milletin enini gelir

Eylül, 1309, Mekteb-i Tıbbiye Zindanı (Abdullah Cevdet, 1908: 10)

Menfâ'ya Giderken

Cihan oldu nûmayân çeşmime bî-dâd halinde
 Gûzar ettim bu matemzârı kahr abâd hâlinde
 Olur pâmâl tezyifâtıma ol dev-i istibdat
 Ki başımda gezer bir duzah-ı cellâd hâlinde
 Olan ey istima' girye-i mazlumdan mahzuz
 Tutan ey mülkü bir mülk sitem bünyâd hâlinde!
 Çıkarken her dil-i bî dârdan bin nâle-i şekvâ
 Sönerken ihtisâsat-ı zaman feryâd hâlinde
 Bu şiddetler, bu hasretler, bu Fikretlerle sinemden
 Çıkar mı bir nefes bak âh u istimdâd hâlinde
 Hayata iltikatım ahd ü feyezânla kâimdir
 Benimle doğdun ey hürriyet isti'dad hâlinde

14, Kânununusâni 1311, Sibiryâ Vapuru. (Abdullah Cevdet, 1908: 12)

Enîn

Tâkat getirmez oldu gönül inkisarıma
 Gamginlik getirdi gamım gamgüsârıma
 Verse gerek bu dağdağa-ı can-hıraşlar
 Subh-ı server reng-i lem-i ihtizârıma
 Mader, peder, sa'd ü rû-nüma olur
 Attıkça pâ-y-i azm reh-i intiharıma
 Manzûrdur müdâm-ü vatan ibtikâ ile
 Hasret- nümûd her nazar bî kararına
 Feryadlar! Bu gaflet-i zulmet-i füzûddan!
 Nefrînler! Bu ömr-i felâketmedarıma!
 Müstakbelim nühüfte-i hûn-ı siyahdır;
 Şiddet nisâr, hatıralar hâl ü zarıma
 Zulm ateşiyile yanmadayım neyleyeyim yarın
 Eşk-i adalet ebr olacakmış mezarıma!

1308, Zindan-ı Tıbbiye (Abdullah Cevdet, 1908: 13)

Vehbiye

Mübtesim oldukça her lahza memâtin çehresi
 Girye göstermekte bî çare hayatın çehresi
 Âşınalar olmasa meşrebçe her câi nüma
 Muğber olmaz mevtten dilde sebâtin çehresi
 Hande bir olmazsa kurbâniye-i hürriyet ona
 Kara olsun öyle bir fikr-i necâtın çehresi!
 Tutmaya mı dehr-i zîr-i nazar-ı tahkirde
 Yây-ı tahkîrât altında dühâtın çehresi

1307, Ramazan, Mezraa (Abdullah Cevdet, 1908: 14)

Tercüme- Hugo'dan

Çıkarmış nükteyi maksuda bir râh-ı necât âver
 Edip ihfâ-yı âmel emr-i tebbîre riayetten
 Hoş! İmâterin ile rağbet- giran ömr ü memdûde
 Ferâgât eyledim ben öyle sefilî bir faziletten.

27 Teşrinisâni 1317, Kasr (Abdullah Cevdet, 1908: 15)

İkinci Terennüm

Azm eden tahallüsüme yok hâkda, eflakde
 Bir esirim hayli demdir nice idarende
 Nice idarende gerçi esirim hayli dem,
 Ol esaretten gönül çıkmaz fakat renc-i nedem
 Bir şeb-i deycûr mâtem boyu gözler gözler
 Fikret bir fecr feyzâ- feyz seyrân eylerim
 Bir sebat fikretin âvaz-ı şevkî subh u şam
 Etmede vicdanıma arz, şevvâ ve ihtişam
 Berk-i hürriyetle a'lâ eyledim evrengimi
 Titresin duydukça zâlim şî'r –i ra'd-ı ahengimi

Pür-metânet pür- emeldir, hâtır-ı rikkat zede
Bin felâket kartalı fevkimde pervâz etse de.

İstanbul, 1307 ((Abdullah Cevdet, 1908: 15)

Kible-i Rûzigâr

Nâ-hudâ dehr tahlîs etti zindandan beni
Etti bir mevvâc u âteş-riz kum deryasına
Ey hayalâtım gönülden bâri siz ayrılmayın
Kimse gelmez muhtazar bir şâirin ihyasına.

Haziran 1312, Trablusgarp (Abdullah Cevdet, 1908: 16)

Nâziretü'n Nezâir

Şiirim ki tazallüm âşiyandır,
Âlemdeki zulme tercümandır
Şiirim ki bükasıdır umumun
Mahsûlu felâket-i zamandır
Cûşişine ebr ü mevc feryâd
Dil lücce renc bî-karardır
Muğber nazarımda peyker-i ömr
Her meyl bahar-ı pür hazandır
Her fikir, ki berk vurur serimde
Bî-dâde bir ejder jiyandır
Müştâk-ı adaletiz bu yolda bu yolda
Seyl-âbe-i hûnumuz revandır
Ey fikr, ki darbe-i bân-dân
Makberlere ezkiyâ- feşândır
Metbu'-ı bülendinin gönüller
Ahkâm-ı mülûke hükümrandır
Neşenle meşakkatinle gönlüm
Misâl ü temâyül ü figandır

1310, İstanbul (Abdullah Cevdet, 1908: 17)

Vâdi-yi Kadimde Tezallüm

Fıkr ü vücûd âleminin mest ü kahrıyız
 Kıldı bize bu bezm ciğer kanını şarap
 Dünyada varmaz ki yegâne vukûfdur
 Heyhat o da bizi ediyor vakf u ıztırab

1903 (Abdullah Cevdet, 1908: 18)

Ye's-i Zâil

Bî kararım şimdi yekser kâinat
 Arz eder bir matemî hey'et bana
 Salb olunmuş bir ümidin gölgesi
 Oldu bir me'vâ-yı pür zillet bana

İstanbul,1307 (Abdullah Cevdet, 1908: 19)

Fotoğraf-ı Zirîne

Gördüğün yaralı aslana mûra'at eyle, bak
 Ebediyyen kanayan zahmını sızlatma, çekin!
 İnfialat harab o mahluku fakat
 Pür tahassüs yüzüne bak ne güzel bir çirkin.

22 Haziran 1900, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908: 19)

Kitâbe-i Seng-i Mezârım Olsun**Yahud Son Teselli**

1

Ne garibâne güzâr ettim ben
Mahşer-i minnet olan ‘alemden
Gönlümü şiddet-i tahkir-i hayat
Eyledi sâ’ika zâr cezebât

2

Şevk ü cedâ ile ettim takbil
Dest ve pâyımdaki zincirleri
Ka’r u deycûr ve ratib mahbes
Oldu efkârıma ulviyet res

3

Herkesin taptığı istibdâtın
Çiğnedim satvetini, kudretini
Nice yıl ‘azm ü sebât ü dâdın
Bekledim gamlı ser fikretini

4

Adl için rah-ı ser efşâne
Gelmedi hatrıma kabr ü kefen
Zulmet ü zaleme olup sûz efgen
Yaşadım duzâh-ı buhrânide.

5

Ne çıkar silsile-i eşyadan
Bin kanaat ile ettim idrak
Geçtim ‘âlemden olup hâk u helâk
Geçmedim dâi’ye-i ihyadan!

Tâ-key**Hüseyinzâde Ali'ye**

Gönlümde bu iğbirar tâ-key

Âlemde bu girûdar tâ-key

Benim de hamîyyet ateşîyle,

Sarsarbî-karar tâ-key !

Tehakkür ve teneffür ecâhil

Bu ta'ne- i bi şümar tâ-key

Meftun-u hakikatiz esiriz,

Hürriyete intizar tâ-key!

Magsûb hitâb, hâme, feryâd;

Meş'um bu ahd-tar tâ-key

Bir böyle muhit içinde âya

İşkence-i ıstıbar tâ-key!

Gönlüm demek ister öldü artık

Hasretkeş-i mezâr tâ-key!

1307 (Abdullah Cevdet, 1908:22)

Nevâ-yı Buhrân

Zihnimdeki sevâbit efkârı andırır

Encüm ki kibriya-yı şûnunun lisanıdır

Erbâb-ı zulume na'raları ra'şe- bâr olur,

Gönlüm ki Gazanfer azm ü âşiyandır.

1310, Haydarpaşa (Abdullah Cevdet, 1908:.23)

Mensî

1

Kes rişte ki ey ümid benden

Mahv olmayı iste rem kariben

Şermandesi yerm-i hayatımın ben,

Her süveyda bî karar, muğber

2

Bir tâc giyinmişim dikenden
 Feryâd! Bu izz ü dil şikenden
 Nefret! Bu hayat-ı gam-ı figândan
 Ettim o yolu güzâr muğber.

3

Yok takat-ı i'tila perimde
 Öldü o nigâh gözlerimde
 Her lahza pedîd muabber
 Ma'bud emel nazar, muğber

4

Bir meyyit-i zindeyim, ki güya
 Öldükçe memat eyler ihya
 Emvât onda bunda ihya
 Feryâdına kûşe-dar-ı muğber

5

Ben neyleyeyim mürur-ı dehri
 Ben neyleyeyim gurur-ı dehri
 Ben neyleyeyim sürûr-u dehri;
 Gehvârem olan diyar muğber.

1310, Mezraa (Abdullah Cevdet, 1908: 24)

Bir Leyle-i Felaket

Bir nutk u şairiyyete eyvahlar, yazık!
 Bir lafz yok ifade için infiali;
 Seylâbeler, mukateleler ra'd ü berkler
 Ka'fi değil tahatture kahr ü melâlimi.

1310, Diyarbakır (Abdullah Cevdet, 1908: s.25)

Nevâmız

Şerm-sâr eylemeden dâd ile vicdânımız²
 Açmadık yâdımıza yâre-i hüsrânımız³
 Sar-sar zulm ile mümkün müdür itfa etmek
 Mihr-i ulviyyet olan meşail-i irfânımızı...
 Âşınayız, bize bigânedir endişe-i mevt
 Adl ü hak uğruna nezr eylemişiz cânımızı
 Zulmü ta'kib kılan sâika-yı fikretimle
 Arş-ı hürriyete nakş eyledi unvânımızı.

1311, Harput (Abdullah Cevdet, 1908: 26)

Azab- Dil

Ölmekte emel sebate karşı
 Matemzedeyim necâte karşı
 Bildim ki doğuş tehi değilmiş
 Feryâd ile kâinata karşı.
 Geçmekte neticesiz hayatım
 Hiçliğıyse karîn memâte karşı
 Sönmez yine meş'ale-yi ümid
 Bin sar-sar müşkülâta karşı.
 Binlerce savâik nihâni
 Pür-sûz anâ' hayata karşı.
 Bir hande-i kahr oldu ömrüm
 Alemdeki mübkiyata karşı
 Her mağz tahammül âver olmaz
 Bir böyle tasvirâta karşı
 Bir nazar-ı infialim olsun,
 Bu şiir-terim dühâta karşı.

1306, Mekteb-i Tıbbiye (Abdullah Cevdet, 1908: 27)

² Dad kelimesi burada tezallüm, feryâda müsterhamane manasıyla kullanılmıştır. (A.C)

³ Yâd bigâne mükabildir. İsteyen (yadımıza) yerine (hasmımıza) diyebilir. (A.C)

Te'yis –i istibdat darbe-i gayr-i mer'iyye
 Fenâ-yı dâddan bî-dad duran nâ-ümid olsun
 Olur meyal-i dâd alemde lâkin meyl-i dâd olmaz;
 Muhakkaktır bize âtide olsun ber-murad olmak
 Muradı hak olan ahrar zira nâ-murad olmaz.

1331, Trablusgarp (Abdullah Cevdet, 1908: 29)

Ta'yin-i Meslek

Olamaz hâilim ilan-ı hakikatte bütün
 Ateşin berd kesilse bile ekvan-ı bülend
 Mezhebimdir benim, alemde bu mazmun-u celîl
 Nef'i hikmet “مكن از بهر دل عام چند”

1307, İstanbul (Abdullah Cevdet, 1908: 29)

'Acz

Mâtem-nemâ menâzır, vicdan hıraş ahval,
 İhya eder dem-dem gönlümde iğbirarı
 Beste dehan feryâd, meslûl, tığ-ı bi-dâd

مشکل بود قرار مدر اینچونین دیاری

(Abdullah Cevdet, 1908: 29-30)

Tercüme ve Tazmin

Devrin bizi şâd etmesi ma'mul değildir
 Lakin bu kadar zulmü hayal eylememiştik
 Yollar üzerinde biten otlar gibi eyvah,
 Zir kadem mihnet-i alemde yetiştik.

21 Teşrinisani, 1311, Bab-ı Zabtiye (Abdullah Cevdet, 1908: 30)

Aslı:

مانندکياهيکھسرازراه برآيد

زيرقدم محنت ايام شکفتيم

Tenhâlık

Köşemdeki aheng-i felâket

Pişimdeki nireng-i felaket

Kılmakta yaşarken bana dehri

Bir makber-i teng-i felâket

Yâdımdaki ol cezbeli peyker

Ol mihr ki gündüz gece muğber

Eyyâm-ı hayatiyemi eyler

Bir devre-i şeb-reng felâket

Bir lem'a-yı bîtab emeldir

Ol şey ki bu hüsrana temeldir

Bir velvele-i sûr ile mâtem

Bir zezeme-i şâdi-yi dirhem

Olmakta taninsaz demâdem

Ezseydi beni ah ne olurdu

Bir sadme ile ceng-i felâket

Bir neşve-i naçiz emeldir

Ol şey ki bu hüsrana bedeldir

Kabr üzere dikilmekte olan taş

Bir muhtır-ârâm ve rehadır,

Her vech ile merdud dehâdır

Denmek ona: Bir seng-i felâket

İbkâ-yı Hissiyat

Fen ve mantık meş'al-rah hafâyadır bana
 Fikr ü vicdanım melâz nur- peymâdır bana
 Gönlümün maksudu girmektir esâret kaydına
 Meyli ta'mim hakayık meyl-i belâdır bana
 Hal olundu sâye-i fende 'ukud-u kâinat
 Sim tekvin ü hayatın âşikardır bana
 Mekteb ta'bım ta'biyat mekteb-i feyyâzdır
 Cümle adl, hak, hürriyet efkâr terfi-i beşer
 Benden, ölsem de cüda olmaz mezâyâdır bana

1308, Beylerbeyi (Abdullah Cevdet, 1908: 32-33)

Hiss-i Hamiyyete**İnfi'âl**

Ne bî mürüvvetmişsin ey hamiiyet!
 Ömrüme vermedin hâlâ nihâyet;
 Yaşarken cihanda bu gadr ü zulmet
 Yaşamak zillettir, gülmek cinâyet.

1307 (Abdullah Cevdet, 1908: s. 33)

Bir Hiss-i Gârib-i Nâgihâni

Öldüğüm yer sükûn ile meskûn
 Ağlayan yer sükûn fakat bu sükûn
 Duyarım bir enin-i vicdâni
 Ki eder rahne-dar iz'anı

Bir yanımda giriv-i rezm-i vücud
 Bir yanımda siyah renk 'adem
 Bir yanımda taabbüdat ve sücûd
 Berk-zâ bir yanımda vech-i nedem

İhtizaz nevâ-yı pür-hanemde
 Kûş-ı cânımda öldü girende
 Bu emel hoş durur gönlümde fakat
 Her yanı yaralar içinde sakat!...

1307 (Abdullah Cevdet, 1908: 34-35)

Ordugâhta

Hâtır-ı mecrhumu kıldı halayık bî-karar
 Münferid cây-ı teselli eyledi hülyaları
 Fikrime bir füşat bî intiha oldu nasib
 Etti teng ammâ o füşat başıma dünyaları

21 Mayıs 1312 Trablusgarp (Abdullah Cevdet, 1908: 35)

Aheng-i Sebât

Gönlümdeki savâik cevval-i gayretin
 Umman-ı kef nisâr-ı nihandır hamiyetin
 Ömrüm tanin-i fikret ile lertzâdardır
 Feryad bülbülünden o gülzâr-ı hasretin!
 Lâkin yine feda ola bir ân kahrına
 Binlerce asr neşe-vâri ömr-i zilletin
 Bir gün yolunda ölmeye ümid ber-kemal
 Çok mu hamiyet! Olmasa başka inayetin
 Ağlar yarın mezarımın üstünde “întibah”,
 Ölsem de şimdi pâ-zedesini kahr ü nefretin
 Şiirim feza-yı nâ-mütenâhide girye-sâz,
 Vicdanım arş-ı ‘azamıdır şâiriyetin.⁴

1308, Zindân-ı Tıbbiye (Abdullah Cevdet, 1908: 35-36)

⁴ Gide'nin “Kendi kendisini şayan-ı medh bulmak şâirler için yakışır, demesine rağmen gerek bu mısradan gerek diğer kıt'at nazmında görülecek bazı müeddâ mütefâhirâneyi bugünkü fikr ve içtihadımca münâsib ve mühâlif âdab-ı nazm ve tahrir görmüyorum fakat bunları ömr-i mâzimin muhtelif devirlerini, muhtelif hislerini tercüme ettiğinden haliyle ibkâ edilmişlerdir. (A.C)

Hâşiye-i Tab'ı Evvel –**Sadâ-yı Umumi**

Kılma artık sükûn-ı fikr-i hayal
 Biz dedik mahv-ı zulmet eyleyelim
 Sen ne dersen de ey adû-yı kemâl
 Bediyet diyor: İlerleyelim!

22 Kanun 1312 Trablusgarp (Abdullah Cevdet, 1908: 37)

Bir Şâir-i Garibin Zindâne Yâdigârı

Bir yanımda yâr-ı mahzun bir yanımda kâinat,
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!
 Piş-geh-i çeşm canımda vatan eyler vefat,
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

-2-

Heykel-i enduhdur güya bütün kûhsar
 Sanki vâveyla ederler cûy-ı cûşişdarlar
 Uykuda helak vatan, âramsâz bîdârlar
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

-3-

Mülk ser-tâ-ser vatandaşlar kanyla lâle-zâr,
 Zâlimin zulmü na'madûdi etti cânê kâr
 Etmeye mevkuf ise züll-i esâret ihtiyâr
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

-4-

Memleket viran medâr-ı iftiharından cüda
 Kanlı zindanlarda ahrar-ı ihtiyârından cüda
 Her adalet isteyen dâr u diyarından cüda
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

-5-

Çiğnenildi milletin şanı, hukuk akdesi
 Dinlenilmez oldu mazlumun, devrânın sesi
 Ölmek evveli olmadan bir zâlimin bâziçesi
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

-6-

Gelmiyor seyl-âb-ı istibdâd-ı sultânın sonu
 Gelsin artık bizdeki bu sabr-ı bî-cânın sonu,
 “Bir avuç hâk-i siyah olmaktır insanın sonu”
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

-7-

Milleti mahv eyliyor hamî-i millet padişah,
 Ey hayat endişesi feryâd olmasıdır
 Şimdi de olmazsa fikr-efruz nûr-ı intibah
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

-8-

Nâm-ı insaniyete iman ve vicdan nâmına,
 Aç kalan, zâr-ı ağlayan bi-kes yetimân nâmına
 Hak u hürriyet yolunda fişkırın kan nâmına,
 Olmaz olsun böyle sûzişli, felaketli hayat!

1312, Menfaa (Abdullah Cevdet, 1908: 37-40)

Menfî

Hürriyeti hudûd-u vatandan çıkardılar,
 Hürriyet isteyenleri zincire sardılar.
 Şübbân, ki nef edildiler, nedir onların sonu?
 Heyhatlar! Mezarıyla nisyân bilir onu?
 Menfî gider muhakkar ve fikretzede gârib
 Hem-derdi yok hoca yok, ferd, bî-nasib
 Jandarmalar, polisler eder gayzlar nisâr,
 Bilmezler – ah- onlar içindir bu girüdâr

Menfi, o pişdâr kıyam Huda-pesend
Tarih alimi alarak yâda bend bend
Millet için vapurda da fikr necât eder
Kendi ateşli Afrika'ya ölmeye gider!
Yağmur, soğuk, güvertede tufan bî aman
Azm ü sebatına veremezler yine ziyân
Menfiler veyveste ki menfaya nakl eder,
Güya denizde bir kara tabut adem-i sefer
Düştü uzak bir ailenin hâne-i perveri,
Sultan düşünmez aç kalacakmış sâbileri,
Ahabda iâne yoktur ictisar
Bazı eyler öyle rahmete o şefkatli şehriyâr
Pâ-mâl zulm ü zulmet, eya millet-i hamuş!
Hûn u cerihân etmededir dembedem huruş!
Evlâdının güzinleri, çöllerde aç, susuz,
Endişe-i kerân hûbunla uykusuz,
Töhmetleri, uluvv, cenâb ve zekâları
Mazlum u bî nevâlere meyl ü bükâları,
Millet! Yeter bu sabr, bu kanlı ta'rizât!
Hiç olmasın esârete bağlı olan hayat
Zencir-i zulmü kırmaya artık kıyâm edin
Zalimlerin mezalimini iktihâm edin
Vardır henüz bir nice ahrar-ı ser-bülend
Durma bu yolda, ey koca millet, pranga- bend!

3 Kânunusâni 97, Menfadaki mahpusta yazdım (Abdullah Cevdet, 1908: 40-42)

Hülâsâ-yı Felsefem

Yer üstünde mahv etmeye hayatı
 Madem ki yoktur fitratta imkân
 Hayatın tehvin-i ıztırabına
 Nâ-çâr insanı sevk eyliyor vicdan.

1307, Tıbbiye (Abdullah Cevdet, 1908: 42)

İman-ı ıztırabımı Ey Pür- Hurûş Eden!

Nedir te'yid-i zulme bu rütbe-i gayretiniz
 Tûrâbe minkab olmak değil mi gayeniz?
 Bugünkü mazlum ve me'şum handeniz yoluna
 Sabah-ı haşre kadar ağlasın mı mâtem-gîz
 Dû-çar-ı nakmet ve tahrip kıldınız vâ-veyl!
 Bu kavm iken bu vatanın veli nimetiniz,
 Emin olun size esbâb-ı inhidâm olur,
 Esâfilinden olan fırka-ı muayyediniz.
 Devâm-ı kahr ile zan itmeyin devam eyler
 Bî hayret eriyor ahd-i bî-adaletiniz
 Boğar temâyülünü infilâke ufkumuzun,
 Semâ-yı mülke çöken zulmet-i hayaletiniz
 Teselsülât cinayettir denilse revâ,
 Şeni'alarla dolan devr-i hükümetiniz
 Ne kanlı yaralar açtı kulûb-i islâma!
 Muhammed ümmetine karşı sûî niyetiniz
 Udûl edildi reh-i haktan RasululHak!
 Tahammül eylesin şan u adaletiniz.

28 Nisan 1313, Trablusgarp (Abdullah Cevdet, 1908: 43-44)

Hırka-ı Yeis

Zincirler şemâtetî doldurdu âlemi
 Cânâne-i ümid meğer yeis-i can imiş
 Kâr etti cân- zâre-i şüunât can-hıraş,
 Ey son ümid-i cân ecel-i cânistana yetiş!

1312 (Abdullah Cevdet, 1908: 44)

Hazan

Yıkılsın böyle bir âbâdî ömr melâl-i âbâd
 Hayâlat-ı sihrinin âşınalar inkisâr âlud,
 Savâik –rîz olan yâd u bülend رومانمیلرله
 Hayatım ihtizâr engîzdir, hânem mezar- alûd.

1318, İstanbul (Abdullah Cevdet, 1908: 45)

Emînim

Mezâlim, hurâfât nâ-yâb olur,
 Hakikat nihayet zafer yâb olur.
 Bugün gerçi pâ-mâl diye çevirirsin
 Dumû'undu-çeşmde hun-âb olur.
 Fakat ey peri-yi ser-âzad ki!
 Yarın nasiyen halka mihrâb olur,
 Bu şebân millet yolunda feda,
 Ne korkar ölümden ne bî-tab olur.
 Sen ey ferd, ey div-i zulm u zelâm!
 Ki hurşidi çeşmimde şeb-tâb olur
 Akıt teşne-i leysiyyen benim kanımı
 O bir katre-i kan sonra seyl-âb olur
 Bil ey âşiyânın yıkan şehriyâr!
 Ki sûz u efkân kalb-i ahabûb olur:

پریشانی خاطر دادخواه
پراندازداز ملکت پادشاه»

Eylül, 1310, İstanbul (Abdullah Cevdet, 1908: 45-46)

Te'yid

Ferd kalsam da bu gayretgehde
Dönemem 'azm ü dilirânemden
Toprak olsam da ziyâ-yı emelim
Berk vurur makber-i virânemden.⁵

1310, Mezraa (Abdullah Cevdet, 1908: 46- 47)

Bâki-i Eser-i Müeyyisâtın

Ahrâr-ı ümmetin bu kadar girme kanına
Kanun ve şer'i öldüren ey padişahımız
Bin sar sar-ı zalâm ile de eylesen guluvv,
Sönmez cihanda meş'ale-i intibâhımız.

18 Kanunuevvel,1896, Tesar (Abdullah Cevdet, 1908: 47)

Bir Ser-i İctihad Perver İçin

Güşâde cephesi mehtabıdır hûda yolunun,
Zalâm muhabbes ve menfâyı eyledi tenvir;
Nice meali fikriyyeye beşik oldu,
Ziyası etti nice taş yüreklere te'sir
Bu yokluk aleminin zevkyâb-ı mihnetidir,
Semâ ve arz edemez zevk sâfiline esir.
Rücu' etti yaramız şah-rah-ı azminden,
Savaik-i ebedin zûr-bazû-yu takdir

⁵ Virâne, viran makamında صفت olarak kullanılmamış: Acemler kullanmazsa Türkler kullanır. Yoksa "Makber-i viranemden" yerine "kabr-i fikirânemden" demek hoş olmasa bile sükun olurdu. (A.C)

Müyesser olmadı indirme yere doğru
 Firak, matem dil sûz, sayha-yı zincîr,
 Beşer kanıyla mülemma olan eteklerine
 İner mi dökmek için şimdi bûse-yi tevkir
 Geniş omuzların oldukça merkezinde mekîn,
 Cihanda eyleyemez kimseler onu tahkir,
 Kesilse de yine bir arş-ı ihtirama düşer:
 Serir-i hak olamaz ta ebed-i sükût pezîr

3 Kanunusani, 1311, Mahbus-u Menfa (Abdullah Cevdet, 1908:. 48-49)

Cebel'de Menfa Avukat İzzet Bey'e

Boğmadır zalimlerin maksud-ı kakhâranesi
 Gûlgûl bî-dâd ile adl ehlinin feryâdını
 Âşık-ı hürriyeti kahr ile kalmaz zâlaman
 İftira ve kizb ile telvis ederler yâdını

1310, Trablus. (Abdullah Cevdet, 1908: 49)

Teselliyet

Sanmasın zulmet-i bî-dâddan efgân ederim
 İşidin nâle-i zincirimi zindanımdan
 Beni perverde-i envârı kılan fikr-i bülehd
 Bir güneştir ki doğar saha-yı vicdanımdan

23 Teşrinisani 1311, Hapishane-i Umumi (Abdullah Cevdet, 1908: 50)

Nûr-u Dîdeme ⁶

Bu devr-i âleme rağmen sebât lazımdır,
 Yerinde ölmek için bu hayat lazımdır

⁶ Sefâlet-i umûmiyyenin karşısında bela iktidar, yaşamaktan bî-zâr ve rakt-i tabii iktizası olarak mağlup, meyl-i intihar olan mütehasis, ulvî, samedâni bir şehid ü şabbın müşhid hâtrıdır. A.C.

Tabi'at sana ey ferd! Kahr, mutlaktır,
 Biz âşinalara artık necât lazımdır,
 Semâ-yı mülke şerer-pâş intibah olacak
 Vatanda fikr savâik-i sıfat lazımdır
 Emin olun ki buna ey dilâverân-ı vatan
 Sübût zulmete rağmen sebât lazımdır.
 Yerinde olmak için bu hayat lazımdır.

1310, Diyarbakır (Abdullah Cevdet, 1908: 50-51)

Mâdâme-i Zalimin

Şair ki şîr ü rikkat ateş-şiardır
 Zincirler onu edemez arzuna râm
 Buğz eyleyip sana edilen ihtirama, o
 Eyler seninçün eylenen buğza ihtiram.

23 Kanunuevvel 1312, Mahbus-ı Menfa (Abdullah Cevdet, 1908: 51-52)

Fâni Eseri Müeyyisâtın

Çiçekler dökülmede nu nahl-zâr himmetin
 Ruûd kahr ile esen semûm âsitânedin
 Zaman mehîn, zemin mezar, cihanda yok sadâ-yı sâr.
 Helâk-ı dâimideyim bu ömr-i meyyitânedin

18 Kanunuevvel 1896 Tesar (Abdullah Cevdet, 1908: 52)

Tarihçe-i Hâyat-ı Fikrim

Her tarafım karanlıktı bir zaman
 Bilmezdim nedir yer, nedir âsuman
 Ağrılar, kederler, neşveler bütün
 Gökden gelen şeyler idi benimçün.
 Müşfikâne ma'sumâne bir sevda
 Gönlümde eyledi bir meyli peydâ

O meylim arattı gene cihânı,
 ‘Ayan etti bana birçok nihânı,
 O esnada gördüm gölgede bir yüz
 Tanışmadan geçti çok gece gündüz

Anlamazdım nedir hülâsa-yı hâli
 Duyduğumda şekten değildi hâli
 Bir zaman göründü mes’ud ve şadan
 Çok sürmedi bu haleti nâgihan
 Gözyaşlarıyla al kanlar içinde
 Zahir oldu bu halin akibinde
 Almıştı o çehre şüpheli bir renk,
 Göstermez olmuştu kat’i bir ahenk
 Ruhumu üzerdi şek ve tereddüd
 Melhuzâtım etmez idi te’yid.
 Ona aid idi bütün sözlerim
 Onu görmek isterdi gözlerim.
 Gördüm hakikatten alınca behre
 Az gülüp çok ağlıyordu o çehre
 Kimdi bana zâhir olan o surat?
 Baziçe-i tabiyyat, beşeriyet!..

1308, Tıbbiye (Abdullah Cevdet, 1908: 52-54)

Kitabe

Madem ki cihanda vücud muhakkir
 Oldu gada-yı ejder buhran u infial
 Sarsın deyrim civârımı bir samt u sermedi
 Olsun yerim zalâm leyâli-i bî- zeval

1309 (Abdullah Cevdet, 1908: 54)

İştikâ

Dâima dil-hun-u istibdâd münfahir taraf
 Böyle bir ömr-i ta'riz-i dideden feryâdlar!
 Sel eder bir zalimin başımda tiğ-i zulmünü,
 Bir sürü mazlum u hakkına âşına celladlar

131 Mahbus-ı Menfa (Abdullah Cevdet, 1908: 55)

İştîyâk

Ah ey hürriyet, ey fikr-i bülend ü sermedi
 Oldu bir evreng-i âteşzâr bu vicdan sana
 Hahişimce bir fedâkarım yine olmam senin
 Eylesem şehrhâh-ı azminde fedâ-yı cân sana.⁷

9 Kanunusani 1311 Trablusgarp (Abdullah Cevdet, 1908: 55)

La'l-izâde-i Mustafa'ya

Hasretimiz kıyamete kalmasın
 Karşımızda zâlim murâd olmasın
 Merdlik için çektiğimiz meşakkat,
 Varsın çoğalsın da hiç azalmasın.

1311, Mezraa (Abdullah Cevdet, 1908: 56)

Cünûn

Şedâid-i istibdat tufanı içinde nâ-yâb olan mecmua-yı eş'ârımın muhteviyâtında
 “Cünûn” unvanlı manzumenin tahattur olunabilen bazı müteferrik ebyâtı:

.....

Nedir cihanda bu çirkin hakâyık-ı mahzun!
 Önüm kıyamet-i fikret, serim medar-ı cünun.
 Cünûn, o zelzelesi kâinat-ı idrâkın
 Sermede sayhâsıdır bir hayat-ı idrâkın.
 Cünûnum ağlamada hâl-i huşyârına
 Harabe-zâr cünunum güler bu ‘umrâna:

⁷ “Bin can olaydı keşke ben dil şikestede tâhir biriyle bir kez olaydım nidasına” Fuzûli. (A.C)

Cünûn başımda yanar ateş meâlidir,
 Cünûn başımda benim bir zekâ-yı âliyyedir,
 Benim cünunuma rehber ziyâ-yı ulviyyet,
 Benim cünunumu bekler azîm bir niyet!
 Müsademât cenâhınla ey 'ikâb-ı cünûn
 Bu âşiyâne-yi efkârı kıl harâb-ı cünûn
 Gönülde var ki bir ateş misâl-i nirândır
 Serim o ateş ile bir serir-i hüsrandır
 O ateş-i âlim idrâki yoksa layıktır,
 O ateş-i âlim mağzımda pür savâiktir
 Sen ah o lem'a ki pek devirden hüveydâsın⁸
 Ne ben garibe nihansın ne halka şeydâsın⁹
 Sükûn-u muğber ile gayri ben barışmalıyım,
 Yakın zamanda savaik-i kavimlere karışmalıyım!

Kanûnusâni, 1309, Beyrut Hastahane-i Askeriyyesi (Abdullah Cevdet, 1908: 56-59)

Polislerin Hakareti – İnfi'al Anı

Sahâ-yı idrâkine sığmaz cihanda kimsenin
 Gördüğüm zulüm ve meşakkatler adalet nâmına.
 Ömrümü ettim feda bir milleti mazlum için,
 Ben hedef oldum ol milletin düşnâmına.

23 Teşrinisani 1311 Tevkifhâne-yi Bâb-ı Zaptiye (Abdullah Cevdet, 1908: 59)

Tenvir-i Meslek

İşitmez kâinat avâz-ı istimdâdı gönlümden
 Benim gönlüm ki lâkidâne bir kanuna tabiidir.
 Bozulmaz intizâm-ı ibtihâlatından efrâdın
 Vücut u intifâ hükm ü ebed makrûne-i ta'bidir.

1308, İstanbul. (Abdullah Cevdet, 1908: 59-60)

⁸ Lem'a: Sitâre-i saadet-i beşeriyye, necât-ı umumi (A.C)

⁹ Bu mısra Yavuz Sultan Selim'in «نیبردرجفا ای بامن نه درره مهر»
 «beytini hatırlatır. (A.C)

Buhran Hissi

Görünce âlemi gark-ı enîn ve vâveylâ,
 Gönülde na'ra-yı rezm ve kitâl olur peydâ.
 Bu zulmü, zulmete baktıkça ka'r-ı zihnimde
 Tasavvurât savâik mâil olur peyda.

1310, Mezraa (Abdullah Cevdet, 1908: 60)

Es Seyyid bin Ramazan'a

Ey bütün arzın umumi, şanlı cumhuriyeti!
 Şimdi bir kevkebsin âlemde karin, fer ü tâb,
 Feyz-âb-ı nur eşfâkın olan azdır bugün,
 Çok zaman geçmez fakat dehre olursun âfitâb.

(Abdullah Cevdet, 1908: 60) 2 Ağustos, 1897, مهديه

Doktor Hasan Arif Bey'e

Bîganeler 'itâbı esersizdi şimdi, âh
 Hak 'itabı verdi zaman âşinalara.
 Hakka olan muhabbet saf ü şedidimiz
 Etti bizi duçar bu nâ hak cezâlara. (Abdullah Cevdet, 1908: 61)

Eski

Gözyaşlarım dökülmede maziler üstüne
 Mazi likâ-yı muğberime handeler saçar,
 Ben istedikçe atlamak âğuş-ı mukaddese
 Dîv ü rifanıma adem-i aguşunu açar.

Kanunusani 1305, İstanbul. (Abdullah Cevdet, 1908: 61)

Celal Paşa'ya

Bir görür oldu gözüm şimdi bu bedbaht alemin
 Leyl-i ducretrîzini eshar-ı ruh ârâmını,
 Hilkatim tahmil kıldı dûş-ı hissiyatıma
 Pâyımal-ı zulm olan bir âlemin elâmını.¹⁰

1312, Menfa (Abdullah Cevdet, 1908: 62)

¹⁰ (Bir alemin) yerine evvelce (همنوعمك) denmişti. Kıt'anın beyt-i âhiri "herhangi bir adv ü muztarib olsa giryedâr te'lim olan göz gibiyim" kime bir gam, bir felaket isâbet etse beni melül ve dilhûn eder." Mealinde bulunan: "بصرا غمی بهرکه رسد میکند ملول صرا beyti hasasânesini hatıra getirebilir.

Son Cevap

Dönmez evlâd-ı vatan azm-i civanmerdânededen
 Haps ile taltif ile ta'zib-i günâgûn ile.
 Hûn-u erbâb-ı hamıyyed gark eder zâlimleri
 Meş'al-i efkâr-ı ahrârâne sönmez hûn ile.

1308, İstanbul. (Abdullah Cevdet, 1908: 62-63)

Hind Kıyıları'nın Yâd-ı Ulvilerine

Tabi'atın gasbında gurup ve fecrinde
 Nücûm u sâhiresinde semâ-yı sâfında
 Görür gözüm beşerin aks ü reng-i mihnetini
 Beşer ki olmada birkaç haris ü bed emelin
 Zebûn, niceyi iğfal ü i'tisafında.
 Bu hal زلزلہلر salsa ben revâ görürüm
 Bütün cihana bütün kâinat idrâka
 Emel benim için ancak izâledir bu şebi
 Diğer emelleri hep şimdi mâsivâ görürüm.

Ne gün biterse ümid-i husûlü ol emelin

O gün hayatımı derd-i ecel-i devâ görürüm. (Abdullah Cevdet, 1908:63)

*

Neden bu şanlı emelçün cihanfedalar yok
 Niçin bu maksuda bigâne aşınalar var?
 Bu “kasr” kahkahalar, na'meler sûr-âbâd,
 Bu hânelerde fakat dâimi bükâlar var!...

*

Ta'rizât ve tahakküm kadim tarzında,
 Bu asrın anlayamam ben nedir fütûhati!
 Görür bu yaraları şair bülend-i emelin
 Akar ser şek olarak menba'ı sünûhati.

*

İbâda cebr ile ey hükm eden sitemkârlar!
 Bugün bulunmazsa da tehl gibi bir evk atacak
 Bizim gelince öper nûr u sâf ferdâmız
 Siyah kalbinize hançer ne dem batacak.

1 Teşrinisâni 1897, Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908: 63-65)

İntihâ-yı Kısım-ı Evvel-

Kısım-ı Sâni

Ra'diyât

Sebebi Abdülhamid Oldu

1

Gül-ü nâmusumuz soldu,
 Sebebi Abdülhamid oldu,
 Dû- çeşm cana kan doldu,
 Sebebi Abdülhamid oldu.

2

Adu vicdanı ağlattı
 Hilâli yerlere attı,
 “Girit” al kanlara boyandı
 Sebebi Abdülhamid oldu.

3

Ahali kaldı nâ-bîdar,
 İ'ali muzdarip, nâçar,
 Veli-yi devlet oldu çar,
 Sebebi Abdülhamit oldu

4

Hilafet şevketi bitti

Bu zulm Allah'ı incitti

“Batum” Rus’a gelin gitti

Sebebi Abdülhamid oldu.

5

Ecânib kalmıyor dünden

Bizi firak etmiyor şekden

Edildik “Bosna Hersek” den

Sebebi Abdülhamid oldu.

6

“Tuna”, Tırhala”şan gitti,

“Tunus” “Mısır” “Ardahan gitti,

Nice can kahraman gitti,

Sebebi Abdülhamid oldu.

7

Ne kanun-u tabiattır,

Ne elcây-ı siyasettir

Hıyanettir hıyanettir

Sebebi Abdülhamid oldu.

8

Emel meyl-i mezar etti

Yû’s u gam u karar etti

Zekalar intihar etti

Sebebi Abdülhamid oldu.

9

Bakın bi bak tarihe¹¹

Çıkıp eflâk u tarihe

Serildi hak tarihe

Sebebi Abdülhamid oldu.

¹¹ Bi bak tarihten murat eski hür ü A.C.دلیر

10

Yetiş ey hazret-i helâk!

Lisan adli et intak:

Yıkıldı heykel-i ihlâk

Sebebi Abdülhamid oldu.

11

Kitâle girdi kardeşler

Vuruldu taşlara başlar

Götürdü gözleri yaşlar

Sebebi Abdülhamid oldu.

12

Saçıldı rûy-ı mülke dem,

Kefen, âteş, şeb matem

Zeminde söndü bir 'alem,

Sebebi Abdülhamid oldu.

Paris, 3 Kanunuevvel, 1898 (Abdullah Cevdet, 1908: 66-71)

Marşımız**1**

Gördük vatanı esir âfat

Zalimlere etmedik mümâşât

Çektik nice nâr u imcâzât:

Oldu bize maksud u mükâfât

Hürriyet, uhuvvet ve müsavât

2

Bir katili görmedense sultan

İhvan görünür mezar-ı nisyan

Alçaklara çiğnenildi vicdan

Oldu bize maksud u mükafat:

Hürriyet, uhuvvet ve müsavât.

3

Hakkı seven ittihada baksın
 Âtiyi adalete bıraksın
 Gözyaşları el verir, kan aksın,
 Oldu bize maksud u mükafat
 Hürriyet, uhuvvet ve müsavât.

1898 (Abdullah Cevdet, 1908: 71-72)

نه نی (?)

Nazarım arş u sermediyetten
 Ayet-el- infial indiriyor
 Bana bir Cebrail hayret pür
 Vahy-i isyan meil indiriyor
 Beni girdaba ukûbâta
 Bendeki pür vebâl indiriyor
 Halka subh-ı emel saçan güneşim
 Bana hazin-i leyal indiriyor
 Rahmet ceht ve kuhsâr-ı sebât
 Seyr-i kahr ve kilâl indiriyor
 Dembedem yoksa لن bu hissiyat
 Gözüme eşk-i âl indiriyor
 Vatana hasr ile tabâbetimi
 Gömdüm İsviçre'ye şebâbetimi

16 Mart 1900 Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908: 73)

Ferdâ

Bağ-zâr-ı gurur-giz salacak
 Bir yaman haşr-ı inkılab olacak,
 Yıldız'a yıldırımlar dolacak,
 O zamanlar olursanız bî-dâr

O zamanlar olursanız bî-dâr
 Fakat olmaz o sahv-ı fâide dâr
 Edilir zulüm fırkası bir dâr
 Dikilir tahtgâha ra'yyeti hak

Dikilir tahtgâha ra'yyeti hak
 Şan verir devre hâkimiyyet-i hak
 Ne imiş anlanır meşiyet-i hak
 Gül rûy-ı emel olur handan,

Gül rûy-ı emel olur handan
 Olur âbâd-ı ser-te-ser büldân
 Serilir yerlere saray, zindan
 Açılır halka bir bir cihân-ı diğér

Açılır halka bir bir cihân-ı diğér
 O cihân böyle bin cihan-ı diğér
 Görünür fevkimizde bir peyker
 Ah o peyker şehid-i tâifdir.

Ah o peyker şehid-i tâifdir
 Gördüğü burc-ı hakkı tâifdir
 Şânı zîb âver sahâifdir,
 Zafer halkı eyliyor تجبل

Şubat, 1898 (Abdullah Cevdet, 1908: 74-75)

İyi Bil

معر eder fezâ-yı feyzimiz şin-i temennadır
 Bize dâd ezeldir zîr den beladan istiğnâ,
 Çekildik neşve-i ümitten tûl-u emellerden,
 O Mecnûnuz ki ettik vuslat-ı leylâdan istiğna.

11 Temmuz 1898, Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908: 76)

Âh

Hasıl etti çehre-i ömrümde bir talih-i ibtisâm
 Leyle-i hürramâne-i subh ihtişamın handesi
 Eylemiştir sinede 'ikâ tufan bana
 Pâymal-ı zulm olan ma'sum anamın handesi.

Temmuz 1898, Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908: 76)

Bir Kıt'a

Rezm-i hürriyette gösterdikçe biz azm ü bülend
 Vech-i istibdâdda renk fütur eyler zuhur,
 Hûn hak bî nân ile sönmez bu nevhak nema:
 Yâd-ı ulviyyemizde de âsar-ınur eyler zuhur.

1308, İstanbul. (Abdullah Cevdet, 1908: 77)

Bu Yıldırım Sana Dilteşne-i İsâbettir

(Tesalya'ya Tahliye Edilirken)

Sayruyyet kıyamete dek ey likâ-yı istibdat,
 Ki kahırlarla ümid-i necâtı ağılattın.
 Halife nâmına saçtın hafiyelik vatana,
 Sütun şanını yıktın, gazâtı ağılattın.

1898, Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908: 77)

قصاب تاجداره (Kasab-ı Tacdâra?)

Pırangayla tarih zindanına
 Kodun akıbet zât u neyyâtını,
 Erit simi eşk ü nedâmet ile
 Müselsel cibâl ü cinâyâtını.

(Abdullah Cevdet, 1908: 78) 30 Mayıs, 1899, آترسالبهرنار

Tarih zulm gösteriyor zâlimin bî-çâr
 Menhûs boynunu yed-i zulmündeki satır,
 Korkusuz saçar seni eflâke ol zaman
 Anlarsın azm ü âdemi ey çifteli katır!

14 Haziran 1899, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908: 78)

Bak Behey Cebbar Bak Bir Kere Bak

Bak saltanatın millet-i İslâma ne kıldı,
 Yirmi iki yılda koca bir mülk yıkıldı
 Sen milletinin firka-ı şebânını ezdin
 Asr-ı âfeti oldu unvân-ı sezâver
 Hiç etmedin endişe ki bir rûz-ı ceza var.
 Safiyyeti boğdun, hürrem-i ismeti yaktın,
 Ey âteş-i seyyâl-aram ismeti yaktın
 Saplandı vatan sinesine hançer-i kastın
 Hâli vurarak çarmıha müstakbeli astın,
 Hâyır! Yed-i cellad ile müstakbel asılmaz:
 Arşa basılır, mushaf-ı idrake basılmaz!

2 Haziran 1899, Paris (Abdullah Cevdet, 1908: 79)

Vatan'a Gazel

Hak-ı nedemle dolduracak sel-i zaman
 Menhûs gözlerin dem ve dinara kanmadı:
 Gördükte parça parça ederken adû beni
 Bî-din ü merhamet yüreğin parçalanmadı.

6 Kanunusani 1902, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908: 80)

Tasvir-i Hümayun

Suret-i siretini hicv ederken
 Denilir mi buna hiç zıll-ü Hüda?
 Birleşip zulm ile cinnet olmuş
 Gördüğün 'Kâtil-i Ekber' pâ-y-dar. (Abdullah Cevdet, 1908: 80)

Diğer

'İbâd-ı Hüda cümleten tâhir¹²olsa
 Değildir buna pâ-ki tathîr-i Kâbil,
 Dirilse ne روكن kalsa Dahhâk u Cengiz
 Yine zulman olmaz bu devre mukabil.

30 Haziran 1899 Paris (Abdullah Cevdet, 1908: 81)

Bizden Tenezzül Bekleyen Bir Muhteşem Bîçâreye

Arş kana'at oldu behişt gına bize
 Biz inmeyiz zemin-i müdareye evvel emin!
 Mensupların mükamillerin en bülendidir
 Vicdanımızca mensûb-u tahkir zâlimin.

Haziran 1899, Paris (Abdullah Cevdet, 1908: 81)

Paris'e Muvâsalât**Kardeşim Hüseyin Tosun'a**

Ta'riz edince hakka bî-dâd şehriyâr,
 Oldu bize Fransa Menfâ-yı ihtiyâri
 Düştük cüda vatandan, lâkin vatan yolunda

¹² Medah-ı hümayun ma'lumatça tâhir. (A.C)

Pür-hoşdur gönülde sevdâ-yı can-sepârı.
 Meczûmumuzdur etmek ahkam-ı şeri'yi infaz,
 Maksudumuzdur ihyâ ber 'asr iftihârı
 İrfanımızla çekdik râh-ı necâta meş'ale,
 Vicdânımızdan aldık ferman-ı girdgârı
 Ettik feda-âram, kadr ü zamâna karşı
 İhzar kılmak üzere bir şanlı gir ü dârı
 Her lahza başımızda olmuş iken bela-rîz
 Cani-i tâcdârın saturhun nisârı,
 Gördük hayatı nâciz meyl-i hayata rağmen,
 Ta'kip eylemekte bir fikr-i hak medârı
 Eyler bize demâdem telkin rezm ü şiddet
 Bin kahr ile vatanda halkın enîn ü zârı.
 Menfâlarında coşan şeban azm ü kavmin,
 Makberlerinde ler-zânı ecdâd zî-vakarı.
 Hüsrânına emin ol ey sen ki istiyorsun
 Zincirlerle kırmak icrâ-yı hükümdârı!
 Boştur bu cebr, hatt-ı dest-i kaderde yoktur
 Cûş u hurûş fikr-i tevkif iktidar.
 Endişemizde olmaz hüzn servere mekrûn
 Efsurde rüzgarın ahkâmı bî-karar.
 Gûş etmeye cihanda avaze-i tahakküm
 Ad' eyleriz müraccah hamuş-ı mezârı.
 Ömrün demektir ömr-i ahrâr pür sebatın,
 Hürriyet, ey mukaddes, câvid-i ruh-sârı.

10 Ağustos 1897, Paris (Abdullah Cevdet, 1908: 82-83)

Mahpustan**Muhterem İsmail Hakkı Bey'e**

Her şey cihanda pâz-de-yi inkılâb olur,
 Birgün gelir bugünkü şerer afitâb olur
 Bulmaz halas sâika-ı intikamdan:
 Tahrip eden hukuk u ibâdı harap olur
 Arttıkça zulüm artıyor ümid ü azmimiz
 Zulmün çoğu müheyyic şeyh ü şebâb olur.
 Yer zevk, hak yolundaki hicr ü meşâkımız
 Endişemiz leyâlimize mâhitab olur.
 Bir subh-ı feyzdir bu kara günlerin sonu,
 Bir ömr-i tâm sanma kitabü'l âzab olur
 Taştan yürekliler yaşamazlar ilelebet
 Seyl-âb-ı rüzgârın elinde türab olur
 Hak fikri hükümrân cihandır müebbedân
 Her şey çâker pâzda inkılâb olur.

3 Kanunusani 1897 Sizan Kalesi (Abdullah Cevdet, 1908: 84-85)

Eksir-i İnkılap**Cennet mekân Ali Suavi'ye**

Meyve-yi meksûdu oldurmadı feyz-i kelimât,
 Sen mu'in ol bize ey darbe-i feyyaz memât
 Ka'le-i zulme eser etmedi kavli sadâmât,
 Sen mu'in ol bize ey darbe-i feyyâz memât

Cebr eyle kâim olan şerzemi istibdâd,
 Arz-ı lutf etmek ile olmaz adalet mu'tad
 Eyle niran ecel pâş kıyâm-ı i'kâd
 Sen mu'in ol bize ey berk-i şerer bâr memat!

Yalnız sanmayınız hikmet ü irfân ister:
 Bu tağayyür bu fesâd âlem-i tufan ister,
 Şevk-i hürriyet ile fişkırarak kan ister:
 Sen mu'in ol bize ey darbe-i kahar-memât!

Eritir ateşimiz olsa çelikten leşker,
 Nurumuzla ezilir zulmet-i ejder peyker
 Verelim 'alem-i ahrara hayat diğer,
 Sen mu'in ol bize ey darbe-i pür-nur memat!

“Saray”,” zindan” yık taşlarını başlara vur
 Yere ittir güneşi “Yıldız” eflâka savur
 Ser-bi-dâdı kopar, kalb-i taaddîyi kavur
 Ol bize âb-ı hayat âteş seyyâl-i memat!

9 Temmuz 1899 Paris (Abdullah Cevdet, 1908: 85-86)

Bir Nâmdaş

Umman-ı sermediyyet zulmet-i hurûşda
 Emvâc-ı bî-karardır ömr-i hırânımız
 Zıllıdır bugün necâta esirâne intizar,
 Değmez bu varlığa gammımız, ıztırabımız
 Neşve ve nemâ-yı nahl ziyâbar ibtisar
 Muhtaç feyz-i hûnum ise eyleyelim nisâr

1309, Tıbbiye (Abdullah Cevdet, 1908: 87)

Lale'ye

Fotoğraf Altına

Namus nâmına kasm olsun ki gözlerim
Zillet görür bugün yaşamakta devamımı,
La'netler eylerim bana ben sen de la'net et
Gördükçe kâh resmimi andıkça nâmımı.

1309, Tıbbıye (Abdullah Cevdet, 1908: 88)

İsmail'e

Fotoğraf Altına

Gitmezden ölürsem eğer, ey dâd-ı râmid
Bu selsele-i zilleti, boynumdaki bendi
Bu levha-yı muğber edecek dersâne-i ihtâr
Bir ömr ki hürriyete hasretle tükendi

1309, Derfelâket (Abdullah Cevdet, 1908: 88)

Âyinede Gördüğüm Bir Âdem

Sükûtu hamûş-ı muğberr gibi
 Bütün hâli adl ü muhakkir gibi
 Başı mensub nehr-i âlemdir,
 Bizimçün o alem bi-nâmdır
 Gözünde söner bir ümid-i bülend
 Helâk üzere lâkin değil müstemend
 Mutaf hayâlat hasret meil
 Teheyyiclerle olur paymâl,
 Şebâbında evza'ı pirânedir
 O bir 'asr ma'mur u viranedir
 Enâmın büka-yı yetimânesi
 Ona arş kılmış bugün mahpusu
 Yüzünde ne hoş belli meyl-i türâb!
 Felâket bu mahlûkî etmiş harâb.

13 Eylül 1910, Zindan-ı Tıbbiye (Abdullah Cevdet, 1908: 89)

Bu manzumenin vech-i seneviyyesi hakkında izahat: 1311 senesi tabib yüzbaşı olduğum halde töhmet-i siyasiye ile maznunân Gülhane'de mevkuf idim. Kırk beş gün mütemadi tazyik ve mahrumiyet içinde beni ta'zibden sonra pencere içine çıkmaya, sema ve güneş görmeye müsaade etmişlerdi. Pencerenin açık olan camı divâre âde âyinelik ediyor idi; sefâlet ve soğuğun te'siriyle ölüm çehresine dönmüş olan çehremi görünce kendi kendimden tevhiş ederek dehşetle pencereden aşağı hücre-i akabeme indim, adeta bir çuval ottan ibaret olan yatağın üzerinde bu manzumeyi o zaman yazdım. A.C.

Gece**Süleyman Nazif'e**

Gece pâ-mâl yad-ı sevdâdır:
Hep sihrinindir hayâlatı,
Nice pinhanlar onda peydadır:
Hatırat-ı hazini ma' zinin
Vakfe-gah-ı ümid olan âti
Ki misâl ü leyâl zulmanedir.

2

Gece lebrîz-i samt u hülyadır
Gece lebrîz-i samtdır lakin
O sükûtunda bin gönül nâlân
Nice feryâd o samtda sakın,
Asuman ser-şikeste-i deycûr
Tağlar, eşya, heyâkil makhur
Neye baksak mühib ve ducret rîz,
Her taraf makber-i mahyadır!

3

Gece lebrîz-i kahr ve heycândır
Azm ü şebâne şiddet âver olur,
Daimî bir sadayı dûr-a-dûr
O sada ki bükâ-yı millettir
Bu tahammül ki ayn-ı zillettir
Seyl-i envar ile olur nâ-yâb
Olur azm ü bülend ile meftûr
Bu hayâlat pek dil-ârâmdır.

4

Gece matem medâr hülyadır;
 Görünür dide-i tehassüre ah
 Aşınalar ki şimdi hâk u siyah:
 Kimisi süngülerle oldu tebah,
 Kimi can verdi ka'r-ı zindanda,
 Kimini boğdu keyf-i müzlim şah
 Kimi bî-dâd ile boğazlandı
 Kimi şive-yi meşiyet şûm
 Yed-i sultanla eyledi mesmûm
 Kimi deryalara itildi geda
 Kimi menfada öldü kahr-ı feda
 Kimini pençe-yi verem ezdi
 Ah onlar ki neş'e bilmezdi
 Ah onlar ki gitti ağlayarak
 Vatanın milletin felaketine
 Bu menâzır bütün cünun zâdeler

5

Gece lebrîz-i şevk-i hülyadır
 Anılınca o muhteşem niyet
 Berk vurur şevk-i yad-ı hürriyet;
 Dil-i mecruha arz eder imdad,
 Nâle-i ihtizâr-i istibdâd,
 Hun-hâ-yı dihât (köyler) olan o sesin
 Aks ü meşmul zir ü belâdır!

13 Kanunuevvel 1310, Diyarbakır (Abdullah Cevdet, 1908: 90-94)

Vâsita-yı Neşriyatımıza Dair

Kıldık irade, hûn u merkeb revân edip
 Derdin devâyı âcilini derd ümmeti
 Kavrulmasın bu taze çimenzâr içtihad
 Ey rüzgâr kesme bu Baran-ı rahmeti.

21 Temmuz 1900, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908: 94)

Üçüncü Terennüm**Padişaha İydiye**

Cezm edip evlâd-ı mülkün kahrına teb'idine (uzaklaştırma)
 Ey saçan matem bana, vaveyl halkın 'ıydine
 Etmeyin ümid-i hürmet yardan bigânededen
 Bulmaz izzet ü vicdânı tahkir eyleyen
 Görmedikçe 'alemin mes'ud şark u garbını
 Terk eder zannetmeyen ahrari darel harbını:
 Feyz perverdir eserlerle ümid-i intibâh,
 Adl ü insaf ehline can havfi olmaz sedrah,
 Etmeden tahakküm halkın bendini, zindanını
 Kasd kez ezmek mi insaniyetin vicdânını?
 Etmedikçe böyle siz ahkam-ı hakka ihtiram,
 Fevkinizde devr eder berk ü Ru'd u intikam.
 Çok muannid müstebid gördü geçirdi rüzgâr
 Darbe-i cumhur ile bir olmayan yok târ u mâr
 Terk eden şibâne karşı su-i kasd âmalini:
 Gösterir her ferde dehr ayine-i ef'âlini
 Bir tahmilzar olan iklim azm u âbâd olur
 Şimdiki cebbârlar mecbur istimdad olur
 Yıldırımlarla müsellahtır adalet leşkeri
 Zâlimin tab-aver olmaz zulm u zulmet peykeri
 Silkinir bir kere bunca yaralı nahçirler
 Rûy-ı istibdada bir bir çarpılır zincirler.

28 Kanunuevvel 1898, Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908: 96-98)

(Senserek'de)

Ey riyâkar siyâsileri devr-i şûmun,
 Kâfirin na'mı ey ehl-i âsayı şevket,
 Sizlere maksud ise sulh ve refâh-ı ümmet,
 Saçarak beynine tığyan-ı firak ma'sumun
 Hatar-ı âbad reh-i ma'siyete gitmeyiniz.
 Ravachollaşmaya insanları sevk etmeyiniz.¹³

Ağustos, 1899 (Abdullah Cevdet, 1908: 98)

Türkler'e Aid

Beş asır geçti bayrağımı yerde görmedi,
 Titretti dehri darbe-i bazû-yı himmeti
 İ'zab- ı şirden hazer et ey ilâh-ı zulm
 Zincir içinde tutma bu serbâz milleti.

10 Eylül 1899, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908: 99)

Dem'a (Gözyaşı)

Kâbil Esmâ' idi mazlumlar da'vasını
 Dest-i hunin zaman-ı sinemde boğdu nâlemi,
 Etti zıll ü merak meyl-i hayat dil-nuvaz
 'Alem endişemi bir nim-i matem 'alemi

11 Teşrinisani 1899, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908:99)

Teselli-yi Âteşin

Bir fedâkârı bir ducretle kıldım kendimi,
 Bende-yi ağyar ta ki yâr olsun bahtiyar:
 Cezbe-i dildar eyle meczub olan hûşyarlar
 Çare-i vuslat ise hicrânı eyler ihtiyâr.

4 Teşrinievvel 1899 Viyana (Abdullah Cevdet, 1908:100)

¹³ Ravachol canından bıktırılmış ve birçok dev-endam teşebbüsâtı hükümet ber-endâzanede bulunmuş bir Fransız'dır. (A.C)

Evet

Geçti ömrüm beste-i ihlas bir an olmadı

Rezm- gâhımda bana fikr-i selâmet pây bend.

Mahşer-i idrak olan bir ahd-i kahr –engîzde

Gayret ve rikkat beni kıldı tabib derd- mend.

20 Teşrinisani, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908:100)

Sa'deddin'e

Fecr-i dıçur olmaya mahkûm eden devriyân

Nâtıkamdan aldı bî-kaydıyı kırdı hâmemi

Orda cebr ve zor ile وردہ زر u kanûn ile

Bir kara hüma-yı istibdâd sarmış aleml.

22 Teşrinievvel 1899 (Abdullah Cevdet, 1908:101)

1899 tarihinde sultan-ı hazırın kim bilir ne kadar fedakarlıklar ihtiyariyle İsviçre hükümeti nezdinde vakıa' teşebbüsât veistirhâmâtı üzerine Cenevre polis komiseri (Osmanlı) gazetesinin lisanını te'dil etmemizi bize ihtâr ve aks halinde cümlemizi kanunen (!) İsviçre'den ihraç edeceklerine tebliğ etmişti. Bu kıt'a o sırada Cenevre'nin zaptiye nezaretinde geçirdiğim istintakdan sonra yazılmıştır. A.C

Kör Sokak Yadigarı

Vechinde reng ü âfetin oldukça pâyidar

Olmaz masun sele-i mihnet yanakların

Hakka çıkan tarike devam ettiğim için

Veledim mukim ü muğberi çıkamaz sokakların.

İpas Nikol, Ağustos, 1898 (Abdullah Cevdet, 1908:102)

İsti'taf-ı Ahir

Et mülkünü hürriyete mazhar

Kıl rehberi ki şer'i mutahhir,

Adil hükm ol kendine kendin

Ta muhakkem ola taht-ı bülend

Unvanın iken haris Furkan

Uryan kalacaktın akıyor kan

Bin gadr u tecavüzle demâdem,

Ma'sumlarındır dökülen dem

Zulmetleri ki gâyete vardır,
 Zira bu şebün gündüzü vardır
 Bıktırma habersizleri candan
 Şedl-i ehlini kurtar halecândan
 Dolmakta civarın zaferü şan
 Sen kişverini tutma perişan
 Olma mı mahvet ile mahmur
 Sermişti Süleyman'ı yer mûr
 Halkın gözüne pâyını basma
 Bir milletin ümidini asma. (Abdullah Cevdet, 1908: 102-104)

Sonet

Mersiye

Gözümde gâib ve hazır hamuş ve nâleşikar
 Dönen bu makberenin kalb ü nuru ve nârından
 Çıkar semâya derin bir sükût u istihkar
 Geçer zemine semâ vakfe-yi vakarından
 Önünde diz çökerek ağlayan bu tayf-ı nazar
 Muhabbet ebedidir, doğar gubârından
 Hamiyyet ve recüliyyet adalet edvâr
 Garik şerrim olaraktan geçer civârında
 Bu toprağa gömülen mihr ü iffet ü şefkat
 Boğar huzurunu her lahza taçlı katilinin
 O iktidarı tokatlar yıkar bu acziyyet
 Bu i'tirab-ı muazzam bu inhizam-ı berin
 Süyûf barika-yı intikama tâb olacak
 İlah ma'delete sermedi 'itâb olacak.¹⁴

¹⁴ Bu mersiye bir muhterem valide nâmına menfâda bulunan evlâdına para gönderdiği için muhakkirman hırsızlar, katiller, haydutlar arasında hâpishane-yi umumiye atılıp, orada muamelâtın kahr u te'siriyle şehid edilmiştir. Koca hanedan-ı Osmanî'nin koca Abdülhamidin işte mukteza-yı asâleti. İşte hilâfet penahlığı bu kadın:" est bon qu'une femme dans cette servitude et cette lachete mevre pour la justice et pour la liberte" diyerek üçüncü Napolyon 'un af etmesine de mahv etmesine de istihkâr ederek mertlerin nâmertliği önünde merdâne olan "PolinRevlan" gibi terk-i hayat etmiştir. Böyle ölen validelerin evladları için yaşamaya devam etmek. İstibdad ile çarpışarak ölmek ne büyük zillet ne murdar-ı cinayet ne derin denâettir! (A.C)

12 Teşrinisani 1904, Cenevre (Abdullah Cevdet, 1908:104-105)

Zamir-i Hak

İzzet ü nefsimi ezdi sanma
Darbe-i âtîfin ey alçak:
Kalb-i azmimde yanan yaraları
Nurdan bir yed-i isyan saracak.

3 Teşrinisani 1904 Paris (Abdullah Cevdet, 1908:106)

Hâfiye-yi Rûy-ı Zemin

Bütün ümidini yak duzah-ı vicdânında
Oldu za'm ettiğin idrâk-ı umumi zâyidir
İşte uryan ve perişan ve huruşan ruhum,
Karlı ateşlerini etme te'hir, yağdır.

9 Kanunuevvel 1903 Paris (s. 107)

Abdülhamid-i Sâni'ye

Bir Koca Karının Duası

Pençesinden seni devr eylemeye deyündüm
Kemire beynine her gün seretân kühün (dip)¹⁵
Ola her sevda 'ayan gözlerine nur-u Huda
Doğruluklardan aman bulmaya kalb-i siyahın!

1903 Kanunuevvel 28 (Abdullah Cevdet, 1908:107)

¹⁵ Kocakarının duası müstecab oldu. Zira Kahriyat'ın bu tab-ı tanesi yapılırken telgraflar Sultan Hamid'in seretân hastalığıyla son günleri de bulunduğunu haber veriyorlardı. A.C.

‘İtab-ı ‘İbad

Yarâb yeter bu şive muvahhid sebâdına
 Ma’bud kıldı yirmi sekiz yıl bir âfeti,
 Muzlim bir uyku saçtılar etrafa çektiler
 Bî-dar olanlara sem ü hançer ziyâfeti

9 Kanunusani 1903 Paris (Abdullah Cevdet, 1908:108)

Belâ-yı “Alem-i İslam” Hakkında

Fitnesiyle halkı nefret ettirdi
 Anadan, babadan, kızdan, kardeşten
 Bu merhametsizin yapılmıştır dersin
 Gözleri demirden, yüreği taştan

11 Nisan 1903, Paris (Abdullah Cevdet, 1908:108)

Yürekli Çiftçi

Göz bir zaimde, bir mazluma baksın,
 Göz yaşımız değil kanımız aksın
 Gözyaşı söndürmez zulm ateşini
 Gözyaşımız değil, kanımız aksın!

*

Vatanı satıyor bu zalim hünkâr
 Etmiyor namusa, ırza itibar
 Beyhudedir etmek gayri âh u avaz
 Gözyaşımız değil kanımız aksın!

*

Nerede “Terhale” nerde “Girit”!
 Ölüm erkekleri edemez tehdid
 Ya bu millet yaşar ya Abdülhamid,
 Gözyaşımız değil, kanımız aksın!

*

Zulme sabır Allah'a isyan demektir,
Zalim merhamete gelmeyecektir
Hak isteyen için zafer bî-şektir
Gözyaşımız değil, kanımız aksın!

*

Hür olmayan insan, insan değildir
Hürriyeti almak âsan değildir
Hak için akmayan kan, kan değildir
Gözyaşımız değil, kanımız aksın!

*

Türkiye tahtına geçti bir alçak
Namus u şanımız oldu oyuncak
Biz şimdi ölürsük Hak yaşayacak,
Gözyaşımız değil, kanımız aksın!

*

Yürek demir olsa bu hâle sızlar,
Saçlarını yolar analar kızlar
Tahkire katlanır ancak kansızlar
Gözyaşımız değil, kanımız aksın!

*

Gözümüzü kör edecek bu yaşlar
Bize "Alçak" diyor topraklar, taşlar
Vatandaşlar, mihnetdaşlar, kardaşlar!
Gözyaşımız değil, kanımız aksın!

25 Ağustos 1903, Bal, Viyana (Abdullah Cevdet, 1908: 109-111)

Kitâbe-i Mezar

Koydu zemîne gûşunu “Âti”yi dinliyor
 Çoktan gömüldü hay iken âti, fakat onun
 İnzâr-ı pür harareti emvâtı sarsıyor,
 Ecrâm titriyor bütün ebhâr inliyor.

*

Ruh kıyam peykerinin berk nazardesi
 Ka’r fezâ-yı cevrde tel’in münteşir;
 Cüretle bak! Bu lemh-i takdir-sûzda
 Çeşm-i ezel terhim-i sermedle birleşir.

*

Yaslan, bu şâhik –i ebede ey Bülent “emel”
 Âsi şahiklerin döküyor karşında bak,
 Üstünde perr ü bâlini sermiş semâlara
 Kibir “dalâl” e hande eden Kibriya-yı hak.

*

İlham hâlisiyyetidir âbide, ona
 Bir şairin nedir, ne hazf dır çelik, bakır!
 Ta’mir eder onur sen istersen ey bela
 Her uşeyya ismetini yık her nihali kır

*

Ey hâk-ı hasreti vatan ey kâh-vâr subh
 Ey leyl ki güneşleri koynunda saklıyor
 (Şevket) bu yerde hâke değil arşa düşmedi
 İşfâk (korku) salıyor, onu âti kucaklıyor.

Nisan, 1096, Mısır (Abdullah Cevdet, 1908:111-113)

Şehid-i İ'zam Mithat Paşa Söylüyor:

Tufan-ı intikam idi her katre-i demim
 Ey padişah sanma ki ben sar almadım
 Yâdım sefil ruhuna bir şîr –i nicedir
 Niran-ı sermedi olacaktır sana âdem.

Mart 1907, Mısır (Abdullah Cevdet, 1908:114)

Dev-i İstibdâd'a Raci'

Berk-i nazar ü azmim eder hâsır u sûzan
 Olsa olsa her nazarası bir darbe-i şimşir
 Titrer mi guluvv seyle kitâb-ı ceberrutun
 Ruhumdaki coşan ve huruşan gazab-ı şîr!

17 Mart 1907, Mısır (Abdullah Cevdet, 1908:115)

Yine Dev-i İstibdâda

Kes enîn ü âh-ı halkı, yoksa istersen eğer
 Âhnîn den kal'e istihkam yap dinardan,
 Çarpılır dehhâş ıslıklarla taçlı başına
 Bî-aman kırbaçlarım masnu'-u nûr u nârdan.

Mart 1907 Mısır (Abdullah Cevdet, 1908:115)

Mûlahazât-ı İlmiye

Bu kâinat ezeli bir vak'aya dairdir,
 Beşer bu hâilede inhizam sayiredir
 Tenevvür etse de 'alemde kâh bir neşe
 O neş'ede nice bin iktirabı zahirdir
 Tûrabı kanla muhammir bakıyye –i ecsâd
 Gözümde rûy-ı zemin saha-yı mukâbirdir.¹⁶
 Bugün hayat muzahhir yarın memat-ı siyah

¹⁶ şairi 'İzam Arap Ebu'l ala-yı Ma'rinin bu beytini ebyât-ı
 صاح هذا قبو دنا تملاء الر حب فا بين الفور من عهد عاد رب لحد قد صار لحد امرارا صنا حك
 من تزا حم الاضداد ودفين على بقا يا دفين فى طويل الزمان والا بار.

Bu inkılâb ile âdem ne kâra kadirdir.
 Fakat yine beşerindir me'ser ekser
 Eğerçi kendisi de dahi me'serdir
 Diriğ! Muaşşer ma'sum kaydbend ve esir
 Felâket ebedin nicesinde hâsırdır.
 Bu ferd görmüş en'am üzre bâl refetini
 Bu ferd halka sebepsiz belâ-yı kahırdır
 Bu ferd feyz ü tefekkürden almamış vâye
 Bu ferd ki düşünür iğbirar zâirdir:
 Bu ferd olmada renk sükûn içinde bedîd
 Bu ferd şâirin üstünde nevha tâirdir.
 Bu ferd hak bulamaz yer yüzünde bir me'men
 Bu ferd zâlime arz u sema mezâhirdir
 Bu ferd ömrünü derd-ecel deva bulur
 Bu ferd için yaşamak seyrdir, mezahirdir.
 Görüp cihanı olur bazı ورقتم pür-hoş
 Başımda bu iki seyyâle-i muğayyirdir
 Ki etti fikirlere ömrümü medar خلود
 O fikirler ki başımda ru'ud sahiridir
 Başım ki bir yem pür-huş hûn-ı ihatadır
 İçinde şûr رتلاطم medâm zahirdir.
 Başım ki muttali'dir bi had-ı ihtisasatın
 اناره ettiğî hâver zalâm zâhirdir.
 Başım ki göklere çarpılır nâr واديبه مم
 Cihanda bir küre-i inkılap bâkirdir
 Başım ki cevher âteş medardır yek-ser
 Muhassalatı o efkardır ki nâ-irdir
 Başım ki sönmez âlemler ile muhat turur
 Hakikat âhı o âteş içinde bâhirdir.

Başım ki cuşış seyl-i sükûn yıkılır
 Neşâta zevk hayata mezar gâirdir
 Başım ki olmada hiç-i sitar mu'tekadât
 O hiçlikte ki varlık bekâ-yı zâkirdir
 Ezel, ebedde ki kasvet süyul-gun u fesâd
 Serâser, anladığım la- yezâl u fatırdır.

Fi 18 Temmuz 1307, İstanbul (Abdullah Cevdet, 1908:116-119)

*

Cihat şark u garpta seferle ettim intikat
 O hâlık mehâsinin belâlî kâinatını...
 Müreccah 'ad eder gönül bugünkü içtihad ile
 Su'uduna sükutunu, hayatına memâtına.

Ağustos, 1897, Tunus (Abdullah Cevdet, 1908:119)

Büyük Gazi ve Büyük Şehid

Mülâzım Hüseyin Necati Efendi'nin Verdiği Ölme Dersi Hakkında

Yokluk endişesiyle inlerse
 Merd olan öyle varlığını ne yapar!
 Kalbine girse ihtizaz-ı memmat
 Koparır kalbini yere çarpar.

*

Aşınayı ezel bu ma'naya
 Geldik azminde pür samimiyet
 Gözlerinde, elinde, göğsünde
 Yanıyordu azim bir niyet
 Döktü yıldızları yere- yüksel-
 Cephe-i zulme ve verdiği darbe
 'Aks na'ran gider kıyamete dek
 Garpten şarka, şarktan garbe.

*

Çıkar arş-ı bülendine hakkın
Sana mi'racdır bu dar ağacı
Yüksel ulviyyet sema pâyen
Çiğnedi tahtı girdi attı tâcı.

*

Ey “Necâti” sen ey nevîd-i necât
Hatıran müjde-i necât olacak
Heycânında canların yaşa, sen
Çürüsün zorba, müstebbid, alçak!

Mart 1908, Mısır (Abdullah Cevdet, 1908: 120-121)

Hüseyin Necati Efendi kimdir? Ahiran Trabzon'da dar ağacı üzerinde şehit edilen bir zabt bir mülazım-ı evvel. Sebep? Mülazım Necati Efendi bir binbaşının oğlu idi. Babası Taselya muharebe-i ahiresinde şehit olmuştu. Dul kalan validesi, yetim kalan küçük kardeşleri, hemşireleri, kendisinin haremî ve çocukları hep bu şehit binbaşının zevce ve eytamına tahsis edilen maaş-ı cüz'i ile mülâzım Necati Efendi'nin üç yüz kuruş maaşıyla geçinmeye mecbur idiler. Eytâm maaşı 17 aylık tedâhülde kalmıştı. Para yoktu. Padişah hafiyelerden, millet hâinlerinden, namussuzlardan çoğaltmakta olduğu müşirlere, ikinci, birinci, bilmem kaçınıcı feriklerine, binbaşılara para yetiştirmek lazım idi; vicdansız haysiyetsiz hükümdarın keyf ü hıyanetine kurban olarak can verenlerin yetim kalan çocuklarını dul kalan zevcelelerini düşünmeye Hükümet-i Osmaniye'de vakt yoktu. Mülazım Necati Efendi 'nin yedi aylık maaşı verilmemişti. Bu sürede kendisinin başka bir tabura nakline emr-i esdar olundu. Maaşlarının verilmemesi kendisini borca düşürmüştü. Aynı zamanda büyük bir ailenin üç dört günlük mesafede bir diğer memlekete nakli hayli paraya muhtaç idi. Necati Efendi valiye müracaat etti. Vali “Kumandanınıza müracaat ediniz” dedi. Necati Efendi kumandanı olan Hayri Paşa'ya müracaat etti. “Maaşât mütedahilemizden üç dördü verilmediğince hareket edemeyiz, efendim, hakkımı verin, param yok” dedi. Hamdi Paşa “def ol edepsiz pezevenk, paran yoksa dilen!” dedi. O zaman Necati, necat-ı ebedinin yolunu teemmül etti. Evine gitti. Evvela revolverini doldurdu. Sonra bir dilenci elbisesi buldu, giyindi. Ertesi günü Cuma idi. Valinin ve kumandanın Cuma namazını kıldıkları cami'in önünde dilenci elbisesini giyinmiş olduğu halde Necati Efendi bu sâil-i müthiş bir

“cinayet-i ulviyye” nin bu müntazır nâ-şikibi elini açarak bekliyordu. Vali çıktı, bir sadaka verdi geçti, gitti. Arkasından kumandan Hayri Paşa valiye imtisalen sadaka vermek için elini cebine sokarken tanıdı. Hamdi Paşa “Çapkın kerata utanmaz mısın anasını ...in deyyusu diyerek Necati Efendi'nin yüzüne bir de tokat vurdu. Müthiş dakika gelmişti: o zaman kahraman Necati hemen cebindeki revolveri çıkardı, dört kurşunla saadetli kumandanı nişanladı, Gebertti. Mülhaza: Necati Efendi gibi izzeti nefis sahibi azm ve cesaret sahibi zabıtarlar, vatandaşlar çoğaldıkça İslamiyetin, insaniyetin bütün cemaat-i medeniyenin tecviz ve takdir ettiği ¹⁷“كل مضر يقتل” hükmünü adalet dairesinde icra edenler çoğalmadıkça milletimizin nasibi esaret, hakaret, harabiyet, zillet olacaktır. Kur'an “Sebil-i Hak'ta ölenler ihyâ-yı lâ-yemût ederler” buyurur. Sebil-i Hak haysiyet, hürriyet, adalet, yoludur meskenet yolu değildir. Zulme hakarete katlanarak darp eden eli öpmek yolu asla değildir.

(Schiller) Şiller'den

Dehşet-âverdir edilmek bî-dar
Yuvasında uyuyan şîr ü zebân
Daha müthiş daha haşyet zede,
Kaplanın dişleri ki bilmez em'an
Leyk (ama) müthişlerin en müthişidir
Fikr ü azminde hurûşan insan.

1301 Hastane-i Haydarpaşa (Abdullah Cevdet, 1908:125)

Aslı:

Gafaerlich ists den lev zu weeken
Verderblich istdes tigers zehn
Iedoch der schreclichste der schrecken
Das ist der mensch in seinem wahn.

Cerâid-i Rezileye

Vermez eser esâfilin udvân ve gayretini
Varken beşerde sâik feyyâz-ı itla
Tahkir-i zulm hissi azalmaz kulubda
İtmekle bî-had âlet i'fal ü ihtira.

14 Mayıs 1898 (Abdullah Cevdet, 1908:126)

¹⁷ Zararlı olanı öldür.

İsmail Safa'nın Ruh-ı Bülendine

Doldurur uykusunu korkulu rüyalarla
Fikr adl ü ateş eder zâlime tac-ı serrine
Ruhumuz tâir bela-rev hürriyettir
Kıramaz müstebbidin darbesi bal ü perini.

1903 (Abdullah Cevdet, 1908:126)

Alexander Dumas'ın Bir Kıt'ası

İki şey sevdilir hayatı bana
Biri hürriyet biri sevda
Ederim aşk için hayatı feda
Feyz-i hürriyetin yolunda fakat
Aşk u sevdayı eylerim infâ. ¹⁸ (Abdullah Cevdet, 1908:127)

Ey Zıllullah Sana:

Ettim müebbeden seni şiirimde kalebend
Oldukça ömrün ol yine hasm-i muadelet
Pür kahrı intikam edecektir ale'd devam
Vicdanını muhasara beş yüz bin iskelet!

Nisan, 1908, Mısır (Abdullah Cevdet, 1908:127)

¹⁸ Deux choses ici-bas me fontainerlejour:
L'amaour la libertê seulstresours quej'enuie
Pouurla moure aubousinje donner la vie
Maispourla liberte jedonnera il amour. (A.C.)

2.2.2. Jöntürkler'in yazdığı şiirler

Bu başlık için kullandığımız Jön Türk kavramı padişahın idare ve yönetim şekline karşı çıkıp siyasi bir yapılanmaya girerek padişahın saltanatına son vermek isteyen kişilerdir. Birer hürriyet taraftarı olarak adlandırabileceğimiz Jön Türklerin yazdığı şiirler padişahın aleyhinde yazılan diğer şiirlere göre çok daha hararetlidir ve öfke doludur. Özellikle Ahmet Kemal Aküenal'in Abdülhamit'in Yirmibeşinci Cülûs Senesi adlı şiiri içinde bulundurduğu ibarelerle dikkat çeker. Şair, hiç korkmadan padişaha olan bütün kin ve nefretini kusar:

“Ben de bir kerre tükürsem çehre-i şeytanına (...)

Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avûn!

Bir belâ-yı âsumânîsin bu dîn ü devlete!

Türbeni Gayya'da inşa etseler şâyân olur!

Yıkmadık ev, yakmadık can koymadın ey şahs-ı dîn!” (Özgül, 2010: 223-225)

Ahmet Kemal Aküenal için padişah o kadar alçak ve değersizdir ki Firavun'u yakacak cehennem ateşinde ancak bir odun olabilir:

“Cismini Allah ede Fir'avn'ı yakmakçün odun!” (Özgül, 2010: 223-225)

Hemen hemen bütün Abdülhamit aleyhtarlarında gördüğümüz gibi Ahmet Kemal Aküenal da Mithat Paşa'yı Sultan II. Abdülhamit karşısında kahramanlaştıranlardandır:

“İşte Midhat, Hamîd-i Sâni'de

Dünki tarihe kanlı bir perde!” (Özgül, 2010: 392-393)

Ziya Gökalp de Sultan Hamit ve hükümetinin en büyük düşmanlarından:

“O zamanki dubaracı hükümet

Göstererek yalancı bir merhamet (...)” (Sevük, 1932: 424)

Ziya Gökalp Abdülhamit'e duydukları bu nefretin lafta kalmasını istemez, harekete geçip padişahı bir an önce tahttan uzaklaştırmak ister:

“Toplanın kardeşler bayrak açalım,

Yıldız'ın üstüne ateş saçalım!” (Akyüz, 1985: 691)

Bir Jön Türk olan ve padişahın gazabına maruz kalan isimlerden olan Ali Fahri Ağababa ise II. Abdülhamit'i bütün kötülüklerin sebebi olarak görür ve sürgün edilen diğer Jön Türklerle Şeref Vapurunda şu mısraları hep bir ağızdan söylerler:

“Bir beladan bin bela icat eder hain-i Yezit

Ademiyet, din ü millet düşmanı Abdülhamit.” (Ağababa, 2015: 31-32)

Adanalı Ziya ise kafesteki bir kuşu istibdat döneminde yaşayan bir hürriyet âşığına benzetir:

“Kuşcağız sen de mi dilteşne-i hürriyetsin” (Yücebaş, 1976: 274)

Namık Kemal’in ise II. Abdülhamit aleyhine yazdığı şiirlerden birinde yer alan şu ifade padişahın adaleti konusunda Jön Türkler’in düşüncelerini ifade etmektedir:

“Abdülhamid Han’ın kanûn-ı bî-esâsı (...)” (Göçgün, 1999: 438)

II. Abdülhamit’e olumsuz bir gözle bakan bu şairler siyasi ve politik anlamda aynı görüşlere sahip olmasalar bile en büyük ortak noktaları II. Abdülhamit’e duydukları büyük nefret ve öfkedir.

2.2.2.1 Ahmet Kemal Akünal

Bir nihayet yok mu cebr ü şiddete?

Ey kıyan cellâdlar hürriyete

Son nefes mi oldu yoksa millete

Hasret olduk devr- Meşrûtiyyet’e!

Milleti ağlatmayın Allah’ı var

Ey Hudâsızlar, o yoksa Allah’ı var!

Âhının bir darbe-i nâgâhı var

Hasret olduk devr-i Meşrûtiyyet’e! (Özgül, 2010: 98)

Abdülhamid’in Yirmibeşinci Cülûs Senesi

Yıkmadık ev, yakmadık can koymadın ey şahs-ı dîn!

Memleket virâneler hâlinde şimdi ser- nigûn.

Sıklet-i ruhunla meşhedler bile zâr ü zebun!

Sen işitmezsen bizi birgün duyar Rabb-ı şuûn!

Birgün Azrail hakkından gelir ey Fir’avûn!

Doldu hırsızlarla etrafın ki sen sergerdesin:

Na'ş-ı meflûcüyle mülkün, milletin perverdesin!

Öyle saklandın ki Azrâil bilmez, nerdesin?

Millet etmezse seni ahlâfına ibret-nümûn

Bir yed-i kakhâr hakkından gelir ey Fir'avûn!

Duyduğun âvâze-i mâtemle güldün oynadın!

Yirmibeş yıldır ne hun-perver oyunlar oynadın!

Bir belâ girdabısın ki durmadın hep kaynadın!

Mebde-i ikbâldir mülke, şehinşâha sorun:

Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avûn!

Zulmüne Haccâclar bile mecbur-ı istihsan olur:

Türbeni Gayya'da inşa etseler şâyân olur!

Sen harâb olsan neler dünyada âbâdân olur

Birgün elbet deriz "innâ ileyhi râciûn"

Birgün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avûn!

Yıktığın ev, yaktığın can, içtiğin kandır bugün;

Hilkatinden Hâlik-i zî-şan peşîmandır bugün,

Zatına küfreylemek aynıyle îmandır bugün,

Cismini Allah ede Fir'avn'ı yakmakçün odun!

Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avûn!

Padişahım! Eyleme, etme yazıktır millete;

Bir belâ-yı âsumânisin bu dîn ü devlete!

Şeyindir nâmın bile târih-i insâniyyete

Görmemiştir mislini, görmez derim hattâ kurûn

Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avûn!

Pâdişahım! Pür-vehâmettir bugün ahvâlimiz;

Devleti te'mine ancak münhasır âmâlimiz,

Kanlı bir tarih teşkil eyler istikbâlimiz.

Pâdişahım, sen daha etmez isen terk-i cünûn
 Bir yed-i kakhâr hakkından gelir ey Fir'avûn!

Öyle âsâyiş mükemmeldir ki kimse “gık” demez;

Pâdişâhım! İstesen sâat bile “tık tık” demez.

Hiç düşünme milletin aylık demez, yıllık demez

Bülhüdâ'ya, İzzet'e, Tahsîn'e, subh u şâm okun

Birgün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avun!

Bülhüdâ'dır pâdişâh-ı devr, sen bir sâyesin;

Böyle birçok eşkiyâ-yı beldeye sermâyesin;

Hiç gücenme padişahım, doğrusu dûn-pâyesin

Ömrünü bil, şeyhinin efsunları etmez füzûn,

Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avûn!

Heykel-i şânın dikilse Bâyezıd Meydânı'na;

Her geçen bir fiske vursa enf-i vâlâ-şânına

Ben de bir kerre tükürsem çehre-i şeytanına

Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avûn! (Özgül, 2010: 223-225)

Irz Padişahındır¹⁹

Öpse nâ-mahrem dudaklar zevceni

Sus ve çek; zira günahındır senin!..

Sensin ırzından ferâgat eyleyen

Çünkü “ırzın padişahındır” senin. (Özgül, 2010: 228)

¹⁹ Bu söz bir darb-ı meselimizdir. Bundan maksat milletin ırzından, şerefinden padişah mes'uldür, demektir. Fakat bu sonraları sû-i isti'mâle uğrayarak milletin ırzı, şerefi padişahın olmuştu. Bu kıt'a ırzın sahibine bir serzenişti. (A.K.A)

Marş-ı Ahrar²⁰

.....

Devleti mahvediyor bir zâlim
 Millet olmuş gibi sâkit, nâim...
 Bu mu Osmanlığa şân olsun,
 Şân-ı millet neye virân olsun,
 Kalkın ey ehl-i vatan kan dökelim...
 Müstebidler bize kurbân olsun!... (Özgül, 2010: 235)

Padişah- Millet

Fener ellerde ahâli gezinirmiş birgün;
 Şâh-ı devran bunu sormuş, “kime ait bu düğün
 Güpegündüz, fener ellerde, nedir böyle!” demiş.
 Lala sormuş, ona en önde olan şöyle demiş:
 “Ne zamandan beri yok ortada şâh-ı devran
 Onu etmekte taharri bu ahâli” o zaman
 Yaktırır şâh-ı zaman kendi de bir çifte fener
 Merdivenden aşağı öylece sür’atle iner.
 Karışır halka, fener elde, görenler mebhut!
 Hepsi bir vaz’-ı tahayyürde ve hepsinde sükût!
 İçlerinden birinin sabrı tükenmiş giderek
 Arz-ı tâzîm için evvelce temennâ ederek
 Der ki: “millet sizi etmekte taharri, çoktan
 Sizi kaybetti o zîrâ!... Fakat ey şâh-ı zaman
 Siz ne tâkibdesiniz? Der ki: “bırak illetimi
 Ararım ben de o kaybeylediğim milletimi!”

(Özgül, 2010: 240)

Tahran-1907

²⁰ Doğrusöz mec., nu. 10, 26 Temmuz 1906.

Nazîre

Kim nedir? Aç de patlasın, görsün!

Aç yiğit, müstebide göğsünü aç!

Bir cehennem kesil! alevler saç!

“Kâinata o heybetinle görün!”

De ki: “Ey müstebid! Sokulma! Uzak!

Bir yanardağ bu sîne! patlamasın!

Rabbimin arş u ferşi çatlamasın!

Yumruğumdan uzak! Uzak! Alçak!

Bir çelik heykel ol! Uzaklara bak!

Sıkarak yumruğu uzat kolunu!

Böyle görsün gözetleyen yolunu!

Dehre haykır ki: yumruğundur hak! (Özgül, 2010: 255)

Emânetnâme

.....

Çekelim çileyi biz, tek yüzü gülsün vatanın

Vatan ağlarsa bu dünya bize zindan gibidir

Âh o nâzendenin aşkıyle tutuştuk, yandık

İçimiz lavlar atan bir koca volkan gibidir

Anıver Hamîd’i hamdeyleye dursun Hakk’a

O makamın ona nesi bilmem çesban gibidir (Özgül, 2010: 366)

İkinci Abdülhamid

Katl-i Dünder’den ibtidâ ederek

Bu “vur! Öldür!” sürer gelir düne dek!

İşte Midhat, Hamîd-i Sâni’de

Dünki tarihe kanlı bir perde!...

Riveray, Nakşîdil Fransızdı,

İşte Hurrem de Ruslu bir kızdı
Bunlarıdır sülâle-i Osman!
Bârekallah ne dûde-i zîşân!...
Ecnebi anne, bir yabancı dadı...
Doğurup emzirenler evlâdı!
Baba görmezdi oğlunun yüzünü!
Oğlu duymazdı annenin sözünü
Bir çocuk, başka ecnebi anadan
Ona düşman doğardı sonra doğan.
Babalar birse anneler ayrı,
Bunların saltanatta hep nazarı.
Olmak isterdi padişah anası;
Kadının yoktu başka bir tasası.
Bu rekabetle beslenirse çocuk
Olur elbette en haşin mahlûk!
Kardeş öldürmek! Evlâd öldürmek!
Habse atmak! Diyar diyar sürmek!
En tabîi neticedir, bu terbiyenin
Böyle hodgâm olan mürebbiyenin
Başka beklenir mi neslinden?
Bin muhâlin bir ihtimâlinen!.. (Özgül, 2010: 392-393)

2.2.2.2 Ali Ekrem

Ey kırmızı fesler
Bire jurnalci teresler!
Kim sizi besler?
Haydi kümesler! (Sevük, 1932: 199)

2.2.2.3 Ali Fahri Ağababa

Emel Yolunda

“Hânumanlar söndüren canlar yakanlar bir zaman
Zulmet-i kabri görür elbette olur düzâh-ı mekân
Bir adaletgâh-ı vâsiadır bu dar-ul imtihan
Milleti kurban edenler millete kurban olur.” (Ağababa, 2015: 1)

Her tarafta ah ü zar, rahm u şefkat na bedîd
Her cihetle aşikâr encâmkâr dehyâ-i mezîd
Sü –be-sü peyda-i hıras san ruz-ı mahşerdir bedîd
Bir beladan bin bela icat eder hain-i Yezit
Ademiyet, din ü millet düşmanı Abdülhamit

Bende-i hâssan-ı devlet, bir alay aç eşkıya
Durmayıp hiç gasp u garet işleri subh u mesa
Hem döğerler hem söğerler hem de isterler dua
Bir beladan...

Zulm ü cevri koskoca bir mülkü tahrip eyliyor
Rütbe, pare, gafilanı, fiska tergib eyliyor
Bir hafiye, bir denî, bin hud’a tertip eyliyor
Bir beladan...

Nâle-i dilsûz ümmet nagama-i hunuk u setâ
Hûn-ı mazlumîn-i millet, Kevser herdü sera
Bir şeririn keyfi için dünya vü ma’fiha feda
Bir beladan...

İttifak yok, ittihat yok, bir felakettir gider
Aşına yok, esdika yok bir cehalettir gider
Hayf, öyle bir gidiş ki cinneti viran eder
Bir beladan bin bela icat eder hain-i Yezit
Ademiyet, din ü millet düşmanı Abdülhamit. (Ağababa, 2015: 31-32)

2.2.2.4 Celal Sahir Erozan- 10 Temmuz

Şu karşıda, kara, yalçın bir kayanın üstünde
Oturuyor iki küçük avucunun üstünde
Kumral bir saç yığısıyla örtülü
Güzel başı gömülü

Nar çiçeği bol şalvarı, ak benekli mintanı
Ne güzelmiş, fakat şimdi baştan başa her yanı
Koyu kızılıklarda bulaşık
Eski, soluk ve yırtık

Ara sıra omuzunu sarsıyor bir hıçkırık
Boğuk boğuk bir inilti havalarda titriyor
Bu yanık ses yüreklere baygınlık
Ve gariplik veriyor

Bu kayanın etrafı hep geniş ve boş bir ova
Ne bir insan, ne bir ağaç, ne de öten bir yuva
Her yer sessiz ve ıssız
Ah acaba kim bu kız
Sanırım ki bir şehidin kızı yahut kardeşi
Kavuruyor yüreğini ayrılığın ateşi
Gelmiş burda acısını dindiriyor
Bunalıyor, inliyor

Bir samimi merhametin dalgaları köpürdü

Adımlarım yavaş yavaş beni ona götürdü

Ona sordum, içimde bir merak

Dudaklarım yanarak:

-kız sen kimsin? Ne ağlarsın?

O başını kaldırdı

Gözlerini bir ok gibi üzerime saldırdı

Yeşil nuru üstüne kan bürümüş

Kapakları çürümüş

Bu bir çift göz karşısında bütün ruhum erirken

Onun solgun dudakları kımıldadı birden

Cevap verdi: bilmedin mi? Haklısın

Ruhumdaki bu yasın

Alevleri yanağımın güllerini kuruttu

O gelincik dudağım gülmek nedir unuttu

Soldu artık dertlerimin ortağı

Gözlerimin yaprağı

Ah, zavallı! Beni artık bilmiyorsun, değil mi?

Hele bir bak! Tanır mısın

-hayır

- evet, hakkın var

Ben de baksam tanımam kendimi
Ne insafsız bu yıllar
Yüreğinin acısından dudakları titredi
Bir dakika sustu. Fakat sonra birden kükredi
-batıyordu tâ ruhumun içine
Bu ses değil bir iğne

Hayır, yıllar zalim değil, asıl zalim sizsiniz
Bu hallere beni koyan sizin, sizin eliniz
Beş yıl önce taze, nazlı bir çiçek
Gibi yüzüm gülerek

Yurdunuzun otlar basmış bahçesinde açmıştım
Ümitlerin kurtarıcı kıkosunu saçmıştım
Pembe göğsüm dağıttı her tarafa
Bir teselli, bir şifa...

Beş yıl evvel her dalında kaygu kuşu hıçkırın
Yurdunuzun ormanına geldim, bütün haykırın
Baykuşların gagaları kırıldı
Islıklar kesildi

Ölü orman benim billûr seslerimle canlandı
Korkusundan baygın yatan masum kuşlar uyandı
Her gagadan fişkirdi bir uzun âh
Beş yıl evvel bir sabah

Tılsımlı güneş gibi tan yerinde doğmuştum
Nur elimle istibdadın gecesini boğmuştum

Bu karanlık, soğuk yurda can verdim
Işık, ateş getirdim
Siz ilk önce eteğime sarıldınız, taptınız
Parlak sözler yığınınından bana heykel yaptınız
Ben sizden el birliği ile çalışmak
Yeni ömre alışmak
İstedikçe bana doğru sevgi ile uzanan
Elleriniz düştü, bana kasideler okuyan
Sesleriniz sustu, derin bir uyku
Çoğunuzu uyuttu

Uyanıklar hırs içinde biribiren saldırdı
Tırnağını kardeşinin boğazına daldırdı
Para, şöhret hırsı ile kararan
Gözler için bu vatan

Aşkî kalbe şeref veren bu mukaddes alaka
Bir değersiz alet oldu boğuşmaya, nifaka
Mavi, berrak, temiz gökler altında
Çamur doldu her ruha

İçinizden taşan çamur bana dahi ulaştı
Şafak rengi şalvarıma” Habil” kanı bulaştı
Al, bu böyle süremezdi, sürmedi
Düşmanların ümidi

Sizi böyle bir fesadın pençesinde görünce
Alevlendi, bağrımıza hançerleri dayandı
Bir kırmızı mahşer oldu her köşe
Al kanlara boyandı

Yüz binlerce şehit canı yer yüzünden uçarken
Ben burada dilenirdim biraz ümit göklerden
Gök kendini unutanı düşünmez
Ona ümit indirmez

Biliyordum, fakat yine istiyordum yalvarmak
En sevgili dileğimdi yine sizi kurtarmak
Saçlarımı yoldum, döğdüm göğsümü
Sürdüm yere yüzümü

Bu mihnetin elleriyle örselendim, gençliğim
Güzelliğim hepsi bitti. Şimdi artık ben neyim
Nuru sönmüş güneş, dilsiz bülbülüm
Rengi uçmuş bir gülüm

Ey zalimler, hep siz beni bu hallere koydunuz
Yüreğimin en mukaddes emelini soydunuz
Şimdi artık tanımıyor ruhunuz
Bak ben kimim?

-On temmuz!

Feryadıma bir hıçkırık cevap verdi

Uyandım

Hakikatin karşısında ben kendimden utandım

9 Temmuz 1329 (Erozan, 1329: 351-352)

2.2.2.5 İzmirli Ali Şefik

Vâkıâ köylerde de bir hayli mektep yaptılar

Lîk mekteplerde şâkirdânı merkep yaptılar (Özgül, 2013: 292)

2.2.2.6 Namık Kemal

Abdülhamid Hakkında Hicviye

Bünyân-ı mülke verdi hakkıyla indirâsı

Abdülhamid Han'ın kanûn-ı bî-esâsı

Mahv oldu dîn ü devlet devr-i şe'âmetinde

Mülkü bitirdi gitdi zulmüyle kahr olası

Sancak kazâ değil bu bir mülkdür giden kim

Kendi gazâyâ gitse mümkün değil kazâsı (Göçgün, 1999: 438)

Mithat Paşa Hakkında Mersiye

İsmail Habip Sevük, 'Tanzimattan Beri' adlı edebiyat tarihi kitabında Namık Kemal'den bahsederken "Abdülhamid'in kâbus gibi gördüğü Namık Kemal" (Sevük, 1944) diye bahseder.

-Mithat Paşa hakkında mersiye-

Mübârek bâd İslam'ın medâr-ı şevket ü şânı

Şehâdetdir sana Allah'ın en kıymetli ihsânı

Sana kâillik isnâd eyleyen mel'undan ehvendir

Cenâb-ı Murtezâ'ya azv edenler katl-i Osman'ı

Berâ'et etdiğin tezyif ü istihzâle sâbitdir

Şehidin çehre-i handanıdır vechinde bürhânı

2.2.2.7 Ziya Gökalp

Hürriyet Marşı

Yaklaştı Yıldız'ın inkırâz günü,
Bozuldu yaldızı, çıktı düzgünü:
Siyâset mahkûmu jurnâl sürgünü
Görmeğe gelecek şanlı düğünü.

Toplanın kardeşler, bayrak açalım
Yıldız'ın üstüne ateş saçalım!

Bir millet efrâdı hep me'yus oldu
Ya mahbûs, ya menfi, ya câsus oldu,
Padişah millete bir kâbus oldu,
Vücudu vatana çok menhus oldu..

Toplanın kardeşler, bayrak açalım,
Yıldız'ın üstüne ateş saçalım!

Kükreyen arslana zincir takılmaz,
Adâlet zâlime merhamet kılmaz
Vatanın mahvına sessiz bakılmaz
Bir saray yakılır, bir mülk yıkılmaz .

Toplanın kardeşler bayrak açalım,
Yıldız'ın üstüne ateş saçalım!

Daha mı zâlimler bîdâd edecek,
Bir millet zincirde feryâd edecek?
Yakında bu halka Hak dâd edecek!
Bir dâhi gönderip imdâd edecek!

Toplanın kardeşler bayrak açalım,
Yıldız'ın üstüne ateş saçalım! (Akyüz, 1985: 691)

Ziya Gökalp'e ait bir başka şiir:

“Tarlada çalışan biziz
Bu devlet, bu bu millet, bu vatan biziz!
Ey Sultan sen çekil, hükümdar biziz!

Gükremiş aslana zincir takılmaz
Vatanın mahvına kayıtsız bakılmaz
Bu saray yıkılır, bu mülk yıkılmaz.” (Sevük, 1932: 424)

Abdülhamid'in milli kürt aşiretleri reisi olan İbrahim Paşa'ya karşı Diyarbakırlıların isyan etmesi Ziya Gökalp'in şiirlerinde de yer bulur:

Garbı, şarkı düştü talan etmeğe
Diyarbakir ahalişi coştular
Küçük büyük telgrafa koştular
Başladılar feryat figan etmeye

O zamanki dubaracı hükümet
Göstererek yalancı bir merhamet
İğfal için mufettişler gönderdi. (Sevük, 1932: 424)

2.2.3. İstibdat Dönemi'nde Yazılan Şiirler

II. Abdülhamit döneminde ya da istibdat döneminin etkisinde yaşayan ve dönem boyunca yaşanan her olaya şahit olan şairler, şiirlerinde genel kanaatlerini yansıtmışlardır. En çok göze çarpan yine II. Abdülhamit'e duyulan nefret ve çoğu zaman hakarete varan eleştirilerdir. Dikkat çeken bir örnek olduğuna düşündüğümüz Kazım Karabekir'in şu şiirini

incelediğimizde istibdat yönetiminin etkilerinin cumhuriyet döneminde bile sürdüğünü söyleyebiliriz:

“Fakat ifrit ruhundan çıkan bu pis koku
Öyle bir sinmiş ki saraylarına hala
Kokuyor cumhuriyette bile bu belâ” (Özgül, 1993: 213-216)

Padişah, evhamlı olması ve şüpheliği sebebiyle eleştirilmiştir. Padişahın şüpheli olması kendisini saraya kapatmasına neden olur :

“Kapanmıştı Yıldız’da karı gibi
Yüzünden onun zât-ı Hak millete
Gazab eyleyip attı bu zillate.” (Özgül, 1993: 100-105)

Padişahın evhamlı ve kuşkucu yapısına bir eleştiri de Abdülhak Hâmid Tarhan’dan gelir:

“Ömrü bir vesvese-i bukalemun;
Dini bir felsefe-i diğerk-gûn.” (Tarhan, 2013: 737-738)

İbnülemin Mahmud Kemal İnal ise padişahın vesveseli tarafını mizahi bir dille eleştirir:

“Vesveseli padişah
Etmedi bir gün huzur
Doğruya vermez kulak
Kimseden olmaz emin” (Çetinsaya, 2016)

Süleyman Nazif ise mücadele taraftarıdır. Şiirlerinde toplulukları harekete geçirecek hararetli ifadeler kullanır:

“Arkadaşlar kan dökün kan dökmenin hengâmıdır” (Akyüz, 1985: 396)

II. Abdülhamit’in sadece ülke içindeki siyaseti değil uluslararası alandaki eylemleri de aleyhtarlar tarafından eleştirilmiştir:

“Bu devr-i Hamîd Han’a dek Avrupa
Ne haddiydi etmek bizi istilâ” Özgül, 1993: 100-105)

Ömer Seyfettin ise II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesinin ardından büyük bir sevinç duyar. Padişahın saltanatının bitmesini ve Yıldız sarayından çekilmesini bir yıldızın sönmesine benzetir:

“Karşında hani secde eden eski köpekler?

fakat sen

Söndün ebediyyen...” (Tansel, 1972: 19)

Sultan II. Abdülhamit aleyhinde yazdıkları şiirler dikkat çeken isimlerden birisi de Mehmet Âkif Ersoy’dur. Mehmet Âkif’in II. Abdülhamit’e eleştirileri İslam devletinin onurunu zedelediğini düşündüğü içindir:

“Rezil olduk. Sen ey kâbus-i huni, sen rezil ettin!” (Ersoy, 2007: 15)

“Bütün ekâbir-i İslam’ı küfre çiğnettin!” (Ersoy, 2007: 260)

Mehmet Akif, padişahın vesveseli yönlerine atıfta bulunurken ondan ‘Yıldızdaki Baykuş’ adıyla bahseder. Sultan Hamit’in halkın arasına karışmamasını, kaçmasını eleştirir:

“Adam mı cin mi nesen? Yok ne bir gören ne eden;

Ya çünkü saklanıyorsun bucak bucak bizden.

Değil mi saklanıyorsun, demek ki korkudasın” (Ersoy, 2007: 416-417)

“(…) bakarsın, deminki baykuşlar,

Meşimesinde fezanın o nuru boğmuşlar!” (Ersoy, 2007: 340)

II. Abdülhamit aleyhinde şiir yazan ve tepkisini hakaret yoluyla dile getirenlerden birisi de Şair Eşref’tir. Meşhur heccav, padişah için kitaplar tutan hicviyeler yazmıştır. Özellikle padişahın dış görünüşüyle dalga geçen aşağıdaki mısralar Eşref’in cüretini gösterir:

“Vech-i maymununu bir kerre görenler bayılır

Kafası balkabağı, burnu badılcan gibidir.” (Göçgün, 1988: 70-77)

Eşref’e göre padişah, aleyhinde verilen jurnallere o kadar bağlıdır ki jurnaller, onun gözünde ibadetlerden, na’t-ı şeriflerden daha değerlidir:

“Okunsa dinlemez na’t-i Resûl’ü bir ufak jurnal

Huzurunda olur makbul kırk yıllık ibadetten” (Göçgün, 1988: 102)

Çalışmamızda Şair Eşref’e ait II. Abdülhamit’in aleyhinde yazılmış pek çok şiir daha bir araya getirilmiştir.

Şair Tefvik Fikret ise gençliğinde Sultan’ın lehinde sitâyîşnâmeler yazarken daha sonra iktidara karşı olan tutumu değişmiş, hayranlığı nefret ve ümitsizliğe dönüşmüştür. Şairin gözünde padişah, uğursuz bir baykuş gibidir ve bütün mutluluğu alır götürür:

“Sonra bir bûm-ı bed-likâ, meş’um

Çırpınışlarla yükselip gitti” (Fikret, 2000: 265-266)

Tevfik Fikret’in Abdülhamit’e duyduğu nefreti en çok hissettiren şiiri ise Abdülhamit için planlanan suikast girişiminin başarılı olamamasının ardından yazdığı ‘Bir Lahza-i Taahhur’ adlı şiiridir. Tevfik Fikret, II. Abdülhamit’i öldürmek isteyen Ermeni’yi kutlar ancak başarısız olmasından dolayı mutsuzdur. Bu ‘şanlı avcı’nın başarısızlığı Padişah’a ‘bütün bir kavmi çiğneme’ imkânı vermektedir:

“Bir kavmi çiğnemekle bugün eğlenen denî

Bir lâhza-i teahhura medyun bu keyfini!” (Fikret, 2000: 34)

Mehmet Emin Yurdakul ise II. Abdülhamit’i halkın yanında olmadığı için ve halkın çektiği sefaletle aldırış etmediğini düşündüğü için eleştirir:

“Zavallının sapan süren karıcığı ekmezsiz;

Zavallının körpe kuzu yavruları gömleksiz!..

Vatandaşlar, hür ve mes’ud ömür sürmek bir hakken

Esir olmak mazlum olmak sefil olmak bu neden?

Bu milletin çektiği ne? bu istibdad ne demek?” (Tansel, 1989: 75)

Mehmet Emin Yurdakul, istibdata ve II. Abdülhamit’e duyduğu nefreti şu dizelerle ifade eder ve milletin huzur bulması için baykuş ıslıklarının susturulması gerektiğini söyler:

“Ey vatanın ufkunda ıslık çalan baykuş ses!

La’net sana, sus, boğul; kahkahanı artık kes” (Tansel, 1989: 106)

Bu başlık altında ele aldığımız şiirler de hem siyasi hem de kişilik özellikleri yönlerinden II. Abdülhamit’e karşı sert ifâdeler barındırırlar ve II. Abdülhamit idaresinin bir an önce iktidardan çekilmesini isterler. Kimi şiirler de II. Abdülhamit’in tahttan çekilmesini kutlayarak bu olayın halk tarafından bir bayram gibi görülmesi gerektiğini ifade ederler.

2.2.3.1 Abdülhak Hamid Tarhan

Namık Kemal Bey’in Gazeline Nazire

Bu mülkün halkını söylet sana feryâd lâzımsa

O halkın mülkünü seyret harâb-âbâd lâzımsa!

Sana bîdâd-ı devrân-ı zamandan dâd lazımsa!

Zaman dâd etmesin mi senden ey bîdâd lâzımsa!

Bugünkü sâhibânıyla harîm-i hâk mavtındır
 Nigâh-ı ibrete bir mecma'ü'l ezdâd lâzımsa!
 Düşersin âl ü evlâdınla hiçistân-ı nisyâna
 Ulüvv-i şân deyip ecdâdını ta'dâd lâzımsa!
 Ser-i masum-ı halkı düşmene teslime mûcib yok
 Ki katliama erkânın yeter cellâd lâzımsa
 Yıkılsın yaptığın mamure bünyâd-ı harâbidir
 Eğer imâr-ı mülke dest-i istibdâd lâzımsa!
 Müneccim kavline hikmet nedir kim istinâd ettin?
 Hatâyı sonradan yıldızlara isnâd lâzımsa
 Ne lâzım tâbi-i münkada bir zâlim re's olmak
 Reis-i zâlime bir tâbi-i münkad lâzımsa
 Seray ashâbını zindanda hep zencire çeksinler
 Esaretten vatan mecnununa âzâd lâzımsa
 Zevâlinde Kemal izhâr eder hûrşid-i hürriyet
 Menâzilgâh-ı Nâmık'tan geç istişhâd lazımsa
 Bak ol bâlâ-rev-i-idbâre mirkad-ı sukûtunda
 Hazîz-i satvet üzre nefsinin irşâd lâzımsa
 Yine ey Hâmid, ol allâme-i şarkıyye kâfidir
 Şu bâbü'l- feyz-i garbîde sana üstâd lâzımsa. (Tarhan, 2013: 393-394)

Hyde Park'tan Geçerken

.....

8

Bekâ—bahş-ı fenâ bir savttır bu asmânidir,
 Ki her bir nağmesi bir şi'r-i sâf-ı bî-müdânîdir
 Bu ebyâtın ki şâirlerce sertâser meânidir,
 Ne mümkün bilmeden mefhumunu inşâd eder bir kuş

Nasıl mümkün olur demek, anın zevkinde yok bir şey,
 Figâmı bî-sebebdir, hüzn ile şevkinde yok bir şey?
 Serây-ı pâdişahî kim anın fevkinde yok bir şey
 Anın fevkinde istihzâ-yı istibdad eder bir kuş. (Tarhan, 2013: 581)

“Acep hürriyeti ey kuş bu milletten mi öğrendin?
 Bana öğrettiğin ilme acep vâkıf mısın kendin? (Tarhan, 2013: 583)

Hürriyet Neşidesi

Kimdir şu esâfil, bir alay süngüsü düşkün
 Hûn-ı vatani nûş ile mahmur idiler dün?
 Âfâk-ı hamâsette tecelli ile “süngün”
 Osmanlıların nâmına verdin yine bir ün!

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,
 Sâyende ne zından ne ezâ kaldı ne sürgün.

Hürriyyet! Eyâ mâlike-i ceş-i Gazanfer,
 Esfârına her yerde kızıl kanla veren fer
 Teb-lerze-i havfın ne siper koydu ne miğfer,
 Bahşeyledi sayhan bize bir sulh-ı muzaffer!

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,
 Sâyende ne zından ne ezâ kaldı ne sürgün.

Osmanlı gibi durmada didâr-ı vakurun,
 Çık fevkine ol şekl ile edvâr u dühûrun,
 Bir hayli zaman yolcususun Rabb-i saburun,
 Peygamberin emriyle tulû’ eyledi nurun,

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,
 Sâyende ne zından ne ezâ kaldı, ne sürgün.

Her Şeb mütéhassirdi vatan hâb u huzura,
 Evlâdını vakfetmiş idi ye's ü fütura.
 Volkan gibi bir meş'aledir geldi zuhura,
 Kalboldu o hâlât bugün Şevk u sürura.

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,
 Sâyende ne zından ne ezâ kaldı, ne sürgün.

Bir meş'ale, yakmıştı anı âteş-i hayret,
 Bir meş'ale vermişti bütün âleme hayret,
 Bir meş'ale, bir hande-i süzende-i Nusret,
 Mâtemleri yakmakta o pür-nûr-ı meserret.

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,
 Sâyende ne zından ne ezâ kaldı ne sürgün.

Yangın yerine döndü, evet sicn-i mezâlim,
 Mazlum olana Şimdi rahîm olmada zâlim,
 Her sınıf ahâli-i vatan, câhil ü âlim
 Görmekte Şu'ânla senin nefsinı sâlim.

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,

Sâyende ne zından ne ezâ kaldı ne sürgün. (Tarhan, 2013: 613-614)

İkinci NeŐide-İ Hürriyet

Öğün ey peyker-i hakperver-i hürriyet öğün
 Kadın erkek ediyor sây-e-i feyzinde düğün;
 Öyle bir cilve-i i'câz ile ettin ki sökün,
 Karışıklar barışık oldu tamamiyle bugün.

Seni bir azm ile indirdi semâdan asker,
Her nefer giymeli bir efser-i Mirrih-peyker,
Bunda cemiyetin²¹ ilhâmı da olmaz münker,
Onların himmeti olmuştu muîn-i leşker.

Öğün ey leşker-i dânişver-i cemiyet öğün,
Kadın erkek ediyor sulh u salâhınla düğün.

Kadın, erkek geliniz, bunda Mesihî, Müslim,
Bu iki kuvvet-i pür- himmeti takdis edelim,
Gelmiyor yâdımıza gayrı o yâd-ı mü'lim,
Devre-i mihnet olan devre-i mehîb ü muzlim.

Öğün, ey firka-i zî-hârîka-ı millet öğün,
Kadın erkek ediyor şevk-ı vücudunla düğün.

Gördün âsâr-ı kiyâset, o iki kuvvette;
Fart-ı gayretle hamâset, o iki kuvvette;
Re'y ü tedbir-i siyaset, o iki kuvvette;
Bu demek şân ü riyâset, o iki kuvvette.

Öğün ey ümm-i vatan ol iki kuvvetle öğün,
Kadın erkek bütün evlâdın içindir bu düğün.

²¹ Mukaddes vatan ve o cihetle bütün âlem-i İslam-ı bir mevt-i muvakkattan tahlis eden İttihad ve Terakkî Cemiyet-i muhteremesi” (Not BE'deki neşre aittir.) (A.H.T)

Vatan evlâdı bugün bir anadan doğmada hep,
 Ayrı gayrı olamaz hubb-ı vatandır mezhep,
 Yaraşır, olsa serîrin o semâvî eşheb,
 Ki güzâr ettiği her kûh ola bir kâh-ı zeheb.

Öğün ey server-i kâm-âver-i hürriyet öğün,
 Kadın erkek ediyor pîş-i celâlinde düğün. (Tarhan, 2013: 615-616)

Bir Garip Şahsiyet²²

Biri vardır, tanırım, pek vehhâm;
 Meyl ü mutâdı bütün istifhâm.
 Kendi evhamına kâildi bu zât;
 Yine eyler idi vehminde sebât.
 Daime kendine eyler de hitap;
 Yine hep kendi verir sonra cevap.
 Ömrü bir vesvese-i bukaemun;
 Dini bir felsefe-i diğêr-gûn.
 İtikadınca meserret me'sum,
 Neden eylerdi keder nâ-malûm.
 Hod-be-hod sohbele gayet düşkûn;
 Şöyle söylerdi işittim bir gün:
 "Bir zamandan beri, bilmem ki nasıl ,
 Oluyor her ne dilersem hâsıl;
 Bir felâket mi hazırlanmakta?
 Acaba kim beni kıskanmakta.
 Tecrübem var, bilirim, korkuyorum.
 Çıkacak zannedirim bir uçurum!
 Bir de her yüsrün olurmuş usrû

²² Servet-i Fünûn, c. 62, nu. 142-1616, 4 Ağustos 1927, s. 178. (İnci Enginün)

Gerçi andandır o usrün yüsrü.
Etmiyor çirkini hasnâ ziynet;
Bir güzel yüz oluyor bir âfet.
Hüsn-i şöhret de bir âfettir ya;
Korku hâlinde geçer bir rüya!
Ya o rüyâyı nedir kıskanmak?
Beşeriyette demek yok kanmak.
Öyle tasnî' buyurmuş Sâni';
O bu dünya ile olmaz kâni!;
Demek ondan geliyor meyl-i bekâ;
Rûh-ı ukbâ ediyor arz-ı likâ.
Bu cihân havf u recâ âlemdir;
Havf onun yollarının eslemidir.
Dediğim havf fakat havf-ı Hudâ!
Odur en doğru ibadet hattâ.
İşte fikrimce hakiki imân;
Uçurum korkusu olmaz o zaman!
Dinim olsun o mehâfet zîrâ,
Kötülükten beni eyler ibrâ.
İyi insan olur elbet mesûd;
Ona birçok iyiliktir mev'ûd."
Duyduğum sözleri buldum ma'kul;
Diyemezdim ona zihnen ma'lul.
Bir de baktım çıkıyor bir isyan;
Oldu hikmetlere peyrev hezeyân!

(Tarhan, 2013: 737-738)

2.2.3.2 Adanalı Ziya

(1859- 1932)

İSTİBDADA HİCVİYELER

Posta yok, gelmez sefine, telgraf âsarı hiç!
 Bir haber var mı deyü, herkes bütün gün lerzede
 Ağlanır Bingazinin elhak şu baht-ı şûmune
 Yer değil; sanki zavallı keştii sâhilzede.
 Telgrafı, vapuru, postası, yokmuş! Kime ne?
 Fikri ummanı hükümet bu; görünmezki dibi
 Bize Bingazi'yi tarif ise maksat, nice gün
 Yaşadık biz de efendi! Küreden ayrı gibi.
 İnsan denen şu yırtıcı hâin denilerin
 Gördükçe şeyyatını ben, lânet eylerim
 Ettim teneffür! Öyleki çirkin o levhadan
 Daldıkça şekli hilkatime; nefret eylerim.
 Evlilere, bahusus derdi maişet bela
 Yüklenemez barını, olsa kişi evliya
 Sarfı nefes eyleyüp, pâre kazansa ne var
 Şeyhi kerametfuruş, evli midir? Evli ya,
 Çekemem minneti izzetşikeni yük çekerim
 Süfêha dergehine halimi iş'ar etmem
 Elmei savmi zaruri ile can versem eğer
 Lokmei minneti duman ile iftar etmem.

*

Bırakıp gayreti, her zevk ü sefaya daldık,
 Şufen-i himmeti derya-yı hevâya saldık,
 Cib-i millete ne bulduksa tamamen çaldık,
 Akıbet, bak ne yaman hufre içinde kaldık,
 İşiden yok, başa püsküllü belâlar aldık...

Yazık eflâkı tutan sıytımıza, şanımıza;
 “Kafir ağlar bizim ahval-i perişanımıza!”
 Gündüzün cerr-i menafî, gece, sâki bol sun!
 Kime ne, ehl-i elem matem edip saç yolsun!
 Gül-ü Sadberk-i vatan ister ise hep solsun!
 Durmasın tek, kasa, sandık, sepet, ambar dolsun!
 Elimizden ne gelir, çeşmi sitem kâr olsun!
 Yazık eflâkı tutan sıytımıza, şanımıza;
 “Kafir ağlar bizim ahval-i perişanımıza!”
 Milki tahribe koyuldu bir alay bînamus;
 Neş’e yok ortada her cana çökmüş kâbus,
 Edilen mel’anete söz bulamazken kamus,
 Bir de asayiş ile sözde memalik mahrus,
 Hande, asayiş, bu hıfzı belada, efsus!
 Yazık eflâkı tutan sıytımıza, şanımıza!
 “Kafir ağlar, bizim ahvali perişanımıza” (Yücebaş, 1976: 273-274)

Devri İstibdatta Kanarya

Kuşçağız sen de mi dilteşne-i hürriyetsin
 O, ufak cüsseye sığmaz, bu ne feryadı medit
 Âdem oğlu seni hoş savtın için kor kafese
 Suski âzâdeliğe susmada var, varsa ümit. (Yücebaş, 1976: 274)

2.2.3.3 Ali Hâdi Okan

Abdülhamid II

Ey marşî kadar vehmi de en namlı Hükümdar!
 Ey lûtf-ı kadar kahrı da in’amlı hükümdar!

Devletli baban genç iken ölmüştü veremden,
 İşret ve sefahatle bu ma’lûm idi zaten

İrsen pederinden sinir a'razını kaptın
Ömrünce kuruntuyla müvesvisliğe taptın.

Dillerde Fransızcaya bigâne değildin
Amcanla dolaştın ne imiş garbı da bildin

Amcan yıkılır mıydı, fakat yıktı serasker,
Üç dört paşa olmuştu bu da'vada beraber.

Bir hamlede onbeş senelik şa'saa söndü,
Dehrin yüzü Hâkan olacak kimseye döndü.
Olmaz şey olurmuş, kötü şey bahta çıkınca,
Çıldırıldı Murad, havfederek tahta çıkınca

Kasdetti aziz canına kahrından Aziz Han,
Ardından onun ağlamadık kalmadı bir can.

İstanbulu bir Çerkes Hasan verdi telâşa,
Eylerdin olan şeyleri dikkatle temâşa:

Etrafı saran manzara korkunç ve hazindi,
Bunlar, bozuk a'sabına tokmak gibi indi.

Gelmişti sıran ortada tahtın yeri boştu
Kanun-ı Esasî ile Mithat sana koştı.

Başkaydı hava Doksanüçün kan kokusunda
Han oldun ağustos ayının ondokuzunda

Rus harbi, büyük tehlikeler açtı bu yurda
Can verdi ne arslan ne civanlar bu uğurda.

Düşman Tunadan geçti, sukut etti Edirne,
Osman Paşa bir harika, destanı Plevne

Muhtar Paşa, tarihe zafername yazandı:
Gaziliği kâfkasta kılıcıyla kazandı.

Moskof kapıdayken yeni bir hâdise oldu
Seksen mütehevvir Çırağan semtine doldu.

Mecnunu, Suavi edip iclâsa tesaddi;
Az kaldı makamdan seni mahrum edecekti.
Ussatı, muhafız Hasan'ın berteraf etti.
Vehmin, bu taarruzla körüklenmeğe yetti.

Bir müstebit oldun, sarayın keyfi de kaçtı,
Jurnalçiler evhâmına yelkenleri açtı.

Binlerce tufeyli olarak bende-i hâsın
Günden güne sıklaştı bu zümreyle temasın

Oynarsa kuruntunla eğer sadr-ı maali,
Mithat Paşa da olsa muhakkaktı zevali

Serdetmeğe korkardı, Murad lafzını insan,
Menfa yeri olmuştu Yemen çölleri, Fizan.

Denseydi seza: cümle irâdatına kanun,
Âli kapıdan üst idi Mabeyn-i Hümayun

Yıldızdan idarenle mesalih sağılırdı,
Mansıp ve nişanlar mütemadi dağılırdı.

Karşısında müşirler, vüzera secde ederdi.
Teb'an sana alkış tutarak: çok yaşa, derdi.

Sayende Maarifle Sanayi ve Ticaret,
Âdliye, Ziraat, daha kaç türlü Nezaret,

Erbabına tevdi kılınıp buldu teali
Memnundu vilâyet ve kazalarda ahali.

Mektepler açıp, millete irfan aşılardın
Her bendeni ihsan ile perverde kılardın
Can korkusu yaptıkça fakat, sertleşiyordun.
Her tehlikeden sonra, cesaretleşiyordun.

Bir lahza teahhur, seni kurtardı ölümden.
Bir bomba atılmıştı, ne temkinli idin sen.

Kurnaz ve yamandın, diyecek yoktu zekâna
Parmaklar ısırttın otuzüç yıl bu cihana

İngiltere, Almanya, Avusturya, Fransa
Bunlarla eğer, Devlet için mesele çıksa;

Edvard ile Vilhelm ile mutlak ki dakordun,
Kan dökmiyerek gaileden sıyrılıyordun

Balkandaki devletler, oyuncaktı elinde
Devrinde ziyan görmedi Devet, Rumelinde

Bir gün sana haz verdi Manastırdaki savlet
Nefyetmiş idin, eyledi Meşrutiyet avdet

On Temmuz'u bayram tanıtıp halka cemiyet,
Bahşetti terakki ile tedris-i hamiyet

Her yerde uhuvvet ve müsavat sözü vardı.
Çok sürmeden İstanbulu bir hâile sardı.

Volkancıların kaşları hiddetle çatıldı
Asi müteassıplara asker de katıldı.

Kin vardı şeriatçıların hınçlı sesinde
Kan gövdeyi bulmuştu o Mart bâdiresinde
Asileri kahreylemek, oldukça güç işti.
Lâkin Hareket Ordusu, imdada yetişti.

İsyanda elin yoktu, fakat Meclis-i Milli
Haksızca kabul etti, bir isnad-ı muhâli.

Hal, maddesi bir lokma olup düştü her ağza
Düçar-ı şütum oldu, yazıktır diyen azâ.

Fetva da kararlaştırılan şerh ile çıktı:
Devrinde, (Sait) ettiğin âdem, seni yıktı.
Ey Marşı kadar vehmi de en namlı Hükümdar!
Ey lütfu kadar kahrı da in'amlı Hükümdar!

Kadrin, ölüm anında cenazende belirdi.
Na'sın iyi insan olarak toprağa girdi. (Necefzade, 1967: 123-127)

2.2.3.4 Dr. Abdülhalim Hikmet

Memduhtan Hamide

“Bu akşam biraz geççe kalmış idim
Yatıp tatlı bir hâba dalmış idim
Uyandırdı bir ses beni nâgehân
Yataktan serâsime kalktım heman

Önce yangın çıktığını zanneder ve ev halkını uyandırıp helalleşerek Çamlıca’dan denize doğru inmeye başlar.

“Denizden atarlardı toplar müdâm
Sefâinle dolmuştu derya tamâm

Haliç ile Yıldız civarından hem
Gelirdi silah sesleri dem-be-dem

Şair neler olduğunu merak ederken yanına yüzü peçe ile örtülü Sultan Hamid olduğundan şüphelendiği birisi gelir:

O hâlinden evhâmım oldu füzûn

O tavrı bana oldu dehşet-nümûn

.....

Cehennem ol ey cânî-i bî hayâ

Yeter eyleme gayri cevr ü ezâ

O sırada esrarengiz kişinin siyah peçesi uçar ve kefeneye bürünmüş bir ihtiyar olduğu görülür. Yaşlı adam şaire neler olduğunu anlatır:

Kıyam ettiler cümle ehl-i sâlib
Gelip durdular pâ-y-i tahta karîb

.....

Kuşatıldı Yıldız da küffâr ile
Esîr oldu hep halkı hünkâr ile

.....

Sitanbul'u Rusya zabt eyledi
Desâyisle İngiliz'i habt eyledi

Bu devr-i Hamîd Han'a dek Avrupa
Ne haddiydi etmek bizi istilâ

Ne haddiydi zabt eylemek bir yeri
Vatandan bu mel'una dek hiçbirî

Peder oldu câsûs evlâdına
Okur nef' için lânet ecdadına

.....

Kapanmıştı Yıldız'da karı gibi
Lain idi Dahhak mârî gibi

....

Yüzünden onun zât-ı Hak millete
Gazab eyleyip attı bu zillete

Uyandım heman savt-ı nâkustan
Sadâ-yı kilisâ-yı me'yustan

.....

Uyandıktan sonra gördüm ki Paris'teyim
Yatağımda ol leylî mahbesteyim.

Tefekkür edin ey vatandaşlar
Beni dinleyin ey karındaşlar

.....

Bizi geçti Bulgarla Yunanlar
Geçer birgün elbette İrânlılar

Desâisle tehdîd edip Yıldız'ı
Sayar Avrupa demâdem bizi

Bu sultanın köpek alsın cânını
Gebertsin köpek cinsi a'vânını.

Daha var iken binde bir çâresi
Daha gangren olmadan yâresi
Vatan vermemişken daha cânını
Gelin durdurun zahmını kanını

Şair halkı isyana teşvik eder:
Eder ihtilâl ancak ıslâh-ı hâl
Heman başka surette yok ihtimâl

.....

Hücûm eyleyin birden arslan gibi
Yakın Yıldız'ı nâr-ı nîrân gibi.
Bu rûyâ da etmezse bîdâr eğer
Sezâ sizlere ölü dense değer

Bu rüyam onu herc ü merc ettirir
Cevâisîse çok pâre harc ettirir

.....

Ahâlîyi teşvik eder sözlerim

Hamîd Han'ı tazyik eder sözlerim. (Özgül, 1993: 100-105)

2.2.3.5 Florinyalı Nazım

Lisân-ı Mithat'den

Sevâik, nâşir söz ü güzârım

Zelazel, pür teessür ihtizazım

Kevakeb meş'al vicdân-ı terazim

Şefkat indar nişanı imtiyazım

"şehid zi hayat milletim ben

Sema-yı pervaz şevkim şimdi kalben

Benim hunumla "kanun-ı esasi"

Yazılmışdı kurulmuşdu esası

Bu gün hurşid-i hürriyet likası

Bu kavmin bir berat-ı irtikası

"şehid zi hayat milletim ben

Sema-yı pervaz şevkim şimdi kalben

O kanlı paslı maziyi hayal et

Ki olmuşdur bu gün artık hayalet

Ne miz'acdı o hengâm-ı mezellet

Aman yarab ne zilletti o zillet

Hazin bir hatıram ol hazandı

Zaman lakin bugün ferhat kazandı

Kuruldu işte eyvan-ı adalet

Açıldı bâb-ı divân-ı adalet

Hükmü fermana ferman adalet
Hurûşan bahr-ı umman adalet

Hazin bir hatıram ol hazandı
Zaman lakin bugün ferhat kazandı

Vatan evlâdı hep semt ü mahalle
Nigâh-ı can ederlerdi ihale
Bu benzerdi yaşarken irtihale
Bakın maziye hem bir de şu hale

Hazin bir hatıram ol hazandı
Zaman lakin bugün ferhat kazandı (Florinyalı Nazım, 1325)

2.2.3.6 Hamdullah Suphi

Hiss-i İntikam

Ba'zen hayalimin kararır ufku ru'yeti,
Bir ukde bağlanır, körelir orda muttasıl.
Bir ukde, bir suâl, onu sarsar, yorar asıl
Hâlâ: Nasıl olur? Nasıl olmak? Evet, nasıl?
Bir türlü anlamaz bu mükerrer cinâyeti.

Başlar gelip dökülmeğe samt î melâlime,
Artık yavaş yavaş uyanan dalgalar gibi
Bir kıt'anın kederleri, medd-i mesâibi
Ey hakkımın ve hakların âsi metâlîbi
Bu kîn ü gayz ile kısılan ellerim kime?

Parmaklarım demirlenerek yumrulur, donar;
Bir sisle istitâr ederek öyle nâ-gehân,

Bir başka ufka doğru olur gözlerim nihân
 Umkunda bir cidâl-i müheykel tüter, yanar...
 Üstünde bin avâsıf uçan bir ağaç gibi
 Saklar cebîn-i ye'simi bir hiss-i mümtelî...

Karşımda pür vekaar ü muhakkir bakıp duran
 Ey çehre-i hadîd ü gazûb, böyle hep devâm
 Eyler mi sürdüğün bu tahakküm, bu ihtişam?
 İnmez mi burc-i gayzına bir berk-i intikam,
 Olmaz mı leyl-i zulmüne bir fecr-i hûn-resân?

1906 (Akyüz, 1985: 674)

2.2.3.7 Hüseyin Suad Yalçın

Taht-ı Revan

Evlenip kâm alayım, yâr olayım bahta diye
 Sana kim söyledi, sultan, çıkayım tahta diye
 Her çıkan tahta murâd aldı mı dersin, heyhat!
 Ebediyyetle, beyim, taht-ı revandır bu hayat
 Götürür sâhib-i mes'udunu bir gün uzağa
 Salına sallana bir sahada çıkmaz sokağa
 Sen düşün üstünü ben söylemeyim, sorma ne var
 Başının üst tarafından koca bir selvi çıkar
 Evlenip kâm alayım, yar olayım bahta, deme;
 Ben de kurban olayım, de, bu akan seyl-i yeme
 Çünkü âlem kocaman dişli değirmen taşıdır
 Ezilir altına kim düşse nihayet dağılır
 Bu değirmende beşer sanki hisabsız buğday
 Öğütür hükm-i kader binler ile tâne her ay
 Üzerinde doğup eğlendiğin âsude yerin

Çürür altında etinle kemiğin, ince derin
 Böyledir şekl-i hayat âlem-i fanide inan;
 Koca bir debdebe, en sonra küçük taht-ı revân. (Akyüz, 1985: 351)

Nef'i Gibi

- Kasidei Merkebiyye

...

Şöhretin Abdülhamidin sem'ine vâsıl olup,
 Döl yetiştirmek için gönderdi birgün yâveri.

Çünkü hârâyı hümayununda istermiş katır,
 Sanki yokmuş babı dârasında ester mahşeri.
 Bir tarafta vali, diğer bir tarafta müşir
 Dizdilerdi, ah evet, hep kıt'a kıt'a askeri

Seçtiler tam yüz adet alâ, tüvana merkebi,
 Aldı her merkep satan beş bin kuruş sim ü zeri

Çaldılar marşı Hamidiyi, temenna ettiler
 Çok yaşa! Feryadı tutmuştu bütün bahr u berri.

(Suat, 1943: 45)

2.2.3.8 İbnülemin Mahmud Kemal İnal

Vesveseli padişah
 Etmedi bir gün huzur
 Caddei vehme sapar
 Doğruya vermez kulak
 Kimseden olmaz emin

Kendini etdi tebah
 Görmedi ruyi sürür
 Habbeyi kubbe yapar
 Eğriye eyler merak
 Sanki cihan, heb mühin (Çetinsaya, 2016)

2.2.3.9 İsmail Safa

Abdülhamit devrinde, verilen bir jurnal sonucunda hasta bir halde iken Sivas'a sürüldü. Orada hastalığı daha da arttı. Dünyadan o kadar nefret etmişti ki öleceğini anladığında mezartaşına yazılmasını istediği şiirinde cesedinin bile bu dünyada kalmasını istemiyordu:

“Allah

Kurtar beni kahr u şiddetinden

Fevtimde zemin ile zamanın

Toprakta vücudumu bırakma

At haricine şu asümanın.

Sivas'ta menfi iken vefat eden şair garipler mezarına bu kitabe ile gömüldü.” (Sevük, 1932: 213)

Sultan Hamid'e

Topladın etrafına birkaç deni ahaddan

Anların reyile hâli kalmadın bidaddan

Bir nifak âvâzesi çıkmaktadır efraddan

Kardeşi kardeşten ettin, vâli evlâddan

Bağrı yandı milletin artık bu istibdaddan.

Mürtekip, câhil, hamiyetsizler ikdâr eyledin

Millele casusluğu sermâye-i kâr eyledin

En büyük âdemleri menfâda gamhâr eyledin

En büyük bir zâtın idamında ısrâr eyledin

Ey Halife, söyle farkın var mı cellâddan?

Haksız icraâtı ihbar ettiler aldırmadın
 Bendegânın ızzar ettiler aldırmadan
 En büyük bir zâtın idamında ızzar ettiler aldırmadın
 Dostlar her şeyi ihtar ettiler aldırmadın
 Sence evlâ geldi jurnal hutbe-i irşaddan.

Taşra memurini vahşilerle hemhâlet bugün
 Kaldı birkaç hırsıza sermâye-i devlet bugün
 Âdeta etti taammüm fakrile zillet bugün
 Memleket virâneler hâlinde, aç millet bugün
 Fazladır hâlâ sarayın masrafı irâddan.
 Aylık almaz her kalemde yan gelir seksen kişi
 Birçok erbâb-ı mesâlih toplanır erkek, dişi
 Kurtarır evrâkını her kim verirse bahşışı
 Pâresiz bakeslerin Allaha kalmış işi
 Zevk alan yok hasbetenlillâh olan imdaddan.

Yirmi yıldır ettiğin elverdi âlemden sıkıl
 Ehline terk-i serîr et bir saraya var tıkl
 Böyle bir masum kavmin hâline insaf kıl
 Devleti yıktın behey Allahtan korkmaz yıkıl
 Düştüğün gün halk için mâbâd olur âyaddan
 Bil ki matemdir sonu pürneşe-i sûr olma pek
 Hep mükedderdir kulub-ı nâs mesrur olma pek.

.....

Ey Süleyman-baht tâc ü tahta mağrur olma pek
 Elhazer her sû çıkan vâveylden feryaddan. (Yücebaş, 1976: 219)

Ey Halk Uyan

Bu millette kim ehli namus olur
Olanlar ya menfi ya mahbus olur,
Fazilet, hüner akça etmez bugün,
Terakki kim isterse casus olur.

Bu millette ekser ricâl ü sudur,
Ya müsfit ya mülhit ya salus olur.
Ahali değil, sadrı â'zam bile
Muhasip huzurunda pabus olur.

“Vatan” sözleri inletir Yıldızı,
Figanlar fakat gayri mahsus olur,
Yazılsa şu her çizdiği sansörün
Mükemmel beş on cilt kamus olur

Bu Osmanlılık, Müslümanlık değil:
Memalik teyakkuzla mahrus olur.

Giranbahı gafletsin ey kavm uyan,
Uyan belki bir devri ma'kus olur,
Ezanken bu sesler uyan korkarım,
Vatan bir taningâhı nakus olur.

Bizi rûhi pâki Muhammet bile
Görür arşı âlâda me'yus olur,
Mekabirde ecdad uyanmaz diril,
Diril belki bir devri menhus olur.

Uyan durma, ey halk takey sükût,

Bu samtın sonu banki efsus olur. (Yücebaş, 1976: 219-220)

2.2.3.10 Kazım Karabekir

“Kazım Karabekir ‘in rüyasında eli bastonlu, ihtiyarca bir adam paşanın yanına gelerek kendisinin Sultan Hamid olduğunu söyler. Kazım Karabekir’e soru sorar:

Beni ve nihayet saltanatı devirenler önünde sen de vardın

Hele sonuncusunda hem mebus hem de kumandandın

İstiklal Harbi’ni sen kurdun,

Ve başı da sen buldun!

Beğeniyor musun şu hâlini?

Mahvedecekler istikbâlini,

Soruyorum şimdi:

Cumhuriyeti beğendin mi

Paşa bu soruya cevap vermek yerine sultanın yüzüne tükürmenin kâfi geleceğini düşünür; çünkü devleti ve kendilerini bu hale getiren odur:

Yunanlılar İzmir’e iradelerle çıktı

Aynı meskenet bizi de buraya tıktı:

Hizmetçi ve polis odalarına,

Gerçi yakışmıyor Cumhuriyet paşalarına

Fakat sebep hep sensin

Diye düşünürken

Mithat Paşa görünür. Paşanın elinde bir ip parçası vardır. Sultan Abdülhamid’e hitaben “buraya ne yüzle geldin?” der. Sultan bu sesin heybeti karşısında yere yığılır.

Ayağıyla bastı, sıkıştırdı Hamid’in boynunu

Ve sordu:” hatırlıyor musun bu ip oyununu?

Hamid bağılıyor: “boğma beni!”

Öpeyim ayaklarını”

Yalvarışlar sürerken Mithat Paşa da Kazım Karabekir'e sultanın kötülüklerini anlatmaktadır:

Ne meşrutiyette terakkî ettik ne de cumhuriyette,

Hâlâ bu ifritten kalan ruh her yerde,

.....

Her devirde istibdat ve kan kokusu

Türkler öldürmeyecek mi bu menhusu?

Mithat Paşa'nın ayağı altındaki sultan af dilemektedir; ama paşa bağışlamaya yanaşmaz:

-seni affetmek mi? Şahsım için olur belki bu;

Fakat ifrit ruhundan çıkan bu pis koku

Öyle bir sinmiş ki saraylarına hala

Kokuyor cunhuriyette bile bu belâ

Paşa, Kazım Karabekir'e mahşeri gezdirmek ister. Sultanı bırakırlar ve kolkola girerek uçsuz bucaksız bir meydana doğru yürürler.

Uçsuz bir meydan

Ve küme küme insan

Bir kısmı zelil, yere yatmış;

Bir kısmı bunlara ayakla basmış

.....

Her milletin böyle kümeleri yer yer toplanmış

Masumlar ayakta, zalimler yere yatmış

Yerde sürünenlerin kimliğini soran Kazım Paşa, onların sultanlarla cellâtları olduğunu öğrenir.

Yalanları, iftiraları

Her türlü yaz karaları

Bir yaftaya yazılmış

Ve göğüslerine asılmış.

Bir geçit resmi yaptık biz önlerinden

Bazı tanıdıklarım utandı benden.

Mithat paşa mahşerin kanunu anlatır:

Burası mahşermiş

Ve bu manzara her gün tekerrür edermiş

Sonra herkes yerine gidermiş

Yâni:

Toplanırmış zalimlerle mazlumlar burada

Kıyas yapılmış her gün bir arada

Haklılar hakkını istermiş

Mazlumlar zalimleri ezermiş

Mithat Paşa artık geriye dönmeleri gerektiğini söyler, Kazım Paşa ise ertesi gün mahkemede verilecek idam karaelarını düşünmektedir:

Dedim: peki! Fakat ya yarınki boğumu ne edelim?

Haydi zalimleri de getirelim buraya birkaçını

Ben taşırım

Mithat Paşa zalimlerin ibret almaları için buraya getirilmelerine yardım etmek istemez:

Bunu yaparsa yapar ancak katil takımı

Hamid yaparsa bağışlarım hakkımı

Bir lâhzada geldik bizim odaya

Hâlâ yerde yatan Hâmid'in yanına

Kâzım Paşa Sultan Abdülhamid'e hitab eder:

Dedim: ey kanlı sultan koş git!

Boğulmasın haksız yere birçok yiğit

Zalimlere anlat yaptığın iftirayı

Ve her gün çektiğin ıztırabı

Kayıp oldu hayâller birden

Ben de uyandım sıçradım yerimden. (Özgül, 1993: 213-216)

2.2.3.11 Kerküklü Şeyh Rıza

Abdülhamit Ve Kerküklü Şeyh Rıza

Yıldız'da Abdülhamit'e suikast maksadiyle patlayan bomba olayını Kerküklü Şeyh Rıza efendiye haber verdikleri zaman şair, irticalen şu beyti söylemiştir:

“Ne desem hükm-i Hüdâdır hüve yuhyi ve yümit

Yoksa maksudumuzu hâsıl ederdi dinamit!..”

O sırada yanlarında bulunan Emin Fevzi adındaki zât, şâire:

- Padişah şayet bunu işitirse sizi uzak yerlere nefyeder,” deyince, Şeyh Rıza beyti yine irticalen şu şekle soktu:

“Cümlesin hâfızı haktır hüve yuhyi ve yümit
Pâdişah zill-i Hüda'dır ona neyler dinamit!..”

(Yücebaş, 1976: 425)

2.2.3.12 Lâstik Sait Bey

Zaptolunmaz at gibi vurdun beni yerden yere!

Nesr ü nazımından neler çektim senin ey hame ben!

Hırkapuşu keyfi vali ve müşir oldum yazık!

Belki yüzlerce fakire giydirirken came ben!

Daima eylerken istihmamü tathiri beden,

Tam dokuz yıl geçti kat'â girmedim hammama ben!

Şiddeti tazyikten yıllarca imkân bulmadım

Halini evlâdımın tahkiku istilâma ben.

Bir kitap ve bir varak vermezler insaf eyleyip

Suphumu fikrimle isal eyler oldum şâme ben!

En hasu eyyam edersen en büyük bayrama ben!

Devlet ü millet utansın böyle istipdattan

Eyledikçe bundan gayret ömrümü itmama ben! (İrtem, 1999: 198-199)

2.2.3.13 Mehmet Âkif Ersoy

Tevhîd yahud Feryâd

...

Bir şahsa esîr olmayı bir koskoca millet,

Mekrinle mi yâ Rab sanıyor kendine devlet? (s.35)

...

Köse İmam

...

Bir fenalık görerek, yapma, desen alınına ta

İniyor hatt-ı celisiyle Hamîdî tuğra! ²³ (140)

İstibdad

Kardeşim Midhat Cemal' e

Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdad,

Bıaktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yad!

Diyor ecdadımız makberlerinden: "Ey sefil ahfad,

Niçin binlerce ma'sum öldürürken her gelen cellad,

Huruş etmezdi, mezbuhane olsun, kimseden feryad?

Otuz milyon ahali, üç şakinin böyle mahkûmu

Olup çeksin hükümet namına bir bar-ı meş 'umu!

Utanmaz mıydınız bir, saysalar zalimle mazlumu?

Siz, ey insanlık isti' dadının dünyada mahrUm u

²³ II. Abdülhamid'in tuğrası. Burada Sultan Hamid'ci diye damgalanmak anlamında kullanılmış. (A. Vahap Akbaş)

Semalardan da yüksek tuttunuz bir zıll-i mevhumu!"
 O birkaç hayme halkından cihangirane bir devlet
 Çıkarmış, bir zaman dünyayı lerzan eylemiş millet;
 Zaman gelsin de görsün böyle dünyalar kadar zillet,
 Otuz üç yıl devam etsin, başından gitmesin neket...
 Bu bir ibrettir amma olmıyaydık böyle biz ibret!

Sema-peyma iken râyâtımız tuttun zelil ettin;
 Mefahir bekleyen abadan evladı hac ettin;
 Ne ali kavm i dik; hayfa ki sen geldin sefil ettin;
 Bütün ümmid-i istikbali artık müstahil ettin;
 Rezil olduk. Sen ey kâbus-i huni, sen rezil ettin!
 Hamiyyet gamz eden bir pak alın her kimde gördünse,
 "Bu bir cani!" dedin sürdün, ya mahkûm eyledin hapse.
 Müvekkel eyleyip casusu her vicdana, her hisse.
 Düşürdün milletin en kahraman eviadinı ye'se ...
 Ne mel'unusun ki rahmetler okuttun ruh-i İblis'e!

Değil kâbusun artık devr-i devlet intibahındır.
 Gel ey nazende hürriyyet ki canlar ferş i rahındır.
 Emindir mevki'in: En pak vicdanlar penahındır.
 Serapa mülk-i Osman! müeyyed taht gahındır.
 Serir ara yı ikbal ol ki: Bir millet sipahındır. (Ersoy, 2007: 15)

Vâiz Kürsüde

....

Yazık ki sen şu büyük ruhu şerm-sar ettin:
 Bütün ekâbir-i İslam'ı küfre çiğnettin! (Ersoy, 2007: 260)

....

Dilencilikle siyaset döner mi, hey budala?
 Siyasetin kanı: Servet, hayatı: Satvettir,
 Zebun-küş Avrupa bir hak tanır ki: Kuvvettir.
 Donanma, ordu yürürken muzafferden ileri,
 Üzengi öpmeye hasretti Garb'ın elçileri!
 O ihtişamı elinden niçin bıraktın da,
 Bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında?
 "Kadermiş!" Öyle mi? Haşa, bu söz değil doğru:
 Belanı istedin, Allah da verdi ... Doğrusu bu
 Taleb nasılsa, tabi'!, netice öyle çıkar,
 Meşiyetin sana zulmetmek ihtimali mi var?
 "Çalış "" dedik çe şeriat, çalışmadın, durdun,
 Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!
 Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup araya,
 Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!

Siz, ey bu yangını ihzar eden beş altı sefil,
 Ki ettiniz bizi Hırvat'la Sırb'a karşı rezil
 Neden Halife'ye Kur'an'la bağlı Amavud'u(l)
 Ayırdınız daharab ettiniz bütün yurdu?
 Nasılmış, anlayınız iddia-yı kavmiyyet?
 Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki bir millet!
 Siz, ey bu zehri en evvel kusan beyinsizleri
 Kaçıp da kurtuluruz sandınız ... Fakat, ne gezer
 Bugün belanızı bulmuş değilseniz, mutlak,
 Yarınki saikalar beyninizde patlayacak! (Ersoy, 2007: 292)

Berlin Hatıraları

Nasıl bu memleket atiden olmasın nevmid?
 Ufuklarında sönük bir ziya, cılız bir ümid

Belirmesiyle, bakarsın, deminki baykuşlar,
Meşimesinde fezanın o nuru boğmuşlar! (Ersoy, 2007: 340)

Âsım

Ah o Yıldız'daki baykuş ölüvermezse eğer,
Akıbet çok kötü ... " dibace-i ma'lumiyle,
Söze girdim. (Ersoy, 2007: 401)

....

Kadri Bey sağdı, Trabzon'da henüz valiydi.
Yine bir dolduran olmuştu ki Abdühamid'i,
Karakoldan dediler: "Şimdi, İmam, Erzurum'a!"
Bir de kış, bir de kıyametti ki artık sormal
Tıktılar, çalyaka, bir tekneye; sırtım gevşek (Ersoy, 2007: 414)

Asım

Belki kırk elli bin askerle sarılmış Yıldız,
O silahşorlar, o al fesli herifler sayısız,
Neye mal olmada seyret herifin bir namazı:
Sade altmış bin adam kaldı namazsız en azı! (Ersoy, 2007: 414)

...

Dedimki "bunca zamandır nedir bu gizlenmek?
Biraz da meydana çıksan da hasbıhal etsek.
Adam mı cin mi nesin? Yok ne bir gören ne eden;
Ya çünkü saklanıyorsun bucak bucak bizden.
Değil mi saklanıyorsun, demek ki korkudasın;
Ya çünkü korkan adamlar gerek ki saklansın
Değil mi korkudasın, var kabahatin muhakkak..." (Ersoy, 2007: 416-417)

2.2.3.14 Mehmet Emin Yurdakul

Ya Bir Mezar Ya Zindan

Bu millete zâlîme dinsizden çok kinler var

Bir taht âdil değilse mihrâb olsa parçalar.

Sen bugünden kork, sakın;

Elindeki kuvvetle kalbin gurur duymasın.

Zirâ, senin yedi kat surlu büyük sarayın,

Dört yanını kuşatan hafiyeler alayın,

O ateşin, demirin,

O zindanın, sürgünün, cehennem, her şeyin...

Bir milletin önünde bir örümcek ağıdır;

O bir saat içinde bu kuvveti dağıtır;

Anlatır ki: Âdalet, her bir şeyden yücedir;

Mazlumların kolları birer polat pençedir;

Hak girmeyen sarayın âkıbeti: Kül, duman;

Müstebidin nasibi: Ya bir mezar, ya zindân!

(Türk Sazı)

Vur

....

Vur, katlin o kızıl sapanlarıyla

Dünyaya ölümler ekenleri vur;

Vur, zulmün o kanlı organlarıyla

Bir kavmi iplere çekenleri vur.

Vur etten kemikten saraylar kuran

O vahşi ruhları ezmek için vur

Dört büyük rüzgâra küller savuran

O mücrim elleri kesmek için vur.

1921 (Mustafa Kemal)

Biliniz ki Ey Gaddarlar!

Evet sizler, varın bize asla şiir yazdırmayın;
Şu millete can verecek hiçbir kitap basdırtmayın
Vahşet tamam olmak için her mektebi kapattırın;
Buhâri-i Şerif gibi Kur'ân!'ı da toplattırın.

Eğer bundan ümidiniz fikirleri körletmekse,
Karanlıklar içersinde korkusuzca zulm etmekse
Şunu iyi biliniz ki ey gaddarlar
Bugün sizin karşınızda feryâd eden bir millet var.

O millet ki kuru toprak üzerinde zelil, sefil
Ettiğiniz zulümlerden bir dakika rahat değil;
Arkasında bir ağır yük, yakasında demir pençe,
Zavallıya ömür demek en acıklı bir işkence.

Sorarım ki hangi millet bu hayata katlanmıştır
Köleliği kendisiçün bir mukaddes hak sanmıştır?
Zulme karşı kahramanca durmamıştır?
Onun kaplan kafasına yumruğuna urmamıştır?

Bu âlemde insanları hür yaradan Cenâb-ı Hak
Her millete zincirini kırdırtmıştır, kırdırtacak;
Hırsızlıklar en beyinsiz cahillere fikir verir,
Zalimlerin kendileri mazlumlara yol gösterir.

İşte, sizin zulmünüzün kudurduğu şu toprakta
Bu millet de bir inkılab tarihini okumakta;
Her bucakta yanık yanık inilleyen mazlum sesi
Onun için en ateşli bir ihtilâl manzumesi!.. (Tansel, 1989:72)

Vatan Tehlikede

Şu istibdad hükümeti Türkiye'ye tehlike!

Bakın, mes'ud etmek için herşey olan bir ülke,

Her kuvveti maksadına râm eyleyen bir ümmet

Üç kıt'ada cihangirce hüküm süren bir devlet.

Şu saatte bir karanlık uçurumun üstünde,

Tüy ürperten bir ölümün önünde!

Zira mülkte adalet yok, hürriyet yok, hukuk yok;

Hükümette haksızlık çok, ahaliye zulüm çok!

Her bucakta demir elli istibdad;

Her bucakta kaplan dişli cehâlet;

Her bucakta ölüm yüzlü sefâlet;

Her bucakta bin inilti, bin feryâd!..

İşte size İstanbul ki, tamamıyla eski Bizans, o Babil!

Sarayları kasab-hane, mektepleri birer fesad ocağı;

Kışlaları mahbushâne meclisleri birer casus yatağı

İş başında olanları hep zelil!

'Abdü'l-Hamid istiyor ki, "Hukuk!" diye haykıracak üdebâ,

Zalimleri şeri'atin kılıcıyla devirecek ulemâ...

Otuz yıldır işlenen zulümleri hep adalet bilsinler;

Tarihini kirlettiği toprağın,

Bir paçavra eylediği bayrağın,

Nâ-hak yere döktürdüğü kanların,

Yaktığı canların

Sorulacak hesabını zihinlerden silsinler

Vükelâsı kendisine Tanrı gibi tapsınlar;

Emredince Peygamber'in merkadini satsınlar

Beytullah'a mancınıkla ağır taşlar atsınlar

Herbir zulmü, fenalığı irkilmeden yapsınlar!

Şu zavallı millet için Meşrûtiyyet cinâyet;

Adaleti düşünen baş ezilir,
Müsâvâtı söyleyen dil kesilir;
Hürriyetle çarpınan kalb hâindir.

Edebiyat, ilim, san'at, tarih, hukuk, hep yasak;
Memlekete yeni tâli' verecekler kör, çolak;
Onun için hamiyet,
Vatan aşkı, millet sözü, bir makale, bir şiir
Bağışlanmaz suçlardır ki bu uğurda her gence
Vahşileri utandıran türlü türlü işkence;

Zindanlarda bu mazluma zincirler
Bî-çareye kızdırılmış demirler,
Bî-çâreye soğuk sular, tomruklar,
Murdar sözler, yumruklar;

Bî-çâreye Marmara'da kanlı kanlı ölümler,
Bî-çâreye hiçbir yerde yapılmayan zulümler!...

İşte size taşralar ki her bucağı bir harabe, bir mezar!
Köylerinde iniltili kulübeler, örümcekli boş hanlar;
Dağlarında dönmez olmuş değirmenler; soygun vermiş kervanlar,
Her yerinde yangın, yağma, zulüm var!

Abdülhamid istiyor ki vatan için silahlanan askerler,
Herkes gibi rahat ömür sürmek için doğmuş olan rençberler;
Kendisinin hayvanlaşmış birer miskin esirleri olsunlar.

Duvarlarda paslı kalan oraklar,
Alevleri kör parlayan ocaklar,
İşsiz- güçsüz, çırılçıplak bir millet,
Şu harâbe memleket

Birçok doymaz tama'lara milyonları bulsunlar
Valileri Beytü'l Mâl'den avuç avuç çalsınlar;
"Para!" diye yetimlerin evlerini yıksınlar;

Asker ırzı gelinleri zindanlara tıksınlar;

Hastaların altlarından döşekleri alsınlar ...

Ta'li demekbir acıklı felâket;

Hayat demek bir sürekli esâret;

Hakkâniyet bir kuru laf, bir yalan;

Her mahkeme zayıflara zulm eyleyen bir kuvvet;

Herbir kanun fakirleri mahkûm eden bir âlet.

Onun için bu dünya,

Bir yalancı cennet gibi güzel olan şu vatan

Bir cehennem sayılır ki burda bahtsız hemşehri,

Me'murların ağaların mazlum, âciz esiri;

Bütün yükler bu sefilin sırtında;

Zavallıcık hergün kırbaç altında;

Zavallıcık evsiz- barksız, ocaksız,

Tohumluksuz, topraksız;

Zavallının sopan süren karıcığı ekmeksiz;

Zavallının körpe kuzu yavruları gömleksiz!..

Vatandaşlar, hür ve mes'ud ömür sürmek bir hakken

Esir olmak mazlum olmak sefil olmak bu neden?

Bu milletin çektiği ne? bu istibdad ne demek?

Bir hamiyet göstermezsek vatan elden gidecek!

Kanlarımız kurudu mu kollarımız çolak mı?

Vazifemiz hayvan gibi durmak mı?

Hayır, hayır... Fedâ'ilik gömleğini giyerek,

Yüksek sesle "Meşrutiyet yâhud ölüm! "diyerek,

Hürriyetin bayrağını açalım;

Zalimlerin önlerine çikalım;

İstibdâdı temelinden yıkalım;

Bu uğurda kanımızı saçalım!.. (Tansel, 1989: 75)

10 Temmuz**İttihat ve Terakki Cemiyetine**

Şu dağların, ovaların sesine kulak verin;
Bakın, her yerde sanki coşkun deniz gibi bağıyor.
Evler, köyler zincirleri parçalayan beldelerin,
“Ya hürriyet ya ölüm” türküsünü çağırıyor.

Hani nerde ağızları kilitleyen o pençeler,
Ahâlinin kuvvetini hiçe sayan o yiğitler?
Hani nerde hür başlara mezar kazan o geceler,
Bir intikam saatinden çekinmeyen müstebidler?

Esir millet yaratmayan Adil Allah
Bize dahi “Kalkın” dedi
Elimizde parıldayan keskin silah
Bugün zulmü kahreyledi.

Titreyiniz, zira sizler bize karşı cellâttınız;
Bağrımıza urduğunuz demir gibi kalpsizdiniz;
Yüzbinlerce anaları, oğulları ağlattınız;
Düne kadar evler yıkan, canlar yakan hep sizdiniz.
Aklınıza gelmezdi ki hiçbir vakit zincir, zindan
Kalplerinde vatan aşkı çarpanları titretemez;
Hürriyetin o mukaddes ru’yaları alev saçan
Alınlardan en sönük bir kıvılcımı körletemez.

Esir millet yaratmayan Adil Allah
Bize dahi “Kalkın” dedi
Elimizde parıldayan keskin silah
Bugün zulmü kahreyledi

Bugün eski bir dünyanın yıkıntısı üzerine
 Doksanüç'ün meşrûtiyyet saltanatı yükseliyor;
 Orhanlar'ın Selimler'in o sevgili illerine
 Bir Kânun-i Esâsi'yle yeni baştan can geliyor.

Bundan sonra her Osmanlı şu Türkiya toprağında
 Ma'bediyle mektebiyle her şeyile hür olacak
 Bir ak-mermersaray kadar emin olan ocağında
 Bir padişah gibi ömür sürmek için hak bulacak.

Esir millet yaratmayan Adil Allah
 Bize dahi “Kalkın” dedi
 Elimizde parıldayan keskin silah
 Bugün zulmü kahreyledi

Evet artık hiçkimseye zulüm pençe salmayacak;
 Bir kuvvetli tarafından zayıf malı yenmeyecek
 Yurdun hiçbir bucağında hâkim mahkûm kalmayacak
 “Bu Efendi, bunlar dahi kölelerdir” denmeyecek.

Hâkir köylü diyecek ki “Bugün ben de bir ağayım;
 “Adaletin huzurunda zenginlerle müsaviyim;
 “Hür ve mes'ud bir vatandaş olduğumu duymadayım;
 “Ağlımın, çiftliğimin, her hakkımın sahibiyim”

Esir millet yaratmayan Adil Allah
 Bize dahi “Kalkın” dedi
 Elimizde parıldayan keskin silah
 Bugün zulmü kahreyledi

Ey Dicle'nin Sakarya'nın ve Fırat'ın çocukları
 Vatanımız tâli'ni bugün bize terk ediyor;

Doğduğumuz bu yerlerin kara yaslı ufukları
 Kadın, erkek her bir asil evladından iş istiyor.
 Zalim devrin bize miras bıraktığı harabeler
 Bizim kardeş zekamızın nurlarıyla uyanacak
 Şu zavallı ıssız köyler şu karanlık kulübeler
 Bizim kardeş kalbimizin ateşiyle canlanacak

Esir millet yaratmayan Adil Allah

Bize dahi “Kalkın” dedi

Elimizde parıldayan keskin silah

Bugün zulmü kahreyledi

Biz istersek hürriyetin kanadının gölgesinde
 Asırları öğündüren dehamızı parlatırız
 Büyükm ırklar yurdu olan şu zengin Şark ülkesinde
 Yarın yine bir şerefli medeniyet yaratırız.

Dünya dahi öğrenir ki bizim gibi bir milletin
 Her cehennem ateşini söndürmeğe gücü yeter
 Şu demirden yumruğumuz zulüm gibi sefâletin
 Taassubun ceahlin dahi başlarını kırar, ezer!

Esir millet yaratmayan Adil Allah

Bize dahi “Kalkın” dedi

Elimizde parıldayan keskin silah

Bugün zulmü kahreyledi (Tansel, 1989: 79)

Nifâk

Ey vatanın ufkunda ıslık çalan baykuş ses!

La’net sana, sus, boğul; kahkahanı artık kes²⁴

Evet, senin fırtınan her boradan zâlimdir:
 Senin alçak hırsların girdâblardan derindir;

²⁴ *Türk Yurdu* mecmuası bu basımında, bu beytin üzerinde, *Vatandaşlarım*’a hitâbı vardır. (F.A.T)

Senin kanlı kinlerin kayalardan keskindir:
 Senin mel'un rüzgârın dünyâları titretir:
 Bir devleti öyle bir felâkete düşürür,
 Tehlikeye atar ki, burda büyük bir millet,
 Şeref, namus, hürriyet,
 Bir geminin enkâzı gibi batar ve çürür.

Ey târihin feneri! Sen bizlere ışık ver;
 Kurtarıcı nurunu şimşek gibi parıldat;
 Gözümüzü kör eden karanlığı aydınlat;
 Neredeyiz? Nereye gideceğiz? Yol göster!

Ve göster ki, zamânın kumlarında kaç mezar,
 Şu uğursuz nifaka kurban olmuş kaç vatan,
 Kaç zavallı Hindistan,
 Kaç zavallı Buhâra, kaç zavallı Kırım var?...

(Tansel, 1989: 106)

Matbû'ât Nizam-nâmesi Yâhud İlk Hücum

Türkiye'nin Evlâdları'na

Meşrûtiyyet ve istibdad... Bu ne demek, nasıl hak?
 Bugün de mi fikirlere, ağızlara kelepçe?
 Bugün de mi hürriyete, adalete işkence?
 Bugün de mi eli kalem tutanlara zindanlar?
 Bugün de eserlere külhanlar?
 Demek, millet bugün dahi keyfe kurban olacak!

Cenâb-ı Hak bize dahi vicdan, hukuk vermişken,
 Fenâlıklar, tehlikeler karşısında, "Sus!" demek,
 Bizim birer mezar taşı olmamızı istemek,

Ruhumuzda feryâd eden hamîyyete hakâret,
 Bizi esir etmecliğe cesâret...
 Böyle bir hak size kimden verilmiştir, nereden?

“Matbû’atta taşkınlık var, dedikodu kalkmalı!”
 “Eğer maksud bu olsaydı, yalan böyle olmazdı!
 “Hürriyeti öldürecek maddelerle dolmazdı.
 “Hayır, bunlar birer maske, birer âdi bahâne;
 “Asıl sizin hücûmunuz şu tâli’siz, zavallı
 “Meşrûtiyyet binâsının üstüne!”

Lâkin bunu biliniz ki şu Türkiye toprağı
 Meşrûtiyyet hukûkundan eğer mahrum kalırsa,
 Onu yine bir istibdad pençesine alırsa,
 Şu Avrupa behemehâl bizi taksim edecek,
 Âh o zaman ne tac, ne taht, ne Osmanlı bayrağı,
 Ne de vatan, hepsi hepsi gidecek!...

(Tansel, 1989: 314)

Halk

25.

“Hürriyet aşkını kanla söndürüp
 Bir zelil kölelik ahlâkı verdi,
 Vatanı bir ıssız çöle döndürüp
 Açlığı: “Kanâ’at” diye gösterdi!

26.

Bu iğrenç put-perest devrini açtı,
 Taht’a baş eğdirdi, “İbadet” diye;
 Kalblere bedkâmlık tohumunu saçtı,
 Ayaklar yalattı, “Sadakat” diye!

27.

En vahşî, en alçak menfa'ât için,
Zâlîme, oğulla kardeş sattırdı;
Kanlarla, leşlerle ticâret için
Bal ömre bir kâtil agu kattırdı.

28.

Bu kara, bu kızıl devri yakacak
İstibdat düşmanı kahraman nerde?
Bu devri mezara sürüp tıkacak
Hürriyet âşıkı ulu can nerede?

(Tansel, 1989: 332)

Devrim*Türk Milleti'ne*

Ne kadar yazık ki, Türk'ün tahtında
Yine bir müstebid hükmediyordu;
Sarayın alçakça mekri altında
Bir devlet batıyor, yurd gidiyordu. (Tansel, 1989: 394)

2.2.3.15 Münif Paşa**Kıt'alar****Sultan Hamid'in Cülusuna**

Halkın muradı Hazret-i Sultan Murad imiş
Hakkın muradı Hazret-i Abdülhamid imiş
Her işde mülk-i millet için hayr-ı mahz olan
Elbette mayürad değil mayürîd imiş. (Yücebaş, 1976: 224)

2.2.3.16 Nihat Sami Banarlı

Nihat Sami Banarlı, II. Abdülhamit devrinde Fizan'a sürülen bir bahriyelinin ağzından aşağıdaki şiiri yazar:

Fizan Türküsü

Yakası çifte de çapalı adalım aman sen kime yandın?

Fizan'a gideni gideni Şaziyem aman gelmez mi sandın?

(Halk türküsü²⁵)

I

Yakasına da çifte çapa vuruldu

Kumandan önünde sıra duruldu.

Adalım seçilip sürgün sürüldü!

Göğsü de tomurca, beli de ince

Şaziyem sen buna nasıl inandın?

Fizan'a gideni gelmez mi sandın?

Şâziyem bir koca paşanın kızı

Som altın, paşanın sırma omuzu.

Gözleri dolundu, soldu benizi

Adalar morarıp seçilmeyince.

Şaziyem sen buna nasıl inandın?

Seninçün sürülen dönmez mi sandın?

Adalım, bu yosma sana yanıktı,

Gözlerin ondan mı yükseğe baktı?

Gönül, su misali kaynayıp aktı,

Şeytana uyup göz göze değince...

Şaziyem sen buna nasıl inandın?

Gidenler bir daha gelmez mi sandın?

²⁵ İstibdat devrinde Fizan'a sürülen bir bahriyelinin bu manzum macerasını, aynı mevzuda zarif bir makale yazmış olan Refik Halid'e ithaf ediyorum. N.S.B.

Göğsünden de gümüş nişan söküldü

Ak beyaz gömleğe yaşlar döküldü.

Koskoca levendin boynu büküldü:

O güçlü bilekler zincirlenince...

Şaziyem sen buna nasıl kandın?

Zincirli gidenler dönmez mi sandın?

II.

Fizan dedikleri bu yer çöl müdür?

Düşmanlar burda dost, dostlar el midir?

Şâziyem gözümde akan sel midir?

Saçların dağılıp, yere değince?

Şaziyem sen buna nasıl kandın?

Bu zincir saçından muhkem mi sandın?

*

Yürü! Halep, yürü! Mersin Adana...

Bir yiğit sürgünden kaçmış vatana.

Bağrına bastırsın doğuran ana,

Feleğin çaldığı geri dönünce...

Şaziyem sen buna nasıl kandın?

Fizan'a giden gelmez mi sandın?

*

Şâziyem... Şâziyem. Gelin olmuşsun!

Daha dün benimdin elin olmuşsun!

Adalım, sen ne boş yere solmuşsun?

Araya bir zengin rakip girince,

Sürgün giden fakir, dönmez mi sandın?

Gözü yaş, ömrü boş adalım yandın!...

Yedigün: 4.11.1945 (Yücebaş, 1976: 470-471)

2.2.3.17 Ömer Seyfettin

Rondo (Rondeau)

Söndün ebediyyen, zulmetler içinden
 Âfâka bakan nazrelerin, kırmızı şu'len?
 Karşında hani secde eden eski köpekler?
 Tarsinine sarfeylediğin bunca emekler
 Bîhûde imiş, ner'de o yüksekteki kal'en?
 Gözyaşalrı, kanlar, alevlerle zer-efken
 Sinende yanan gizli cehennem coşuyorken
 Doğmuş gibi bâlây-i ru'ûdunda melekler

Söndün ebediyyen...

Güldü yüzü ma'sûmelerin, valideler şen,
 Virâneler oldu yine birdenbire gülşen;
 Bülbüller ötüp, baykuş uyur gölgeli renkler
 Bir fecr baharıyla açıldı! Yine bekler
 Üstünde hayâlât-ı şehîdân... fakat sen

Söndün ebediyyen... ²⁶ (Tansel, 1972: 19)

Temmuz

Binlerce ihtirâm sana ey mâh-ı muhterem!
 Her milletin esâreti hürriyet oldu bak
 Âğuş-i hâr-i mes'adetinde. Nasıl demem,
 "Sensin şuhûr ve ezmineye nûr-ı tâc ve tâk!"

Verdi hulûlün işte o hâinlere nedem;
 Yoktur vatanda şimdi ne bir fitne-i firâk,
 Ne bir figân-ı târ... evet ey âfil-i 'adem

²⁶ Bahçe mec., yıl I, c II., nu. 39, 5 Mayıs, 1325 (18 Mayıs 1909). Perviz takma adıyla neşredilmiştir. (F.A.T)

Deycûri-i şimâl ve cenûb, zulmet-i 'Irâk
 Temmuz... bu nâmı yazmalı târih-i 'âleme
 Altun hutut ile; onu ahlâf-i dâime
 Etsin hayât-ı hür yine bir 'îd-i pür- surûr.

Eyyâm-ı ihtişâm-ı sa'idinde aldı kâm
 Gençlik, bütün milel, bu ahrâr-i bî-vakûr;
 Ey mâh-ı muhterem! Sana binlerce ihtirâm! (Tansel, 1972: 59)

2.2.3.18 Süleyman Nazif

Ey Ebnâ-yı Vatan

Ey Ebnâ-yı Vatan şiiri ile ilgili Önder Göçgün'ün fikirleri şu şekildedir:

Nitekim 7 Ağustos 1897 tarihli ve aşağıdaki mısralarla başlayan "Ey Ebnâ-yı Vatan" başlığını taşıyan şiiri; İstibdat'ın eziyet, dert, sıkıntı ve korku dolu baskıcı yönetimine karşı, bu ülkenin çocuklarına hitaben Namık Kemal yolunda kaleme alınmış ve zâlimlerden, gaddar, acımasız kişilerden merhamet dilemek ve beklemek yerine, kendileriyle mücedele edip, savaşılarak vatanın kurtuluşu için kanını akıtmaktan bile çekinmemek gerektiğini vurgulayan, dolayısıyla buram buram mertlik, yiğitlik, cesaret ve kahramanlık kokan bir "milli serzeniş" tir. (Göçgün, 2010: 25-26)

İşte gül-zâr-i vatan mahv oldu istibdâd ile
 Bizden istimdad eder her zerre bir feryâd ile
 Geçmesin eyyâmımız beyhude istimdâd ile
 Pençeleşmek muktazi gaddâr ile, bî-dad ile
 Zulm ü istibdâd devri derd ü ye's eyyamıdır
 Arkadaşlar kan dökün kan dökmenin hengâmıdır.

Arkadaşlar, kan dökün tâ cûşa gelsin kâinât
 Lerze-bahş olsun cihana bizdeki azm ü sebât
 Zillate, ömre müraccahtır şerefli bir memat
 Ümmete lazım değildir böyle efsürde hayât
 Zulm ü istibdâd devri derd ü ye's eyyamıdır
 Arkadaşlar kan dökün kan dökmenin hengâmıdır.

Her tarafta bir enîn-i dâimi cûşan iken
 Midhat'ın evlâdına lââyık mı kayd-ı hıfz-ı ten
 Bak şehid-i a'zama yatmakta bî-kabr ü kefen
 Böyle feryad eyliyor şimdi civâr-ı Kâ'be'den
 Zulm ü istibdâd devri derd ü ye's eyyamıdır
 Arkadaşlar kan dökün kan dökmenin hengâmıdır.

1897, Gizli Figanlar (Akyüz, 1985:

396)

Gazel

(...)

Mezâr ü mahbesi arz eylemekte istibdâd;
 Hamiyet ehline şimdi “beğen beğen!” diyerek.

1893 Gizli Figanlar (Göçgün, Süleyman Nazif,

2010: 35)

Gazel

(...)

Harîm-i adli, istibdat ile yıkılmışken ey gaddâr,
 Ne yüzle azm edersin, der- geh-i Yezdân'a bilmem ki!

1893 Gizli Figanlar (Göçgün, Süleyman Nazif, 2010: 36)

2.2.3.19 Süleyman Nesip

(1866-1917)

Kıt'a

Düşman kapıda biz yine bî kayd-ı mübalât;
 Evvelce nasılsak yine aynıyle o meşrep.
 Hep “sen ve ben” âvâz-ı hârisanesi heyhat!
 Öldür bizi, kahret bizi, mahvet bizi Yarab!...

(Süleyman Paşazade Sami) (Yücebaş, 1976: 416)

2.2.3.20 Şair Eşref

Deccal

Şair Eşref, Abdülhamit istibdatının koyulaştığı zamanlarda tevkif edilip İstanbul'a gönderilmişti. Bir sene mahpus olup sonrasında Mısır'a kaçmış, şiir kitaplarını burada çıkarmıştır. Abdülhamit kendisini İstanbul'a çağırsa da o gelmek istememiş, mücadelesine devam etmiştir.

“Bâis oldu hüsn-i hizmet nice mağduriyete
Padişahım lütfuna arz-ı dehâlet eylerim
Ben Daday'ı paytaht olsa dahi etmem kâbûl
Kişver-i Çin içre <vay hay vay> a hicret eylerim” (Göçgün, 1988: 5)

“Ey vatan ver elini bir sıkayım!
Elimizden gidiyorsun adiyö...
Çeşm-i şefkat ile baktıkça sana
Beni mahzun ediyorsun adiyö...” (Göçgün, 1988: 6)

“Padişah'ım oku, insâf ile hak ver kuluna,
İnfi'âl eyleme, DECCÂL'ı görürsen şâyed;
Gördüğüm zulmü, cihâna duyurursam çok mu;
“Her ki zahmî hôred elbette figâni dâred” (Her yarası olanın; elbette ağlayıp, inlemesi, ahı tutar.)

Cülûsundan beri millet perişan oldu her yüzden,
Mezâlimden serâser olmadı gitti vatan hâli;
Müsâdif olduğuyçün her belâya asr-ı menhûsen,
Bi-iznillah çıkardım Padişâh'ım ben de DECCÂL'ı! “(Göçgün, 1988: 9)

Böyle bir âdi seyahatten mücerred maksadım,
Bastığım toprakta Osmanlı, Acem, Rus olmasın;

İsterse kim, öyle bir hürriyet almış memleket...

Olmayınca âdemin bir cürmü mahbûs olmasın!" (Göçgün, 1988: 10)

Oldu 10 Temmuz'da palyaço gibi bir maskara;

Giydirildi çingiraklı bir külâh hürriyete!

Bizden âlâ mı boyar eşşek acep Kayserililer?

Eski istibdadı soktuk rengi Meşrutiyete! (Yücebaş, 1976: 550)

Eğer millet eşekse sen eşekler padişahısın

Beraat eylemek mümkün müdür, söyle bu suretten

Besmele gûş eyleyen şeytan gibi

Korkuyorsun hôt dese bir ecnebi

Padişahım öyle alçaksın ki sen

İzzet-i nefsin Arap İzzet gibi. (Çoruk, 2008: 16)

İstimdâd

27 Ramazan 1323/ 1905 'te Mısır'da basılan 8 sayfalık bu eser, 23 bendden oluşmuş bir Muhammes'dir. Şairimizin; Hz. Peygamber'e hitaben, Padişah II. Abdülhamid'den şikâyetlerini dile getirmektedir.

“Açıkken ehl-i İslâm'a sebinin yâ Resulullah

Ne hakkı var kapatsun bir dalîlin yâ- Resûlullah

Adâlette Sen'in yokken adilin yâ – Resûlullah

Edüp mahkûmu bir hizb-i kalîlin yâ- Resulullah

Bizi ezdikçe ezmekde vekilin yâ- Resulullah

(...)

Usandık bıttık artık biz bunun hükmünden illâllah

Denilmez doğrusu milletçe bundan sonra eyvallah

Zamanında bunun Osmanlılıktan eyledik ikrâh

Görürken, hûn-ı masûmîni yerde Hazret-i Allah
Nedir manâsı bilmem Selsebil'in yâ- Resûlallah”

“Padişah’ım hocasın milletine hakkıyla
Öğredirsin nice esrârı kitabsız fensiz
Biz anarşist ile bombun maşin enfernalin
Ne demek olduğunu öğrenemezdik sensiz!”,

Şâh ve Padişah

15 Kanûn-ı evvel 1324/15 Aralık 1906’da Mısır’da İctihad Matbaası’nda basılan ve ön kapağında:

“Okurken pek kusûra bakma zât-ı muhterem mu’tad
Eder sehv-i mürettibden bu ŞÂH ü PÂDİŞAH feryâd “

beyti vardır. 16 sayfalık bu eserin 2 yıl sonra Rusçuk’ta ikinci bir yayımı daha gerçekleştirilmiştir.

“Muhyi-i Devlet-i Aliyye-i İrâniyye A’lâ-yı Hazret-i Muzafferüddin Şâh- Yahûd-
Abdülhamîd’e Son Bir Ders-i İntibâh”

Altbaşlığı ile Kaside tarzında kaleme alınan kitapta; aslen Türk soyundan gelen İran hükümdarı Muzafferüddin Kaçar Şah övülürken II. Abdülhamid:

“Bizimki ehl-i hayrın yaptığı kanûnu nehyetti
Vücûdu oldu mülk ü milletin bâdi-yi hüsrânı

Hafıyye olmayanlarca belâdan kurtuluş yokdur
Denizde boğdurur, ya habseder erbâb-ı vicdânı

Cemaatsiz cevâmi âşîyan-ı ankebud oldu
Namazdan kaldırup nefy eyledi birçok müselmânı”

gibi beyitlerle yermektedir. (Göçgün, 1988: 11-12)

Deccâl- İkinci Kitap

1907 Mısır'da basılmıştır. "Tasvir-i Ahvâl" ile Padişah hedef alınmıştır:

"Zulm-i Sultan'a sükût etmemek isyân gibidir

Cop yiyip, "Of!" dememek ni'mete şükrân gibidir

Etmeli habse girip nefye giderken duâ

Çünkü Sultan'a duâ bâ'is-i gufrân gibidir (Göçgün, 1988: 13)

Hep duâ eyleyelim, Rabbim akıllar versin

Yılda yüz bin kişi bir vehmine kurbân gibidir

Vech-i maymununu bir kerre görenler bayılır

Kafası balkabağı, burnu badılcan gibidir

Etsek insâf ile âyine-i tarihe nazar

Geçmişin hangi meşâhiri Hâmid Han gibidir

Dâima zabt-ı memâlikdi Timurlengin işi

Bu verir isteyene sâhib-i ihsânmgibidir

Devr-i Haccâc'ı da Cengiz'i de az çok tanırız

Bunların hangisi âyâ şeh-i devrân gibidir

Pek zekidir bu güzel işleri hep kendi yapar

Diplomatlar da bunun aklına hayrân gibidir

Kurenâsında bir âdem denecek adam yok

Asdikadan geçinenler bile Mervân gibidir

Kuyruğu böyle kuşun böyle olursa çok mu
Bende- gâmi o delikanlıya şâyân gibidir

Vükelâyı sıraya çeksen eğer zâhir olur

Kimisi hırsız, uğursuz kimi nâdân gibidir” (Göçgün, 1988: 70-77)

Hasbihal yahut Eşref ve Kemal: 1908 Mısır’da basılmış. 72 sayfa. Hürriyet Kasidesi’ne tehzil ve zeyl şeklinde yazılmıştır.

“Otuz yıldan beri biz kestik ümidi selâmetten
Rezâletle çekilmek üzreyiz artık hükûmetten

Hafıyye oldu millet fârig oldu başka hizmetten
Kuru bir iftira etmezse evlâdır i’ânetten

Hamîr-i mâyesi bir semm-i kâtildir cevâsisin
Halas olmaz hamıyyet-mend olanlar zehr-i mihnetten

Mu’îni Padişah’ın birtakım ehl-i cinayettir
Ocak söndürmeği şimdi sayarlar hüsn-i hizmetten

Çıkarsan Yıldız’a tıynet değiştirmez işte Zıllullah
Utanmaz kendi nefsinden hayâ etmez melâmetten

Açıktır bâb-ı mahbes ihtilâf-ı kavlı-i millette
Eder menfâ ta’addüd ittihâd-ı re’y-i ümmetten

Nasıl zencîre vurdu yirmi milyon şîri bir maymun
Utansun şîr- der- zencîrler bend-i hakareten

Kör olsun öyle bir yıldız ziyasıyla kamaşmış göz
Utansun yerde kalmış kâbiliyetler tabî'atten

Umumi bir hücum ettir ki cellâdı ezüp geçsün
Bizim evlâdımız da yoksa kurtulmaz esaretten

Felek bir hızlı devr etsün de bir yıldız sukût etsün
Benim yoktur ümmîdim başka bir ciddi azimetten

Vatan bir nâ-hüda keşfiye dönmüştür ki deryâda
Delinmiş tekne batmak üzre emvâc-ı musibetten

...

Ne mümkün başka türlü bizce istihsâl-i hürriyet
Çalış Hünkâr'ı kaldır ortadan hal'et hilâfetten

Civân-merdân-ı ümmetten hazer eyler mi ol zâlim
Elinden gelse helva yaptırır hûn-ı hamiyetten

Yüzükler varsa da cevherli millette büzük yoktur
Ezildikçe ezildik sadme-i kâbus-ı sıkletten

Görün bir kerre hurşîdâne ey dîdar-ı hürriyet
Cihânı feyz ile tenvir edüp kurtar esaretten

Tulû' ettinse de bir kerre maşrıktan gurûb ettin

Seni nâ-mahrem etti bir (yesirci) çeşm-i ümmetten (esirci şazeli tarikatı şeyhi Esirci müteveffa şeyh zafirin fetvasıyla yesirci olmuş) (Göçgün, 1988: 92-98)

İran’da Yangın Var

22 Haziran 1908 Mısır’da yayımlanmış 16 sayfadır. İran Şahı ile II. Abdülhamid karşılaştırılmıştır. İran şahı Muzafferüddün in zalim oğludur. Anayasayı ihlal ederek milletvekillerini öldürmüştür.

“Milleti kırdı, perişan etti meb’ûsânını,
Ol kadar can yaktı ki Cengiz’i hayran eyledi;
Âferin! Abdülhamid Han’ı bıraktı gölgede,
Şah-ı İrân attı top, İran’ı virân eyledi.

Sultan Abdülhamid’in Devr-i Evâil-i Saltanatı

1908, Rusçuk. Abdülhamid’in hayatını anlatır. Nesir şeklindedir.

Gazetelerde Tefrika Edilenler: Meclis-i mebusan yahut mahsul-i hayali

II. Meşrutiyet’ten sonraki meclisi eleştirir.

Rüya: Muhammes tarzında. 21 bendlik manzume. Hz. Peygambere İttihat ve Terakki’yi şikâyet eder.

Tercüman-ı Millet yahut Kaside-i Hürriyet

II. Meşrutiyet sonrası dönemin siyasal ve sosyal bozuklukları anlatılır.

Dayaklı Çavuş

Basılmamış 4 perdelik tiyatro. II. Abdülhamid dönemindeki sosyal bozuklukları konu edinir.

Kaside

Muhyi-i Devlet-i Aliyye-i İrâniyye A’lâ-yı Hazret-i Muzafferüddin Şah Yahud

Abdülhamid’e Son Bir Ders-i İntibah

“Nasıl medh eylemez insan cenâb-ı Şâh-ı İran’ı

Umûmen nâil-i hürriyyet oldu zîr-i destânı

Anınçün bir hilâfet arz ederdim üste memnûnen
Değişse Şah ile Îrâniyân Abdülhamid Han'ı

Telaşa düşmesin Türkler sakın bu ahz u i'tâdan
Değişmezler mükerrem bir melekle öyle şeytanı

Büyükdür kadri insaniyetten ol Şâh-ı zî-şânın
Vücudu oldu çünkü mülkünün esbâb-ı ümrânı

Bizimki ehl-i hayrın yaptığı kanunu tehi etdi
Vücudu oldu mülk ü milletin bâdi-yi hüsrânı

Bizimki kanlı bayram etdi her rûz dil-efrûzî
Şehidân bir buçuk milyon müselman oldu kurbanı

Hafıyye olmayanlarca belâdan kurtuluş yokdur
Denizde boğdurur, ya habs eder erbâb-ı vicdânı

Geçenlerde Bedirhan-zadelerden kızdı bir ferde
Bi-gayr-i hakkın perişan etti yüzlerce Bedirhan'ı

İradeyle çıkar bir zevce bir zevcin nikâhından
Madam (Jan) 'ı görürsün bir gün olmuştur Madam (Yani)

Madam (Nafiz) beş on gün sonra olmuştur Madam (Ramiz)
Boşanmıştır bâ- irâde Zeyd'e varmıştır Madam (Kâni)

Boşattırdı karıyı ba'zı beyden ba'zı paşadan
Trampa etti bir yâver (Melek) hanımla (Kezban) ı

Geçen (Zi'l-hicce) de verdi (Muharrem) Bey de bir jurnal
 (Receb) Bey'den boşattırdı (Rabia bint-i Şabân) 1

Madam (Natık) boşandı bâ-irâde aldı bir dilsiz
 O dilsiz de gömüldü bir takım esrâr-ı Hakâni

(Beşiktaş)'da dili ol bî- zebânın kestirilmişti
 (Ganî) Bey'di kesen me'mûr-ı mahsus-ı cihân-bâni

Güzelse zevcesi sürgün olur bir gün A'nın zevci
 Karıyı zabt eder sonra (Fehim Paşa'nın) a'vânı

Bugün dest-i Hümâyun'u kazârâ bir eşek tepse
 Kırar evvel-be-evvel bal veren bir başka hayvanı

Yarın enf-i Hümâyun'u kazârâ bir eşek tepse
 Bu da hayvan diye itlâf eder birçok küheylânı

Isırsa bir budundan bir köpek ma'füvv olup sonra
 Ma'iyette olur en gözde bir kelb-i cihân-bâni

(Beyoğlu)nda çıkup da bir şakî katl-i nüfus etse
 Tutulmazsa nihâyet, hiç unutmaz affeder A'nı

...

Boy ölçüşmek diler bazen denizde İngilizlerle
 Değil insanları bu, güldürür ormanda tavşanı

Sebebsiz ba'zı asker sevk eder serhadd-i İran'a
 Ahâlide karıştırmak için Cizvit'çe ezhânı

....

Kimin bir kere ismi mimlenirse gayri kurtulamaz
Sürerler posta posta gâh berrî, gâh ummânî

Dışarda şöyle dursun akd-i cem'iyet ahalice
Perîşân eyledi meyhânelerde bezm-i rindânı

Cemâ'atsiz cevâmi' aşiyân-ı ankebûd oldu
Namazdan kaldırup nefy' eyledi birçok müselmanı

....

Ta'addiyyâta karşı böyle sütsüz zannolunmazken
Niçün bilmem otuz yıldır kabarmaz Türk'ün ayrıanı

Tiyatro perdesi-vâri hemen açtı kapattırdı
Gece sağdan geri arş etti meb'ûsânı a'yânı

Değersiz bir hediye olsa da evvel verüp sonra
Dönüp almak elinden bî-huzur etmez mi insanı

Hususiyle Ali'nin verdiği şey'i Veli kapsa
Sıkılmaz mı külâhı kaptıran bir kimsenin canı

Bizimki biz uyurken çaldı Kanûn-ı Esâsî'yi
Sabaha karşı rü'yamızda gördük sanki cânânı

Çıkan yok gölgesinden korkusundan şimdi mehtaba
Umûmun andırır vaz'iyeti şâm-ı garîbânı

Ahâlinin içerden çıkması şiddetle memnû'dur
Bırakmaz Mısır'a gitmek üzere âdi bir bezirgânı

O rütbe uğramış kim beyni istîlâ-yı evhama
Huzurunda kaşınsa öldürür mahdumu (Burhan)ı

Gezüp dünyâyı gördü anladı ol Şah-ı dânişmend
Otuz yıldır bizimki görmedi hâlâ Emirgân'ı

Taleb-kâr olmadan millet O ihsân etti hürriyet
Anınçün adl ile âfâkı tuttu şöhret ü şânı

Görenler hastahâne zannederler Bâb-ı Âli'yi
Dalup bir hâba çekmiş başlarından hepsi yorganı

Sürüldü oldu (İstanbulular), (Kastamonu) halkı
Bugün (İzmirliler) ce oldu (Bitlis) belde-i sâni

Uzun müddet ne hâcet ilm ü fen tahsili mektebde
Sürülmekçün vatanda bellemek kâfi Gülistan'ı

Yazup çizmek bilenler ekseriyetle temizlendi
Rakamdan anlayanlar ba'demâ seyreylesün (Van) ı

Ya alsun da elinden mülkü versün ehl-i insâfa
Ya ıslah eylesün Hak ba'demâ Abdülhamîd Han'ı

Yarılsın gökyüzü insün yere bir bahr-ı bî- pâyân
Temâşa etsün âlem Yıldız'ın üstünde tûfânı

Bu esnâda Saray'dan çıkup (eyne'l meferr?) derken
Elimde Padişah'ın çâk çâk olsun gırîbânı

Koşup mazlumlar el çırparak gelsün temâşâya
Tekerlensün o hây u huydan ürkünce hayvânı" (Göçgün, 1988: 78-88)

Lazımsa

Terakkî maksadınca şimdi bir câsûs-ı kâbus ol
Hafıyye nâmın olsun bir şerefli ad lâzımsa

...

Görürsen bir hamıyyet- mendi jurnal ver aleyhinde
Uyurken düş görüp küfretti de isnâd lâzımsa

Emanettir vatan Allah'a hürriyet ne lâzımdır
Hemân icrâ-yı zulm et durma istibdâd lâzımsa
Dua et beş vakitte Hazret-i Abdülhamîd Han'a
Tarikimce budur bir mü'mine evrâd lâzımsa

Zeyl Yahud Abdülhamid-i Sâni'nin Târih-i Hayatından Bir Nebze

Okunsa dinlemez na't-i Resûl'ü bir ufak jurnal
Huzurunda olur makbul kırk yıllık ibâdetten

Hükümet vâkı'a kaht-ı ricâle uğradı ammâ
Muvazzaf şimdilik kırk bin hafıyye çıktı milletten

Hafıyye çoktur ammâ bunları tetkike merci' yok
Niçün vârestedir bilmem ki bunlar bir Nezâret'ten

Musallat etti bir câsusakarşî başka bir câsus
 Nasılsa ümmet-i merhume zevk aldı bu san'attan
 ...
 Hükümet hangi bir mekteb için yaptırta ta'limât
 O mektebden çıkan mümkün mi kurtulmak cehaletten

Bizim hiç farkımız yok Padişah'a karşı hayvandan
 Sürer evlâdımızla isteyince Dersaadet'ten

Kanı kanla yumazlar, eski bir darb-ı meseldir bu
 Ahâli ittihâd etse belâ gelmez Hükümet'ten

Silah altında kalmış yirmi beş yıllık nefer vardır
 Unutmuşlar, zavallı hep sükût etmiş itaatten

Etibbâ öldürür kim hastegânı öyle sür'atle
 Ederler çok zaman vâreste Azrail'i külfetten" (Göçgün, 1988: 102)

Lâtife zannedip gülme çekilmez bir belâdır bu
 Yazarken ürperir insanda tüyler havf ü haşyetten

...
 Nasıl virgü-yi şahsî almak istersin ahaliden
 Hükümetçe utanmak yok mudur yâhû rezaletten

Bugün tatbik edersen hükm-i Kanûn-ı Esâsi'yi
 Memalik fark olunmaz üç sene zarfında Cennet'ten

İran'da Yangın Var

Milleti kırdı perîşân etti meb'ûsânı

Ol kadar can yaktı ki Cengiz'i hayrân eyledi

Aferin! Abdülhamid Han'ı bıraktı gölgede

Şâh-ı İrân attı top İrân'ı virân eyledi (Göçgün, 1988: 106)

Kuyruklu Yıldız

Çile çektim bir zaman kuyruksuzundan Yıldız'ın,

Nâgehâni öyle çarpıldım ki hâlâ serserim;

Gelse bin Kuyruklu Yıldız ba'demâ korkar mıyım?

Çünkü açlıktan cihânda çoktan ölmüş âdemim! (Göçgün, 1988:110)

Rüya

Vatan zaten teverrüm etti mikropla musâb oldu

Otuz üç yıl dayandı zulme, üç yılda harâb oldu

Umardık başka biz, bir başka türlü inkılâb oldu

Medet kıl biz nasıl ellerde kaldık yâ Resulullah

Bugünlerde bunaldıkça bunaldık yâ Resulallah! (Göçgün, 1988: 118) (İttihat ve Terakki karşıtı)

Kıt'a

Rû-yi hürriyet otuz yıldır harâm oldu bana

Hoş geçürsem bâri bundan sonraki eyyâmını

Tek dilensem de esîr-i Bâb-ı Âli olmasam

Zîr-i tevcihâtтан sürsem çıkarsam nâmımını! (Göçgün, 1988: 128)

2.2.3.21 Tefik Fikret

Millet Şarkısı

“Fikret, hayatının 1896 yılına kadar olan döneminde geleneksel bir muhafazakâr, koyu dindar bir Müslüman, iyimser bakış açısına sahip, neşeli, aşka, tabiata yönelik, hayata

coşkuyla bakan, iradeli, İkinci Abdülhamit'e itaatkâr ve onu seven bir kişidir." (Çetin, 2016: 19)

Ahmet İhsan Tokgöz'ün aktardığına göre Tefvik Fikret'in dürüst, hiçbir hile ve oyunu kaldırmayan kişiliği II. Abdülhamit'e düşman olması için yeterliydi. Özellikle Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesinin ardından Tefvik Fikret bir hürriyet taraftarı olarak II. Abdülhamit'e en sert muhalefet edenlerden birisi olmuştur:

Tefvik Fikret her meseleyi namus ve haysiyet terazisi ile ölçerdi; namusla, haysiyetle, vatan ve aile vazifesiyle uyuşmayan her hareket, temelde masum ve affi kolay unsurlardan bile olsa, onun gözünde mahkûmdu. (...) Tefvik Fikret, dünya yüzünde yaşayamayacak kadar sert ve düzgün prensip adamıydı. Onun düşünüp hayal ettiği dürüst insanlık, dediğim gibi, melekliğe yaklaşıyordu. O, hayatın akışıyla kabul ettiğimiz esneklikleri bile tanımazdı. Yüksek şairin bu abartılı hisleridir ki onu ruhen çok ezdi, hayatı ona acılar içinde geçirtti ve pek az, pek sayılı adamlarla yakınlık kurabildi." (Tokgöz, 2012: 122)

Tefvik Fikret-Rübab'ın Cevabı

...

Vatan,

İfrit ü hırs u gayzın o her keyfi hak sayan

Her şekl-i iltikâmı helâl addeden "Sözüm

Kânun! Diyen tasaltunu altında "Öksüzüm

Bedbahtım, işte kimseciğin hayrı yok bana;

"Ben bir zavallıyım!" diye pür şehka-i bükâ

İnlerken, artık, inlememek hem de en cesur

En gür sesimle inlememek, bir günah olur (Fikret, 2000: 44)

Revzen-i Mahluğ²⁷

Eyvah! Hep hatâ mı tecellisi ümmetin?

Biz bâb-ı ihtişâmını ikbal-i milletin

Alkışla, hutbelerle kaparken ve boş yere

Kanunu hırpalarken, uzak bir harabeden

-altında korkular dolaşan, süngüler gezen-

Bir gizli, bir kilitli ve nevbetli pencere

Pür-inşirah açıldı ve mağrur u müntakim

²⁷ Tahttan indirilen II. Abdülhamid'in penceresi.

Bir kahkahayle güldü. “Aman görmeyim” dedim.

Ey ser-nüviştimizle oynayan fuhûl!

İsterseniz şu anda kapansın kütüb, ukul;

Günler kararsın ufku tesellide gülmesin;

İsterseniz şu gözler, ağızlar ... Biraz bakan,

Bir parça farkedenden, düşünen... “Hak, şeref, vatan,

Kânun!” diyen ne varsa silinsin, görünmesin:

Hattâ semâ yüz üstü kapansın ve ağlasın.

Yalnız, aman o revzen-i meş’ûm açılmasın,

Yalnız o gülmesin!

15 Kanunusani, 1327 (Fikret, 2000: 42)

Doksan-Beş’e Doğru

Bir devr-i şeamet, yine çiğnendi yeminler;

Çiğnendi, yazık, milletin ümmid-i bülendi!

Kanun diye topraklara sürtündü cebinler;

Kanun diye, kanun diye kanun tepelendi...

Bihude figanlar yine, bihude eninler.

Eyvah! otuz üç yıl o zehir giryeleriyle,

Hüsrânları, buhrânları, ehvali, melali,

Amal-ü devahisi ve sulh-ü seferiyle

Bir sel gibi akmış, mütevekkil, mütehali.

Yazsın bunu tarih-i iber hatt-ı zeriyle!

Ey bir dem-i rüya gibi geçmiş kara günler,

Bir lahza edin seyr-i cahiminizi tekrar,

Dönsün bize o derin nazra-i muğber.

Heyhat! otuz üç yıl, otuz üç yıl bütün ekdar

Heyhat! ne bir ders ne bir fikr-i mukarrer

Silmez fakat elvahını tarih-i muanit,
 Doksan beşi aç! gölgesi bir tac-ı harisin
 Saklar mütelaşı, müteredit, mütemerit
 Evca-ı şebengizini bir yevm-i habisin.
 Hala o vesavis, o desayis, o mefasit.

Hala o şebın zeyl-i temadisi bu ezlam,
 Hala o cehalet, o tecahül ve o techil,
 Hala vatan hissesi bir tude-i alam,
 Hala düşünen başlara hep latme-i tenkil,
 Hala sırtan dişlere hep lokma-i inam!

Hala tarafıyyet, hasebiyyet, nesebiyyet,
 Hala: 'bu senindir, bu benim!' kısmeti cari,
 Hala gazap altında hakikatle hamıyyet.
 Hep dünkü terennüm, sayıdan, saygıdan ari;
 Son nağmesi yalnız: yaşasın sevgili millet!

Millet yaşamaz, hakka tahassürle solurken
 Sussun diye vicdanına yumruklar inerse;
 Millet yaşamaz, meclisi müstahkar olurken
 İğfal ile, tehdit ile titrer ve sinerse;
 Millet yaşamaz maşer-i millet boğulurken!

Kanun diyoruz; nerde o mescud-i muhayyel?
 Düşman diyoruz nerde bu? hariçte mi, biz mi?
 Hürriyetimiz var, diyoruz, şanlı, mübeccel,
 Düşman bize kanun mu? ya hürriyetimiz mi?
 Bir hamlede biz bunları, kahrettik en evvel.

Bir hamle-i mahnum-i tagallüple değiştik
Hürriyeti şahsiyyete, kanunu gurura,
Heyhat! otuz üç yıl geri düştük ve mühlik
Yoldan şu nedametli ve gafletli mürura
Bişüphe o humma-yi cünun oldu muharrik.

Ey millete bir sille olan darbe-i münker,
Ey hürmeti kanunu tepen sadme-i bidad,
Milliyeti, kanunu mukaddes tanıyan her
Vicdan seni lanetle, mezellele eder yad...

Düşün sana meyyal-i tahakküm eğilen ser
Kopsun seni –bir hak diye- alkışlıyan eller 1912 (Fikret, 2000: 38)

Bir Lahza-i Teahhur

Bir darbe... bir duman... ve bütün bir gürûh-i sûr.
Bir mağrer-i vazî-i temâşâ, haşın, akur

Tırnaklariyle bir yed-i kahrın, didik didik,
Yükseldi gavr-i cevve bacak, kelle, kan, kemik...

Ey darbe-i mübeccele, ey dûd-i müntakim
Kimsin? Nesin? Bu savlete sâik, sebep ne kim?

Arkanda bin nigâh-ı teccessüs ve sen nihân,
Bir dest-i gaybı andırırısın, rehsen â-feşân.

Mâlik sesin o servet-i ra'dîn-i gayza ki
Her yerde hiss-i hakk ü halâsm muharriki

Sadmenle pâ-yi kaahiri titrer tegallübün,
En gırre tâc-i haşmeti sarsar tekarrübün.

Silkip ukub-i ribka-i a'sân, en çetin
Bir uykudan uyandırır akvânu dehşetin

Ey şanlı avcı, dâmını beyhude kurmadın!
Attın... fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın!

Dursaydı bir dakikacağız devrî bî-sükûn,
Yâhud o durmasaydı, o ikil-i ser-nikûn.
Kanlarla bir cinâyete pek benziyen bu iş
Bir hayr olurdu, misli asırlarca geçmemiş.

Lâkin tesadüf., âh, o kaviler münâdimi,
Acizlerin, zavallıların hasm-ı dâimi.

Birden yetişti mahva bü tedbir-i hârikı.
Söndürdü bir nefeste bu ümmîd-i bârikı;

Nakş etti bir tehekküm için baht-i bî-şuûr
Târih-i zulme bir yeni dibâce-i gurûr.

Kurtuldu; haklıdır, alacak şimdi intikam;
Lâkin unutmasın şunu târih-i sifle-kâm;

Bir kavmi çiğnemekle bugün eğlenen denî
Bir lâhza-i teahhura medyun bu keyfini!

Tevfik Fikret'in yukarıdaki şiirinin de anlattığı gibi birkaç saniyelik gelişme II. Abdülhamit'i suikast kurbanı olmaktan kurtarmıştır. Yıldız camii çıkışında bir bombanın infilâkı sonucunda II. Abdülhamit'in hayat sahnesinden çekilmesi istenirken, padişahın şeyhülislamla ettiği birkaç dakikalık sohbet onu yaşama bağlamıştır. Büyük bir patlamayla ortalık karışsa ve pek çok kişi ölüp, yaralansa da II. Abdülhamit bu durum karşısında soğukkanlılığını korumuştur. II. Abdülhamit'i ortadan kaldırmak için yapılan bu plan istenenin aksine soğukkanlılığı sebebiyle onun daha çok takdir kazanmasına sebep olmuştur.

Hey Teres²⁸

“Robert Kolejden şehadetname alan bir Türk gencinin söylediği nutku tahrif ile hükûmete jurnal eden “Salâhi Dede” ye karşı Hey Teres hicviyesini yazdı:

Geldi derinden yine bir turfa ses,
Kim bu Salâhi Dede? Öyleyse bes
Biz biliriz onca nedir mültemes
Çekme ol boş çilleyi ümmidi kes:
Şimdi sarık, şimdi külâh, şimdi fes
Aç başını söyle nesin ey teres!” (Sevük, 1932: 131)

Hande-i Bûm

Mütehâlik, samût bir mahşer...
Nâzil olmuş edîm-i arz'a kamer
Toplanıp seyr için bütün kişver
Ediyorlar büyük küçük, mebhût,
Karşıdan ihtirâz içinde sükût.
Gündüzün böyle zulmet-i yelda,
Sonra toprakta Mâh-ı Arş- ârâ
Bütün ezhâna bir kesel veriyor;
Hepsi parmaklarıyla gösteriyor

²⁸ Teres: kaba ifadede pezevenk.

Bu yatan kütle-i münevvereyi,
 Kumlar üstünde mevc uran dereyi,
 Ki onun hûn-i şu'le perveridir;
 Soruyorlar: "Kimin bu iş, bu sihir?
 "Hangi sehâr-ı mu'cizin bu füsün?
 "Hangi Hârut olub acîbe- nümûn
 "Eylemiş kubbe-i semâ-yı nigûn;
 "Bedr'i pâ-yi türâba indirmiş?"
 Nâgehân bir tarrâka-i mûhiş
 Sarsıyor hep kulûb-i huzzârı;
 Kamer'in safha-i ziyâ-bârı
 Bir mukassî dumanla örtülüyor.
 Tâ uzaklarda bir sadâ gülüyor;
 Bir sadâ, bir sadâ ki râd- efsân,
 Veriyor hâke lerziş-i heyecân;
 Bunu dehşetle eyliyor takîb
 Bir hurûş-i hamûş-i dîv-i jiyân...
 Sonra her yanda bir sükûn-i mehîb
 O dumanlar, o cûyibâr-i lehîb,
 Hepsi bir ân için mahvoluyor;
 O zaman sanki ortalık soluyor.
 Bu teneffüsle parlıyan gözler
 Bakıyorlar ki, yok yerinde kamer.
 Şimdi kumlarda bir yığın haşerât,
 Nice bin engerek, çıyan, akreb,
 -hepsi meşbû-i zehr- kahr u gazez,
 Ediyor cüstücû gîdâ-yı hayât...

Bu hayâlât içinde ben meşgûl,

Sanki cidden o hârikât-ı ukûl
 Geliyormuş bütün vücûda gibi
 Titriyordum, ki ba'deten asabî
 Bir gülüş, bir medîd sayha-i şûm
 Başucumdan zemîne aksetdi;
 Sonra bir bûm-ı bed-likâ, meş'um
 Çırpınışlarla yükselip gitti... (Fikret, 2000: 265-266)

Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, Devir- Şahsiyet- Eser adlı eserinde Ruşen Eşref Aydın'ın Tevfik Fikret'in bu şiirinde II. Abdülhamid dönemi istibdâdını sembolik olarak anlatmaya çalıştığını aktarır. (Kaplan M. , 2010: 123) Bizim görüşümüze göre de son iki dizede yer alan olumsuz baykuş imgesi bu iddiayı destekler niteliktedir.

2.2.4. Diğer Şiirler

II. Abdülhamid döneminde yaşamamış, II. Abdülhamit'in herhangi bir yaptırımına maruz kalmamış; ancak şiirlerinde Abdülhamit aleyhtarlığı yapan şiirlere ise bu bölümde yer vereceğiz. II. Abdülhamit, tıpkı çağdaşı olan şairler tarafından olduğu gibi kendi saltanatı zamanında yaşamamış kimi şairler tarafından da aynı sebeplerle suçlanmıştır. Bunlardan ilki istibdat yönetiminin kişiler üzerinde oluşturduğu yoğun baskı, bu baskı sonucunda da padişahın sürgüne gönderdiği kişilerin çektiği çeşitli sıkıntılardır. Ceyhun Atıf Kansu tarafından yazılan II. Abdülhamit adlı şiirde padişah döneminde sürgüne gönderilen bir adamın hayatı ve ailesi anlatılırken padişah ve dönemi sert bir dille eleştirilir:

Nüzhet Erman'a ait oldukça uzun bir şiir olan "31 Mart" adlı şiirin ise içeriğinde hayli ilginç ve sert ifadeler barındırdığı kanaatindeyiz. Nüzhet Erman, padişahın evhamları neticesinde telefonun kullanılmasını yasakladığını söyler.

Aynı şiirin başka bir bölümünde ise II. Abdülhamit'in tahttan indirilişi anlatılır. Nüzhet Erman, II. Abdülhamit tahttan indirilirken onu en çok üzen şeyin kendisini tahttan indirmeye gelenler arasında bir Ermeninin bulunması olduğunu şiirinde dile getirir.

Aynı konuya değinen bir başka şair ise Roni Margulies'tir. II. Abdülhamit'i tahttan indirmeye gelenlerin arasında bulunan Emanuel Karasu Efendi'nin ağzından şiir yazar.

Roni Margulies "Mağrur Olma Padişahım" adlı şiir kitabında İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile II. Abdülhamit arasındaki siyasî çekişmeyi anlatır. Kitapta İttihatçı liderlerin

ağzından yazılmış şiirler bulunur. Bu şiirlerde II. Abdülhamit hakkında ise aleyhinde olduğunu düşüdüğümüz pek çok ibare vardır. İstibdatı devirmek en büyük hayaldir:

“Say ki istibdadı devirdik,

Kim olacak bizim Garibaldi’imiz²⁹

Çıkmaz ki bizde böyle adamlar!” (Margulies, 1994: 35)

“ Bir belâdan bin belâyı icadeden hain yezid”.

Zindan yolunda değil, sanki mehtap âlemindeyiz!

Her neyse, mühim değil artık Abdülhamid.

Şimdi içimdeki tek sıkıntı sizin haliniz.

Biliyorum ben öleceğim, ama ya siz. (Margulies, 1994: 34)

Roni Margulies, “İttihat ve Terakki Kâtib-i Umumîsi Mithat Şükrü Bey’in Hüznü” adlı şiirinde Abdülhamit’e muhalif olmanın zorluklarından bahseder:

“Dile kolay, tam otuz yıldır ilk kez

Ne peşimde Abdülhamit’in polisi var,

Ne de Cemiyet’in sorumluluğu var üzerimde.” (Margulies, 1994: 20)

2.2.4.1 Ceyhun Âtîf Kansu

Abdülhamit

Kulunuz efendim, mutasarrıf Avni

Anadolu’da bir Abdülhamit sürgünü

İstanbul doğumluyuz Üsküdar Kısıklı

Bin sekiz yüz tetmiş altı demek Kanun-i Esâsi

İnsan hakları falan filan

Devletin söylediği kâğıt yalan.

Gülcübaşı derlerdi, babamız Yûnis Efendi

Gülcüleri çok sevdiğinden

Bir de su çekip derin kuyusundan Yesevi Ahmedin

Severdi insan ağacının dalını sulamayı

²⁹ Giuseppe Garibaldi, İtalya Devleti'nin kurulmasında büyük paya sahiptir. İtalyanlar tarafından İtalya'nın en büyük kahramanlarından birisi olarak kabul edilir.

Mayıs sabahları küçk Çamlıca'dan esen yel
Bırakıp giderdi Şirazi bahçemize

Sevgi elması aşılannmış Yunis efendiden bize
Kulunuz efendim, öğrenim Mekteb-i Mülkiye
Osmanlı tarihi, Avrupa coğrafyası, biraz Fransızca,
Sonra baba evinden gelme bilgelik
Ne ki güllere karşı, ne ki insanlara karşı
Bir gizli dirençle onlara karşı, söz ustası babamızdan
Gül budarken bir gün şu sözleri duyduğumuzdan:
“Tanrı bir insan gülüdür açan gönlümüzde
Devlet zulmünden kaçandır o, ey oğul,
Tanrıyı kurtarmalı devletin elinden
İnancın bahçesine girdi mi kurulu düzen
Tanrı da düşer pazara, demek en soylu günümüzde.”

Biz, biraz bu yüzden efendim
Biraz okuduğumuz kitaplardan
Namık kemal, Monteskiyo falan filân
Bin dokuz yüz altı yıllarında sürüldük İstanbul'dan
Sağ olsun curnalciler
Gül sevdiğimizi, Kanlıca'da yoğurt yediğimizi
Saz dinlediğimizi Şehzadebaşında... bir sürü özel ayrıntı
Üç çocuklu olduğumuzu
Vatan yahut Silistreyi okuduğumuzu
Yıldızlara baktığımızı bazı geceler
Demek ki İstanbul göğüne ozanca bakmak hakkımızı-
Curnallemişler Fehim Paşa'ya.

Efendim mahalli memuriyette,
 -İçişleri bakanlığı şimdiki söz-
 Her bir memura bir curnalci
 İki gerçek gözümüze iki takma göz
 Bakıyorsun cancığer dostun bir curnalci
 Dahiliye nazırı... unuttum bak adı neydi?
 Doğum yeri Curnalistin ülkesi
 Kahvelerde, çarşılarda, pazarlarda der ki
 Günahı kulak gazetesinin boynuna
 Devletin denizinden, gündelik ek emeğimizden
 Öyle rüşvet vermiş ki bu adam
 Altın kaplama olmuş midesi.

Ben demedim, bütün İstanbul Yeditepe,
 Biliyor ki, hafiyeci başı Fehim Paşa
 Devlet hırsız, insan katili, aydın düşmanı
 Hakkımızda o çıkarmış fermanı.

Aldık çoluk çocuğu kış ortası
 Bindik Haydarpaşa'dan tirene.
 -Alamanlar işletiyor tireni-
 Sadrazam, şeyhülislam, mabeynci
 Osmanlı bankasına bırakıp küçük işleri
 Yönetiyorlar çiftlikleri sofraları konakları
 Faytonları ahırları seyisleri, uşakları
 Tüten kar tenli Gürcü kadınlarını devlet budur diyerek

Sarı yaprak dizisi duvarların başında Tütün rejisi
 Ve her taşın altında İngiltere büyük elçisi
 Gidiyoruz İzmir'e doğru sallanarak.

Tirende bir hoş adam Giritli Yahya efendi
Gümrük kolcusu. Adana yolcusu.
Cebeliberekette çiftliği var. İskenderun'da hanı
Her rüzgarda doğru tütüyor dumanı,
Giridi anlatıyor vagonda
-Girit bizim canımız feda olsun kanımız
Ya bölüm ya ölüm. Ya bölüm ya ölüm.
Derken İngiliz kıralı vermiş Yunan kıralına
Bir deniz destisi gibi, o güzel, içi şarap dolu toprakları-

Biz ise efendim, kulunuz mutasarrıf Avni,
İki dengimiz üç bavulumuz
Bir kızımız iki oğlumuz
İnce nar ağacı dost karımız
Bütün varımız bir sandık kitapla,
Afyon karahisar istasyonuna indik bir sabah.
Afyon çarşısından iki yaylı tutup
Gececeğiz karlı Murat dağlarını
Yollar ve eşkıyalar izin verirse.
İlkönce kayınpederin elini
Sonra ver elini, sürgün edildiğimiz kasaba!

Yaylı alıp götürür bir kış göğünü örtüsünde
Kanunu esasi gölgesinde yan gelip yatmış
Uyrukları gördük hanlar çullar üstünde.
Bir haşhaş çiçeğini üfleyip yoksulluk
Dökmüş mor yapraklarını kutsal kitabın
Kar kaplamış aklın ovasını. Çiçek donmuş
Ezip suyunu çıkarmışlar tohumun

Ve bir güzel uyutmuşlar bura halkını
 Gün ışımaz uykusunda dinsel Afyonun
 Tanrıya tapınmayı aramışlar bulamamışlar
 Bir boyun eğme ağılına kapamışlar
 Bir vakitler cıvıl cıvıl olan Anadolu insanını.

Susmuş toprak, uyur su.. tutuklanmış ana dili
 Susmuş insan dalının en eski bülbülü
 Ve sırayla İstanbul'da sultan Osman oğulları
 Isparta'da molla Osman oğulları
 Aydın'da tefeci Osman oğulları
 Muğla'da derebeyi Osman oğulları
 İzmir'de aracı Osman oğulları
 Londra'da yerleşik, Vaşington'la bağlaşıklık
 Elele İngiliz, Fransız, Amerikan oğulları
 Tuzda, ipekte, üzümde, tütünde
 Topraklarımızın altında, topraklarımızın üstünde
 Tekele almışlar sözü.

Ve baktık ki bağımsızlık sözü, eşitlik sözü
 Halk sözü, devrim sözü, kardeşlik sözü
 Dostluk sözü, emek sözü, toprak sözü
 Yıldız sözü, bahar sözü, başak sözü
 Ulus sözü, gündüz sözü, us sözü
 Vatan sözü, yarın sözü, yürek sözü
 Barış sözü, ışık sözü, çiçek sözü
 Gezdik gördük, yasaklanmış taşrada
 Anladık sustukça sözün kısası
 Yaşlanmış gül dalı babamızın

İnsan gülü Tanrısını anmak beş vakit
Yasaklanmış insana!

Yüklemişler Anadolu'yu gider kara vagonlar
Halkın alın terinden İzmir'den gemilerle.
Kulunuz mutasarrıf Avni, düşünür yurdun halini
Bir gün elinde İkdam gazetesi
Okuyup ballı incirler altında:
“Padişahı devlet, sultan Abdülhamit Han,
Milletine bağışlayıp altınlarından
Üsküdar camiilerine bu Ramazan
Bayram öncesi Beykoz çeşmelerine
Armağan buyurmuşlardır, ey eli açık
Dinsever, ulu padişahımız çok yaşa
Çok yaşa ey çok yaşa, ey Padişah çok yaşa.”

Kesmeden sözüümü, çok özel
Bir konuya değinelim. On yedi yaşında o güzel
Kızımızı everdik bir süvari teğmeniyle
Sürgünlüğümüzün haziranında Aydın'da.
Oturup bahçemizdeki ceviz ağacı altında,
Konuşurduk tığ gibi arslan damadımızla,
Sürgünlüğün acısıyla ve çilesiyle yurdumuzun
Ve biz, Yunis efendinin güllerinden uzun uzun
Bir ince özlemi çekerek söz ede duralım
Kıvılcamlandırdı damat, Nazımın gözleri ve bir türkü:
-Manastırın ortasında var bir havuz-
Manastırın dağlarında özgürlüğün gülleri. (Tekkanat, 2002: 282-286)

2.2.4.2 Halil Nihat Boztepe

“Farkı zâhir devr-i istibdâd ile hürriyetin

Görmüşüz gûya ki biz firdevsi de nîranı da” (Çetinkaya, 1997: 45)

2.2.4.3 Nazım Hikmet

Şaban Oğlu Selim ile Kitabı

I

İstanbul’da Balıkpazarı’nda Bir Meyhanede, Bir Hapishane Mukayyidi

...

Abdülhamid

Atardı Tıbbiye talebesini

Sarayburnu’ndan

Akıntı götürmüş çuvalları

Bulamadılar... (Hikmet, 2008: 694)

2.2.4.4 Nüzhet Erman

31 Mart

13 Nisan 1909

“Ordu siyasetten ayrılmalıdır. Siyâsi cemiyet üyeleri ile askerlik bir arada birleşemez.”

İttihat ve Terakki C. 2. Kongre. 13-25 Ekim 1909 Selânik

M.K. ATATÜRK

I

“Dersaadet”

Ne safra yeşili ne irin sarısı,

Sis veya dalga sanki, hamur

Veya et...

Karanlık ve meçhulle beslenip üreyen

Kör, ahmak, şekilsiz bir yaratık...

1908 Hürriyetini korumağa memur,

İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki dayanağı
(kim bilir belki de ayak bağı)

4. Avcı Taburu yani...

Başta, başka bir işe yaramadıklarından
Tezkere bırakmış, rahat, babayani
Arnavut Hamdi Yaşar Çavuş'la yardımcıları,
Kamacı ustası Arif ve bölük emini Mehmet...
Kabına sığamayarak ve subaylarını bağlayarak
Dışarı uğradığında , 30-31 Mart gece yarısı,
Taksim'deki Taşkışla'nın kapılarından,
Pis pis kaşına kaşına uyuyordu

Uyukluyordu Dersaadet!

Söz çavuşlarını artık!

II

“Ayasofya Meydanı”

Ayasofya Meydanı o günlerde,
(az ötesinde Babıali ve Kapalı Çarşı)
Dedikodunun harman olduğu yer,
İstanbul'un nabzı sayılırdı.
Halk, gezer tozar, aptes tazeler,
Haber ve nefes alırdı.

Mevlütler camide okunur, cenazeler

Camiden kaldırılırdı.

Hamdi Çavuş'la 4. Avcı Taburunun hedefi de,

31 Mart 1325 Salı günü, sabaha karşı,

Ayasofya Meydanıydı.

“ey kahramanlar! Şeriat elden gidiyor!

Ne durursuz?”

Bu da 31 Mart'ın uğursuz,

Ummadık zaman ve yerde,
 Simsiyah mosmor
 Hamam ve gübre böcekleri gibi türeyen
 Başıbozuk ve softa yanıydı!

Ellerinde, düz, kırmızı beyaz
 Ve yeşil bayraklar vardı.
 Bunlar, Derviş Vahdetî'nin
 İttihad-ı Muhammediye Cemiyetinin
 Açılışında kullandığı bayraklardı.

III

“İkdam Gazetesi”

“İkdam” gazetesine göre,
 Üç gün önce, Harbiyeli sokaklar, neferlere:
 - Kat'iyen görüşmeyeceksiniz hocalarla.
 Asker ocağı ibadet değil, görev yeridir.
 Diyanet meselesi aranmaz askerlikte,
 Allah'tan başka da kimse tanınmaz!”
 Yolunda buyruklar vermişlerdi.

Gerçekte bu, I. Ordu
 Kumandanı Ahmet Muhtar Paşa'nın,
 İstibdat yanlısı İttihad-ı Muhammediye'nin
 Zararlı çalışmalarına karşı askerleri
 Uyarmak için yayınladığı
 29 Mart günlü ve 24 sayılı
 (umum ordu) emridir.

Askerin dinsel görevleri de

(aynı emirde):

“beş vakit namaz,

Padişaha bağlılık ve Meşrutiyet idaresine hizmet”

Olarak belirtilecekti.

Yani diyeceğim, “İkdam” gazetesi bile

“Harbiyeli subayların dinsel görüşlerinin teokratik bir devlet için

Tutarsız ve zayıf olduğu” gerekçesiyle

Ayaklanmayı “hak” bilecekti!

IV

“Hissiyat-ı Diniye”

Sadrazam Hilmi Paşa,

Saat 6.45’te saraya

Bir telgraf çekti.

(çünkü o tarihte, telefon yoktu. İstanbul’da,

Tehlikeli bulduğundan Abdülhamid,

Kurulması da yasaktı!)

Sadrazam (ki, gerçeği o günedek kavrayamayan Paşa,

O gün de kavrayamayacaktı) :

“birkaç yüz subaysız ve silahlı neferin,

Sultan Ahmet meydanında bir araya

Gelerek, “ şeriat isteyenler meydanda toplansın,

İstemeyenler dışarda kalsın diye,

Mektepli subaylarla İttihat ve Terakki’ye

Karşı, halkı kışkırttıklarını bildiriyordu.

Ve ayrıca, ayrıntılı bilgi veriyordu.

Halbuki, “Volkan” gazetesinin ağzıyla:

“31 Mart günü,

Saat 12 sularında, Mebusan Dairesinin önü, (ulema ve ilmiye sı ıfından öğrenciler,

Yüzlerce alaylı subay ve binlerce silahlı er)
Bembeyaz kesilmişti.

Elmas aktarıyordu habire süngüler,
Sümbüli mart güneşinden

4. Avcı taburunun peşinden

Kılıç Ali ve Beyoğlu Numune Topçu

Alaylarıyla beraber

5, 6, 7. Yıldız Alayları da

Köprü ve Divanyolu'ndan geçerek,

(yol üstündeki taş çeşmelerden durup su içerek)

Sultan Ahmed'e doğru yönelmişti.

Saat 15'te de

Eksik artık,

Sayıları bin kadar olan bahriyeliler,

Bando mızıka olduğu halde önlerinde,

Varıp alana gelmişti!"

Oysa, silah şakırtıları, tekbir sesleri,

Ve bağırıp çağıran başıbozuk halk, ileri geri,

Tam bir keşmekeş içindeydi ortalık!

Gece çavuşların olan söz,

Softalarını artık!

V

Derviş Vahdeti

Aç gözlü ve açık göz

Babası, Kıbrıslı Mahmut Ağa,

Pabuçcu esnafından.

4 yaşında okul, 5 yaşında Kur'an,

14 yaşında hafız, derken Nakşibendi tarikatı.

Az Arapça ve İngilizce.

Kıbrıs'tan 20 yaşında çıkar.
Gözü yükseklerde, içi tez.
Evrensel barıştan, üfürükçülere karşı, doktordan
Ve tıptaki yeni buluşlardan yana.
“meselâ...” diye lâfını edecek kadar
Dreyfus, Zola ve Darwin'den haberi var.

“Tut ki bir elvan şekeri ayılıp bayılmağa değmez,
Ama yabana da atılamaz Batı!”
Önce İskân-ı Muhacirin Komisyonuna,
(Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'yı koyup araya)
400 kuruş maaşla kâtip girmek.
Sonra da, velinimetini, yaranmak için Saraya,
Jurnal edip bir güzel çekiştirmek!
Yaptığı işgüzarlığın geri tepmesi
Ve Diyarbakır'da 3,5 yıl sürgün hayatı.
Hırslı ve kalles yani sinsî ve silik!
Fedakâran-ı Millet
Ve İttihad-ı Muhammediye cemiyetleri ve nihayet,
Dersaadet'in şirret sesi,
Sözde “İnsâniyete hâdim”
Hürriyetçi ve medeniyetçi “Volkan” gazetesi!
Körü körüne padişaha bağlılık,
Hem İngiliz yanlısı siyaset,
Hem de kâh aşırı, kâh sulandırılmış,
Yani rüzgâra tabî İslamiyetçilik!
Yazılarında dolayı, masonluğu yeren,
Abdülhamid'in memnuniyetini belirterek
Enderunlu Lütfi elile deste deste gönderdiği,

(Lütfü'nün de karşılığında makbuz verdiği)

450 altın lira harçlık...

Ve (ol rivayet),

Siirt ilinin, Eruh ilçesinde, Nurs köyünde beliren,

Cahil, ama (kendi deyişyle).

“İki musibette, tımarhane ve hapishanelerde
Hayat dersi gören”,

Gerçekte az buçuk deliren,

Başında kürt külâhı, sırtında bir Kürt abası,

Camilere bile,

Belindeki kocaman hançerle giren

Ve gerçek milliyetçiliğin :

“İslâmiyet” yani din

Olduğunu ileri süren

Hazret, Bediüzzaman Saidi Kürdî ile

Cancığer arkadaşlık!

Kin ve irtica, ulema ve şeriat!

Avcı taburlarına atılan çengel ve 31 Mart!

Yani bir sürüye baş olmak için bayrak açmak,

Ama daha sekizinci günü isyanın,

Sürüsünü bırakıp kaçmak!

Sonradan, Divan-ı Harp'te:

“- ben kim, ihtilâl kim?

Ruh hastasıyım ben.

Deliyim”

Yollu ifade veren

Ve idam kararında mahkemenin:

“ o günedek içki ve şarkıcılıkla serseriyane bir hayat

Geçirdiği” belirtilen,
Keremeti kendinden menkul, sözde Mehdi,
Derviş Mehmet Vahdetî

Budur, bu kadardır özetle!

31 Mart günü söz, softa ve çavuşlarındı, ama

O da

Bu arada, fırsat bu fırsat,

Gücünü ve şansını deneyecekti!

VI

“Mektepli zabıt istemezük!”

Gerçekten berbattı

Medreselerin, medreselilerin durumları.

Önce, ilk ve orta öğretim kurumları,

Yüksek okullar ve Darülfünun,

Sonra, şeriat dışı bir sürü kanun,

Uzun uzun derin derin

Düşündürüyordu onları.

Derken, harbiye nezaretinin baskısı arttı.

Basit de olsa bir okuma yazma

Yoklamasından geçmesi şarttı

Askerlikten muaf tutulacak medreselilerin.

Tasarladığı ders programı şuydu,

Harbiye nazırı Ali Rıza Paşa'nın

(yani asker ve softalarca

Öldürölmek üzere en çok aranan adamın):

“Türkçe, kitabet ve inşa (Osmanlıca ve Arapça),

Sülüs ve nesih, talik ve rik'a (yani yazı)

Rakamlar, dört işlem, adî kesir ve orantı,

Jeoloji, genel tarih, İslam ve Osmanlı tarihi

Ve az buçuk Farsça!

Şeyhülislamlık ise,

(ancak birkaç satır yazıya razı)

Medreselilerin dört işleme bile

Cevap verebileceklerinden kuşkuluydu.

“namaz ve oruç bahisleri hadi neyse.

Eh! Biraz da Kur’an!

Basit bir iki cümle okutulsun,

Okuyan askerlikten muaf tutulsun!

İşte, softaları ayaklandıran buydu!

Ve bundan dolaydır ki

31 Mart sabahı Dersaadet

(aralarında Bediüzzaman Said Nursi ve Derviş Mehmed)

Askerlerin peşinde cübbelerini savuran

Softaların: “- şeriat isterük!

Mektepli zabit istemezük!” sesleriyle doluydu

VII

Besmele ile başlayan ordu talimnameleri!

Günlerden salıydı

Kapalı Çarşı ve dükkânların çoğu kapalıydı

İstedikleri veya istemedikleri...

Her kafadan bir ses çıkıyordu, ileri geri.

Eşekten düşmüş karpuzla dönmüştü ortalık!

Dedik ya! Söz, çavuşların ve softalarını artık!

Aracılık yapan Saray başkâtibiyle Şeyhülislâma,

“- Babalığa söyleyin de” diyordu askerin biri,

“Mektepli zabitler

Bizi yerli yersiz hırpalamasınlar!”

(Askerin babalık dediği, Halife-i Müslimin

Ve Ruy-i Zemîn!

Yani Hünkâr!)

“- Bazı kere dayak da yer,

İnsan büyüğünden, zabitinden, ama

“Has dur, selâm dur!” la geçiyordu namaz vakitleri.

Talime ara vermek veya hiç talim yapmamak için

Hiçbir özür tanımıyordu diplomalılar!”

Eğlence istiyordu

Kiminin canı.

100 pare top atılıp donanma

Yapılmalıydı,

Tam yeriydi Ayasofya Meydanı!

Bir alaylı subay: “Besmele ile başlayan ordu

Talimnameleri, gâvurecadan çevrilmiştir. Bu

Şeriata aykırıdır!” diyordu.

Çoğu ne istediğini bilmiyordu.

Bilmiyordu Anayasa ne, Şeriat ne?

Yani baş ağrısı bahane!

Harbiye Nazırını arıyordu kimi,

Çünkü terfiine engel olmuştu.

Kimi de yakınmak için bula bula

Yeni açılan Kız Sultanisini bulmuştu.

“- Geçilmiyor çalımlarından,

Mektepli zabitler insan da,

Diğerleri insan değil mi?

Askerlik dediğin, kahır, tecrübe ilmi,

Okulla, kitapla belenmesi zor!

Müslüman Padişaha, Müslüman ordu!
 Okulsa, medreseler de okul! Yahu, efendiler!
 Şeriat elden gidiyor!”
 Her kelimesi bir süngü darbesi kadar acı...
 Beyazıt Dersiâmlarından aracı
 Ve sözcü Ahmet Rasim Efendi konuşuyordu,
 Saat 15’te Meclis-i Mebusanda.
 Askerler de mebuslarla beraber dinlediler.
 Ve “-Bizim istediğimiz de işte budur” dediler.
 O sırada, Sultan Ahmet’te:
 “-Padişah geliyor! Padişah geliyor!” diye söylentiler!
 Halbuki, böyle bir teklifi, Abdülhamid:
 “- Beni parçalamak istiyorlar!
 Padişah ilân edecekler kardeşimi!”
 Diyerek reddetmişti.
 İkinci namazında duyulan önemli bir haber:
 Hükûmet, “bizzarure ve bilmeceburiye” istifa etmişti.

VIII

Kalmamıştı aramadıkları yer,
 Ah, bir ellerine geçirseler
 Meclis-i Mebusan reisini!
 Hassa kumandanı Mahmut Muhtar Paşa’nın da
 (Ne dense az ona ne yapılsa az),
 Tez elde vereceklerdi dersini.
 Baş baş, Harbiye Nazırıyla
 Görülecek hesapları var!
 Ama, daha ilk anda yanılacaklar,
 Ve Mebusan reisine benzettikleri

(Etlî sütlüye karışmaz
Kendi halinde bir adam olan
Ve o gün, öğleden sonra, Saraya çağrılan)
Adliye Nazırı Nazım Paşa'yı
Kalbinden vurarak öldüreceklerdi.
Lâzkiye mebusu Emir Aslan Bey de,
Hüseyin Cahid'e benzetildiğinden,
Süngüler altında can verdi.
Siftah niyetine öldürülen teğmen
Selim'in cesedi,
Kokup şişmeseydi iki günde,
Galata Köprüsünde daha beklerdi.
Saat 21.15 idi.
Asker ve halka hükûmetin istifa ettiğini,
Yenisinin kurulacağını, âcilen,
Güvenliğin korunacağını ve özellikle
O gün (içtimada) bulunan
(Asakir-i Şahane'nin ve onlara katılanların)
Bütün âsilerin yani,
Affedildiklerine dair irade-i seniyenin
Ve Padişahın selâmını bildirmekle görevli kılınan
Başkâtipler Şeyhülislâm tarafından
Son öğütler son sözler verildi.
Rahat olsundu yürekleri.
"Asker kullarının" dilekleri
Padişah Efendimiz'e bir bir anlatılacaktı.
Ama, tam o sırada, Harbiye'deki asker de,
Gelip Sultan Ahmet'tekilere katılacaktı.
"İkdam" gazetesine göre, "bütün efrad,

Başlarında, Hamdi Çavuş, Kamacı Arif, bölük emini Mehmet,
Jandarma Salih, polis Ali Efendi, Tersaneli Ali

Ve 5. Alay'da ikinci mülâzımken

Kadro dışı bırakılan alaylı Kâmil Ağa:

- Padişahım, çok yaşa (ve ne olduğunu bilmeden),
Şeriat isteriz, Şeriat!"

Diye bağıyorlar ve

“Vatandaşlara faydalı bir hizmet

İfa etmekten mütevellit bir haz ile

Ateş ediyorlardı havaya.”

Panayır yerine dönmüştü Sultan Ahmet!

Denizden derisi pul pul,

Yedi başlı bir yaratık

Olan İstanbul,

Yani Dersaadet,

Ölüp ölüp dirildi o gece!

O gece, askerlerce,

(Köy düğünlerinden kalma bir âdet!)

1,5 milyon mermi yakılacaktı.

Söz, çavuşların, softaların ve gecenindi artık!

IX

İttihat ve Terakki

Yarılmıştı yer ve yere girmişti zanki

İttihat ve Terakki Cemiyetinin

(Kendilerini her konuda yetkili sayan,

Burunlarından kıl aldırmayan)

Tüm ileri gelenleri!

Ama, her nasılsa, bunlardan biri,

Jandarma yüzbaşısı İsmail Canbolat Bey

(Merkez üyesi Derneğin, İstanbul'daki)

“- Meşrutiyet tehlikededir! diye

Durumu Selâniğe

Tellemek imkânını bulmuştu.

Dünden beri,

İttihat ve Terakki ve 3. Ordu,

Askerî Kulüp'te

Birinci Ferik Mahmut Şevket Paşa'nın başkanlığında,

Karar üstüne karar alıyordu.

İngiliz Elçiliğinin, Osmanlı

Devleti üzerine hazırladığı raporda

Kendisinden:

“Hoş, iyi kalpli; ak

Saçlı bir beyefendi!

Diplomatik yeteneği yok ama fazla,

Son derece sakın ve soğuk kanlı.

Uzun yıllar Berlin'de kalmasına

Ve eşinin Alman olmasına

Rağmen, açık düşünceli ve ön yargılardan uzak

Ve İngilizlere karşı değil!” Diye bahsedilen

Tevfik Paşa tarafından,

Bir sürü rica ve ısrardan sonra yine de,

Naz ve niyazla

Kurulmuştu yeni hükûmet.

Vali ve kumandalara çekilen telgrafa göre:

“Gayet bîtaraf, beyler, paşalar ve efendiler!”

“Hem zaten, Kur'an ve Peygamber

Üzerine yemin etmişti Padişah Efendimiz!

Yalvarsa, ayağına kapansa halk,

İstibdadın geri gelmesi için,
Kabul etmeyecekti!”
Ayaklananların affedildiği ve
Çoğunluk sağlanamadığından toplanamadığı Kabinenin,
Gizlenmişti bildiride.
Eh, kala kala, bir tek “mektepli subaylar”
Meselesi kalıyordu geride.
Evet, öldürülen subaylar vardı,
(Ki sayıları 35 kopardı).
Ama, birer kaza sonucuydu bu ölümler
Ve sürüp gitmeyecekti.
Halbuki, o sırada, sokak sokak
Aç kurt sürüsü gibi dolaşarak
Askerler,
(Üstelik, gözü önünde, “Kadınlara Mahsus”
İttihat ve Terakki Kulübü’nü basarak
Zaptiye Nezaretinin),
Öldürecek “Harbiyeli subay” arıyorlardı.
Arada bir de Yıldız’a uğrayarak
Kümeler halinde,
- Padişahım çok yaşa! diye bağıyorlardı.
İttihat ve Terakki Cemiyeti
Merkezi Umumîsi, yani Selânik,
(Kol gezerken İstanbul’da, korku, endişe ve panik)
Serkâtibi Hazreti Şehriyâri Ali Cevat beye
Veya doğrudan doğruya Zât-ı Padişahîye
Çektiği zehir zemberek telgraflarla:
“İftihar ediniz!
Bir irtica melânetiyle ve zorla

Bina-yı Meşrutiyet hedm ve
Hükûmet-i müstebide ikame edildi!” diye,
Suçu Abdülhamid’e yükleyecekti.
Yalan yanlış haberler alan
Ve aşığı tükürse sakal, yukarı tükürse
Bıyık iki cami arasında kalan
Padişah efendimiz ise,
Yaklaştığını hissederek kötü sonun,
Bir ileri, bir geri,
Artık tekleyecekti:
“- Kendi aleyhlerin kıyam eden askerler,
Kendilerinin getirdiği askerlerdi, Rumeli’den.
Namazdan niyazdan mahrum ettiler herifleri.
Tazyik ettiler, isyan ettirdiler.
Ne kabahatim var benim ne yapayım ben?”
Berbat günler yaşamıştı velhasıl İstanbul,
Berbat günler yaşıyordu.
Bu sırada, 25 piyade taburu,
10 süvari bölüğü, 9 topçu bataryası,
Edirne’den itibaren bir süvari tümeni,
Ayrıca, siviller, Rum ve Bulgar çeteciler,
Sonradan da hukuklu, mülkiyeli ve tıbbiyeli öğrenciler...
Yani 2. ve 3. Ordu
Ve 15000 gönüllü er,
(Bu arada, Hareket Ordusunun isim babası
Ve kurmay başkanı ön Yüzbaşı Mustafa Kemal bey),
Selânik Redif Fırkası kumandanı
Hüsnü Paşa’nın emrinde,
Gittikçe büyüyerek ve hızlanarak, Dersaadet’e

Bir ığ gibi yaklaşıyordu.
 Yedi canlı irtica ve istibdat mikroplarına karşı
 Can havliyle çıkardığı
 Hürriyet ve Meşrutiyet antikoruydu bu,
 Hasta Osmanlı İmparatorluğunun.
 Ve bundan sonra hiçbir şey
 Doğruca, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye
 Riyasetine çektiği telgrafta da
 Belirttiği üzere Hüsnu Paşa'nın:
 "600 yıllık Osmanlı Ordusuna
 Leke sürenlerin, hafiyeler
 Ve ıkarıcıların" üstüne, bu
 İntikam yumruğunun inişini geciktiremeyecekti.
 X
 "Oldu bir şey, bizi şeytan dürttü!"
 30-31 Mart gecesinden beri,
 Bağırıp çağırmış, yakıp yıkmış, öldürmüş,
 Yani kurdunu dökmüştü asker!
 (Öyle ki yalnız serseri
 Kurşunlardan ölenlerin sayısı dört,
 Yaralananlarındaki ondörttü.)
 Ama, bu değildi ki "kıyam"ın amacı yönü!
 İşin kana dönüştüğünü
 Görünce de içlerine bir pişmanlık çökmüştü.
 Çözülme başlamıştı, kaçanlar vardı,
 Tavsamıştı, şuursuz gözü karalığı o ilk günlerin.
 Nitekim, kamacı ustası Arif'le dört avuş,
 3. Tabur komutanı Aziz beye:
 "- Oldu bir iş! Bizi şeytan dürttü!"

Diye yalvar yakar olmuşlardı.

Ama, yine de,

Dayanacak ve dayatacağı askerin çoğunluğu:

“- Teslim olmak erkekliğe sığar mı?

Ölürüz de dönmeyiz, ötesi var mı?

Yani meşhur deyimle,

Yiğitliğe leke sürmeyecekti.

XI

“Binbaşı Enver”

Keşmekeş ve başıbozuk sürer gider.

6 Nisan günü, Selânik Jandarma Bölüğü

Yeşilköy istasyonu işgal eder.

7 Nisan güneşi, Hüsnü Paşa’yı Hadımköy’de bulacaktır.

Komuta değişikliği de o gün orada

Olacaktır.

Hareket Ordusu, bundan böyle,

3. Ordu kumandanı ve Birinci Ferik

Mahmut Şevket Paşa’dan sorulacaktır.

Berlin’den koşup gelen Binbaşı Enver Bey de

Bu arada,

Mustafa Kemal beyin yerini alacaktır.

İttihat ve Terakki artık

Onun emrindedir.

Padişah oyalanır ve uyutulur.

9 Nisan’da kuvvetler, İstanbul önlerindedir.

İlk direniş Davut Paşa Kışlasından olur.

Harbiye Nezaretinde, Babıali’de

Ve Taksim Kışlasındadır çoğunluğu askerin.

Yıldız Sarayının durumu ise, karanlık ve sır!

Direnecek midir, yoksa seyirci mi kalacaktır?

Topa tutulur

Dayanan kışlalar ve teker teker alınır

13 Nisan'da, İstanbul, Hareket Ordusunun

Acımasız ellerindedir.

Derviş Vahdetî, Said Nursî ve suçlu aydınlar

(Meselâ, Hassa Kumandanı Nazım Paşa'ya gidip

Buyruğundaki askerle

Hareket Ordusunu ezmesini, yerle

Bir etmesini söyleyen Dr. Rıza Nur)

Un ufak, toz olmuştur.

Ama, Harp Divanı kurulmuştur.

Ve çarkları işleyecektir.

Bir ay kadar sürecektir yargılama:

3 Mayıs'ta 44 kişi, 31'i asker,

16 Mayıs'ta, Âsar-ı Tefik'in süvarisi

Deniz Binbaşısı Ali Kabulî beyi

Yıldız Sarayının bahçesinde süngüleyen 16 er,

17 Mayıs'ta, 5 iş birlikçi,

23 Mayıs'ta, sivil ve asker 7 kişi,

Son olarak da Harem'den Cafer Ağa,

Kabasakal Mahmut Paşa, Tütüncübaşı Mustafa

Ve İzmir'de bir Rus vapurundan çıkıp başka bir

Vapura sandalla giderken, komiser

Tahsin efendi tarafından yakalanan

Volkancı Derviş Vahdetî, ölümün

Beyaz gömleğini giyecektir.

XII

“Koca bir binanın bir anda çöküşü!”

Çoktan kapanmıştır bereketli mutfakları

Yıldız Sarayının,

Sıra sıra ocakları sönmüştür.

Ama, neme lâzım,

Gerek Rus büyük elçisinin, gerek

İngiltere Elçiliği baştercümanının

Kaçma-kaçırılma teklifini, Abdülhamid Han,

Gelenlerin (yani Hareket Ordusunun da)

Evlâdı olduğunu söyleyerek

Kabul etmeyecektir!

Aç kalan Saray halkı, son gün,

Katıksız ve bayat, asker tayını yiyecektir.

Ve bir güzel tersleyecektir.

Katık isteyen Mabeyin Başkâtibi Ali Cevat beyi

Bir er:

“- Ölmezler ya! Bugün de katıksız yesinler!”

Yani olan olmuş, devir dönmüştür.

Diktatörce kararlar alarak

Az zamanda, muma çevirmişti Mahmud Şevket Paşa,

Başboş, serkeş İstanbul’u,

14. salı günü

Hicrî Nisan ayının...

Suçları (Hacı Nuri Efendi tarafından verilen

Zoraki fetvaya göre):

“Şerî kitapları yasaklamak, yaktırıp yok ettirmek,

Beytülmalde israf,

Adam öldürtmek yok yere, hapsedmek ve sürmek,

Çiğneyerek içtiği andı,

Büyük fitne ve katliama sebebiyet vermek!?”

Meclis-i Umumî-i Millî adı altında
 Ve (özellikle belirtmeye değer)
 33 yıl zarfında, 7 kez sadrazamlık
 Yaptığı Padişah'a nedense muğber,
 Küçük Sait Paşa'nın başkanlığında toplanan
 240 mebusla 34 ayanın
 Oy birliğiyle (ki, buna el çabukluğuyla diyenler de var)
 Tahttan indirilen
 II. Abdülhamid Han
 Aynı günün gecesi, yani apar topar,
 Yanında iki hanımı, en küçük oğlu,
 Dört harem ağasıyla dört Çerkez halayık,
 Aşçısı, kahvecisi,
 Birkaç da bavul, eşya olarak...
 Özel bir trenle düşük ve sürgün,
 Selânik yollarındadır artık!
 Olaylar karşısında (nedense) suskun
 Ve (ne demekse) tarafsız kalmıştır.
 Ama, yaranamamıştır kimselere!
 Herkesin işine geldiği üzere,
 Öncesiyle, sonrasıyla (suç faturası), 31 Martın
 Bir kalemde, onun
 Adına çıkarılmıştır.
 O günleri anlatan
 Hünkârın kızlarından Şadiye Sultan,
 İlk anda, babasını, en fazla üzen (kötü sonun
 Üstüne bir de tüy diken) şeyin,
 Hâl kararını tebliğe gelenler arasında,
 Karasu efendinin de yani bir

Yahudinin de bulunması olduğunu”

Söyleyecektir!

Yarın yüzyıl sonra,

Hareket Ordusunun

Edirne Grubunu teşkil eden

İkinci Süvari Tümeninin kurmaylarından

Kolağası İsmet Bey, yani İsmet İnönü:

“- 31 Martı düşündüğüm zaman,

Koca bir binanın bir anda çöküşünü

Görür gibi olurum!” diyecektir. (Erman, 1988)

2.2.4.5 Roni Margulies

Cemal Paşa'nın Ölümü Üzerine Bir İttihatçının Düşünceleri

...

Bizler ki koskoca bir padişah devirdik

Tüm dünyanın gözleri üzerimizdeydi.

Bizden soruluyordu Osmanlının geleceği

Nasıl oldu da bu hallere gelebildik?

Allahım bizler böyle ölmemeliydik. (Margulies, 1994: 14)

İttihat ve Terakki Kâtib-i Umumîsi Mithat Şükrü Bey'in Hüznü

...

Dile kolay, tam otuz yıldır ilk kez

Ne peşimde Abdülhamit'in polisi var,

Ne de Cemiyet'in sorumluluğu var üzerimde

Selaniği düşündüğümde zaman zaman

-o ilk gürültülü günlerini Cemiyet'in,

O ateşli korkusuz acemiliğimizi-

Yorgun bir hüznün kaplar içimi bir an,

Çıkar evimin arkasındaki bahçeye
 Seyre dalarım yaşlı incir ağaçlarını.
 Hey gidi koca Mithat! Hey gidi devran! (Margulies, 1994: 20)

Emanuel Karasu Efendi Sürgünde

Başmabeyincinin anılarında okumuştum.
 “Yıldız’a” gelen Heyet-i Mebusan’dan
 Emanuel Karasu’yu hiç unutamiyorum.
 “En çok” demiş Hamit, “bana dokunan,
 O mason taslağı Yahudi’nin
 Bildirmesi olmuştur devrildiğimi”.

Ben de unutamam o mutlu günleri!

Hemen ilk toplantısında Meclis’in,
 31 Mart olayları yatıştıktan sonra
 Hal’ kararı alınmıştı Abdülhamit’in.
 Seçilen heyette kararın tebliği için saraya
 Draç mebusu Esat Paşa, Ayan’dan Hikmet
 Aram Efendi, bir de ben vardım.

Tanrım, heyecanımdan ölüyorum sandım!

Dava vekilliği günlerimde Selânik’te,
 Mithat Şükrü, Cavit ve Talât’la
 Oturup akşamüzerleri Cemiyet’te
 Tam da bu günü düşlemiştik adetâ.
 İşte, bizim oluyordu Dersaadet,
 Nihayet kavuşuyorduk hürriyete
 Ve ben bildirecektim bunu Hamit’e!

İstanbul'da kalmak istiyordu,
Çırağan'da otururum dedi, rica etti,
Bırakmadık, sürgüne gitmesi daha uygundu.
Apar topar Selaniğe gönderildi.
Birkaç yıl sonra da öldü gitti zaten.
Düşünün, o günü nasıl unutabilirim?

Ben ki on yıldır kendim sürgündeyim! (Margulies, 1994: 25-26)

Dr. Reşid Bey'in Vasiyetnâmesi

...

Şeref gemisi Trablusgarp yolunda,
Hep aynı marş bar bar ağzımızda:
“ Bir belâdan bin belâyı icadeden hain yezid”.
Zindan yolunda değil, sanki mehtap âlemindeyiz!
Her neyse, mühim değil artık Abdülhamid.
Şimdi içimdeki tek sıkıntı sizin haliniz.
Biliyorum ben öleceğim, ama ya siz.

....

(Margulies, 1994: 34)

Ali Fuat Paşa'nın Şaşkınlığı

...

Her gün konuştuğumuz sorun.
“Elbette. Önce Kanun-u Esâsi;
Sonra devletin her kademesinde
Ve üst düzeylerinde ordunun
Dört başı mamur bir temizlik.

Biliyoruz bunları hepimiz.

Ancak, kim olacak başımızda?

Say ki istibdadı devirdik,

kim olacak bizim Garibaldi'miz³⁰

Çıkmaz ki bizde böyle adamlar!" (Margulies, 1994: 35)

2.2.4.6 Tahirü'l Mevlevî

(...)

Bağlamışdı kolumuz hayli zaman istibdâd

Feyz-i hürriyet ile olduk o bağdan azâd

Artık iş görmeli ey kavm-i ekârim – ecdâd

Vatan, imdâd diler her birimizden, imdâd

Çekilen bunca emek olmadan evvel berbâd

Edelim safha-i deryâda şükûhu müzdâd

Verelim haydi donanmaya bütün vârimızı. (Mevlevî T., 1973: 108)

Tâhirü'l Mevlevî de hararetli bir II. Abdülhamit düşmanıdır. "Tâhirü'l Mevlevî daha İstanbul'da İttihat ve terakki'nin şubesi kurulmadan bu cemiyete girmiş, yine bilmediğimiz bir sebepten 1909 senesi Mart ayı içerisinde istifa etmiştir." (Şentürk, 1991: 21-22)

2.3. Padişah Hakkında Herhangi Bir Yargı Bildirmeyen Şiirler

Bu başlık altında ele alacağımız şiirlerde II. Abdülhamit aleyhinde ya da lehinde doğrudan bir ibare yoktur. Gerek kronolojik açıdan gerek de dönemi betimlemek adına II. Abdülhamit'in adı geçmektedir.

³⁰ Giuseppe Garibaldi, İtalya Devleti'nin kurulmasında büyük paya sahiptir. İtalyanlar tarafından İtalya'nın en büyük kahramanlarından birisi olarak kabul edilir.

2.3.1 Ece Ayhan

Çapalı Karşı

...

İşte o biçim gecelerde kucaklamış

Getirir enflasyon arkadaşlarını

Kova abdülhamit akşam gazeteleri

Dağlar gibi yalnızlık ne güzel bir hiç. (Ayhan, 2014: 62)

....

Bel Kanto: İkinci Meşrutiyet

...

ve neler neden sonra da bir Kanlı Nigâr

tuğrası kazınmış eski Türkçe denizlerle sökün etti

ve Salı günü gelmemiş çocukları okula

bütün o tapon karıları çamaşır sermemiş bahçelere

ilk tramvay işçileri grevi kalıpçıda bir ikinci meşrutiyet. (Ayhan, 2014: 29)

Bel Kanto

Boş sarnıçlarında İstanbul'un bile

Kahrolursun

Kantogillerden

Bel kanto bir

Gelip

Zincifre rengi masal kapılarında

Cemile'nin karanlığı

Delik deşik etti

Ve neler neden sonra
 Deve derisi ahalileriyle
 Ahâlimizden
 Meşrutiyetlerle
 Peki
 Katır cemile bir

Ve Salı günü
 Sabahtan
 Gelmemiş
 Gül gibi çocukları okula
 Bütün o külüstür karıları
 Çamaşır sermemiş bahçelere
 İlk tramvay işçileri grevi kalıpçada
 Bir güvercin uçuruyor bak ikinci meşrutiyet bir

Eski Türkçe denizlerle sökün etti. (Ayhan, 2014: 30)

2.3.2 Attila İlhan

Emirgan'da Çay Saati

“Şeref” vapurundan en kirlî beyazda
 Yüzlerce Harbiyeli sürgün yolcusu
 Havada asılmış bir adam kokusu
 İstanbul jöntürkleri hüzzâm bir yasta (Fuat, 1996: 414)

2.3.3 İlhan Berk

Mai ve Siyah

(...) Bir tamlama: Edebiyat-ı Cedide. Dukalık. *Tulû tasvirleri, o!* II. Abdülhamit'in hiç bilmediği. El yazması bir sözcükten düşmüştür. (...) (Berk, 1982: 141)

2.3.4 Nâzım Hikmet

Sultan Hamit Devrinde

Sultan Hamit devrinde, Yemen'de on yıl askerlik etmemiş babam,

Yüksek memur sınıfından paşazadeymiş kendisi.

Ben sınıf değiştirip komünist oldum,

Dokuz yıl hapislik ettim

-Hem de yalnız bu sefer

Devri dilârayı Cumhuriyet'te

Ve bu vatan hizmeti

Daha ne kadar sürer

belli değil (Hikmet, 2008:887)

SONUÇ

Literatür ve doküman tarama yöntemiyle bir araya getirdiğimiz 275 şiirin 69 tanesi Sultan II. Abdülhamit'in lehinde yazılmışken 206 tane aleyhinde yazılmış şiir bulunmaktadır. Çalışmamızın başında belirttiğimiz gibi amacımız edebiyatın özellikle de şiirin toplumdan, toplumu ilgilendiren olaylardan uzak kalamayacağını göstermekti. Ulaştığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

- II. Abdülhamit kimi aleyhtarlar tarafından devletin içinde bulunduğu durumun tek sorumlusu olarak görülür. Bu amaçla yazılan şiirlerde II. Abdülhamit, devleti yönetemeyen, devletin menfaatlerini değil kendi menfaatlerini düşünen, bu yolda da her şeyi yapabilecek zâlim bir hükümdar olarak anlatılır.
- Aleyhtarların kimileri devlet yönetiminde kusurlu bulduğu için II. Abdülhamit'i eleştirirken kimileri ise II. Abdülhamit'i hürriyet ve demokrasinin önünde en büyük engel olarak gördükleri için onu eleştirirler. Özellikle Jön Türkler'in II. Abdülhamit hakkında yazdıkları şiirlerinde toplumsal ve siyasal kaygıların daha ön planda olduğunu söylememiz yanlış olmaz.
- İstibdat yönetiminin baskı havası neticesinde II. Abdülhamit aleyhinde kişisel nefret içeren şiirler yazanlar da vardır. Padişahın kişisel özellikleriyle bilhassa kuşkucu kişiliğiyle dalga geçen, onun bu hassasiyetini eleştiren pek çok şiire rastladık.
- Padişahın fiziksel özellikleriyle dalga geçerek nefretlerini bu semboller aracılığıyla yansıtan şiirler de çalışmamızda mevcuttur. Özellikle burun, kambur, baykuş gibi kelimeler bu nefretin göstergelerindedir.
- Padişahın lehinde yazılan şiirler ise çoğunlukla eski şiir geleneğinin etkisinde kalarak yazılan kasidelerdir. Bu kasideler kimi zaman bir savaş sonucu kimi zaman ise bir olayı kutlamak amacıyla yazılmıştır.
- Padişahın destekçileri olan şairler kimi zaman da dini ve milli duygularını yücelterek padişahın lehinde şiirler yazmışlar, devletin içinde bulunduğu durumdan sadece padişahın sorumlu olmadığını ifade etmişlerdir. Bu şairlerce padişah zor şartlar altında ülkeyi idare ederek devletin ömrünü uzatmıştır.

Ulaştığımız tüm bu sonuçlar şairin, şiirini nasıl bir propaganda aracı olarak kullanabildiği ve bu kullanımlardaki çeşitliliklerdir.

Şiir türü, genellikle bireysel duygulanımların lirik anlatımlarına dayanır. Çalışmamızda, edebiyatın toplum ile ilişkisi yanında birey ve toplum etkileşiminin şiir aynasında tezahürünü keşfetmiş olduk.

Aynı zamanda tek bir şahsı konu alan, şiir diliyle bir şahsın portresini çizen şiirlere de örnekler vermiş bulunmaktayız. Sınırlı bir çalışma olsa da Sultan II. Abdülhamit hakkında yazılmış şiirleri incelemek isteyen araştırmacılar için çalışmamızın verimli bir kaynak olacağı kanaatindeyiz.

Diyalektik düşünce, insanların gerçeği algılama, yorumlama biçimlerini ve tanımlarını oluştururken kullandığı önemli bir kaynaktır. Çalışmamızda temel aldığımız ve eskilerin deyimiyle “mefhum-u muhalifinden istihraç yoluyla tefsir etmek” ifadesi ile de özetleyebileceğimiz bu yaklaşım tarzı, iyi kötü sarkacında sallanan eleştiri bıçaklarıyla deşilmiş bir portreyi tekrar anlaşılır kılmak adına bizce önemli bir adımdır. Bu adımın II. Abdülhamit hakkında yapılan araştırmalar içerisinde faydalı bir konumda bulunmasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- (Editör), R. K. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (4. b.). Ankara: Grafik Yayınları.
- Abdurrahman Şeref, Ahmed Refik. (2017). *Sultan Abdülhamid-i Sâni'ye Dair*. İstanbul: Fitarîh Yayınları.
- Adivar, H. E. (2007). *Ateşten Gömlek* (15. b.). İstanbul: Can Yayınları.
- Ağababa, A. F. (2015). *Emel Yolunda, Kandil ve Muhtar Paşa*. (M. N. Yücel Yiğit, Dü.) Ankara: Hitabevi Yayınları.
- Akay, H. (1998). *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Akçay, Ü. (2014). Ali Emiri Efendi'nin Hanedân Sevgisi ve II. Abdülhamid'e Yazdığı Levâmî'ü'l Hamidiyye Adlı Eseri. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (1)
- Akpınar, S. (2015). *Türk Romanında II. Abdülhamit*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Akşin, S. (1980). *100 Soruda Jöntürkler ve İttihat Terakki*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Aktaran, İ. (2008, Temmuz). Türk Demokrasi Tarihindeki Yasama Yürütme Mücadelesi Açısından II. Meşrutiyet ile Günümüz Uygulamalarının Karşılaştırılması. *Türk Yurdu*, 28(251), s. 118-135.
- Akyüz, K. (1985). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi* (11. b.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akyüz, Y. (2008, Temmuz). Öğretmenler, Öğrenciler ve Toplumumuz Balkan Savaşlarından Çıkan Dersleri Asla Unutmamalı. *Türk Yurdu*, 28(251), s. 64-85.
- Alberi, S. L. (2007). *Yıldız Sarayı'nda bİR Papaz*. (M. Kuzu, Dü.) İstanbul: Selis Kitaplar.
- Alver, K. (Dü.). (2006). *Edebiyat Sosyolojisi* (2. b.). Ankara: Hece Yayınları.
- Andaç, F. (2004). *Sürgünlüğün Bin Yüzü*. İstanbul: Can Yayınları.
- Andrews, W. G. (2000). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ataman, B. (2009, Ocak). Türkiye' de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü. *Marmara İletişim Dergisi*(14), s. 22-49.
- Atilhan, C. R. (1958). 31 Mart Faciası. *Sebilürreşad*, 12(288).
- Atsız, N. (1986, Nisan). Gök Sultan, Abdülhamîd Han. *Türk Edebiyatı Dergisi*(150), s. 17-18.

- Ay, Y. M. (2008, Aralık). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(9), s. 186-201.
- Aydın, M. (1994). *TDV İslâm Ansiklopedisi Web sitesi Doksanüç Harbi Maddesi*. : <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/c090339.pdf> adresinden alındı
- Ayhan, E. (2014). *Bütün Yort Savul'lar!* (11. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayverdi, S. (1981). *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları* (2. b., Cilt 3.). İstanbul: Damla Yayınevi.
- Banarlı, N. S. (1976). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Banarlı, N. S. (1982). *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı III*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bardakçı, M. (Dü.). (2014). *Mahmud Şevket Paşa'nın Sadaret Günlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baydar, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*. İstanbul: Menteş Matbaası.
- Baydar., M. (1955). *31 Mart Vakası*. İstanbul: Milli Tesevüt Birliği Yayınları.
- Bayraktar, H. (2011). Ortadoğu ile İlgili Ayrılıkçı Basın Faaliyetleri Hakkında Sultan II. Abdülhamid'e Sunulan Bazı Layihalar. M. Hülagu (Dü.) içinde, *Devr-i Hamid* (Cilt 2, s. 405-417). Kayseri: Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Berk, İ. (1982). *Âşıkâne*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Berkes, N. (2014). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (20. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bey, A. N. (1309). Hazret-i Abdülhamid Han... *Ma'lumât*(4), s. 72.
- Bey, M. M. (2010). *93 Harbi Faciası*. (T. Yıldırım, Dü.) İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Bey, S. (1310 Rûmi, Kanunievvel 29). Abdülhamid Han ki ferîd-il mülûktur... *Ma'lumât*(42).
- Bey, S. (1311). Geldi Yevm-i Vilâdet-i Sultan. *Ma'lumât*(1).
- Beyatlı, Y. K. (1973). *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsi ve Edebî Hatıralarım*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları .
- Birgen, M. (2009). *İttihat ve Terakki'de On Sene/ İttihat ve Terakki Neydi?* (2.b., Cilt 1.). (Z. Arıkan, Dü.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Birinci, A. (2012). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar* (2.b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Bozdağ, İ. (2010). *Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri* (2. b.). İstanbul: Truva.
- Carr, E. H. (1996). *Tarih Nedir?* (M. G. Gürtürk, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Cevdet, A. (1908). *Kahriyât* (2. b.). Mısır: İctihat Matbaası.
- Cevdet, A. (2008). *İctihadın İctihadı*. (M. Gündüz, Dü.) Ankara: Lotus Yayınları.
- Çakır, H. (2002). *Osmanlıda Basın- İktidar İlişkileri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çavdar, T. (1994). *İctihat ve Terakki*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (2007). *İz Birakan Gazete ve Gazeteciler- Babıali'den Geriye Ne Kaldı?* Ankara: İmge Yayınları.
- Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, Y. (2009). Tarih Edebiyat Bağlamında Bir Devrin Eleştirisel Paradoksi: II. Abdülhamid Düşerken. *Turkish Studies*(4), s. 295-318.
- Çetin, N. (2011). *Şiir Tahlilleri 1* (4.b.). Ankara: Öncü Kitap.
- Çetin, N. (2012). *Şiir Tahlilleri 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, N. (2013). *Şiir Çözümleme Yöntemleri*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetin, N. (2016). *İkinci Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı* (1.b.). Ankara.
- Çetinkaya, Z. (1997). *Halil Nihat Boztepe*. İstanbul : Esra Yayınları.
- Çetinsaya, G. (2016). Bir Jön Türk Olarak İbnülemin Mahmud Kemal İnal Ve Son Sadrazamlar. *Toplumsal Tarih*(268), 84-91.
- Çoruk, A. Ş. (2008). *Mizah Şairi Fazıl Ahmet Aykaç*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çoruk, A. Ş. (2017). *Örnek Bir Vak'a Işığında Abdülhamit Döneminde Kitap ve Dergi Sansürü* (2.b.). İstanbul: Kitabevi.
- Dâniş, H. (1310 Rûmi, Ağustos 18). *Ma'lumât*(27).
- Danişmend, İ. H. (1986, Nisan). Sultan Hamîd'in Milliyetçiliği. *Türk Edebiyatı Dergisi*(150), s. 19.
- Demirel, F. (2007). *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Demirel, F. (2011). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Basın Sansürü. M. Hülagu (Dü.) içinde, *Devr-i Hamid* (Cilt 2, s. 111-129). Kayseri: Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, İ. S. (2016, Nisan). II. Abdülhamid'in Bir Günü. *Yedikıta Dergisi*(92), s. 19-22.
- Dr. Erdal Aydoğan, D. E. (Dü.). (2014). *İstanbul'da Bir İngiliz Ajanın Hatıraları, 1899-1922 Abdülhamit Devrinden Mustafa Kemal'e Kadar*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

- Duymaz, R. (2008). *Türk Edebiyat Tarihinde Milli Edebiyat Dönemi (1911- 1933)*. İstanbul: 3F Kitabevi.
- Eagleton, T. (2004). *Edebiyat Kuramı*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ebuzziya, Z. (1986, Nisan). Sultan Hamid'in Avrupa'da Oynanmasını Yasak Ettiği Tiyatro Eserleri. *Türk Edebiyatı Dergisi*(150), s. 6-11.
- Emil, B. (2004). *Son Dönem Aydını Mizancı Murad Bey*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Engin, V. (2008). *Sultan II. Abdülhamid ve İstanbulu*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Enginün, İ. (1998). *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar (3.b.)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eraslan, C. (1992, Eylül- Ekim). Türk Çağdaşlaşmasında II. Abdülhamid'in Yeri. *Yeni Toplum Fikir Dergisi*(2), s. 137-140.
- Erdoğan, T. (2006). Türkiye'de Edebiyat Sosyolojisinin Gelişimi Üzerine Düşünceler. K. Alver (Dü.) içinde, *Edebiyat Sosyolojisi* (s. 211-249). Ankara: Hece Yayınları.
- Ergin, O. N. (2008). *II. Abdülhamid ve Saltanatı, Hayatı, Özellikleri ve Şahsiyeti*. (K. Karabulut, Dü.) İstanbul: 47 Numara Yayıncılık.
- Erkoç, E. (2004). *Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikayesi*. Çorum: Pegasus Görsel İletişim Hizmetleri.
- Erman, N. (1988, Nisan). 31 Mart. *Türk Dili*(436).
- Erozan, C. S. (1329). On Temmuz. *Türk Yurdu*, 351-352.
- Erozan, C. S. (tarih yok). On Temmuz. *Türk Yurdu*(44).
- Ersoy, M. A. (2007). *Safahat*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Fahri, B. (2010). *Jönler (3. Baskı b.)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Felek, B. (1980). geçmiş zaman olurki... / 31 Mart vakası (1). *Milliyet*, 10.
- Feyzi, M. (1310, Teşrinievvel 13). Abdülhamid Han Şah u enjâda... *Ma'lumât*(35).
- Feyzi, M. (1310 Rumî, Ağustos 18). Dâr ü diyâr ü mülk ü tarihânedir bugün... *Ma'lumât*(27).
- Feyzi, M. (1310 Rûmî, Haziran Ma'lumat gazetesinin 20. Sayılı 23 Haziran 1310 tarihli sayısında II. Abdülhamit'in Necef şehrine 23). Hazret-i Abdülhamid Han sâye-i perverdigâr... *Ma'lumât*(20), s. 4.
- Fikret, T. (1987). *Dil ve Edebiyat Yazıları*. (İ. Parlatır, Dü.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Fikret, T. (2000). *Rübâb-ı Şikeste ve Diğer Eserleri*. (F. Uzun, Dü.) İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Fotoğraf ve Kartpostallarla II. Abdülhamid ve 31 Mart Olayı*. (2013). İstanbul: Atlas Tarih.
- Frisby, D. (1974). The Frankfurt School: Critical Theory and Positivism. J. Rex içinde, *Approaches to Sociology: An Introduction to the Major Trends in British Sociology* (s. 205-229). London: Routledge & Kegan Paul Books.
- Fuat, M. (1996). *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdülhamid*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi.
- Göçgün, Ö. (1988). *Şair Eşref*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Göçgün, Ö. (1999). *Nâmık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Göçgün, Ö. (2010). *Süleyman Nazif*. Ankara: Ankara Kültür Merkezi Yayınları.
- Göçmen, M. (1995). *İsviçre'de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri (1889-1902)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Gündoğdu, F. (2011). II. Abdülhamid Dönemi Türk Basıncılığı. M. Hülagü (Dü.) içinde, *Devr-i Hamid* (Cilt 2, s. 95-108). Kayseri: Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Gündüz, M. (2007). *II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları İçtihad, Sebilürreşad ve Türk Yurdu Dergilerinde Toplumsal Tezler*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Gürsoy, Ü. (2008, Temmuz). II. Meşrutiyet Döneminde Dil ve Edebiyatta Sadeleşme. *Türk Yurdu*, 28(251), s. 102-117.
- Hanioğlu, M. Ş. (1989). *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük* (2. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hanioğlu, M. Ş. (2004). *TDV İslâm Ansiklopedisi Web sitesi Meşrutiyet Maddesi*. Eylül 5, 2017 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi Web site: <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=I.+Me%C5%9Frutiyet> adresinden alındı
- Hanioğlu, Ş. (1981). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hece Dergisi. (2004). Hayat-Edebiyat-Siyaset, 90,91,92 Haziran/Temmuz/Ağustos. (2004).
- Hikmet, N. (2008). *Bütün Şiirleri* (4. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hülagü, M. (2008). *Osmanlı Yunan Savaşı, Abdülhamid'in Zaferi*. İstanbul: Yitikhazine Yayınları.

- Hürmen, F. R. (2000). *Bürokrat Teyfik Biren'in II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları I- II*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Hüseyin, M. (1310 Rûmî, Mart 31). "Der Vâsîf-ı Bahâr ü Tahdis-i Ni'met Hazret-i Şehriyâr-ı Kâm-kâr-ı Âdemallah u İkbâle". *Ma'lumât*(8), s. 2.
- II. Abdülhamid'in İstanbulu*. (2010). İstanbul: Atlas Tarih.
- İnalcık, H. (2011). *Şair ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnalcık, H. (2011). *Şâir ve Patron* (4. b.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İrtem, S. K. (1999). *Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür*. (O. S. Kocahanoğlu, Dü.) İstanbul: Temel Yayınları.
- İsimsiz. (1308, Ağustos 19). Sensin Ey Hakan-ı Âli'yi Menkabet. *Servet-i Fünûn*.
- İsimsiz. (1308, Şubat 21). Yevm ü mevlîd-i şehinşâh-ı cihân... *Servet-i Fünûn*(104).
- İsimsiz. (1309). Bugün ol ruz-ı neşe- vardır ki... *Ma'lumât*.(1).
- İsimsiz. (1309, Şubat 10). Hüsn-i İbtidâ. *Ma'lumât*(1).
- İsimsiz. (1309, Ağustos 12). Rûz-ı firûzu cülûsun bizleri dilşâd eder... *Servet-i Fünûn*(129).
- İsimsiz. (1310, Kanuniesasi 30). Tebrik-i Vilâdet-i Hümâyûn. *Ma'lumât*(44).
- İsimsiz. (1311, Mayıs 22). Padişah-ı i'zâmın büyük derya-yı lütfu ve ni'meti... *Ma'lumât*.
- İskit, S. (1943). *Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları*. İstanbul: Başvekâlet Basın ve Yayın ve Yayın Umum Müdürlüğü.
- İsmail Parlatur. (2011). *Servet-i Fünûn Edebiyatı* (2. b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kabaklı, A. (1986, Nisan). "Sultan Hamid en büyük Osmanlı padişahlarından birisidir.". 4-5. (T. E. Dergisi, Röportaj Yapan)
- Kadri, H. K. (1991). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım*. (İ. Kara, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kandemir, F. (1975). *Jön Türklerin Zindan Hatıraları, 1848-1903 Bir Devrin Siyasi ve Fikri Tarihi* (2. Baskı b.). İstanbul: Muhit Yayınları.
- Kantarcı, D. Ş. (2002). Tarihî Boyutuyla Ermeni Sorunu. *Ermeni Sorunu El Kitabı*. içinde ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü.
- Kaplan, M. (2010). *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet- Eser* (13. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, R. (1998). *Klâsikler Tartışması, Başlangıç Dönemi*. . Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Karabekir, K. (2009). *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karabulut, M. (2001). *Filozoflar Yazarlar- Şairler Siyasiler*. İstanbul: Kurtiş Matbaası.
- Karaca, A. (1990). *İsmail Safa*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karakışla, Y. S. (2017). *Eski İnsanlar Eski Cemiyetler, Osmanlı Toplumsal Tarihi Çalışmaları (1904- 1926)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Karakoç, S. (2003). *Gün Doğmadan* (3. b.). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kaya, Ö. (2004, Eylül). Avram Galante ve Mısır'da Jön Türk Basını. *Toplumsal Tarih*, s. 46-47.
- Kemal, M. (1977). *Acılı Kuşak*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kırmızı, A. (2012). Sultan II. Abdülhamid'in Kişiliğinde Süreklilik ve Kopuş. C. Yılmaz içinde, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi* (s. 17- 29). İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü.
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 258.
- Kocabaşoğlu, U. (2010). *'Hürriyet'i Beklerken, İkinci Meşrutiyet Basını*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kodaman, B. (1988). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kodaman, B. (Dü.). (1993). *1897 Türk- Yunan Savaşı Taselya Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kodaman, B. (2017, Eylül). *www.tarihtarih.com*. Tarih Tarih Web Sitesi: <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=286950> adresinden alındı
- Koloğlu, O. (1987). *Abdülhamit Gerçeği*. İstanbul: Gür Yayınları.
- Koloğlu, O. (1998). *Bir Zamanlar Bâbiâli*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Koloğlu, O. (2005). *1908 Basın Patlaması*. İstanbul: Bas-haş Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Koloğlu, O. (2010). *Abdülhamit Gerçeği*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Kösoğlu, N. (2008, Temmuz). 31 Mart Olayı. *Türk Yurdu*, 28(251), s. 29-39.
- Kuntay, M. C. (2016). *Üç İstanbul* (19. b.). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Kuran, A. B. (1943). *İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler*. İstanbul: Tan Matbaası.

- Kurdakul, Ş. (1981, Mart). Edebiyatımızda II. Abdülhamid. *Yazko Edebiyat*, 1(5), s. 68-74.
- Lowenthal, L. (2006). Edebiyat Sosyolojisi Üzerine. K. Alver (Dü.) içinde, *Edebiyat Sosyolojisi* (S. Özer, Çev., s. 83-101). Ankara: Hece Yayınları.
- Margulies, R. (1994). *Mağrur Olma Padişahım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Merrill, F. E. (2006). Edebiyat Sosyolojisi. K. Alver (Dü.) içinde, *Edebiyat Sosyolojisi* (G. Uzun, Çev., s. 115-127). Ankara: Hece Yayınları.
- Metin, İ. (2008, Temmuz). Dündar Taşer'e Göre Meşrutiyet. *Türk Yurdu*, 28(251), s. 123-127.
- Mevlevî, T. (1973). *Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Mevlevî, T. (2003). *Farsça Divançe ve Tercümesi*. (Y. Ş. Yusuf Öz, Dü.) Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Mevlevî, T. (2008). *Şair Anıtları*. (M. Atalay, Dü.) İstanbul.
- Mevlevî, T. (2012). *Matbuat Âlemindeki Hayatım, İstiklâl Mahkemesi Hatıraları*. (N. Boşdurmaz, Dü.) İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Michaud, G. (2006). Bir Disiplin Olarak Edebiyat Sosyolojisinin Kurulması. K. Alver (Dü.) içinde, *Edebiyat Sosyolojisi* (H. Uçan, Çev., s. 53-65). Ankara: Hece Yayınları.
- Moran, B. (2004). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Moran, B. (2010). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (20. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moretti, F. (2005). *Mucizevi Göstergeler, Edebi Biçimlerin Sosyolojisi Üzerine*. (Z. Altok, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Murad, M. M. (2005). *Enkâz-ı İstibdâd İçinde Züğürdün Tesellisi*. (Y. Kandemir, Dü.) İstanbul: Şehir Yayınları.
- Nazım, F. (1325, Ağustos 31). Lisan-ı Medihatten. *Resimli İstanbul*(13).
- Necefzade, Y. K. (1967). *1908-1918 Sultan İkinci Abdülhamid ve İttihad-ü- Terakki*. İstanbul: İtimad Yayınevi.
- Noble, T. (2006). Sosyoloji ve Edebiyat. K. Alver (Dü.) içinde, *Edebiyat Sosyolojisi* (N. Çalışkan, Çev., s. 31-53). Ankara: Hece Yayınları.
- Nurullah Çetin, Ramazan Güleendam, Mehmet Narlı. (2011). *Tanzimattan Bu Yana Yeni Türk Edebiyatında Şiir Çözümlemeleri* (2. b.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Oğuz, A. (2008, Temmuz). I. Meşrutiyet'ten II. Meşrutiyete İktidar- Muhalefet Çatışması. *Türk Yurdu Dergisi*, 28(251), s. 128-134.
- Okay, M. O. (2008). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Okay, O. (2011). *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (3. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (2014). *Poetika Dersleri* (3. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Oktay, A. (2004). *Sanat ve Siyaset*. İstanbul: Everest Yayınları .
- Oktay, A. (2004). *Sanat ve Siyaset*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Öke, M. K. (1986, Nisan). " Abdülhamîd döneminin istismara çok açık bir mevzû olduğuna inanıyorum". 12-16. (İ. Kocakaplan, Röportaj Yapan)
- Özalp, Ö. H. (1999). *Hoca, Şeyh, Siyasetçi Erzurumlu Mehmed Salih Efendi*, . İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Özgül, M. K. (1993). *Türk Edebiyatında Siyâsi Rüyalarda*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özgül, M. K. (2006). *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle, Modern Türk Şiirine Doğru*. Ankara: Hece Yayınları.
- Özgül, M. K. (2010). *Son Jöntürk Kalesi Ahmet Kemal Akınal*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Özgül, M. K. (2013). *Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özlem, D. (1984). *Tarih Felsefesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Öztuna, Y. (2008). *II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Pekmen, M. S. (2013). *31 Mart Hatıraları, İsyân Günlerinde Bir Muhalif*. (S. A. Hasan Babacan, Dü.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pekmen, M. S. (2013). *Fizan Hatıraları*. (S. A. Hasan Babacan, Dü.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pişkin, Ş. (2011). *Sevgili Abdülhamit Han* . İstanbul : GOA Basım Yayın .
- Polat, N. H. (2002). *Dr. Şerafettin Mağmûmi, Bir Jöntürkün Serüveni*. Ankara: Büke Yayınları.
- Redeker, H. (1986). *Edebiyat Estetiği*. (A. Çalışlar, Çev.) Ankara: Kuzey Yayınları.
- Renê Wellek, A. W. (1983). *Edebiyat Biliminin Kuramları*. (A. E. Uysal, Çev.) İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlığı.
- Rey, A. R. (2014). *İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890- 1922)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Bankası Yayınları.
- Sadık. (1310, Kanuniesasi 30). *Tebrik-i Viladet-i Hümayunu Mütezammın Manzume. Ma'lumât(44)*.

- Saydam, A. (2011). Emniyet-i Memleket - Hürriyet-i Matbuat İkilemi ve II. Abdülhamid Dönemi Neşriyat Siyaseti. *Devr-i Hamid, Sultan II. Abdülhamid* (Cilt 1, s. 37-71). içinde Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Seçkin, S. (1993). İctihad Mecmuası (101-200. Sayılar), İnceleme, Seçilmiş Metinler. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Sevük, İ. H. (1932). *Edebi Yeniliğimiz (ikinci Kısım)*. İstanbul: Maarif Vekâleti.
- Sevük, İ. H. (1944). *Tanzimattan Beri I* (6. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Soydemir, S. (2012, Eylül). İzzetle Geldi Âleme Şehzâdemiz. *Yediküta*(49), s. 10-18.
- Soykan, Ö. N. (Dü.). (2009). *Edebiyat Sosyolojisi Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Suat, E. (1943). *Hüseyin Suat Yalçın ve Şiirleri*. İstanbul: İstanbul Halk Basımevi.
- Şahhüseyinoğlu, H. N. (2005). *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Şakir, Z. (2006). *Sultan Abdülhamid'in Son Günleri*. . İstanbul: Çatı Yayınları.
- Şakir, Z. (2008). *Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler*. İstanbul: Çatı Kitapları.
- Şeber, N. İ. (2012). Namlunun Ucundaki Padişah II. Abdülhamid'e Karşı Planlanan Suikastler. *Türkiyat Mecmuası*(22).
- Şenocak, K. (1989). *Yanardağ Şairimiz Halil Nihad Boztepe*. İstanbul : Acar Matbaacılık.
- Şentürk, A. (1991). *Tahir'ül Mevlevi- Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Tâhir. (1309). Göründü hâleden âfakı ibtidâ-yı serteser tenvir... *Ma'lumat*(4), s. 72.
- Tahir, K. (2009). *Bir Mülkiyet Kalesi* (6. b.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1998). *Edebiyat Üzerine Makaleler* (5. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2009). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (6. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2013). *Edebiyat Dersleri* (2. Baskı b.). (A. Uçman, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, F. A. (1972). *Ömer Seyfettin'in Şiirleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Tansel, F. A. (1989). *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-I*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Tarhan, A. H. (2013). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri*. (İ. Enginün, Dü.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TDK. (2017, Eylül 6). *TDK Web Sitesi Güncel Türkçe Sözlük İstibdat Maddesi*. TDK Web Sitesi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59b03ee4edf847.92799802 adresinden alındı
- Tekkanat, Z. (2002). *Papirüs Şiirleri Antolojisi 1966- 1981*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Temo, İ. (2013). *İttihat ve Terakki Anılarım (Atatürk'ü N' için Severim?)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tevfik, M. (1310 , Teşrinievvel 27). Tarih-i Dehr-i Sir-âb-ı Füyûzât Eyledi Hz. Abdülhamid Hanı Celîl. *Ma'lumât*(37).
- Tiryakioğlu, O. (2011). *Abdülhamid- Son Hükümdar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tokgöz, A. İ. (2012). *Matbuat Hatıralarım (1888-1914)*. (A. Kabacalı, Dü.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Topuz, H. (1996). *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Turgay Anar, Fatih Özbay. (2013). Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Osmanlı'dan Günümüze Türk Şiirinde Dilenme ve Dilencilige Genel Bir Bakış. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(2).
- Turinay, N. (2008, Temmuz). 100. Yılında Bir Darbenin Anatomisi ve II. Abdülhamid Trajijî. *Türk Yurdu*, 28(251), s. 86-101.
- Uçar, N. (1986, Nisan). Hatıralarla Sultan Abdülhamîd. *Türk Edebiyatı Dergisi*(150), s. 22-13.
- Uçman, A. (2011). II. Abdülhamid Devrinde Türk Edebiyatı. *Devr-i Hamid* (Cilt 1, s. 71-109). içinde Kayseri: Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Uğurluel, T. (2017). *Bir Dehanın İzleri*. İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Uşaklıgil, H. Z. (2008). *Kırk Yıl*. (N. Ö. Akın, Dü.) İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uyar, T. (2017). *Bir Şiirden*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ünal, M. A. (2008, Temmuz). Meşrutiyetten Cumhuriyete İttihatçı Geleneği. *Türk Yurdu*, 28(251), s. 40-63.
- Ünlü, Ş. (2004). *Yukarışehir*. İstanbul: Dünya Kitapları.
- Weber, M. (1987). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İstanbul: Hürriyet Vakfı.

- Yalçın, H. C. (2001). *Tanıdıklarım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yaşın, M. (1995). *Poeturka*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Yetiş, K. (1996, Nisan). Bir Taassup Örneği ve II. Abdülhamid. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 25(2), s. 59-62.
- Yetiş, K. (2007). *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yılmaz, C. (Dü.). (1992). *II. Abdülhamid ve Dönemi Sempozyum Bildirileri*. İstanbul: Seha Yayınları.
- Yılmaz, C. (2002). Osmanlı Siyaset Düşüncesinde Kavramlar. K. Ç. Hasan Celâl Güzel (Dü.) içinde, *Türkler Ansiklopedisi* (s. 34-44). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yüce, E. (2010). *Abdülhamid Donanmasında Bir Bahriyeli, Donanma Zabiti Emin Yüce'nin Hatıraları*. (Ş. Batmaz, Dü.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yücebaş, H. (1976). *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Milliyet Dağıtım .
- Zarifioğlu, C. (2014). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Güneş, Merve Nur
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 1992/Ankara
Medeni hali : Evli
Telefon : 05545077949
e-mail : mndemirok@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi	2014

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017-...	Gaziantep Hacı Sani Konukoğlu MTAL	Türk Dili ve Edb. Öğretmenliği
2016-2017	İstanbul Gençosman İMKB ÇPAL	Türk Dili ve Edb. Öğretmenliği
2016	Ankara Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi	Türk Dili ve Edb. Öğretmenliği

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

-

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

